

Aineettomien oikeuksien tilanne Suomessa 2020

IPR-strategian taustoitus

Vesa Salminen, Kimmo Halme, Juha Kettinen, Valtteri Härmälä, Anne-Mari Järvelin, Arho Suominen, Matthias Deschryvere, Henna Sundqvist-Andberg, Ilkka Vuorenmaa, Anniina Harju, Lauri Aho, Tuomas Takalo, Ari Hyytinen, Alexis Stevenson

VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA
TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2021:13

tietokayttoon.fi

Aineettomien oikeuksien tilanne Suomessa 2020

IPR-strategian taustoitus

Vesa Salminen, Kimmo Halme, Juha Kettinen, Valtteri Härmälä, Anne-Mari Järvelin, Arho Suominen, Matthias Deschryvere, Henna Sundqvist-Andberg, Ilkka Vuorenmaa, Anniina Harju, Lauri Aho, Tuomas Takalo, Ari Hyytinen, Alexis Stevenson

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvoston kanslia

© 2021 tekijät ja valtioneuvoston kanslia

ISBN pdf: 978-952-383-089-9

ISSN pdf: 2342-6799

ITaitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Aineettomien oikeuksien tilanne Suomessa 2020 IPR-strategian taustoitus

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:13

Julkaisija Valtioneuvoston kanslia

Tekijä/t Vesa Salminen, Kimmo Halme, Juha Kettinen, Valtteri Härmälä, Anne-Mari Järvelin, (4FRONT), Arho Suominen, Matthias Deschryvere, Henna Sundqvist-Andberg (VTT), Ilkka Vuorenmaa, Anniina Harju, Lauri Aho (KPMG), Tuomas Takalo, Ari Hyytinen, Alexis Stevenson

Kieli Suomi **Sivumäärä** 250

Tiivistelmä

Tässä selvityksessä on tarkasteltu IPR-strategian valmistelun tueksi aineettomien oikeuksien ja niiden käytön nykytilannetta sekä tulevaisuuden haasteita ja keskeisiä muutostarpeita. Selvitys jakautuu seuraaviin osatavoitteisiin: 1) IPR-osaaminen ja yritykset; 2) Opetuksen nykytila ja hallinnon toimintaedellytykset; 3) IPR-tuomioistuimen toiminta ja markkinaoikeuden maksut; 4) Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa; 5) Teollisoikeuksien kansantaloudellinen merkitys ja arvon määrittely; 6) IPR-järjestelmän muutoshaasteet datan hallinnan ja tekijänoikeusinfrastruktuurin näkökulmasta; 7) Lainsäädännön kehittämistarpeet. Yhteenveto ja johtopäätökset kaikista osatavoitteista on esitetty kootusti raportin alussa. Tarkemmat tulokset osatavoitteittain on kuvattu raportin luvuissa 1–6. Osatavoitteen 5 (Teollisoikeuksien kansantaloudellinen merkitys ja arvon määrittely) tulokset on julkaistu erillisenä julkaisuna raportin rinnalla

Klausuuli Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. (tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

Asiasanat tutkimus, tutkimustoiminta, aineettomat oikeudet, tekijänoikeudet, teollisoikeudet, pk-yritykset, koulutus, innovaatiot

ISBN PDF 978-952-383-089-9

ISSN PDF 2342-6799

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-089-9>

Immateriella rättigheter i Finland 2020

Bakgrund till IPR-strategin

Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2021:13**Utgivare** Statsrådets kansli**Författare** Vesa Salminen, Kimmo Halme, Juha Kettinen, Valtteri Härmälä, Anne-Mari Järvelin, (4FRONT), Arho Suominen, Matthias Deschryvere, Henna Sundqvist-Andberg (VTT), Ilkka Vuorenmaa, Anniina Harju, Lauri Aho (KPMG), Tuomas Takalo, Ari Hyytinen, Alexis Stevenson**Språk** Finska**Sidantal**

250

Referat

Till stöd för utarbetandet av IPR-strategin undersöker denna rapport det aktuella tillståndet och användningen av immateriella rättigheter (IPR), samt om framtida utmaningar och viktiga förändringsbehov. Studien är indelad i följande delmål: 1) IPR-kompetens och företag; 2) Undervisningens nuvarande tillstånd och administrativa förutsättningar; 3) IPR-domstolens roll och marknadsrätts avgifter; 4) Användning av immateriella rättigheter vid universitet och forskningsinstitut; 5) Den nationella ekonomiska betydelsen och bestämningen av värdet av industriella äganderättigheter; 6) utmaningar att ändra IPR-systemet ur perspektivet för datahantering och upphovsrättsinfrastruktur; 7) Lagstiftningsutvecklingsbehov. En sammanfattning och slutsatser av alla delmål sammanfattas i början av rapporten. Mer detaljerade resultat av varje delmål beskrivs i kapitel 1-6 i rapporten. Resultaten av delmål 5 (Nationell ekonomisk betydelse och värdering av industriella äganderätt) har publicerats som en separat publikation vid sidan av rapporten.

Klausul

Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokayttoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt

Nyckelord

forskning, forskningsverksamhet, immateriella rättigheter, upphovsrätt, industriell äganderätt, små och medelstora företag, utbildning, innovationer

ISBN PDF 978-952-383-089-9**ISSN PDF**

2342-6799

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-089-9>

Situation of intellectual property rights in Finland 2020 Background to the IPR strategy

Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2021:13

Publisher	Prime Minister's Office		
Authors	Vesa Salminen, Kimmo Halme, Juha Kettinen, Valtteri Härmälä, Anne-Mari Järvelin (4FRONT), Arho Suominen, Matthias Deschryvere, Henna Sundqvist-Andberg (VTT), Ilkka Vuorenmaa, Anniina Harju, Lauri Aho (KPMG), Tuomas Takalo, Ari Hyytinen, Alexis Stevenson		
Language	Finnish	Pages	250

Abstract

To support the preparation of the IPR strategy, this report provides a background study on the current state of IPR and its use, as well as on future challenges and key needs for change. The study is divided into the following sub-objectives: 1) IPR competence and companies; 2) The current state of education and the operating conditions of the administration; 3) the operation of the IPR court and market court fees; 4) Utilization of intellectual property rights in universities and research institutes; 5) The national economic significance and determination of the value of industrial property rights; 6) Challenges to change the IPR system from the perspective of data management and copyright infrastructure; 7) Legislative development needs. A summary and conclusions of all sub-objectives are summarized at the beginning of the report. More detailed results by sub-objectives are described in Chapters 1-6 of the report. The results of sub-objective 5 (National economic significance and valuation of industrial property rights) have been published as a separate publication alongside the report.

Provision This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokayttoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.

Keywords research, research activities, intellectual property rights, copyrights, industrial property rights, SMEs, education, innovation

ISBN PDF 978-952-383-089-9 **ISSN PDF** 2342-6799

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-089-9>

Sisältö

Lukijalle	8
Yhteenveto ja johtopäätökset	10
1 IPR-osaaminen ja yritykset	22
1.1 Pk-yritysten IPR-osaaminen ja kehitystarpeet	22
1.1.1 Aineettoman omaisuuden merkitys	24
1.1.2 Aineettoman omaisuuden suojaamisen merkitys ja strategiat	28
1.1.3 Osaaminen ja käytännöt	37
1.1.4 Palvelutarpeet ja näkemykset IPR-järjestelmästä	43
1.1.5 Vertailu aiempiin kyselyihin: merkkejä myönteisestä kehityksestä	50
1.2 Yritysesimerkit: Haasteet ja menestystekijät	55
1.2.1 Opit yritysesimerkeistä	56
1.2.2 Yritysesimerkit	57
2 Opetuksen nykytila ja hallinnon toimintaedellytykset	72
2.1 Aineettomien oikeuksien koulutustarjonta	72
2.1.1 Koulutus perus- ja toisella asteella	72
2.1.2 Koulutustarjonta korkeakouluissa	73
2.1.3 Yrityksille suunnattu koulutus	77
2.1.4 Koulutustarjonnan tunnistetut haasteet ja kehityskohteet	78
2.2 Hallinnon rooli ja toimintaedellytykset	79
2.2.1 Yleiskuva hallinnon roolista ja toimintaedellytyksistä	80
2.2.2 PRH:n rooli ja palveluiden kehittämistarpeet	88
3 IPR-tuomioistuimen toiminta ja markkinaoikeuden maksut	99
3.1 Markkinaoikeus IPR-tuomioistuimena	100
3.2 Katsaus markkinaoikeuden toimintaan vuosina 2013–2019	105
3.2.1 Rekisteröinti- eli valitusasioiden määrät ja käsittelyajat	105
3.2.2 Riita-asioiden määrät ja käsittelyajat	108
3.2.3 Muutoksenhaku markkinaoikeuden ratkaisuihin	111
3.2.4 Kyselytutkimuksessa esitettyjä näkökulmia	117
3.3 Markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksut	128
3.3.1 Tausta ja tilanne tällä hetkellä	128
3.3.2 Kyselytutkimuksessa esitettyjä näkökulmia	134
4 Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa	142
4.1 Tunnistamisen prosessit	143
4.2 Tietokoneohjelmien ja tietokantojen rooli	145

4.3	Keskeiset haasteet ja kehityskohteet	148
5	Tekijänoikeusinfrastruktuuri ja datan hyödyntäminen	152
5.1	Datatalous ja tekijänoikeusinfrastruktuuri	152
5.2	Tunnistetut haasteet ja näkemykset kehitystarpeista	156
6	Lainsäädännön kehitystarpeet	159
6.1	Patenttilainsäädännön uudistamistarve	160
6.2	Hyödyllisyysmallilain uudistamistarve	162
6.3	Sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annetun lain uudistamistarve	164
6.4	Mallioikeuslain uudistamistarve	165
6.5	Tekijänoikeuslain uudistamistarve	167
6.5.1	EU-tasoinen sääntely	167
6.5.2	Yliopistojen ja korkeakoulujen näkökulmia tekijänoikeuslakiin	168
6.5.3	Kyselytutkimuksessa ja haastatteluissa esitetyjä näkökulmia	170
6.5.4	Metatiedon käyttö ja tekijänoikeusinfrastruktuurin kehittämisen mahdollisuudet	175
6.6	Korkeakoulukeksintölain ja työsuhdekeksintölain uudistamistarpeet	178
6.7	Tavaramerkkilainsäädännön uudistustarve	181
6.8	Puolustusvoimien näkökulmia IPR-lainsäädännön uudistustarpeiksi	183
6.9	Muut näkökulmat ja erityiskysymykset	185
	Lähteet	192
	Liite 1: Keskeiset käsitteet	200
	Liite 2: IPR-lainsäädäntö	203
	Liite 3: IPR-järjestelmän toimijakenttä	211
	Liite 4: Yrityskyselyn vastaajien taustatiedot	222
	Liite 5: Delphi-prosessin toteutus ja tarkemmat tulokset	226
	Liite 6: Selvityksen yhteydessä haastatellut henkilöt	242
	Liite 7: Teollisoikeustilastoja	244

LUKIJALLE

Suomen aineettomien oikeuksien järjestelmä on sijoittunut hyvin erilaisissa kansainvälisessä vertailussa¹. Kilpailukyvyn kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi on nähty kuitenkin tärkeänä pyrkiä parantamaan (erityisesti pk- ja startup-yritysten) aineettomiin oikeuksiin liittyvää tietoisuutta ja osaamista sekä kehittämään alan koulutusjärjestelmää, lainsäädäntöä ja hallinnon toimintaedellytyksiä.

Uuden kansallisen aineettomien oikeuksien strategian (IPR-strategian) laatimisesta on päätetty pääministeri Marinin hallituksen ohjelmassa². Uuden strategian on tarkoitus hyödyntää vuonna 2009 tehtyä IPR-strategiaa³ ja siitä laadittua arviointia⁴. Uuden IPR-strategian laatiminen on myös yksi huhtikuussa 2020 julkaistun kansallisen TKI-tiekartan painopisteistä⁵ ja aineettomien oikeuksien järjestelmän kehittäminen tärkeä toimenpide tavoiteltaessa hallitusohjelman tavoitetta nostaa TKI-investoinnit neljään prosenttiin BKT:sta vuoteen 2030 mennessä.

Tämän selvityksen tarkoituksena on ollut tehdä IPR-strategian valmistelun tueksi taustaselvitys aineettomien oikeuksien ja niiden käytön nykytilanteesta sekä tulevaisuuden haasteista ja keskeisistä muutostarpeista. Selvitys jakautui seitsemään osatavoitteeseen:

1. IPR-osaaminen ja yritykset
2. Opetuksen nykytila ja hallinnon toimintaedellytykset
3. IPR-tuomioistuimen toiminta ja markkinaoikeuden maksut

1 World Economic Forumin kilpailukykyraportin 2018 mukaan Suomi on vertailusijalla 1 omaisuusjärjestelmän ja myös aineettomien oikeuksien (IPR, intellectual property rights) osalta. WEF (2018) The Global Competitiveness Report 2018. World Economic Forum.

2 VN (2019) Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma, 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisusarja 2019:31.

3 TEM (2009) Valtioneuvoston periaatepäätös aineettomien oikeuksien strategiasta (IPR-strategia).

4 TEM (2012) IPR-strategian arvioinnista. TEM raportteja 1/2012. Strategiaa uudistettiin keväällä 2014 osana valtioneuvoston aineettoman arvonluonnin kehittämisohjelmaa (2014–2020). TEM (2014) Valtioneuvoston periaatepäätös aineettoman arvonluonnin kehittämisohjelmasta. Työ- ja elinkeinoministeriö, huhtikuu 2014.

5 VN (2020) Kestävän ja kehittyvän yhteiskunnan ratkaisuja tuottava Suomi. Valtioneuvosto, 23.4.2020.

4. Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa
5. Teollisoikeuksien kansantaloudellinen merkitys ja arvon määrittely
6. IPR-järjestelmän muutossaasteet datan hallinnan ja tekijänoikeusinfrastruktuurin näkökulmasta
7. Lainsäädännön kehittämistarpeet

Hankkeen koordinoinnista sekä osatavoitteiden 1 ja 2 toteutuksesta on vastannut 4FRONT Oy. KPMG Finland Oy on puolestaan vastannut osatavoitteiden 3 ja 7 toteutuksesta. VTT Oy on ollut päävastuullisena toteuttajana osatavoitteessa 4 sekä vastannut selvityksen osana toteutetun Delphi-prosessin toteutuksesta. Delphi-prosessin keskeiset tulokset on raportoitu eri lukujen yhteydessä ja tarkempi kuvaus prosessista raportin liitteessä. Osatavoitteen 5 toteutuksesta ovat vastanneet VTT Tuomas Takalo, KTT Ari Hyytinen, MSc Alexis Stevenson. Tämän osatavoitteen tulokset on julkaistu raportin rinnalla erillisenä julkaisuna⁶. Yhteenvedo ja johtopäätökset kaikista osatavoitteista on esitetty raportin alussa.

Kaiken kaikkiaan selvityksen yhteydessä on kuultu laajasti eri sidosryhmien näkemyksiä. Selvityksen osana toteutettiin yhteensä kolme eri kyselyä: Pk-yrityksille suunnattuun yrityskyselyyn vastasi 330 yritystä. Tutkijoille suunnattuun kyselyyn vastasi 493 tutkijaa. Asiamiehille, järjestöille ja yhdistyksille sekä yrityksille lähetettyyn kyselyyn saatiin puolestaan 90 vastausta. Lisäksi selvityksen eri osatavoitteissa on haastateltu yhteensä 50 henkilöä (ml. 11 yritysesimerkkiä). Selvityksen osana toteutettiin Delphi-kyselyyn osallistui yhteensä 48 astiantuntijaa (osa myös haastateltu). Jokaisen osa-alueen toteutus, aineistot ja menetelmät on kuvattu tarkemmin ko. luvun alussa. Aineettomien oikeuksien käsitteistöä on kuvattu tarkemmin selvityksen liitteessä 1.

6 Takalo, T., Hyytinen, A., Stevenson A. (2021) Teollisoikeuksien arvo ja kansantaloudellinen merkitys.

YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

IPR-osaaminen ja yritykset

Selvityksessä tarkasteltiin IPR-osaamisen tilaa ja kehittämistarpeita pk-yrityksissä erityisesti sähköisen kyselyn (n=330), yritysesimerkkien sekä asiantuntijahaastatteluiden kautta.

Selvityksen perusteella pk-yritykset näkevät aineettoman omaisuuden eri muodot tärkeänä yritysten menestykselle. Merkityksen uskotaan myös kasvavan lähitulevaisuudessa. Voimakkaasti kasvuhakuisille yrityksille aineettoman omaisuuden merkitys on kyselytulosten perusteella vielä keskimääräistä suurempi – sekä tällä hetkellä että yhä enemmän myös tulevaisuudessa. Toisin sanoen erityisesti **kasvua tavoitteleville yrityksille aineeton omaisuus on keskeinen menestystekijä**.

Selvityksen tulosten perusteella huomattava osa pk-yrityksistä ei kuitenkaan ole ryhtynyt aktiivisesti hyödyntämään aineetonta omaisuuttaan. Kaiken kaikkiaan yritysten tietoisuus eri suojamuodoista ja niiden soveltuvuudesta vaikuttaisi olevan keskimäärin melko vähäistä. **Yritykset toivoivatkin erityisesti tietoa ja neuvontaa suojauksen tavoista sekä apua suojantarpeiden tunnistamiseen ja määrittelyyn.**

Suojaustarpeiden tunnistamisen lisäksi tärkeimmät tekijät, jotka ovat heikentäneet yritysten mahdollisuuksia tai halukkuutta suojata tai hyödyntää aineetonta omaisuuttaan, ovat **oikeuksien valvomisen tai puolustamisen edellyttämät kustannukset** sekä yrityksen **puutteellinen osaaminen** liittyen aineettoman omaisuuden suojaamiseen tai hyödyntämiseen.

Edellä kuvatusta huolimatta selvityksen tulosten vertailu aikaisempiin aineettomia oikeuksia koskeviin kyselyihin antaa **viitteitä siitä, että aineettomien oikeuksien huomioiminen on viimeisen kymmenen vuoden aikana parantunut** ja yhä useampi yritys huomioi aineettomat oikeudet esimerkiksi sopimuksissa. **Kuitenkin edelleen aineettomien oikeuksien huomioimisessa näyttäisi olevan runsaasti kehitettävää pk-yrityskentässä.** Esimerkiksi alle puolet kyselyyn vastanneista yrityksistä huomioivat aineettoman omaisuuden suojaamisen strategiassaan, vain kolmanneksessa yrityksistä avainhenkilöt ovat saaneet aiheeseen liittyvää koulutusta ja alle puolet on hyödyntänyt ulkopuolista palvelua tai osaamista. Voimakkaasti kasvuhakuisissa yrityksissä sekä suuremmissa yrityksissä tilanne on kuitenkin parempi. Tämä tukee päätelmää siitä, että hyvin menestyvissä yrityksissä myös aineettoman omaisuuden suojaukseen liittyvät tekijät on keskimääräistä paremmin huomioitu.

Opetuksen nykytila

Selvityksessä tarkasteltiin aineettomiin oikeuksiin liittyvää opetusta perus- ja toisella asteella sekä korkeakouluissa. Lisäksi tarkasteltiin yrityksille suunnattua koulutustarjontaa. Selvityksessä analysoitiin opetussuunnitelmia ja koulutusorganisaatioiden kurssikuvauksia sekä haastateltiin korkeakoulujen koulutustarjonnasta vastaavia henkilöitä. Samoin selvityksen osana toteutetuissa muissa haastatteluissa ja yrityskyselyssä koottiin näkemyksiä koulutusjärjestelmästä.

Selvityksen perusteella tekijänoikeusasiat ovat (kansalaisen tai kuluttajan näkökulmasta) hyvin esillä **peruskoulun ja toisen asteen opetussuunnitelmissa** ja toisella asteella. Laajempaa aineettomien oikeuksien esille tuomista kuitenkin kaivattaisiin erityisesti yläkoulussa ja toisella asteella.

Korkeakouluissa aineettomiin oikeuksiin liittyviä kursseja on tarjolla suhteellisen paljon, mutta pääasiassa kyse on valinnaisista kursseista. Yhtenä kehittämiskohteenä esiin nousikin kaikille yhteinen yrittäjyys/työelämäkurssi, jossa yhtenä osa-alueena olisi aineettomat oikeudet. Lisäksi tarpeena nousi esiin erityisesti muotoilu- ja tekniikan aloille – joilla aineettomat oikeudet ovat erityisen merkittäviä – suunnatut pakolliset kurssit.

Yrityksille suunnattua (perus- ja syventävää) täydennyskoulutusta on niin ikään tarjolla melko kattavasti. Haasteena on kuitenkin puutteet laajemmin yritysten tietoisuuden lisäämisessä. Tai toisin sanoen: Jos yritykset eivät ole vielä tietoisia aineettoman omaisuuden hyödyntämisen ja suojaamisen tarpeista ja mahdollisuuksista, eivät he myöskään hakeudu koulutukseen, vaikka sellaista olisikin tarjolla. Havaintoa tukee vahvasti myös edellä esitetyt pk-yrityksille suunnatun kyselyn tulokset. Pitkällä aikavälillä paras keino tietoisuuden lisäämiseksi on mitä todennäköisimmin aineettomien oikeuksien **laajempi huomioiminen osana tutkintoon johtavaa koulutusta** (ks. yllä). Lyhyellä aika välillä (jo olemassa olevien yritysten) tietoisuuden ja osaamisen kehittämiseksi mahdollisia toimenpiteitä voisivat olla erilaiset **kohdennetut viestintäkampanjat** (esim. yhteistyössä eri yrittäjä- ja toimialajärjestöjen kanssa) sekä tiedon saatavuuden parantaminen keskitetyllä **”yhden luukun” neuvontapalvelulla**, johon olisi koottu laajasti ja keskitetysti tietoa erilaisista aineettomista oikeuksista sekä asiantuntija- ja neuvontapalveluita.

Hallinnon toimintaedellytykset

Hallinnon toimintaedellytyksiä ja palvelutarjontaa tarkasteltiin olemassa olevien raporttien, vertailujen ja dokumenttien sekä sidosryhmähaastatteluiden kautta. Lisäksi aihetta käsiteltiin yrityskyselyssä.

Yhteenvedon hallinnon toimintaedellytysten osalta voidaan todeta, että aineettomien oikeuksien **järjestelmän perusta (esim. oikeuksien hyödyntäminen ja suojaaminen,**

instituutio) on Suomessa hyvin vahva. Suomi pärjääkin erinomaisesti erilaisissa kansainvälisissä vertailuissa, joissa aihetta on tarkasteltu. Havainto sai tukea myös haastatteluista ja yrityskyselyistä.

Toisaalta selvityksen yhteydessä nousi esiin myös runsaasti kriittisiä huomioita koskien hallinnon toimintaedellytyksiä. Ennen kaikkea eri sidosryhmät suhtautuivat hyvin kriittisesti hallinnon **”kahtiajakoisuuteen”** (tekijänoikeudet kuuluvat opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan ja teollisoikeudet työ- ja elinkeinoministeriön hallinnon alaan). Kahtiajakautuneisuus juontaa juurensa koko kansainvälisen tekijänoikeusjärjestelmän rakenteista, johon kansallisella tasolla vaikuttaminen on vaikeaa eikä selvityksen perusteella erityisen tarpeellista. Sen sijaan tärkeämpää olisi **varmistaa riittävän tehokas poikkihallinnollinen koordinaatio ja ministeriöiden työnjako IPR-asioissa.** Toiseksi olisi **tärkeää varmistaa, että kahtiajakautuneisuus ei näydy ulospäin (kansalaisten ja yritysten suuntaan) tiedon ja palveluiden siiloutumisena.** Edellä mainittu yhden luukun neuvontapalvelu teollis- ja tekijänoikeuksille sekä poikkihallinnollisen koordinaation ja ohjauksen kehittäminen henkisen omaisuuden suojaan liittyvissä asioissa ovat tästäkin näkökulmasta mahdollisia toimenpiteitä.

Mahdollisesti vieläkin suurempana haasteena näyttäytyy **henkilöressurssien riittävyys ministeriöissä.** Asia nousi esille paitsi ministeriöiden, myös monien sidosryhmien haastatteluissa ja Delphi-kyselyn aineistossa. Tämä on haaste erityisesti kunnianhimoisten uudistusten tai ohjelmien toteuttamisen tai lainsäädännöllisten uudistusten näkökulmasta. Tulvan IPR-strategian toimeenpanossa ministeriöiden resursointi onkin tärkeää huomioida, mikäli merkittäviä uudistuksia halutaan toteuttaa.

Sekä selvityksen yhteydessä kuullut yritykset että sidosryhmät olivat varsin tyytyväisiä **PRH:n toimintaan ja palveluihin.** Kuitenkin IPR-strategian näkökulmasta haasteeksi myös PRH:n osalta voi muodostua resurssien riittävyys mahdollisten suurempien kehittämishankkeiden toteuttamisessa. Esimerkiksi yritysneuvonnan lisääminen ja aineettomia oikeuksia koskevan trendi- ja tutkimustiedon tuottaminen tai tilastoinnin kehittäminen (ks. jäljempänä) nousivat esille mahdollisina kehittämiskohteina, joissa PRH:lla voisi jatkossa olla keskeinen rooli.

IPR-asioiden edistämiseen soveltuvia **rahoituspalveluita** on selvityksen yhteydessä tehdyn kartoituksen perusteella tarjolla (osakeyhtiömuotoisille) yrityksille kattavasti. Esimerkiksi Business Finlandin innovaatioaseteli ja Into-rahoitus soveltuvat hyvin monipuolisesti erilaisten IPR-asioiden kehittämiseen. Toiminimuotoisille yrityksille tai ”keksijöille” vastaavia rahoituspalveluita on kuitenkin tarjolla huomattavasti vähemmän. IPR-asiat on myös huomioitu Business Finlandin rahoitusehdoissa ja hakemuslomakkeilla. Yhtenä mahdollisena kehittämiskohteena selvityksen yhteydessä nousi esiin pakollisen

”IPR-koulutuksen” tai ”IPR-testin” sisällyttäminen mukaan Business Finlandin rahoitukseen yleisen tietoisuuden lisäämiseksi.

IPR-tuomioistuimen toiminta ja markkinaoikeuden maksut

Markkinaoikeudessa vuosina 2013–2019 käsiteltyjen teollisoikeudellisten rekisteröinti- eli valitusasioiden suurimmat asiaryhmät ovat olleet tavaramerkkiä ja patenttia koskevat asiat. Vastaavasti teollis- ja tekijänoikeudellisten riita-asioiden merkittävimmät asiaryhmät ovat olleet tavaramerkkiä, patenttia, tekijänoikeutta ja toiminimeä koskevat asiat. Lisäksi sopimatonta menettelyä koskevien asioiden määrä on asioiden kokonaismäärään nähden ollut merkittävä.

Markkinaoikeuteen saapuneiden asioiden määrä on vuositasolla laskenut teollis- ja tekijänoikeudellisten riita-, hakemus- sekä valitusasioiden osalta. Myös käräjäoikeuksissa annettujen IPR-rikosasioita koskevien ratkaisujen määrä on yleisesti ottaen ollut alhainen. **Suurin osa markkinaoikeuden antamista ratkaisuista jää suoraan lainvoimaisiksi** eikä niihin haeta muutosta valittamalla korkeimpaan oikeuteen (KKO) tai korkeimpaan hallinto-oikeuteen (KHO). Myös ratkaisut, joihin on haettu muutosta, jäävät usein valitusluvan epäävällä päätöksellä lainvoimaisiksi.

Tapausten vähenemisestä huolimatta markkinaoikeuden **keskimääräiset käsittelyajat** ovat teollis- ja tekijänoikeudellisissa riita-, hakemus- sekä valitusasioissa pidentyneet vuosien 2013–2019 välisenä aikana ja merkittävämpien asiaryhmien käsittelyajat ovat keskimäärin yli kaksinkertaistuneet.

KPMG Oy Ab:n toteuttaman kyselytutkimuksen tulosten perusteella **markkinaoikeuden erityisasiantuntemus immateriaalioikeuksia koskevissa asioissa on hyvällä tasolla**, ja annetut ratkaisut olisivat olleet laadukkaita, oikeita ja hyvin perusteltuja. Teollis- ja tekijänoikeudellisten asioiden keskittämisen markkinaoikeudelle 1.9.2013 koettiin myös selkeyttäen asioiden käsittelyä ja lisänneen asiantuntemusta aiempaan verrattuna.

Markkinaoikeuden käsittelyajat eivät kuitenkaan ole lyhentyneet eikä keskittämislle asetettujen tavoitteiden ole koettu tältä osin toteutuneen. Lisäksi käsiteltävien asioiden vähäisen vuotuisen määrän on nähty hankaloittavan lainkäytön ennakoitavuutta ja yhteisen oikeuskäytännön syntymistä IPR-asioissa. Myös valitusluvan saaminen erityisesti korkeimmalta oikeudelta on koettu vaikeaksi.

IPR-rikosasioita käsittelevien käräjäoikeuksien ja syyttäjälaitoksen asiantuntemuksen ei katsottu nykyisin olevan riittävällä tasolla ja asiantuntijuuden tason nostamiseksi asioiden keskittämistä yhteen käräjäoikeuteen tulevaisuudessa pidettiin

tarkoituksenmukaisena ja perusteltuna ratkaisuna. Immateriaalioikeudellisen koulutuksen tarjoaminen käräjäoikeuksissa nähtiin niin ikään tarpeellisena.

Markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksuja pidettiin korkeina ja poikkeuksellisina suhteessa vastaaviin maksuihin yleisissä ja hallintotuomioistuimissa. Oikeudenkäyntimaksujen korotusten on lisäksi haitallisesti nähty vaikuttaneen käsiteltävien asioiden määrään ja asianomistajien tosiasiallisiin mahdollisuuksiin saattaa asioita markkinaoikeuteen. Erityisesti rekisteröinti- eli valitusasioissa nykyinen maksutaso koetaan kohtuuttoman korkeaksi.

Nykyisen maksujärjestelmän ei myöskään katsottu ottavan huomioon pienten yritysten ja olosuhteiltaan yksityishenkilöä vastaavien elinkeinonharjoittajien tosiasiallisia olosuhteita ja maksukykyä. Maksujärjestelmää myös toivottiin muutettavan esimerkiksi erottamalla valitusasiat omaksi ryhmäkseen, sitomalla maksut osapuolten tai käsiteltävän asian olosuhteisiin (esim. osapuolten asemat, taloudelliset tilanteet, riidan taloudellinen arvo ja merkitys, jne.) ja ottamalla käyttöön maksuvapautus tilanteissa, joissa viranomaispäätöksestä tehty valitus menestyy markkinaoikeudessa.

Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen yliopistoissa, ammattikorkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa

Aineettomien oikeuksien hyödyntämistä tutkimusorganisaatioissa (yliopistot, ammattikorkeakoulut ja tutkimuslaitokset) tarkasteltiin tutkijoille suunnatun sähköisen kyselyn (n=199) sekä yliopistojen ja korkeakoulujen IPR-asioista vastaavien henkilöiden haastatteluiden kautta. Tulosten perusteella tunnistettiin seuraavat kolme keskeistä johtopäätöstä sekä niihin liittyviä mahdollisia kehittämiskohteita:

1. Aineettomia oikeuksia koskevat ohjeet ja sisäiset prosessit eivät ole selkeitä: Tutkijoiden vähäinen tietoisuus sisäisistä aineettomien oikeuksien prosesseista – erityisesti (mutta ei ainoastaan) ohjelmistoihin ja tietokantoihin liittyvistä prosesseista – osoittaa, että keskimäärin organisaatiot eivät ole kommunikoineet tutkijoidensa kanssa riittävän hyvin. Ehdotettu ratkaisu on julkaista verkkokursseja, jotka ovat huippulaatuisia, ajantasaista, keskittyvät kuhunkin tutkimusalaan ja ovat aina tutkijoiden saatavilla. Nämä kurssit voisivat olla pakollisia väitöskirjantekijöille tai jopa maisteriopiskelijoille. Tutkijoille olisi annettava selkeämmin tietoa ja koulutusta aineettoman omaisuuden käsitteestä ja siihen liittyvistä säännöistä, käytännöistä ja lainsäädännöstä. Tietoisuuden lisääminen tehokkaan viestinnän ja laadukkaan koulutuksen avulla olisi asetettava kaikissa organisaatioissa etusijalle.

2. Tutkimusorganisaatioilla ei aina ole käytössään sopivaa aineettomia oikeuksia koskevaa osaamista: Tulokset osoittavat, että tutkimusorganisaatioilta voi puuttua

aineettomiin oikeuksiin liittyvät taidot, joita tarvitaan menestyksekkään aineettomien oikeuksien strategian aikaansaamiseksi. Lisäksi organisaatiot hyötyisivät avoimuuden lisäämisestä, kun teollis- ja tekijänoikeudellinen maailma yhdistettäisiin keksijöiden ja koodaajien maailmaan. Keksintöjen aineettomien oikeuksien omistajuuden muutos vuonna 2007 on johtanut liian usein tehottomaan tekijän- ja teollisuus oikeuksien hallinnointiin tutkimusorganisaatioissa. Tämän haasteen ratkaisemiseksi voitaisiin pyrkiä saamaan yksityiseltä sektorilta parempaa oikeudellista tietoa joko rekrytointina tai alihankintana yksityisiltä asianajotoimistoilta. Vakaampi vaihtoehto voisi olla aineettomien oikeuksien huippuosaimisen keskittäminen kaikkien tutkimusorganisaatioiden rahoittamaksi tiimiksi.

3. Tutkimusorganisaatiot eivät motivoi tutkijoita kaupallistamiseen. Suomalaiset tutkimusorganisaatiot ovat viime vuosikymmenen aikana kokeneet rakennemuutospaineita. Muutosten seurauksena tutkijoilta voi puuttua motivaatiota tutkimustulosten kaupallistamiseen. Erityisesti yliopistoissa tutkijoilla on pääasiassa paineita julkaista vertaisarvioituja artikkeleita, ja kaupallistamista pidetään usein ylimääräisenä toimintana. Heikkojen henkilöstön johtamiskäytäntöjen lisäksi myös organisaatioiden aineettomien oikeuksien omistajuus keksinnöissä (vuodesta 2007) on vaikuttanut kielteisesti kaupallistamismotivaatioon. Tutkijoiden näkökulmasta aineettomien oikeuksien olisi oltava oikeudenmukaisempia, eli tutkijoilla pitäisi olla enemmän oikeuksia ja sopimusten pitäisi olla selkeämpiä. Luottamuksen palauttaminen hyödyttäisi myös organisaatiota. Lisäksi mainittiin, että aineeton omaisuus on tutkimusorganisaation ja sen työntekijän välinen asia eikä sen pitäisi olla ylhäältä alaspäin suuntautuva toimintatapakysymys.

Lisäksi tunnistettiin kolme keskeistä toimintatapojen haastetta:

A. Päätöksentekijöillä on paradoksi tietämyksen levittämisen ja aineettomien oikeuksien välillä. Enimmäkseen tutkijat kannattavat julkisin varoin rahoitettavien tutkimustulosten avoimen tieteen, avoimen lähdekoodin ja avoimen datan käytäntöjä. Julkisen rahoituksen pitäisi vaikuttaa siihen, miten tietoja, koodeja ja osaamista jaetaan. Avoimen tieteen lähestymistapa ei kuitenkaan aina vastaa aineettomiin oikeuksiin ja kaupallistamiseen liittyviä strategioita.

Pohjimmiltaan innovaatiotoiminnan käytänteissä olisi pohdittava, kuinka paljon yliopistojen olisi keskityttävä koulutukseen, tutkimukseen ja innovointiin (yliopistolain asettamissa puitteissa). Käytäntöjen tulee olla selviä sen suhteen, millaiset organisaatiot tekevät mitään ja miten nämä tavoitteet vaikuttavat perusrahoitukseen. Ehdotettava ratkaisu voisi olla joidenkin yliopistojen keskittyminen tutkimukseen ja joidenkin yliopistojen keskittyminen kaupallistamiseen.

B. Tutkimusorganisaatioille asetetut tulostavoitteet eivät juurikaan painota kaupallistamista varsinkaan yliopistoissa. Yliopistot (rahoitusmallin mukaisesti) kannustavat

tutkijoita keskittymään julkaisujen tuottamiseen, sillä se tuo perusrahoitusta. Tämä tarkoittaa, että kaupallistamistoiminta on ylimääräistä, joten vähäinen kaupallistamistoiminta ja tietoisuus ei ole yllättävää. Yksi ratkaisu tähän voisi olla täydentävien ja monipuolisten urapolkujen luominen tutkimusorganisaatioissa ja niiden verkostossa.

Yliopistoissa tärkeä tutkimustoiminnan tulosindikaattori ovat julkaisut. Kuitenkin useimmat lehdet (esim. Elsevier-lehdet) omistavat edelleen oikeuksia julkisin varoin rahoitettuun tutkimustyöhön. Tämä on vastoin avoimen tieteen periaatetta ja voi olla ongelmallista myös aineettomia oikeuksia koskevan strategian kannalta. Valtion olisi otettava jatkossakin selkeä kanta tässä asiassa.

C. Tutkimusorganisaatioiden tutkijat voisivat hyötyä aineettomia oikeuksia koskevasta keskitetystä huipputietämyksestä. Keskitetyn roolin voisi ottaa esimerkiksi Business Finland tutkimusorganisaatioiden ja teollisuuden välisten aineettomien oikeuksien markkinoiden luomisessa, Suomen Akatemia luotettavan aineettomia oikeuksia koskevan tietämyksen välittämisessä tutkijoille ja Suomen patenti- ja rekisterihallitus patenttien myöntämisestä ja hallinnoinnista koskevien tietojen antamisessa ilman, että tarvitsee maksaa kalliita maksuja yksityiselle sektorille. Edellä mainitut ovat selvityksen yhteydessä nousseita ehdotuksia, joiden soveltuvuutta hankkeessa ei kuitenkaan ole arvioitu. Keskitämistä tulisi kuitenkin tehdä vain, jos se on tehokkaampaa kustannusten, palvelujen laadun ja kaupallistamisen tulosten kannalta.

Edellä mainittujen havaintojen perusteella tulisi harkita toimenpiteitä, koulutuksen ja tietoisuuden lisäämiseen, rahoituksen uudistamiseen ja lainsäädännön uudistamiseen. Lisäksi tulisi selvittää tarkemmin, edistäisikö tutkimusorganisaatioiden keskitetty IPR-asioiden hallinta tutkimusorganisaatioiden IPR-osaamisen kehittämistä.

Koulutuksen ja tietoisuuden lisääminen on keskeistä. Korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa syntyvän aineettoman omaisuuden hyödyntämistä tulisi edelleen tehostaa. Kuten eräs haastateltu toteaa, esimerkiksi keksintöilmoitusten määrä olisi konservatiivisenkin arvion mukaan mahdollista kaksinkertaistaa Suomessa. Mahdolliset toimenpiteet tulisi suunnata tutkijoiden aineettomien oikeuksien tietoisuuden lisäämiseen, sekä tuettava kulttuurista muutosta, että tutkimuksesta lähdettäisiin jo varhaisessa vaiheessa tunnistamaan kaupallista potentiaalia. Erityisesti tarvittaisiin käytännönläheistä IPR-koulutusta, niin perus- ja tutkijakoulutuksessa kuin työssäoppimisessakin.

Tutkimus- ja innovaatorahoituksen osalta on pidettävä huolta siitä, että tutkimusrahoitus pysyy riittävällä tasolla, sillä se luo myös pohjan aineettoman omaisuuden kehittämiseksi. Kaupallistamisrahoituksen lisääminen olisi sen sijaan tärkeää aineettoman omaisuuden hyödyntämisen näkökulmasta. Nykyisen Business Finlandin Research to Business-instrumentin lisäksi tarvittaisiin rahoitusta kaupallistamisen esiselvityksiin sekä

siltarahoitukseen esimerkiksi Research to Business hankkeiden jälkeen. Tulisi myös harkita yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen perusrahoituksen sitomista entistä vahvemmin tutkimuksesta syntyneen aineettoman omaisuuden tehokkaampaan kaupalliseen hyödyntämiseen.

Korkeakoulueksintölaiki nähdään keskeiseksi pullonkaulaksi tutkimuksesta syntyvän aineettoman omaisuuden kaupallisessa hyödyntämisessä. On tarve selvittää nykyisen yliopistokeksintölain uudistamista tai työsuhtekeksintölain käyttöönottoa korkeakoulusektorilla.

Edellä mainittujen lisäksi tulisi selvittää, missä määrin **tutkimusorganisaatioiden IPR-yksiköiden keskittäminen** edistäisi tutkimuslähtöisten aineettomien oikeuksien kaupallista hyödyntämistä, ja mitä rooleja tällainen toimija voisi ottaa innovaatiojärjestelmässä (ml. kansainvälinen vertailu).

Teollisoikeuksien kansantaloudellinen merkitys ja arvon määrittely

Selvityksen osana toteutettiin kirjallisuuskatsaus liittyen teollisoikeuksien arvon määrittelyyn ja kansantaloudelliseen merkitykseen. Sen lisäksi pyrittiin selvittämään teollisoikeuksien hyödyntämisestä syntyvää lisäarvoa suomalaisten keksijöiden ja yritysten näkökulmasta. Tulokset sekä arvon määrittämiseen liittyvät haasteet on kuvattu tarkemmin raportin rinnalla julkaistussa erillisessä artikkelissa.⁷

Taloustieteellisen tutkimuksen perusteella **aineettomat oikeudet vaikuttavat innovaatio- ja luovaan toimintaan, niiden tuotosten käyttämiseen, yritysten ja toimialojen rakenteisiin, ja tuottavuuskasvuun**. Esimerkiksi Yhdysvalloissa patenttijärjestelmään tehtiin 1970-luvulta alkaen useita muutoksia, jotka ovat taloustieteellisen tutkimukseen mukaan todennäköisesti vaikuttaneet haitallisesti innovaatiotoimintaan ja hyvinvointiin. Samanaikaisesti Yhdysvaltain tuottavuuskasvu on merkittävästi hidastunut. Viime vuosikymmenen aikana Yhdysvaltain patenttijärjestelmään onkin tehty uudistuksia, jotka näyttävät olevan paremmin linjassa taloustieteen suosituksen kanssa. Myös Suomessa kansallista aineettomien oikeuksien järjestelmää olisi hyvä uudelleen arvioida teknologisen kehityksen ja tuottavuuskasvun vauhdittamiseksi.

Taloustieteessä on erityisesti tutkittu patenttien arvottamista, ja tätä varten on kehitetty monta menetelmää. **Eri menetelmillä saadaan laadullisesti samansuuntaisia tuloksia patenttien arvojakauman muodosta ja toimialaeroista** arvojen välillä: esimerkiksi useissa tutkimuksissa on dokumentoitu patenttien arvojakauman ”pitkä oikea häntä” (eli

⁷ Takalo, T., Hyytinen, A., Stevenson, A (2021).

jotkut patentit ovat erittäin arvokkaita, mutta suurimalla osalla patenteista on vain pieni arvo). Eri menetelmät tuottavat kuitenkin **erisuuruisia estimaatteja patenttien arvosta** johtuen mm. eroista menetelmien vastafaktuaaleissa ja siitä, kuinka hyvin eri menetelmät pystyvät erottelemaan patenttien ja niiden suojaamien keksintöjen arvoa toisistaan. Markkina-arvomenetelmä tuottaa korkeimmat patenttien arvot ja uusimis päätös menetelmä pienimmät arvot. Suomalaisesta patenttiaineistosta johdetut tulokset patenttien arvioista ovat samanlaisia kuin muistakin maista johdetut tulokset.

Teollisoikeuksien arvon määrittelyyn liittyy **useita tilastollisia haasteita ja kehityskohteita**, joihin puuttuminen tulevassa IPR-strategiassa mahdollistaisi jatkossa arvon määrittelyn aiempaa paremmin.

Kansantalouden tilinpidosta ja tavaroiden ja palveluiden ulkomaankauppaa koskevasta **tilastoinnista voidaan nykyään tehdä vain karkeita** päätelmiä siitä, missä määrin suomalaiset talousyksiköt maksavat ja saavat tuloja aineettoman omaisuuden käytöstä. Aineistoa kotimaan sisäisestä patenttien käytöstä, lisensseistä ja rojalteista on jonkin verran olemassa, mutta se on hankalammin saatavissa.

Päätelmiä aineettoman omaisuuden käytöstä ja merkityksestä hankaloittaa paitsi tilastoinnin karkea taso myös se, että tietyt erät, kuten osin esimerkiksi **ohjelmistolisenssit ja audiovisuaalisista palveluista saatavat maksut**, tilastoituvat esimerkiksi tavaroiden ja palveluiden ulkomaankauppaa koskevissa tilastoissa muihin eriin. Aineettomien oikeuksien **merkitystä näiden tilastojen valossa on vaikea, ellei peräti mahdoton, arvioida**. Kansallisen aineettomien oikeuksien politiikan suunnittelua varten olisi taloustieteellisen tutkimuksen valossa olennaista esimerkiksi saada nykyistä yksityiskohtaisempaa aineistoa siitä, missä määrin suomalaiset talousyksiköt maksavat toisilleen ja missä määrin he maksavat ulkomaisille toimijoille ja saavat heiltä tuloja aineettoman omaisuuden käytöstä.

Vaikka patenttijärjestelmän yksi merkittävä peruste on informaation leviämisen tehostaminen ja vaikka patenttidata on julkista, **patenttidata on ollut ja on yhä osin vaikeasti käytettävää**. Yhdysvaltain patenttiviranomainen on perustanut pääekonomistin viran kehittämään patentti- ja tavaramerkkidatan tilastointia käyttäjäystävällisemmäksi. Tämän seurauksena Yhdysvaltain patentti- ja tavaramerkkidatan käytettävyys on parantunut selvästi. Nämä toimenpiteet ovat sekä parantaneet yhteiskunnallisessa päätöksenteossa tarvittavan ja sitä tukevan kuvailevan tilastoaineiston saatavuutta että lisänneet tieteellistä tutkimusta, joka hyödyntää yksityiskohtaista patenttiaineistoa. Euroopan patenttivirasto (European Patent Office) on tehnyt samankaltaisia toimenpiteitä, ja ne olisivat hyödyksi Suomessakin. Suomessa olisi jopa mahdollista tehdä patentti- ja rekisterihallituksen (PRH) aineistoista hyödyllisempiä kansantaloudelle kuin monissa muissa maissa. Suomessa on nimittäin saatavilla ainutlaatuisia yksilö- ja yritysaineistoja, joista monet ovat tutkijoiden käytettävissä Tilastokeskuksen tarjoamien palveluiden ansiosta.

Tekijänoikeusinfrastrukturi ja datan hyödyntäminen

Digitalisaatio mahdollistaa uusia liiketoimintamalleja, kuten esimerkiksi erilaisia yhteistoiminnan muotoja (ekosysteemit, yhteiset data-alustat ja datan markkinapaikat), jotka tarjoavat yksilöille ja sidosryhmille entistä personoidumpia tuotteita ja palveluita, sekä mahdollistavat erilaisen data-analytiikan kautta entistä paremman päätöksenteon niin yksityisellä kuin julkisella sektorilla. Euroopassa datatalouden osuuden odotetaan nousevan vuoteen 2025 mennessä noin neljään prosenttiin Euroopan unionin bruttokansantuotteesta, vastaten yli 550 miljardin euron arvoa.

Datalouden kysymykset heijastuvat voimakkaasti myös aineettomien oikeuksien järjestelmään ja sen kehitykseen. Eräs keskeinen kysymys koskee **datan omistajuutta** – koska data voi syntyä monin eri tavoin, tyypillisesti useamman kuin yhden toimijan mahdollistamana, omistajuuskysymykset voivat muodostua monimutkaisiksi toimijoiden ketjuuntuessa. Dataan liittyvissä omistajuuskysymyksissä keskiössä ovat myös kuvailutietojen eli metadatan saatavuus, oikeellisuus ja hyödyntäminen: kuvailutiedot mahdollistavat käyttöoikeuksien ja tätä kautta omistajuuden määrittämisen.

Toimintaympäristön digitalisoitumisella on voimakkaita vaikutuksia erilaisten teosten – niin taiteellisten, kirjallisten, audiovisuaalisen sisällön kuin ohjelmistojenkin – tekijöille. Datavetoisessa ympäristössä teosten jakaminen on helppoa, mikä korostaa tarvetta kiinnittää huomiota tekijöiden moraalisiin ja taloudellisiin oikeuksiin. Oikeuksien valvonnassa keskeisellä sijalla on **tekijänoikeuden infrastrukturi**, millä tarkoitetaan laajasti määriteltynä teos- ja tekijätietojen ilmoittamista koskevia käytäntöjä. Tekijänoikeusinfrastruktuuriin ja sen kehittämiseen on Suomessa kiinnitetty huomiota useita vuosia ja Suomi nosti asian esiin myös EU-puheenjohtajuuskaudellaan vuonna 2019.

Datan käytön osalta haasteena on nähty mm. se, **miten voidaan kannustaa luovaa sektoria tuottamaan oikeaa ja ajantasaista metadataa** pelkästään jo olemassa olevia tunnisteita hyödyntämällä. Toinen datan hyödyntämisen haaste on **tiedonvaihtoon liittyvien standardien puute**. Tästä johtuen tiedon välittäminen on epävarmaa ja usein metadata häviää matkan varrella. Lisäksi käyttäjät voivat myös tietoisesti poistaa metadataa häivyttääkseen teoksen alkuperää. Tiedonvaihdossa korostuvat yhteishallinnointijärjestöjen ja kansainvälisten standardisoinnin roolit. Keskeisenä kehityskohteenä on löytää kaikki luovat alat kattavat yhteiset standardit datan liikkuvuudelle. Keskeiset sidosryhmät eivät kuitenkaan näe tarvetta uusien standardien luomiselle, vaan nykyisiä tunnistejärjestelmiä tulisi kyetä käyttämään entistä paremmin. Kolmanneksi, koska kyse on tekijöiden moraalisisista ja taloudellisista oikeuksista, tulisi metadatan laadun ja virallisuuden olla vastaansanomaton: esimerkiksi **loppukäyttäjällä tulisi olla mahdollisuus varmentaa tietojen oikeellisuus jonkin virallisen tahon palvelusta**. Tämä ei kuitenkaan tällä hetkellä toteudu metadatan tullessa useista, keskenään koordinoimattomista lähteistä, jotka eivät keskustele keskenään.

Oikeuksien hallinnoinnin datan sirpaleinen kokonaisuus juontuu useista keskenään erilaisten standardien ja tietomuotojen käyttämisestä. Siinä missä yksittäisten alojen sisällä (esim. valokuvaus) tietyt metadatastandardit ovat nousseet keskeisiksi, puuttuu luovien alojen kokonaisuuden osalta yhtenäinen järjestelmä, mikä mahdollistaisi vakioitun tekijänoikeusdatan siirtämisen eri toimijoiden välillä. Tietynä haasteena on yhtenäisen järjestelmän kehittämisen vaatima laaja osallistuminen: kokonaisvaltaisen, kaikilta osin toimivan teknisen järjestelmän kehitystyö vaatii kaikkien relevanttien tahojen osallistumista, jolloin huomiota pitää kiinnittää osallistamiseen. EU:n komissio on ryhtynyt selvittämään tekijänoikeusdatan ja tekoälyn taloudellisia vaikutuksia ja tekee johtopäätöksensä selvityksen perusteella. Myös Maailman henkisen omaisuuden järjestö WIPO:n piirissä on selvitetty olemassa olevia tekijänoikeuden rekisteröintijärjestelmiä.

Tekijänoikeuden infrastruktuurin kehittämisessä tavoitellaan luotettavaa lähdettä oikeuksia koskevalle metadatalle. Tällaista järjestelmää ei voida kehittää kattamaan vain kansallisella tasolla syntyviä oikeuksia, sillä luovaa työtä tehdään ja teoksia käytetään riippumatta maiden rajoista. Tämän vuoksi yhteinen ratkaisu olisi muodostettava joko EU:n tai mieluiten globaalille tasolle.

Lainsäädännön kehittämistarpeet

Yleisesti aineettomia oikeuksia koskevan lainsäädännön osalta voi todeta merkittävimmäksi haasteeksi sen, että palautteen mukaan lainsäädännön tulisi olla riittävän täsmällistä, jotta toiminnanharjoittajien on mahdollista ymmärtää yksiselitteisesti toimintavapautensa rajat, mutta toisaalta riittävän yleisluonteinen, jotta lainsäädäntö soveltuisi joustavasti myös esimerkiksi uusiin muuttuviin liiketoiminta- ja teknologiamalleihin. Haastatelu- ja vastausaineiston perusteella **moni laki nähtiin vanhentuneeksi ja oikeustilan selvittämisen ei koettu olevan mahdollista lainsäädännön perusteella.**

Seuraavassa lyhyet yhteenvedot saadusta kommentoinnista eräisen lakien osalta:

- **Patenttilaki** on vanhentunut ja kaipaa kokonaisuudistusta vastaamaan ajantasaista oikeuskäytäntöä. Lain yhteensopivuus hallintolain, tietosuojasääntelyn ja EU-sääntelyn kanssa tulee tarkistaa ja korjata mahdollisimman pian. Lisäksi lainsäädäntöä tulee uudistaa sähköisten palvelujen kehittämisen mahdollistamiseksi.
- **Tekijänoikeuslaki** on lukuisten muutosten ja osauudistusten vuoksi muodostunut teknisesti vaikeasti hallittavaksi instrumentiksi ja voimassa olevaa oikeustilaa ei pysty selvittämään pelkästään lain perusteella, vaan lain soveltamisessa on tunnettava laajasti oikeuskirjallisuutta ja oikeuskäytäntöä. Tekijänoikeuksien osalta nousivat esille erityiskysymyksiä työ- ja virkasuhteessa syntyneiden tekijänoikeuksien epäselvä oikeustila, sopimuslisenssijärjestelmän laajempi käyttöönotto,

metatiedon hyödyntämisen mahdollisuudet sekä digitalisaatioon ja tekoälyyn liittyvät tekijänoikeuskysymykset.

- **Korkeakoulukeksintölain** osalta yliopistot ja korkeakoulut pitävät kategorista ja-koaa avoimeen- ja sopimustutkimukseen ongelmallisena. Keksinnön syntytilan määrittäminen on monissa tapauksissa vaikeaa, koska useat keksinnöt ja tulokset ovat syntyneet eri rahoitusmalleilla toteutetuissa tutkimusprojekteissa. Yliopistoissa ja korkeakouluissa syntyy enenevässä määrin tietojärjestelmiä ja applikaatioita patentoitavien keksintöjen lisäksi. Näin ollen myös tekijänoikeudet ovat merkittävä suoja-muoto innovaatiotoiminnan tuloksille, joten myös tekijänoikeudet pitäisi huomioida korkeakoulukeksintölaissa. Korkeakoulukeksintölain uudistus tulisi viedä loppuun.
- **Työsuhdekeksintölakia** on syytä ajanmukaistaa. Nykyään lainsäädäntö koskee ai-noastaan työsuhhteessa olevien henkilöiden tekemiä keksintöjä, mutta monesti start-up-yrityksissä kaikki ovat osakkaita ja yrittäjiä, jolloin voi jäädä epäselväksi, miten työsuhdekeksintölain säännökset soveltuvat näihin henkilöihin.
- Erilaiset harmaan alueen käytännöt ja opit, kuten orjallinen jäljittely sekä maineen norkkiminen vaativat vastaajien mukaan lain tasoista selkeyttämistä sääntelyä **sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnasta annettuun lakiin**.
- **Maanpuolustuskorkeakoululla** sovelletaan **korkeakoulukeksintölakia** ja henki-lön palvellessa muualla Puolustusvoimissa **työsuhdekeksintölakia**. Maanpuolus-tuksen etua ei voida kahtiajaon vuoksi turvata, koska Maanpuolustuskorkeakoululla tehtyjen keksintöjen oikeuksia ei saada automaattisesti Puolustusvoimien haltuun. Myös **maanpuolustukselle merkityksellisistä keksinnöistä annetun lain** uudista-minen, erityisesti tiedonsaantioikeuden laajuus ja päätöksentekovalta patenttihakemuksen pakkolunastamisesta, tulisi ottaa tarkasteluun.

1 IPR-osaaminen ja yritykset

Osatavoitteen toteutuksesta on vastannut 4FRONT Oy.

Selvityksen yhtenä osana laadittiin **sähköiseen kyselyyn** pohjautuva taustoittava katsaus suomalaisten yritysten IPR-osaamiseen nykytilaan sekä kartoitettiin suomalaisen yrityskentän IPR-osaamista sekä IPR-järjestelmän kehitystarpeita. Kyselyn keskeiset tulokset on raportoitu luvussa 1.1. Tarkemmat tiedot kyselyn toteutuksesta sekä vastaajien taustatiedot jakaumineen on esitetty raportin liitteenä.

Lisäksi toteutettiin **12 tapaustutkimusta** aineettomien oikeuksien avulla menestyneistä yrityksistä. Tapaustutkimusten avulla on pyritty syventämään ja havainnollistamaan IPR-oikeuksien hyödyntämistä, haasteita ja menestystekijöitä yrityksissä. Tapaustutkimusten tulokset on raportoitu luvussa 1.2.

Kyselyn ja tapaustutkimusten lisäksi yritysten IPR-osaamista ja kehitystarpeita on kartoitettu selvityksen yhteydessä toteutetuissa eri sidosryhmien taustahaastatteluissa (20 kpl) sekä analysoimalla aikaisempia aiheeseen liittyviä selvityksiä. Näkökulma on huomioitu myös asiantuntijoille suunnatussa Delphi-kyselyssä.

1.1 Pk-yritysten IPR-osaaminen ja kehitystarpeet

Pk-yritysten IPR-osaamista kartoitettiin pk-yritysten johtohenkilöille lähetetyllä **sähköisellä kyselyllä**, johon saapui annettuun määräaikaan mennessä yhteensä 330 vastausta. Kysely toteutettiin Webropol-kyselytyökalun avulla lokakuun ja marraskuun 2020 aikana. Kyselyä laadittaessa hyödynnettiin soveltuvin osin edellisen IPR-strategian laatimisen yhteydessä vuonna 2008 tehtyä yrityskyselyä sekä Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulun pienyrityskeskuksesta vuonna 2010 toteuttamaa startup-yrityksille suunnattua kyselyä.⁸

⁸ TEM (2008) IPR-tehokkaaseen käyttöön. Aineksia teollis- ja tekijänoikeuksien strategiaan. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Konserni 37/2008; Kiuru (2010) Start up -yritykset ja IPR. Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu, Pienyrityskeskus, LTT-Tutkimuspalvelut.

Kysely kohdennettiin IPR-intensiivisillä toimialoilla⁹ toimiville suomalaisille pk-yrityksille, joiden toimipaikka sijaitsee Manner-Suomessa. Yritysten henkilöstömääräksi määritettiin 1–249 henkilöä ja liikevaihdoksi 10 000–50 miljoonaa euroa. Yhteensä em. kriteerien pohjalta mukaan tunnistettiin noin 39 000 yritystä. Kyselyotos muodostettiin systemaattisella satunnaisotannalla¹⁰. Kysely lähetettiin henkilökohtaisena kutsuna näihin 5 650 osoitteeseen 21.10.2020. Muistutusviestejä lähetettiin kolme kappaletta (yritykset, jotka eivät vielä vastanneet).

Kyselyn vastausprosentiksi muodostui kuusi prosenttia, asettuen melko samalle tasolle aiemmin saman aihepiirin kyselyissä saavutettujen vastausprosenttien kanssa. Jokseenkin alhaista vastausprosenttia voi osaltaan selittää pk-sektorin matala tuntemus ja/tai mielenkiinto IPR-asioita kohtaan, mikä on havaittu myös aiemmissa kyselyissä.¹¹ Kyselyn aihealue huomioiden on oletettavaa, että tuloksiin jonkinasteista valikoitumisharhaa, sillä kyselyyn on todennäköisesti vastannut aiheesta keskimääräistä enemmän kiinnostuneet ja samalla myös keskimääräistä kasvuhakuisemmat yritykset. Kyselyn tuloksiin tuleekin suhtautua ennen kaikkea kokonaiskuvaa antavana materiaalina kuin tilastollisesti pätevänä tarkasteluna koko pk-yrityskentästä.

Seuraavissa osioissa esitetään kyselyn keskeiset tulokset **kaikkien vastaajien** tasolla ja vertailuryhmittäin. Vertailuryhmät luotiin **toimialan**¹², **kasvuhakuisuuden**¹³ ja

9 Ks. EPO & EUIPO: IPR-intensive industries and economic performance in the European Union. Industry-Level Analysis Report, September 2019. Third edition. Kyselyssä sovellettiin em. raportin luokitusta IPR-intensiivisistä toimialoista, ja poimintaan valittiin seuraavat TOL2008-luokituksen mukaiset toimialat: Teollisuus (C), Tukku- ja vähittäiskauppa pl. Moottorijoneuvojen ja moottoripyörine kauppa (46), Vähittäiskauppa pl. Moottorijoneuvojen ja moottoripyörine kauppa (47), Informaatio ja viestintä (J), Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta (M), Hallinto- ja tukipalvelutoiminta (N), Taiteet, viihde ja virkistys (R).

10 Otoksen muodostamisessa yritykset asetettiin aakkosjärjestykseen yrityksen nimen perusteella, minkä jälkeen jokaiselle yritykselle annettiin järjestysnumero 1–6. Jokaiseen poiminnan tuloksena muodostuneeseen otokseen kuului siten 6500–6501 yritystä. Kyselyn vastaanottajiksi valittiin näistä kuudesta otoksesta kolme, yhteensä 19 502 yritystä, joiden toimitusjohtajan sähköpostiyhteystieto hankittiin erikseen Suomen Asiakastieto Oy:ltä. Toimitusjohtajan sähköpostiosoite saatiin 5 720 yritykselle, joista uniikkeja osoitteita oli 5 650 kappaletta.

11 Vrt. TEM (2008) IPR tehokkaaseen käyttöön! – Aineksia teollis- ja tekijänoikeuksien strategiaan.

12 Luotettavien vertailujen toteuttamiseksi kyselyssä tiedustellut toimialat luokiteltiin uudestaan kolmeen laajempaan luokkaan, jotka olivat 1. *Teollisuus*, 2. *Informaatio ja viestintä sekä ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta* sekä 3. *Muut toimialat* (kattaen tukku- tai vähittäiskaupan, hallinto- ja tukipalvelutoiminnan sekä taiteet, viihde ja virkistys -toimialan).

13 Kasvuhakuisuuden osalta vastaajayritykset luokiteltiin voimakkaasti kasvuhakuisiin ja ei-voimakkaasti kasvuhakuisiin yrityksiin siten, että yritykset, jotka olivat vastanneet yrityksen kasvutavoitteen olevan ”*yritys pyrkii kasvamaan voimakkaasti*” luokiteltiin voimakkaasti kasvuhakuisiksi ja muut ei-voimakkaasti kasvuhakuisiksi.

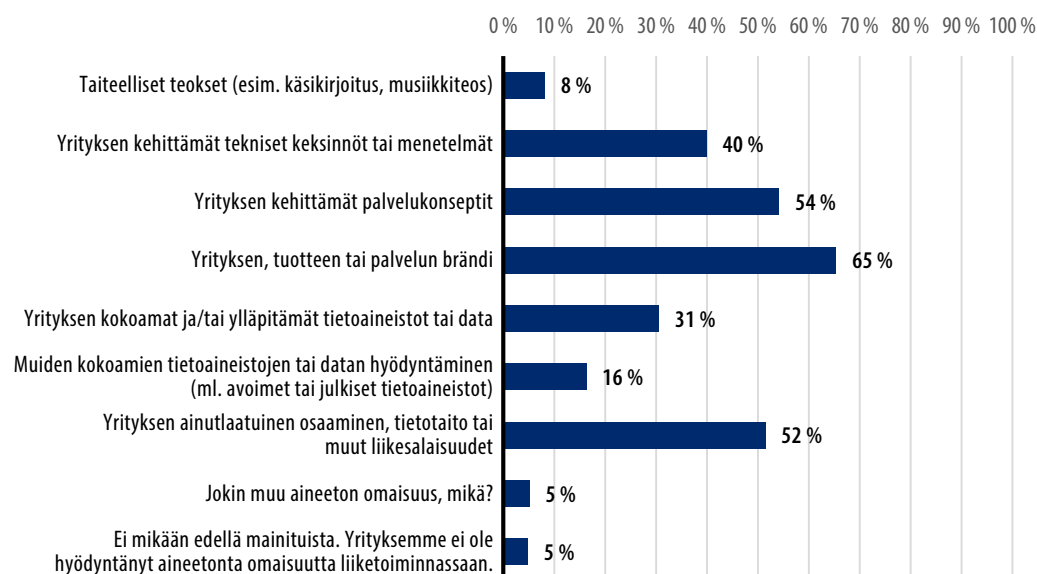
liikevaihdon¹⁴ perusteella. Vertailuryhmät ovat osin päällekkäisiä siinä mielessä, että liikevaihdoltaan suuremmat yritykset ovat myös keskimääräistä kasvuhaluimpia ja lisäksi kasvuhakuisuus ja liikevaihto ovat myös vahvasti toimialasidonnaisia. Lisäksi vastauksia analysoitiin muiden taustatekijöiden kuten yritysten sijainnin ja iän perusteella. Näihin liittyviä havaintoja on esitetty tulosten lomassa soveltuviin kohtiin.

1.1.1 Aineettoman omaisuuden merkitys

Aineeton omaisuus nähdään tärkeänä yrityksen menestymiselle

Kyselyn alussa yrityksiltä tiedusteltiin, mitkä luetelluista aineettoman omaisuuden muodoista ovat tärkeitä yrityksen menestymiselle. Aineettoman omaisuuden tärkeyttä alleviivaa se, että **ainoastaan viisi prosenttia vastaajista kertoi, ettei heidän yrityksensä ole hyödyntänyt aineetonta omaisuutta liiketoiminnassaan**. Kaikkien vastaajien tasolla yleisimmät vastaukset olivat yrityksen, tuotteen tai palvelun brändi (65 %), yrityksen kehittämät palvelukonseptit (54 %) ja yrityksen ainutlaatuinen osaaminen, tietotaito tai muut liikesalaisuudet (52 %). Neljänneksi yleisin vastaus oli yrityksen kehittämät tekniset keksinnöt tai menetelmät (40 %), siinä missä yrityksen kokoamat ja/tai ylläpitämät tietoaineistot tai datan valitsi 31 prosenttia vastaajista.

Kuvio 1. Mitkä seuraavista ovat tärkeitä yrityksenne menestymiselle? Valitse kaikki soveltuvat vastausvaihtoehdot. Kaikki vastaajat (n=330).

14 Ensimmäisen ryhmän muodostivat liikevaihdoltaan 0–500 000 € yritykset, toisen 500 000–2 000 000 €, kolmannen 2 000 000–10 000 000 € ja neljännen yli 10 000 000 euron liikevaihdon yritykset.

Yrityksen, tuotteen tai palvelun brändi oli myös toimialoittain tarkasteltuna kaikilla toimialoilla yleisin vastaus. Toimialoittain korostunutta aineetonta omaisuutta olivat teollisuudessa yrityksen kehittämät tekniset keksinnöt tai menetelmät (51 %), informaatio- ja viestintäalalla sekä ammatillisessa, tieteellisessä ja teknisessä toiminnassa yrityksen kokoamat ja/tai ylläpitämät tietoaaineistot tai data (40 %) ja muilla toimialoilla yrityksen kehittämät palvelukonseptit (65 %). Merkille pantavaa oli, että toimialakseen teollisuuden kertoneista yrityksistä yhdeksän prosenttia vastasi, ettei yritys ole hyödyntänyt aineetonta omaisuutta liiketoiminnassaan.

Vertailu kasvuhakuisuuden osalta osoitti, että **voimakkaasti kasvuhakuisille yrityksille ovat tärkeitä useammat aineettoman omaisuuden muodot kuin ei voimakkaasti kasvuhakuisille yrityksille**. Kaikki vastaajat -tasoon suhteutettuna voimakkaasti kasvuhakuisien yritysten piirissä nousivat esiin erityisesti yrityksen kehittämien teknisten keksintöjen tai menetelmien tärkeys (voimakkaasti kasvuhakuiset yritykset 61 prosenttia / kaikki vastaajat 40 prosenttia).

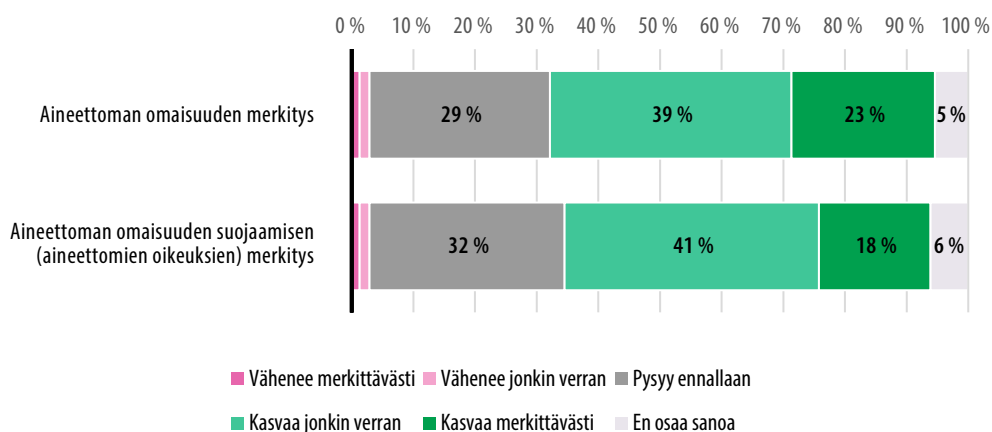
Lähes kaikissa vastausvaihtoehdoissa **aineettoman omaisuuden eri muotojen tärkeys kasvoi liikevaihdon kasvaessa**. Merkittävän poikkeuksen tästä muodosti vastausvaihtoehto yrityksen ainutlaatuinen osaaminen, tietotaito tai muut liikesalaisuudet, jossa vastaukset jakautuivat päinvastaisesti koetun tärkeyden vähentyessä liikevaihdon kasvaessa. Tämä havainto voidaan tulkita merkinä siitä, että liikevaihdon kasvaessa yritykset hyödyntävät enenevässä määrin erilaisia aineettomia oikeuksia eivätkä tukeudu ainoastaan liikesalaisuuksiin.

Aineettoman omaisuuden merkityksen nähdään kasvavan tulevaisuudessa

Yrityksiltä tiedusteltiin myös, miten he arvioivat yhtäältä aineettoman omaisuuden ja toisaalta sen suojaamisen (aineettomien oikeuksien) merkityksen kehittyvän seuraavien kolmen vuoden aikana. Vastaajista 29 prosenttia koki aineettoman omaisuuden merkityksen pysyvän ennallaan. Jonkin verran merkityksen kasvua näki 39 prosenttia ja merkittävää kasvua 23 prosenttia vastaajayrityksistä. Merkityksen näki jollain muotoa vähenevän ainoastaan alle kolme prosenttia vastaajista.

Aineettoman omaisuuden suojaamisen (aineettomien oikeuksien) merkityksen yritykselleen näki pysyvän ennallaan 32 prosenttia vastaajista, siinä missä jonkinlaista merkityksen kasvua näki 41 prosenttia ja merkittävää kasvua 18 prosenttia vastaajayrityksistä. Yritysten näkemykset aineettoman omaisuuden ja toisaalta sen suojaamisen merkityksestä olivat siis verrattain tasapainossa keskenään.

Kuvio 2. Miten arvioit a) aineettoman omaisuuden ja b) aineettoman omaisuuden suojaamisen (aineettomien oikeuksien) merkityksen kehittyvän seuraavien kolmen (3) vuoden aikana yrityksenne näkökulmasta? Kaikki vastaajat (n=314).

Kaikilla toimialoilla sekä aineettoman omaisuuden että sen suojaamisen merkityksen koettiin lähitulevaisuudessa kasvavan, joskin myös **toimialakohtaisia eroja** oli havaittavissa. Informaation ja viestinnän sekä ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan alan yrityksistä yli 70 prosenttia vastasi sekä aineettoman omaisuuden (73 %) että sen suojaamisen (70 %) merkityksen kasvavan seuraavien kolmen vuoden aikana. Sen sijaan teollisuuden alan yrityksissä merkityksen kasvua nähtiin keskimääräistä harvemmin (52 %).

Yrityksen kasvuhakuisuus vaikutti huomattavalla tavalla arvioon merkityksen kehityksestä lähivuosina, sillä **noin 80 prosenttia voimakkaasti kasvuhakuisista yrityksistä näki sekä aineettoman omaisuuden, että sen suojaamisen merkityksen kasvavan**, siinä missä muiden yritysten parissa näin ajatteli alle 60 prosenttia vastaajista. Peräti yli puolet (52 prosenttia) voimakkaasti kasvuhakuisista yrityksistä kertoi aineettoman omaisuuden merkityksen kasvavan merkittävästi.

Liikevaihdon perusteella analysoituna eniten aineettoman omaisuuden ja sen suojaamisen merkityksen kasvuun uskoivat suuret, liikevaihdoltaan yli kymmenen miljoonan euron yritykset, joista noin 70 prosenttia näkivät aineettoman omaisuuden ja sen suojaamisen merkityksen kasvavan. Vakiintuneimpana tilanteen kokivat liikevaihdoltaan 500 000–2 000 000 euron luokkaan sijoittuvat yritykset, sillä näistä hieman yli 40 prosenttia koki molempien ulottuvuuksien pysyvän lähivuosina ennallaan.

Poimintoja euipo:n tutkimuksista koskien aineettomien oikeuksien merkitystä

Euroopan unionin teollisoikeuksien virasto (EUIPO, ent. OHIM) julkaisee laajasti tutkimustietoa aineettomista oikeuksista. Seuraavassa on esitetty tiivistetyt poimintoja tutkimuksista koskien erityisesti **aineettomien oikeuksien kansantaloudellista merkitystä**.

Vuonna 2019 julkaistu **tutkimus EU:n tavaramerkeistä** osoitti, että ko. tavaramerkkejä omistavista pk-yrityksistä 7,5 % lisensoi niitä muille vuosina 2013–2017. Keskimääräinen vuosittain lisensoinnista saatu tulo oli noin 65 000 euroa yritystä kohti, vastaten keskimäärin noin 6 % yritysten liikevaihdosta. Tavaramerkkien yhteenlaskettu arvo koko niiden 20 vuoden elinkaarien aikana on tutkimukseen mukaan noin 1,3 miljoonaa euroa lisensoivaa yritystä kohti.¹⁵

Toisessa vuonna 2019 julkaistussa tutkimuksessa tarkasteltiin **IPR-intensiivisten toimialojen kansantaloudellista merkitystä**. Tutkimuksen mukaan IPR-intensiivisten toimialojen osuus kaikista uusista työpaikoista vuosina 2014–2016 oli 29 %. Lisäksi tutkimuksen 39 % kaikesta työllisyydestä ja 45 % BKT:sta liittyy jollain tavoin IPR-intensiivisiin toimialoihin.¹⁶ On kuitenkin huomioitava, että tutkimuksessa sovellettu IPR-intensiivisten alojen määritelmä on varsin laaja ja kattaa suuren osan keskeisistä toimialoista.

Hieman vanhemmassa, vuonna 2015 julkaistussa, tutkimuksessa puolestaan **vertailtiin IP-oikeuksia omistavien yritysten menestystä suhteessa muihin yrityksiin**. Tutkimus osoitti, että IP-oikeuksia omistavat yritykset työllistivät keskimäärin lähes kuusi kertaa enemmän ihmisiä kuin muut yritykset ja niiden keskimääräinen liikevaihto työntekijää kohti on 29 % suurempi. Ko. yritykset myös maksavat keskimäärin 20 % suurempia palkkoja. Lisäksi tutkimus osoitti, että noin 40 % isoista yrityksistä omistaa IP-oikeuksia ja pienistä yrityksistä vain 9 %. Tosin myös pienistä yrityksistä IP-oikeuksia omistavien yritysten liikevaihto yhtä työntekijää kohti on yli 30 % suurempi kuin yrityksillä, joilla ei ole IP-oikeuksia.¹⁷

15 EUIPO (2019) Licensing activities by SMEs: evidence from EU trade mark owners. European Union Intellectual Property Office, 2019.

16 EPO & EUIPO (2019).

17 OHIM (2015) Intellectual property rights and firm performance in Europe: an economic analysis Firm-Level Analysis Report, June 2015.

1.1.2 Aineettoman omaisuuden suojaamisen merkitys ja strategiat

Sopimukset ja tavaramerkit kaikkein yleisimmin hyödynnetyt suojausmuodot – huomattava osa yrityksistä ei ole hyödyntänyt aineetonta omaisuuttaan

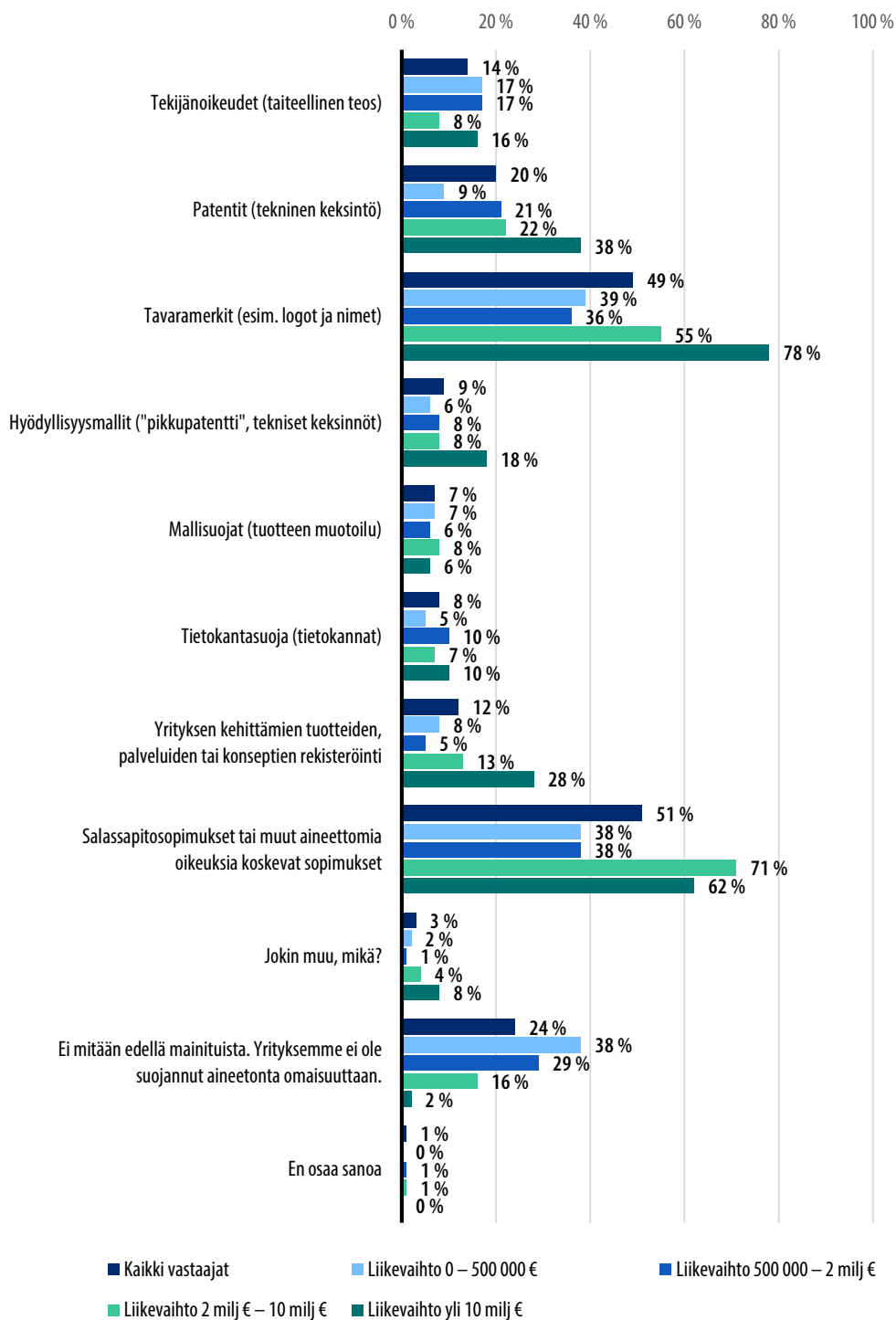
Tiedusteltaessa vastaajayrityksiltä, mitä aineettomia oikeuksia yritys on hyödyntänyt aineettoman omaisuutensa suojaamiseksi, kaikkien vastaajien tasolla tarkasteltuna yleisin vastaus oli **salassapitosopimukset tai muut aineettomia oikeuksia koskevat sopimukset** (51 %). Noin puolet vastaajayrityksistä (49 %) oli hyödyntänyt suojaamisessaan **tavaramerkkejä**. Kaikista vastaajista 20 prosenttia kertoi yrityksensä hyödyntäneen patentteja aineettoman omaisuuden suojaamisessaan, siinä missä tekijänoikeuksia¹⁸ kertoi hyödyntäneensä 14 prosenttia vastaajayrityksistä. Hyödyllisyysmalleja, mallisuoja ja tietokantasuoja kertoi hyödyntäneensä kutakin alle kymmenen prosenttia vastaajayrityksistä. Tulosten tulkinnassa on kuitenkin huomioitava, että eri suojausmuotojen hyödyntämisen tavat ovat keskenään hyvin erilaisia: tekijänoikeus- ja lähioikeussuoja syntyvät käytännössä automaattisesti, kun taas esimerkiksi patenttien ja tavaramerkkien suoja riippuu yrityksen omasta aktiivisuudesta.

Kolmanneksi yleisintä kaikkien vastaajien tasolla tarkasteltuna oli suojaamattomuus, eli vastausvaihtoehto ”yritys ei ole suojannut aineetonta omaisuuttaan” (24 %). Toisin sanoen kaikista vastaajista **noin neljännes ilmoitti, että yritys ei ole suojannut aineetonta omaisuuteen eikä ole hyödyntänyt mitään mainituista suojausmuodoista**. Tältäkin osin tosin on huomioitava, että yrityksillä voi siitä huolimatta olla tekijänoikeuksien piiriin kuuluvaa omaisuutta.

Liikevaihdoltaan 0–500 000 euron yrityksistä jopa 38 prosenttia vastasi, että yritys ei ole suojannut aineetonta omaisuuttaan (14 prosenttiyksikköä keskimääräistä enemmän). Liikevaihdoltaan 0,5–2 000 000 yrityksistä näin kertoi tehneensä 29 prosenttia. 2–10 miljoonan liikevaihdon yrityksistä vain 16 prosenttia ja yli kymmenen miljoonan liikevaihdon yrityksistä ainoastaan kaksi prosenttia ilmoitti, että yritys ei ole suojannut aineetonta omaisuuttaan.

¹⁸ Tässä tuloksessa on huomioitava, että kyselylomakkeella tekijänoikeuksia kuvaavaksi esimerkiksi oli valittu termi ”taiteellinen teos”, mikä on voinut antaa tarpeettoman suppean kuvan vastausvaihtoehdon sisällöstä.

Kuvio 3. Mitä seuraavista aineettomista oikeuksista yrityksenne on hyödyntänyt aineettoman omaisuuden suojaamiseksi? Valitse kaikki soveltuvat vaihtoehdot. Kaikki vastaajat ja liikevaihtoluokat (n=313).

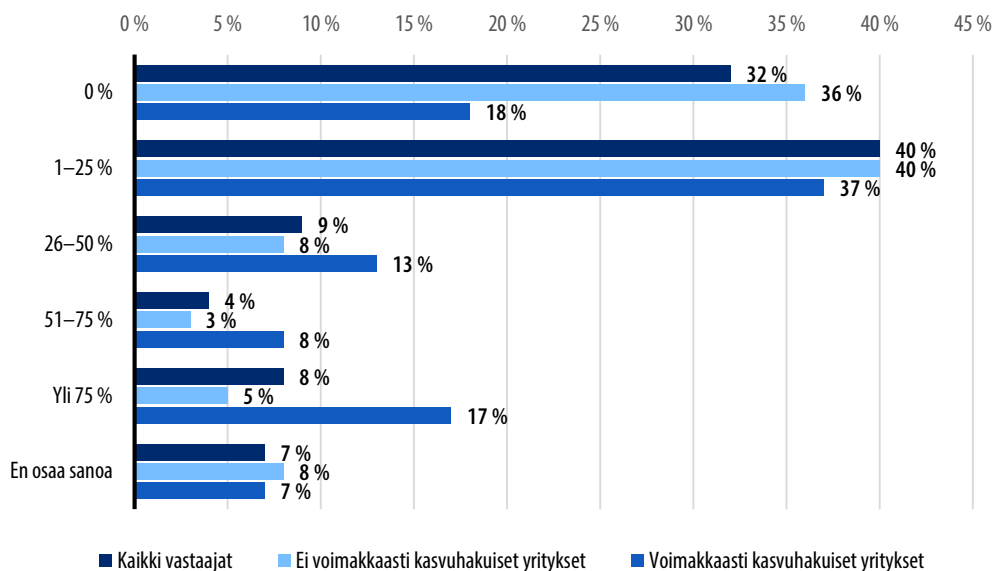
Voimakkaasti kasvuhakuiset yritykset ovat suojanneet aineetonta omaisuuttaan muita vastaajayrityksiä enemmän: Voimakkaasti kasvuhakuisista yrityksistä vain 13 prosenttia vastasi, ettei ollut hyödyntänyt mitään aineettoman omaisuuden suojaa, kun taas muista yrityksistä näin vastasi runsas neljännes (27 %). Voimakkaasti kasvuhakuisten yritysten piirissä aktiivisimmin käytetyt suojamuodot olivat tavaramerkit (68 %) ja salassapitosopimukset tai muut aineettomia oikeuksia koskevat sopimukset (66 %). Voimakkaasti kasvuhakuisista yrityksistä myös lähes kolmannes (31 %) kertoi hyödyntäneensä patenteja suojaamisessa, mikä oli keskimääräistä enemmän.

Vastausten perusteella aktiivisimpia aineettoman omaisuuden suojaajia olivat **teollisuuden toimialalla** toimivat yritykset, joista keskimääräistä harvempi, 18 prosenttia, vastasi, ettei yritys ollut suojanut aineetonta omaisuuttaan. Teollisuuden alan yrityksissä eniten keskimääräisistä tuloksista poikkesi odotetusti patenttien hyödyntäminen: niitä vastasi käyttäneensä 35 prosenttia teollisuusyrityksistä (keskimäärin vain viidennes yrityksistä). Informaation ja viestinnän sekä ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toimialojen yrityksistä 21 prosenttia kertoi jättäneensä hyödyntämättä eri suojamuodot, siinä missä muiden toimialojen (tukku- ja vähittäiskauppa, hallinto- ja tukipalvelutoiminta sekä taiteet, viihde ja virkistys) yrityksistä näin vastasi 31 prosenttia.

Vain pieni osa aineettomasta omaisuudesta suojattu

Aineettoman omaisuuden suojaamista tarkasteltiin myös tiedustelemalla vastaajayrityksiltä arviota siitä, kuinka suuri osuus yrityksen aineettomasta omaisuudesta on suojattu aineettomin oikeuksin. 40 prosenttia yrityksistä arvioi, että 1–25 prosenttia yrityksen aineettomasta omaisuudesta on suojattu. Yli 75 prosenttia suojanneita oli kahdeksan prosenttia. Sen sijaan **peräti kolmannes (32 prosenttia) yrityksistä arvioi, että mitään osaa yrityksen aineettomasta omaisuudesta ei ole suojattu**. On huomioitavaa, että osuus on suurempi kuin edellä kuvatussa kysymyksessä, jossa 24 prosenttia vastaajista ilmoitti, että ei ole suojanut aineetonta omaisuuttaan. Ero voi johtua siitä, että osa yrityksistä kokee, että omaisuutta ei ole suojattu, vaikka jotain suojausmuotoa olisikin hyödynnetty. Tässäkin yhteydessä on tosin lisäksi huomioitava, että yrityksillä voi olla esimerkiksi tekijänoikeuksien piiriin kuuluvaa omaisuutta, vaikka ne ilmoittaisivatkin, että omaisuutta ei ole suojattu. Tämä on myös todennäköistä, kun huomioidaan, että vastaajat arvioivat aineettoman omaisuuden merkityksen yritysten menestymiselle varsin suureksi. Tulokset kuvastavatkin näin ollen todennäköisesti myös yritysten (paikoin puutteellista) suojausmuotojen tuntemusta.

Kuvio 4. Arvioi, kuinka suuri osuus yrityksenne aineettomasta omaisuudesta on suojattu aineettomilla oikeuksilla. Kaikki vastaajat ja kasvuhakuisuus (n=314).

Voimakkaasti kasvuhakuiset yritykset olivat suojanneet aineetonta omaisuuttaan keskimääräistä enemmän. Kun kaikkien vastaajien tasolla tarkasteluna yli puolet aineettomasta omaisuudesta oli suojanut vain 12 prosenttia vastaajayrityksistä, niin voimakkaasti kasvuhakuisien yritysten piirissä yli puolet suojanneita oli 13 prosenttiyksikköä enemmän, 25 prosenttia. Toimialakohtaisessa tarkastelussa informaation ja viestinnän, sekä ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan yrityksissä yli puolet aineettomasta omaisuudesta suojanneita vastaajayrityksiä oli keskimääräistä enemmän, lähes viidesosa. Muilla toimialoilla tällaisten yritysten osuus jäi alle kymmeneen prosenttiin.

Aiemmat yrityksen liikevaihdon perusteella tehdyt havainnot toistuivat pitkälti myös tässä kysymyksessä: yli kymmenen miljoonan euron liikevaihdon yritykset olivat muita kattavamman suojausten kannalla. Vain 12 prosenttia yli kymmenen miljoonaa vaihtavista yrityksistä kertoi suojausten kattavan alle prosentin aineettomasta omaisuudesta.

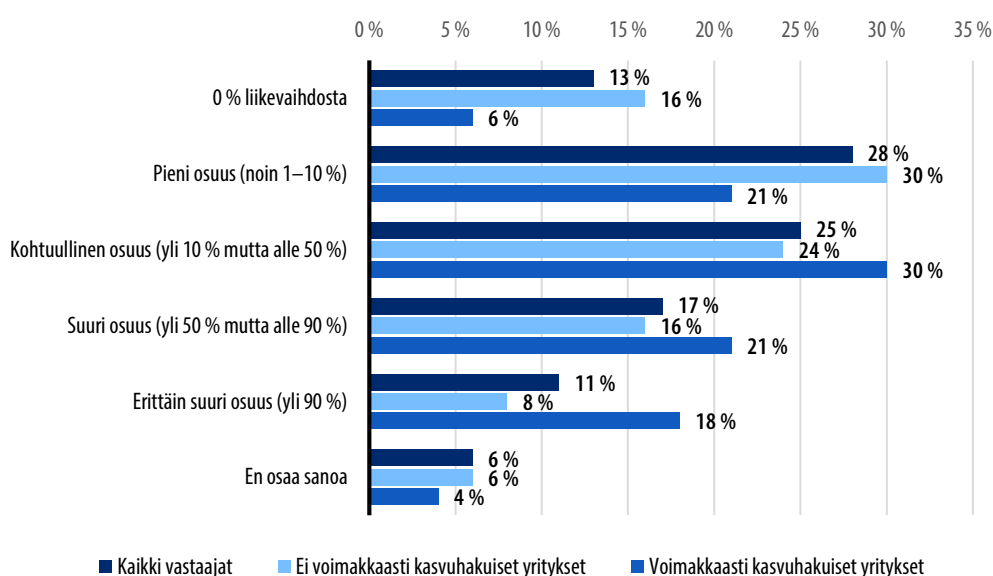
Aineettomiin oikeuksiin perustuvan liiketoiminnan osuus suurempi voimakkaasti kasvuhakuisilla yrityksillä

Vastaajayrityksiä pyydettiin arvioimaan mikä osuus näiden liiketoiminnasta perustuu ensisijaisesti aineettomien oikeuksien hyödyntämiseen vuosittaiseen liikevaihtoon suhteutettuna. Rungas neljännes (28 %) vastaajayrityksistä kertoi osuuden olevan pieni, noin 1–10 prosenttia. Kohtuulliseksi (yli 10 prosenttia mutta alle 50 prosenttia) osuuden määritteli neljännes yrityksistä. Suurena osuutta piti 17 prosenttia vastaajayrityksistä, kun taas

erittäin suureksi – vastaten yli 90 prosenttia liikevaihdosta – osuuden arvioi 11 prosenttia vastaajista. Sellaisia yrityksiä, joiden liiketoiminta ei vastausten perusteella perustunut ol- lenkaan pääasiallisesti aineettomien oikeuksien hyödyntämiseen, oli 13 prosenttia.

Voimakkaasti kasvuhakuisista yrityksistä keskimääräistä selvästi suurempi osuus (24 %) ar- vioi aineettomien oikeuksien hyödyntämiseen perustuvan liiketoiminnan osuuden olevan suuri tai erittäin suuri.

Kuvio 5. Arvioi, mikä osuus yrityksenne liiketoiminnasta perustuu ensisijaisesti aineettomien oikeuksien hyödyntämiseen. Arvioi osuutta suhteessa vuosittaiseen liikevaihtoon. Kaikki vastaajat ja kasvuhakuisuus (n=314).

Liikevaihdon perusteella analysoituna aineettomien oikeuksien hyödyntämisellä on suurin rooli puolesta kahteen miljoonaan euroa vaihtavissa yrityksissä, joista 39 prosenttia kertoi osuuden olevan vähintään puolet. Suurissa, yli 10 miljoonan euron liikevaihdon yrityksissä tyypillisintä vastausten perusteella oli aineettomiin oikeuksiin perustuvan liiketoiminnan kohtuullinen (11–49 prosenttia) osuus, 40 prosenttia.

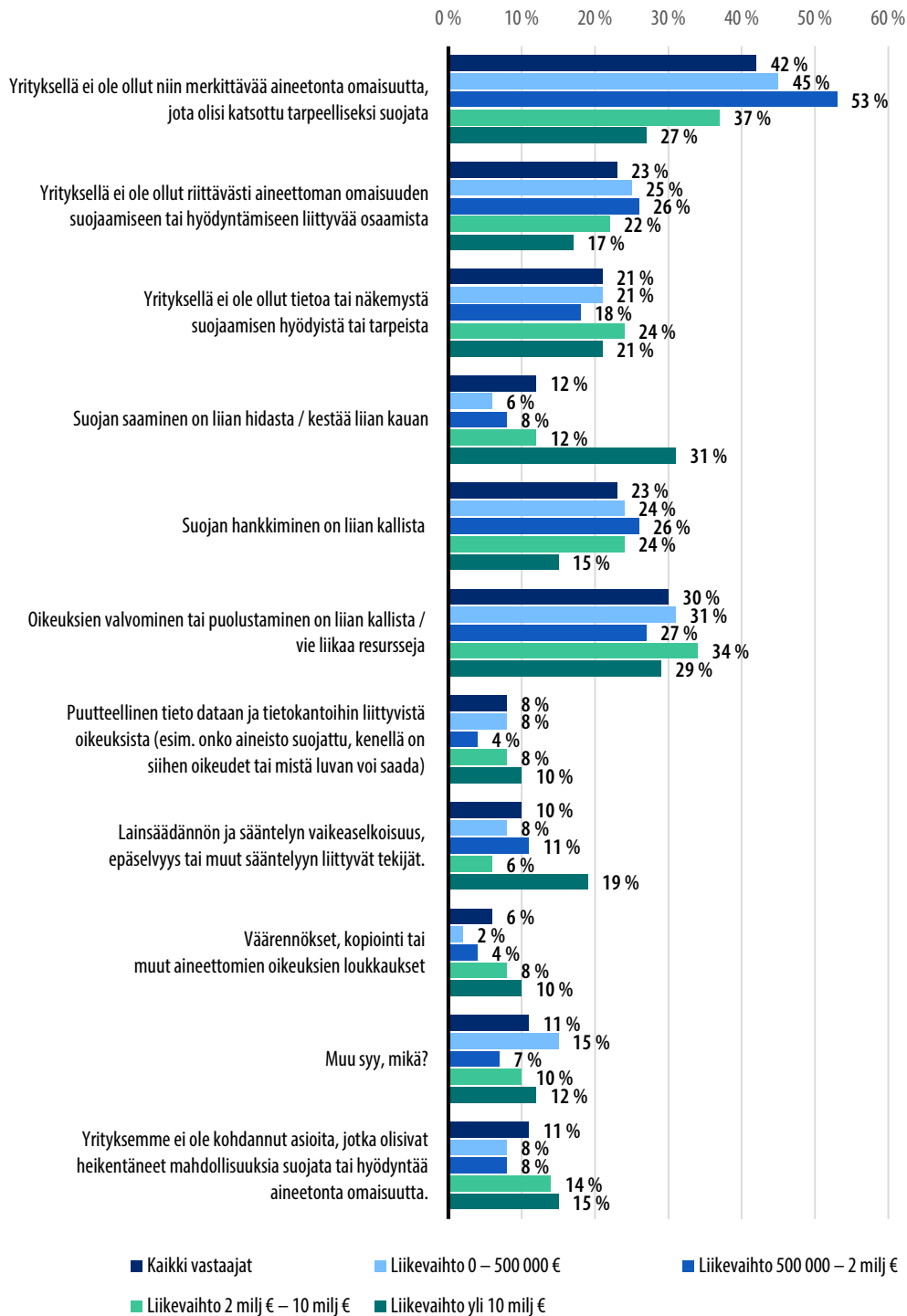
Toimialoittain tarkasteltuna arviot, joissa aineettomien oikeuksien hyödyntämiseen perus- tuvan liiketoiminnan osuuden arvioitiin vastaavan yli puolta liikevaihdosta, olivat tyypil- lisimpiä informaation ja viestinnän (ml. ohjelmistoala) sekä ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toimialan vastaajayrityksissä, joista 37 prosenttia arvioi osuuden olevan yli 50 prosenttia liikevaihdosta.

Eri ikäisten yritysten välillä oli havaittavissa eroja siinä, missä määrin liiketoiminnan katsottiin perustuvan ensisijaisesti aineettomien oikeuksien hyödyntämiseen. Kun yritykset jaettiin ennen vuotta 2000 perustettuihin, vuosina 2000–2009 perustettuihin ja vuoden 2010 jälkeen perustettuihin, voitiin havaita, että siinä missä kaikkien vastaajien tasolla 11 prosenttia vastaajista kertoi liiketoiminnasta yli 90 prosentin perustuvan ensisijaisesti aineettomien oikeuksien hyödyntämiseen, niin vuoden 2010 jälkeen perustetuista yrityksistä näin kertoi 18 prosenttia. Ennen vuotta 2000 perustetuista vastaajayrityksistä viisi prosenttia kertoi liiketoiminnasta yli 90 prosentin perustuvan ensisijaisesti aineettomien oikeuksien hyödyntämiseen.

Oikeuksien täytäntöönpanon kustannukset ja osaaminen suurimmat pullonkaulat

Kyselyssä vastaajayrityksiltä tiedusteltiin, mitkä tekijät ovat heikentäneet heidän mahdollisuuksiaan tai halukkuuttaan suojata tai hyödyntää aineetonta omaisuutta ja pyydettiin valitsemaan enintään kolme tärkeintä tällaista tekijää. Keskeisiksi tekijöiksi esiin nousivat aineettoman omaisuuden vähäinen merkittävyys, josta johtuen **suojausta ei oltu nähty tarpeelliseksi** (42 %) ja toisaalta **korkeat kustannukset** sekä **puutteellinen osaaminen**. Omien oikeuksien valvontaa tai puolustamista piti liian kalliina ja liikaa resursseja vievänä 30 prosenttia vastaajayrityksistä, ja suojan hankkimista liian kalliina piti 23 prosenttia yrityksistä. Samoin 23 prosenttia vastaajista kertoi, että yrityksellä ei ole ollut riittävästi aineettoman omaisuuden suojaamiseen tai hyödyntämiseen liittyvää osaamista. Noin viidennes yrityksistä kertoi myös, että heillä ei ole ollut tietoa tai näkemystä suojaamisen hyödyistä tai tarpeista.

Kuvio 6. Mitkä tekijät ovat heikentäneet yrityksenne mahdollisuuksia tai halukkuutta suojata tai hyödyntää aineetonta omaisuutta? Valitse enintään kolme. Kaikki vastaajat (n=306).

Voimakkaan kasvuhakuisille yrityksille merkittävin (40 %) aineettoman omaisuuden suojaamista tai hyödyntämistä heikentänyt yksittäinen tekijä oli oikeuksien valvomisen tai puolustamisen kalleus ja sen resurssi-intensiivisyys. Muissa yrityksissä yleisintä oli aineettoman omaisuuden pieni merkitys, josta johtuen suojaukselle ei ole katsottu olleen tarvetta (45 %).

Teollisuuden yrityksissä oli keskimääräistä vähemmän haasteita suojaamiseen liittyvän osaamisen tai näkemyksen osalta, mutta sen sijaan suojan hankkimisen kalleus koettiin näissä yrityksissä jokseenkin selvästi keskimääräistä useammin pullonkaulana. Tulos on odotettu, sillä teollisuuden aloilla patenttien merkitys korostuu ja patenttien hankkimisen kustannukset ovat huomattavasti muita suojausmuotoja suuremmat.

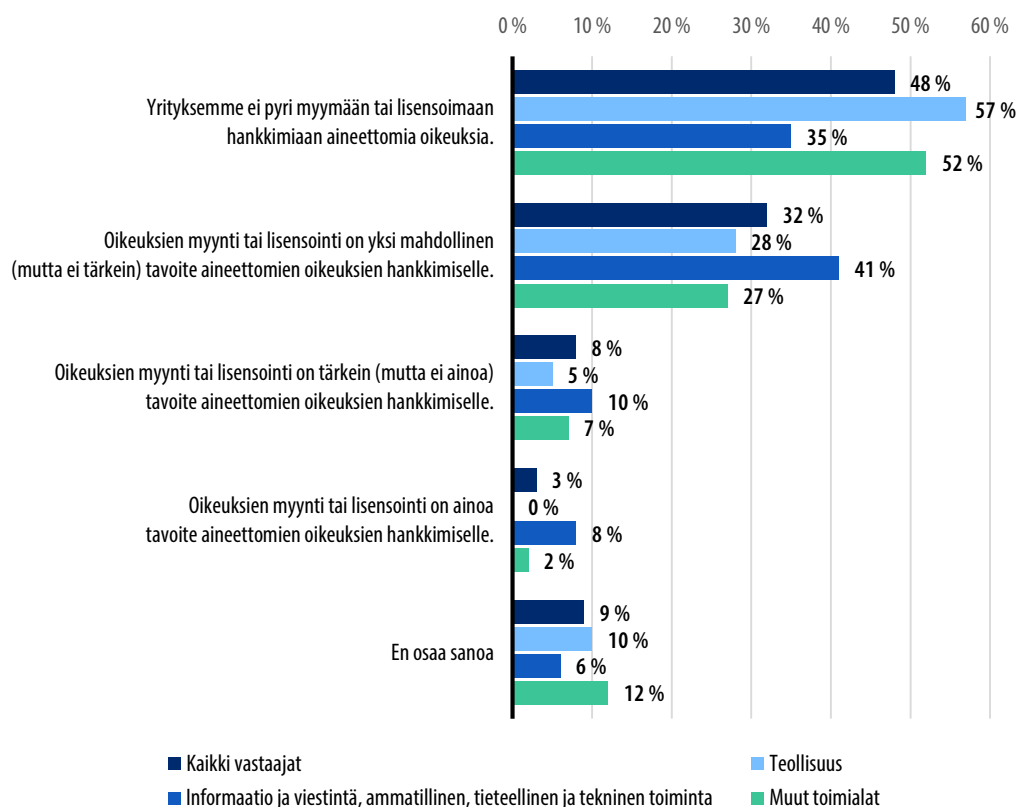
Informaation ja viestinnän sekä ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan toimialojen yritykset kokivat omien oikeuksien valvomisen olevan liian kallista ja vievän liikaa resursseja keskimääräistä useammin. Liikevaihdoltaan suurimpien, yli kymmenen miljoonaa euroa vaihtavien yritysten osalta pullonkauloiksi vastaajat kertoivat keskimääräistä useammin suojan saamisen hitauden (31 %) ja lainsäädännön ja sääntelyn vaikeaselkoisuuden, epäselvyyden tai muun sääntelyyn liittyvän tekijän (19 %).

Kustannukset ja resurssit aineettoman omaisuuden suojaamisen tai hyödyntämisen esteenä korostuivat erityisesti nuorten, vuoden 2010 jälkeen perustettujen yritysten parissa, jotka kertoivat keskimääräistä enemmän esteenä olevan niin oikeuksien valvomisen tai puolustamisen kalleuden (37 %) ja suojan hankkimisen kalleuden (29 %).

Myynti ja lisensointi vain yksi tavoite muiden joukossa

Aineettomiin oikeuksiin nojaavan liiketoiminnan näkökulmasta vastaajilta tiedusteltiin, kuinka tärkeä strateginen tavoite aineettomien oikeuksien myynti tai lisensointi yritykselle on. Kaikkien vastaajien tasolla tarkasteltuna **lähes puolet (48 prosenttia vastaajista) kertoivat ettei yritys pyri myymään tai lisensoimaan hankkimiaan aineettomia oikeuksia.** 32 prosenttia yrityksistä näki oikeuksien myynnin tai lisensoinnin yhtenä mahdollisena, mutta ei tärkeimpänä tavoitteena aineettomien oikeuksien hankkimisessa. Kahdeksan prosenttia vastaajista piti oikeuksien myyntiä tai lisensointia tärkeimpänä mutta ei ainoana tavoitteena aineettomien oikeuksien hankkimisessa ja kolmelle prosentille oikeuksien myynti tai lisensointi oli ainoa tavoite aineettomien oikeuksien hankkimisessa.

Kuvio 7. Miten tärkeä strateginen tavoite aineettomien oikeuksien myynti tai lisensointi on yrityksellenne? Valitse seuraavista sopivin vaihtoehto. Kaikki vastaajat (n=312).

Aineettomien oikeuksien myynti ja lisensointi oli selvästi keskimääräistä yleisempää voimakkaasti kasvuhakuisten yritysten parissa, joista peräti lähes neljännekselle aineettomien oikeuksien myynti tai lisensointi oli tärkein tai ainoa tavoite aineettomien oikeuksien hankkimiselle. Toimialaperustaisessa tarkastelussa oikeuksien myynti tai lisensointi aineettomien oikeuksien hankkimisen taustalla nousee voimakkaimmin esiin informaation ja viestinnän sekä ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan toimialan yrityksissä, joista peräti 41 prosenttia vastasi oikeuksien myynnin tai lisensoinnin olevan yksi mahdollinen, mutta ei tärkein tavoite aineettomien oikeuksien hankkimisessa ja 19 prosentille toimialan yrityksistä se oli tärkein tai ainoa syy.

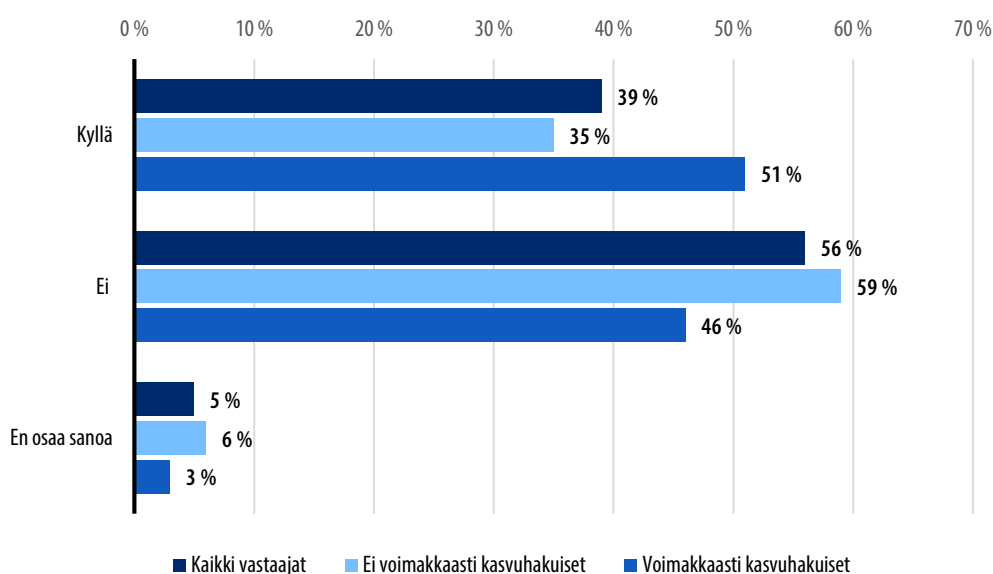
Yritysten iän perusteella tarkasteltuna nuorimmista, vuoden 2010 jälkeen perustetuista yrityksistä 39 prosenttia näki oikeuksien myynnin tai lisensoinnin yhtenä mahdollisena tavoitteena, mikä oli seitsemän prosenttiyksikköä keskimääräistä enemmän.

1.1.3 Osaaminen ja käytännöt

Huomioiminen strategiassa ja sopimuksissa

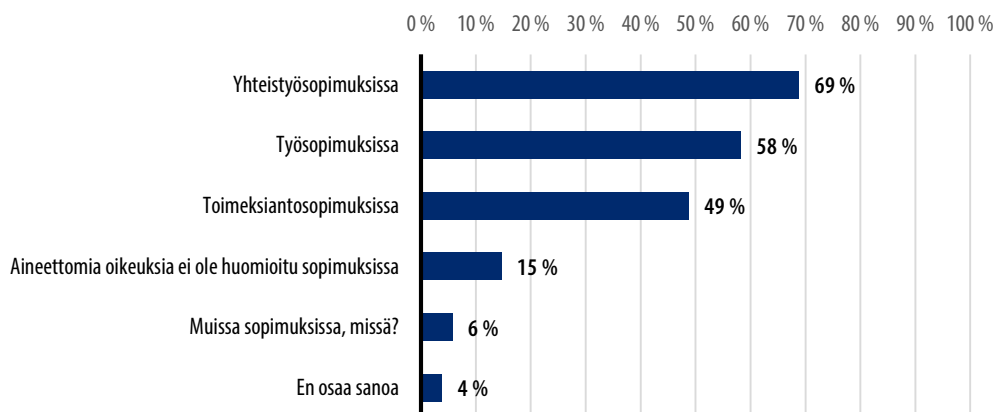
Vastaajilta tiedusteltiin, onko aineettoman omaisuuden suojaaminen huomioitu yrityksen strategiassa. Vastaajayrityksistä **56 prosenttia kertoi, että aineettoman omaisuuden suojaamista ei ole huomioitu strategiassa**. Asian huomioiminen strategiassa ei vaihdellut erityisen merkittävästi tavalla eri liikevaihtoluokissa. Toimialoittain tarkasteltuna aktiivisimmin asia oli huomioitu informaation ja viestinnän sekä ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toimialojen yrityksissä, joista 44 prosenttia kertoi huomioineensa asian strategiassaan. **Voimakkaasti kasvuhakuisissa yrityksissä asian huomioiminen strategiassa oli selvästi keskimääräistä yleisempää**: näistä yrityksistä 51 prosenttia kertoi, että aineettoman omaisuuden suojaaminen on huomioitu strategiassa.

Kuvio 8. Onko aineettoman omaisuuden suojaaminen huomioitu yrityksenne strategiassa? Kaikki vastaajat ja yrityksen kasvuhakuisuus (n=313).

Toisena ulottuvuutena vastaajia pyydettiin kertomaan, missä sopimuksissa yritys on huomioinut aineettomat oikeudet esimerkiksi oikeuksien omistamisen ja siirtymisen sekä salassapitoehtojen osalta. Yleisintä asian huomioiminen oli yhteistyösopimuksissa (69 %) ja toiseksi yleisintä työsopimuksissa (58 %). Yrityksistä 49 prosenttia vastasi huomioineensa asian myös toimeksiantosopimuksissa ja kuusi prosenttia muissa sopimuksissa. Sellaisia yrityksiä, jotka kertoivat jättäneensä aineettomat oikeudet sopimuksissa huomiotta, oli 15 prosenttia.

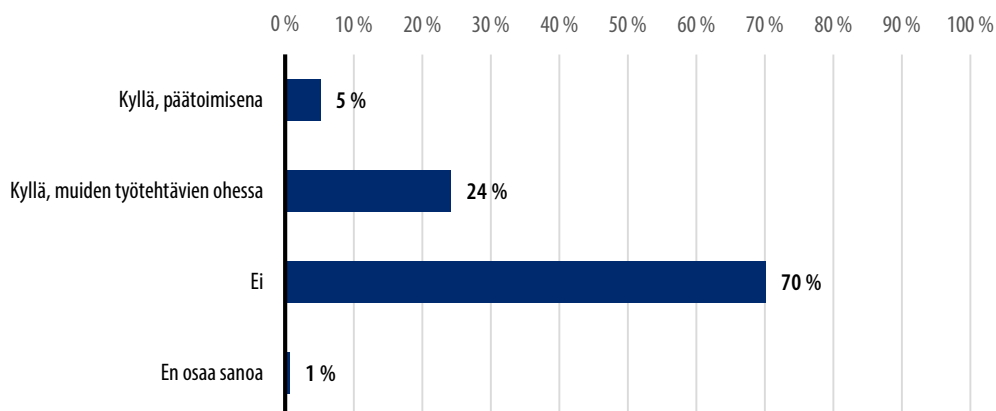
Kuvio 9. Missä sopimuksissa yrityksen on huomionut aineettomat oikeudet (esim. oikeuksien omistus ja siirtyminen, salassapitoehdot, jne.)? Kaikki vastaajat (n=314).

Informaation ja viestinnän sekä ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toimialan yrityksissä asia oli huomioitu keskimääräistä useammin yhteistyösopimuksissa (75 %) ja työsopimuksissa (65 %), sekä erityisesti toimeksiantosopimuksissa (63 %). Teollisuuden toimialan yrityksissä korostui huomioiminen yhteistyösopimuksissa (78 %). Liikevaihtoluokittain analysoituna sopimuksissa huomioimisessa oli havaittavissa selkeä trendi, missä aineettomat oikeudet oli huomioitu todennäköisemmin **liikevaihdon kasvaessa**. Voimakkaan kasvuhakuiset yritykset huomioivat aineettomat oikeudet useissa sopimuksissa – esimerkiksi peräti 85 prosenttia näistä yrityksistä oli huomionut aineettomat oikeudet yhteistyösopimuksissaan.

Aineettomiin oikeuksiin liittyvä osaaminen ja koulutus

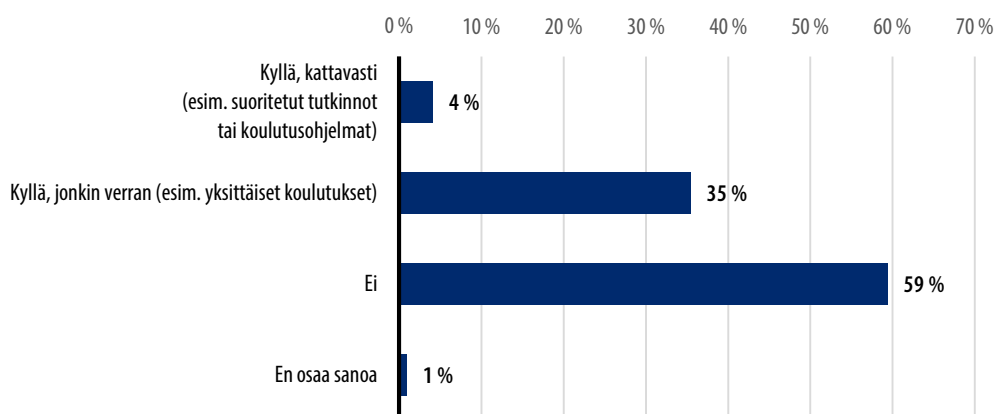
Aineettomiin oikeuksiin liittyvää osaamista ja koulutusta tiedusteltiin yrityksiltä kysymällä, onko heidän palveluksessaan aineettomiin oikeuksiin erikoistuneita henkilöitä ja toisaalta, ovatko yrityksen avainhenkilöt saaneet aineettomiin oikeuksiin liittyvää koulutusta. **Valtaosa yrityksistä, 70 prosenttia, kertoi ettei heillä työskentele aineettomiin oikeuksiin erikoistuneita henkilöitä.** Yrityksistä hieman alle neljännes vastasi, että yrityksestä löytyy aineettomiin oikeuksiin erikoistuneita henkilöitä muiden työtehtävien ohessa. Vain viisi prosenttia vastaajista raportoi yrityksessä työskentelevän päätoimisen aineettomiin oikeuksiin erikoistuneen henkilön.

Kuvio 10. Onko yrityksessänne aineettomiin oikeuksiin erikoistuneita henkilöitä? Kaikki vastaajat (n=314).

Yrityksen liikevaihtoluokka vaikutti selkeästi resursointiin siten, että liikevaihdon kasvaessa yrityksestä löytyi todennäköisemmin joko muiden työtehtävien ohessa tai päätoimisena työskentelevä asiantuntija. Enintään puolen miljoonan euron liikevaihdon yrityksistä 21 prosentista löytyi sivu- tai päätoiminen asiantuntija, 500 000–2 000 000 euron liikevaihdon yrityksistä 22 prosentista, 2 000 000–10 000 000 euron liikevaihdon yrityksistä 33 prosentista ja yli 10 000 000 euron liikevaihdon yrityksistä 52 prosentista. Voimakkaan kasvuhakuisista yrityksistä jonkinlainen asiantuntija löytyi kaikkiaan 39 prosentista yrityksistä. Toimialojen välillä ei ollut tässä suhteessa merkittäviä keskinäisiä eroja, vaan vastaukset jakautuivat tasaisesti toimialasta riippumatta.

Lähes 60 prosenttia vastaajista kertoi, etteivät yrityksen avainhenkilöt ole saaneet aineettomiin oikeuksiin liittyvää koulutusta. Jonkin verran, esimerkiksi yksittäisiä koulutuksia, kertoi saaneensa 36 prosenttia vastaajayrityksistä. Kattavaa avainhenkilöiden koulutusta, esimerkiksi suoritettuja tutkintoja tai koulutusohjelmia, oli saanut vain neljä prosenttia yrityksistä.

Kuvio 11. Ovatko yrityksenne avainhenkilöt saaneet aineettomiin oikeuksiin liittyvää koulutusta? Kaikki vastaajat (n=313).

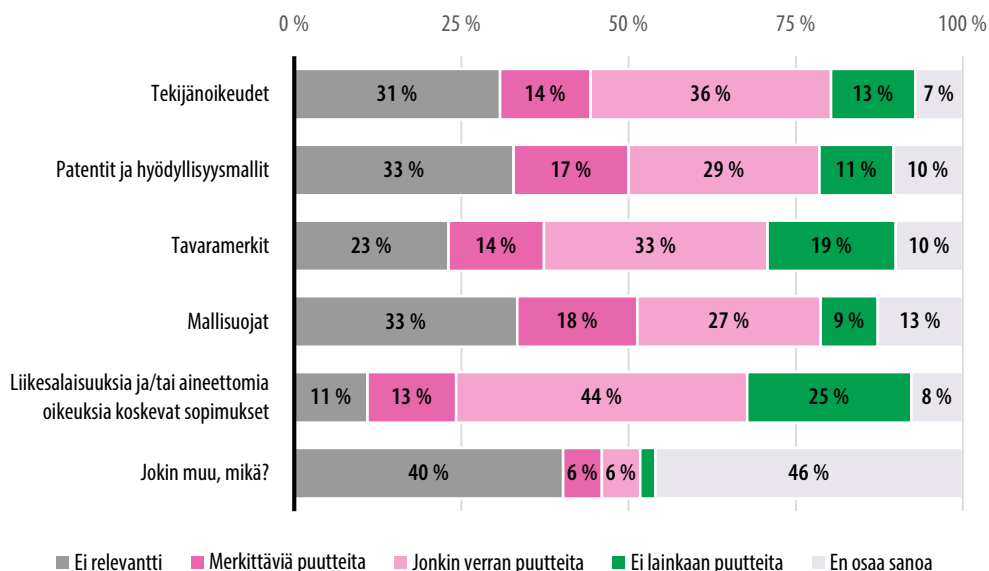

Liikevaihtoluokittain analysoituna liikevaihdoltaan suurimmat yritykset erottuivat muista avainhenkilöiden saaman IPR-koulutuksen osalta: siinä missä keskimäärin 40 prosenttia vastaajayritysten avainhenkilöistä oli saanut jonkinlaista tai kattavaa koulutusta IPR-asioissa, niin yli 10 miljoonan euron liikevaihdon vastaajayrityksissä vastaava osuus oli 54 prosenttia. Pienemmän liikevaihdon vastaajayrityksissä osuus vaihteli 34 ja 40 prosentin välillä. Myös voimakkaasti kasvuhakuisissa yrityksissä avainhenkilöt olivat saaneet keskimääräistä enemmän koulutusta, sillä näistä 52 prosenttia kertoi avainhenkilöidensä saaneen jonkin verran tai kattavasti koulutusta. Toimialapohjaisessa tarkastelussa eri toimialat eivät juurikaan poikenneet keskimääräisistä tuloksista.

Eniten puutteita sopimusoamisessa ja suojaustarpeiden tunnistamisessa

IPR-osaamisen tasoa kartoitettiin myös pyytämällä vastaajayrityksiltä arvioita näiden osaamisesta eri suojamuotoihin liittyen, sekä tiedustelemalla missä IPR-asioissa yritykset kokevat tarvitsevansa täydentävää osaamista tai lisätietoa. Aineettomiin oikeuksiin liittyvässä osaamisessa **eniten puutteita vastaajayritykset kokivat olevan liikesalaisuuksia ja/tai aineettomia oikeuksia koskeviin sopimuksiin liittyvässä osaamisessa**, missä kaikkiaan 57 prosenttia vastaajista koki olevan puutteita jonkin verran tai merkittävästi. Toisaalta neljännes vastaajista kertoi, että tähän liittyvässä osaamisessa ei ollut lainkaan puutteita. Muihin suojamuotoihin liittyviä osittaisia tai merkittäviä osaamispuutteita raportoineiden vastaajayritysten osuudet vaihtelivat 45 ja 50 prosentin välillä.

Kuvio 12. Miten arvioit yrityksenne aineettomiin oikeuksiin liittyviä tieto- ja osaamistarpeita? Arvioi yrityksenne osaamista seuraavilla osa-alueilla. Kaikki vastaajat (n=313).

Eri vertailuryhmissä tarkasteltuna esimerkiksi voimakkaasti kasvuhakuisista yrityksistä jopa 60 prosenttia kertoi kokevansa jonkinlaisia tai merkittäviä osaamispuutteita patenttien ja hyödyllisyysmallien parissa. Myös teollisuuden toimialan vastaajayrityksistä 57 prosenttia koki osaamisestaan löytyvän puutteita patenttien ja hyödyllisyysmallien parissa, siinä missä informaation ja viestinnän sekä ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toimialojen vastaajista 57 prosenttia kertoi osaamispuutteita löytyvän tekijänoikeuksiin liittyvissä kysymyksissä.

Kun vastaajilta tiedusteltiin kolmea tärkeintä teemaa, joissa nämä kokevat tarvitsevansa täydentävää osaamista tai lisätietoa, ainoastaan alle viidennes vastaajista (18 %) kertoi etteivät heidän yrityksensä koe tarvitsevansa täydentävää osaamista tai lisätietoa aineettoman omaisuuden suojaamiseen ja/tai hyödyntämiseen liittyen. Yleisimmät osaamis- ja tietokapeikot olivat vastaajayrityksissä **suojaustarpeiden tunnistamisessa** (39 %), aineettomien oikeuksien huomioimisessa **sopimuksissa** (35 %) ja eri **suojausmuotojen soveltuvuuden arvioimisessa** (28 %) sekä aineettomien oikeuksien **strategisessä hyödyntämisessä** (24 %). Viidennes yrityksistä koki myös tarvitsevansa lisää osaamista tai tietoa aineettomista oikeuksista kansainvälistymisen ja muiden maiden toimintaympäristön tuntemuksen osalta.

Kuvio 13. Missä asioissa yrityksenne tarvitsee täydentävää osaamista tai lisätietoa? Valitse seuraavista kolme tärkeintä. Kaikki vastaajat (n=309).

Teollisuuden toimialan yritykset olivat muita toimialoja luottavaisempia osaamiseensa, sillä näistä 26 prosenttia kertoi, etteivät koe tarvitsevansa täydentävää osaamista ja/tai tietoa. Informaation ja viestinnän sekä ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan yritysten parissa korostuivat tietotarpeet aineettomien oikeuksien huomioimisessa sopimuksissa (46 %) ja aineettomien oikeuksien strategisessa hyödyntämisessä (30 %). Muiden toimialojen yrityksissä (tukku- tai vähittäiskauppa, hallinto- ja tukipalvelutoiminta sekä taiteet, viihde ja virkistys) kaivattiin lisätietoa keskimääräistä enemmän suojaustarpeiden tunnistamiseen.

Liikevaihдолtaan pienempien yritysten vastauksissa nousivat keskimääräistä useammin esiin lisäosaamistarpeet aineettomien oikeuksien huomioinnissa sopimuksissa (42 %), lisensoinnissa sekä myynnissä (24 %) ja kansainvälisissä aineettomien oikeuksien kysymyksissä (26 %). Vastausten perusteella voimakkaasti kasvuhakuiset yritykset kaipaavat monipuolisesti lisätietoa aineettomista oikeuksista, sillä tällaisista vastaajayrityksistä ainoastaan

kahdeksan prosenttia kertoi, etteivät he tarvitse mitään täydentävää osaamista tai lisätietoa aiheeseen liittyen.

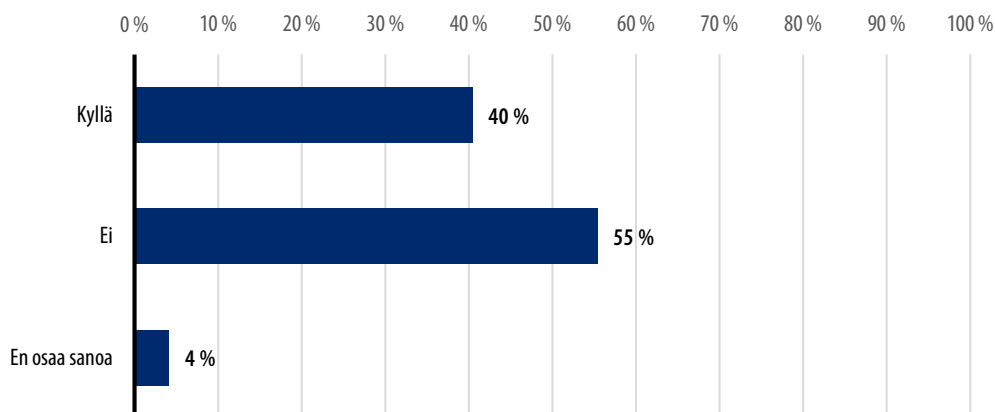
Nuoret yritykset näkivät tarvitsevansa täydentävää osaamista tai lisätietoa keskimääräistä useammin, sillä vain 10 prosenttia vuoden 2010 jälkeen perustetuista yrityksistä ei kokenut tarvitsevansa täydentävää osaamista tai lisätietoa, siinä missä kaikkien vastaajien tasolla näin vastanneita oli kahdeksan prosenttiyksikköä enemmän. Vuoden 2010 jälkeen perustettujen yritysten parissa korostui erityisesti tarve eri suojausmuotojen soveltuvuuden arvioinnille: kun kaikkien vastaajien tasolla tästä koki tarvitsevansa lisätietoa 28 prosenttia vastaajista, niin vuoden 2010 jälkeen perustetuista yrityksistä näin kertoi 39 prosenttia.

1.1.4 Palvelutarpeet ja näkemykset IPR-järjestelmästä

Yli puolet yrityksistä ei ole hyödyntänyt ulkopuolista palvelua

Aineettomiin oikeuksiin liittyvistä palveluista yrityksiltä tiedusteltiin ensimmäiseksi, ovatko nämä hyödyntäneet aiheeseen liittyviä ulkoisia palveluita ja toiseksi, mitä palveluita nämä ovat mahdollisesti käyttäneet. Kaikkiaan **hieman yli puolet (55 prosenttia) vastanneista yrityksistä ei ollut hyödyntänyt ulkoisia palveluita**. Teollisuudessa toimivista yrityksistä keskimääräistä useampi oli hyödyntänyt palveluita, mikä selittyy paljolti teollisuuden alojen patentti-intensiivisyydellä (esimerkiksi patenttiasiamiesten palveluiden hyödyntäminen). Tukku- tai vähittäiskaupan, hallinto- ja tukipalvelutoiminnan sekä taiteiden, viihteen ja virkistykseen toimialoilla ulkoisten palveluiden käyttö oli keskimääräistä vähäisempää, sillä peräti 73 prosenttia näistä yrityksistä vastasi, ettei ollut käyttänyt aineettomiin oikeuksiin liittyviä ulkoisia palveluita.

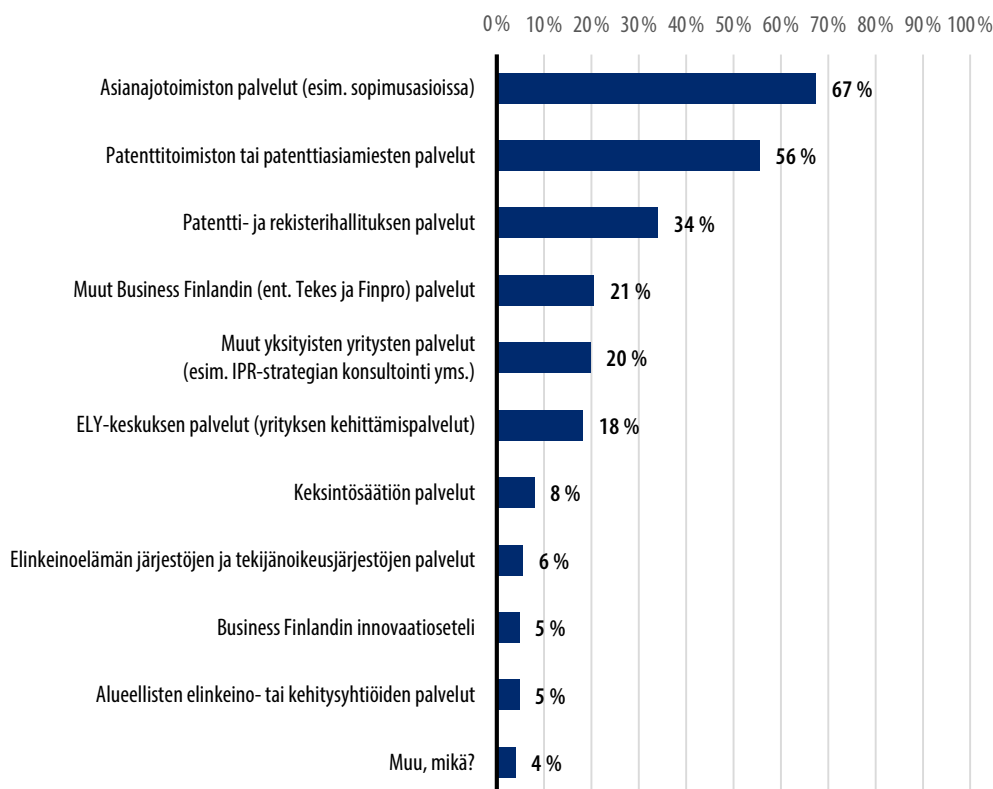
Kuvio 14. Onko yrityksenne hyödyntänyt ulkoisia palveluita aineettoman omaisuuden suojaamiseen ja/tai hyödyntämiseen liittyen? Kaikki vastaajat (n=314).

Myös kasvuhakuisuus vaikutti palveluiden käyttöön: **voimakkaasti kasvuhakuiset yritykset (58 %) olivat käyttäneet ulkoisia palveluita selvästi muita yrityksiä (36 %) ja keskimääräistä (41 %) useammin.** Odotetusti myös yritykset, joilla on suurempi liikevaihto, hyödyntävät enemmän ulkoisia palveluita. Aina kahden miljoonan liikevaihtoon asti keskimääräistä harvempi yritys hyödyntää ulkoisia palveluita, kun taas yli kahden miljoonan euron liikevaihdon yrityksistä keskimääräistä useampi käyttää ulkoisia palveluita.

Yleisimmin yritykset olivat hyödyntäneet **asianajotoimistojen palveluita (67 %) ja patenttitoimistojen tai patenttiasiamiesten palveluita (56 %).** Lisäksi viidennes vastaajista oli hankkinut yksityisiltä yrityksiltä myös muita palveluita (esim. konsultointia). Julkisten toimijoiden osalta vastaajista 34 prosenttia vastasi hyödyntäneensä Patentti- ja rekisterihallituksen palveluita, 21 prosenttia Business Finlandin (entinen Tekes ja Finpro) palveluita (muuta kuin innovaatioaseteliä) ja 18 prosenttia ELY-keskusten palveluita.

Kuvio 15. Mitä seuraavista palveluista yrityksenne on hyödyntänyt aineettoman omaisuuden suojaamiseen ja/tai hyödyntämiseen liittyen? Kaikki vastaajat (n=126).

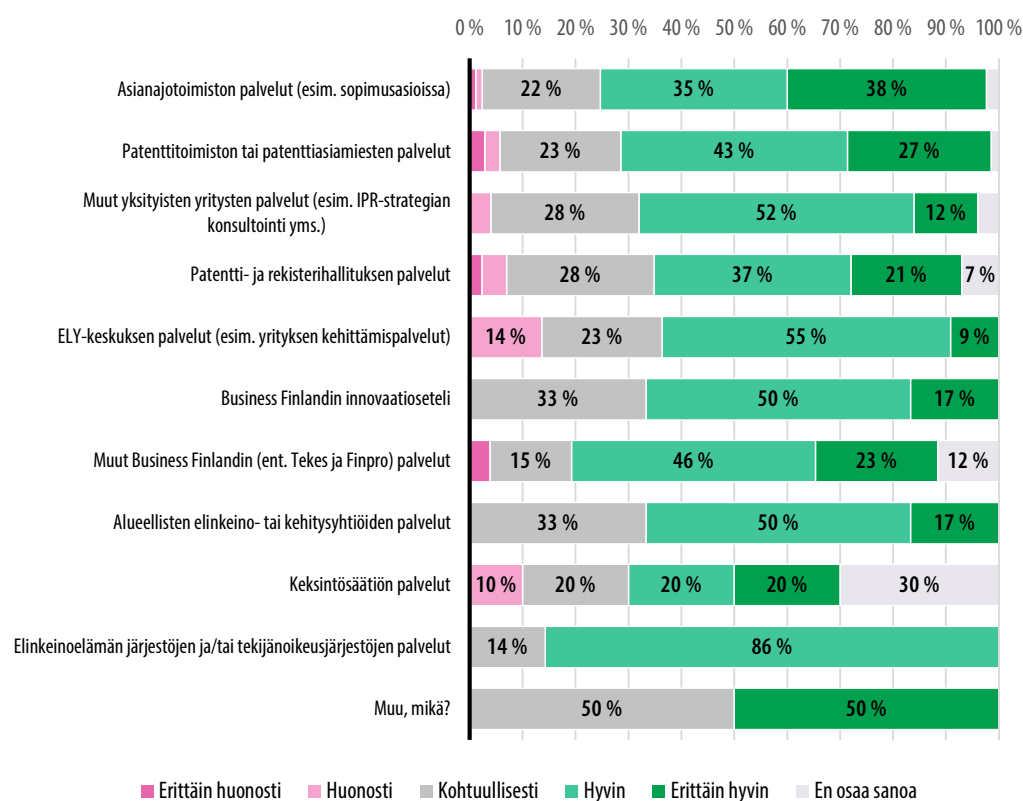
Voimakkaasti kasvuhakuiset yritykset olivat hyödyntäneet ulkoisia palveluita kautta linjan muita aktiivisemmin, erityisesti Business Finlandin palveluiden käyttö oli tällaisten yritysten parissa peräti 16 prosenttiyksikköä keskimääräistä yleisempää. Toimialakohtaisessa tarkastelussa teollisuusyritykset käyttivät peräti 20 prosenttiyksikköä keskimääräistä enemmän patenttitoimistojen ja patenttiasiamiesten palveluita, siinä missä muiden toimialojen yritykset olivat keskimääräistä aktiivisempia asianajotoimistojen palveluiden käyttäjiä. Liiktevaihdoltaan pienemmät yritykset olivat aktiivisia Patentti- ja rekisterihallituksen palveluiden käyttäjiä (10 prosenttiyksikköä keskimääräistä enemmän), kun taas liiktevaihdoltaan suuret yritykset hyödynsivät aktiivisesti patentti- ja asianajotoimistoja.

Asiaa analysoitiin myös yritysten kotimaakuntien perusteella, vertailemalla uusimaalaisten ja muissa maakunnissa sijaitsevien yritysten vastauksia. Palveluiden käyttöalttiudessa ei ilmennyt huomattavia eroja, mutta uusimaalaiset yritykset olivat käyttäneet hieman keskimääräistä useammin asianajotoimistojen ja Business Finlandin palveluita, kun taas muissa maakunnissa korostuivat jonkin verran keskimääräistä enemmän ELY-keskusten palveluiden hyödyntäminen.

Palvelut vastanneet tarpeisiin pääosin hyvin

Palveluiden tarpeisiin vastaamisen kartoittamiseksi niitä hyödyntäneiltä vastaajilta tiedusteltiin, miten yrityksen käyttämät ulkopuoliset palvelut olivat vastanneet tarpeita. Pääosin palveluiden katsottiin vastanneen tarpeisiin hyvin. Etenkin sellaisia näkemyksiä, joiden mukaan palvelut olisivat vastanneet tarpeisiin erittäin huonosti tai huonosti, esitettiin yleisesti ottaen erittäin vähän. Vastausjakaumat on esitetty toimijoittain seuraavassa kuviossa.

Kuvio 16. Miten yrityksenne hyödyntämät ulkopuoliset palvelut ovat vastanneet tarpeitanne? Kaikki vastaajat (n=126).

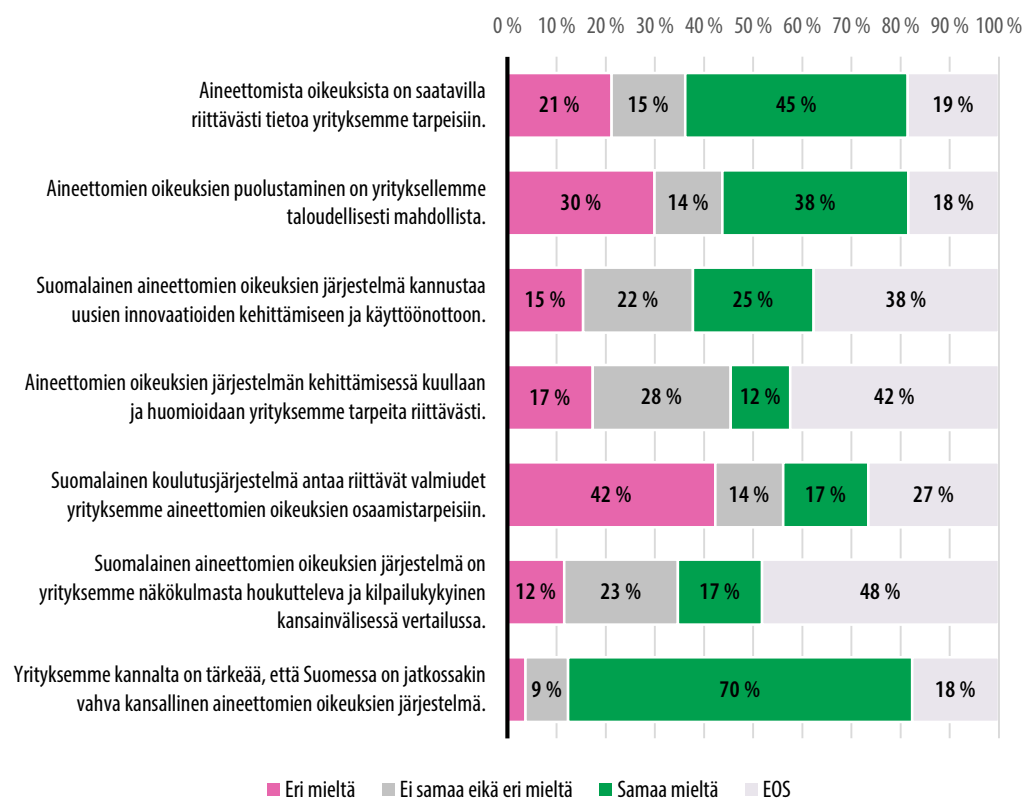
Pk-yritykset toivovat lisää tietoa IPR-oikeuksista

Selvityksen osana toteutetun sähköisen kyselyn päätteeksi vastaajia pyydettiin arvioimaan seitsemää suomalaisen aineettomien oikeuksien järjestelmän nykytilaa ja kehityssuuntia koskevaa väitettä asteikolla täysin eri mieltä–täysin samaa mieltä, lisäksi tarjottiin vastausvaihtoehto ”en osaa sanoa”. Huomioitavaa on, että juuri en osaa sanoa -vastausten osuudet nousivat huomattavan korkeiksi kaikissa väittämässä, keskimäärin 30 prosenttiin. Tämä voidaan tulkita osoitukseksi siitä, että monilla vastaajayrityksillä ei ole riittävän jäsenyyttä kokonaiskuvaa aineettomien oikeuksien järjestelmästä.

Hieman alle puolet vastaajista (45 %) oli sitä mieltä, että aineettomista oikeuksista on saatavilla riittävästi tietoa heidän yrityksensä tarpeisiin, kun taas 21 prosenttia vastaajista koki, että näin ei ole. Väitteen ”aineettomien oikeuksien puolustaminen on yrityksellemme taloudellisesti mahdollista” kanssa eri mieltä oli 30 prosenttia vastanneista yrityksistä, siinä missä taloudellisesti mahdollisena puolustamista piti 38 prosenttia vastaajayrityksistä. Aineettomien oikeuksien järjestelmän kannustavuudesta innovaatioihin moni yritys ei kyennyt toteamaan kantaansa, yleisimmäksi vastaukseksi tultua en osaa sanoa (38 %).

Sama päti myös väitteeseen ”aineettomien oikeuksien järjestelmän kehittämisessä kuuluaan ja huomioidaan yrityksemme tarpeita riittävästi”, jossa 42 prosenttia vastaajista ei kyennyt ottamaan kantaa esitettyyn väitteeseen. Sen sijaan väitteeseen siitä, että ”suomalainen koulutusjärjestelmä antaa riittävät valmiudet yrityksen aineettomien oikeuksien osaamistarpeisiin”, vastaajayritykset suhtautuivat melko kielteisesti: peräti 42 prosenttia vastaajista oli väitteen kanssa täysin tai jokseenkin eri mieltä. Suomen aineettomien oikeuksien järjestelmän houkuttelevuuden ja kilpailukyvyn arviointi suhteessa kansainvälisiin verrokkeihin osoittautui vastaajayrityksille melko vaikeaksi, sillä lähes 50 prosenttia vastasi ”en osaa sanoa” (48 %). Sen sijaan valtaosa vastanneista yrityksistä koki tärkeänä sen, että Suomessa on jatkossakin vahva kansallinen aineettomien oikeuksien järjestelmä: täysin samaa mieltä väitteen kanssa oli 42 prosenttia ja jokseenkin samaa mieltä 28 prosenttia yrityksistä, joten väitteen kanssa samaa mieltä olleiden yritysten osuus oli yhteensä 70 prosenttia.

Kuvio 17. Ota kantaa seuraaviin suomalaisen aineettomien oikeuksien järjestelmän nykytilaa ja kehityssuuntia koskeviin väittämiin yrityksenne näkökulmasta. Kaikki vastaajat (n=307).

Kyselyn lopuksi vastaajilta tiedusteltiin vielä avoimella kysymyksellä, miten suomalaista aineettomien oikeuksien järjestelmää ja/tai julkisia palveluita tulisi heidän mielestään kehittää. Kysymykseen annetuissa avovastauksissa (N=50) painottui erityisesti pk-yritysten toive saada **lisää tietoa aineettomista oikeuksista ja niiden hyödyntämisestä**. Tietoa kaivattiin lisää niin koulutuksen, tiedottamisen kuin neuvonnankin kautta. Tietotarpeet linkittyivät usein yritysten kokemaan aineettomien oikeuksien monimutkaisuuteen, johon kaivattiin selkeämpää neuvontaa ja viestintää.

Toinen vastauksissa esiin noussut merkittävä ulottuvuus olivat aineettomien oikeuksien puolustamisen ja myös laajemmin aineettomiin oikeuksiin liittyvien palveluiden kalleus. Osassa vastauksia suhtauduttiin epäilevästi tosiasiallisiin mahdollisuuksiin puolustaa aineettomia oikeuksia esimerkiksi kansainvälisellä areenalla.

Näiden edellä kuvattujen teemojen lisäksi avoimissa vastauksissa sivuttiin niin aineettomien oikeuksien järjestelmän hitautta ja kankeutta, palvelu- ja muiden konseptien

suojaamisen liittyviä haasteita kuin erilaisten avointen lisenssien merkitystä aineettomien oikeuksien kentällä.

Miten aineettomien oikeuksien järjestelmää tulisi kehittää? PoiMintoja yrityskyselyn avovastauksista

”Suojaaminen pelkästään Suomessa ei ole varmaan monellekaan yritykselle merkittävää - mutta kansainvälisen (tai kansainvälisesti merkittävän) suo-
jauksen tekeminen suomalaisen järjestelmän kautta on kiinnostava. Säännöt
ja tulkinnat kansainvälisissä suojausasioissa ovat välillä turhan väljät (...) ne
olisi hyvä saada tarkennettua yksiselitteisemmäksi.”

”Tämä on kehittynyt vähän samaan suuntaan kuin oikeudenkäynti Suomessa
eli on niin kallista, hidasta ja byrokraattista ettei pienempien toimijoiden
kannata lähetä tähän sekaantumaan. Suurimmassa osassa tapauksista on
huomattavasti kannattavampaa pienelle toimijalle myydä ideoita kuin lähteä
niitä suojaamaan ja niistä taistelemaan.”

”Näitä asioita tulisi koota ja tiivistää yksinkertaisesti ja ymmärrettävästi niin,
että tärkeimmät pointit toimialoittain on helppo ymmärtää ilman pitkällistä
perehtymistä. (...) Esim. mitä ovat toimialojen yleisesti käytetyt strategiat,
taktiikat, toimintamallit ja sopimukset. Jos näitä kerätään jo yhteen, tulisi
tämä olla paremmin esillä.”

”musiikin ostoon liittyvät oikeudet ovat vallan mahdottomia ymmärtää ilman
syvällistä perehtymistä: Käytännössä jokaisen tarvittavan kappaleen ja siihen
liittyvät tarpeen osalta täytyy tehdä erillinen selvitys, kun oikeuksia eri tarpei-
siin (ja yksittäisiinkin tarpeisiin) hallitsee useat eri tahot ja yksityiset henkilöt.”

”Pienille (aloittaville) yrityksille matalan kynnyksen maksuttomia palveluja,
joissa ko. asioita voisi pohtia asiantuntijan kanssa.”

”Järjestelmien tulisi olla selkeitä ja yksikäsitteisiä. Valvonta tulisi olla hel-
pompaa. Pieniä yrityksiä varten voisi olla joku kuluttajaneuvontaa vastaava
instanssi, joka auttaisi paitsi sopimuksien tekemisessä, myös oikeuksien
valvonnassa.”

”Isompi osa luovien alojen koulutusta, ilmaista koulutusta ja työpajoja esim.
tarpeiden tunnistamisessa”

”Järein suoja eli patentti on usein hidas, hankala ja kallis hankkia, ainakin IT-alalla sen hankkimista kannattaa harkita kaksi kertaa ja miettiä muita keinoja oman teknologian suojaamiseen.”

”Jokaiselle yritykselle ammattilaisen inventointi näiden asioiden tiimoilta. Asiaan ääreen pitää todella pysähtyä ja ammattilaista tarvitaan (...)”

”Strategista ja liiketoimintalähtöistä IP-osaamista on paljon vaikeampi löytää kuin perinteisiä asiamiespalveluja. Teollisuudessa pieneen yritykseen IP-osajan rekrytoiminen ollut haastavaa.”

”Oikeuksien hankkiminen ja puolustaminen pitäisi olla ihan kaikissa kokoluokissa tasa-arvoista, nyt vain ne joilla on suuret resurssit ja varaa laki- / asiantuntija-armeijan hankkimiseen oikeasti hyödyntävät järjestelmää (...). Lisäksi järjestelmä kehittyi aivan liian hitaasti nykyään voimakkaasti muovautuvaan ja digitalisoituvaan maailmaan”

1.1.5 Vertailu aiempiin kyselyihin: merkkejä myönteisestä kehityksestä

Tässä alaluvussa vertaillaan lyhyesti edellä esitettyjä kyselytuloksia aiemmin toteutettuihin kyselytutkimuksiin sekä pyritään hahmottamaan yleisiä kehityskulkuja pk-yritysten IPR-oikeuksien tuntemuksessa ja hyödyntämisessä sikäli kuin se edeltäviä kyselytutkimuksia hyödyntäen on mahdollista. Kaikkien kyselyjen kohderyhmät ja vastaajajoukkojen koostumus ovat hieman erilaisia, joten kyselyjen vertailusta ei voi suoraan päätellä yritysten osaamisessa tapahtuneiden muutosten suuruutta. Vertailulla voidaan kuitenkin valottaa joiltain osin kehityksen suuntaa.

Vuoden 2009 IPR-strategian valmistelun yhteydessä tehtiin yrityskyselyt, jotka oli suunnattu EK:n sekä Suomen Yrittäjien ja Suomen Keksijöiden Keskusliiton jäsenyrityksille.¹⁹ Vastaajaryhmiä koskevat tulokset on esitetty strategian taustaselvityksessä erikseen.

¹⁹ Suomen Yrittäjien ja Suomen Keksijöiden Keskusliiton jäsenyrityksille suunnattu kysely lähetettiin n. 5 000 yritykselle, joista 276 yritystä vastasi kyselyyn, jolloin vastausprosentiksi muodostui 6,7. EK:n jäsenyrityksille tehty kysely lähetettiin puolestaan n. 2 000 yritykselle, joista 358 vastasi kyselyyn. Vastausprosentti oli siten 19.

Kiurun (2010) kyselytutkimus käsitteli startup-yritysten suhdetta IPR-asioihin. Kyselyn kohderyhmänä olivat nuoret 2000-luvulla perustetut yritykset.²⁰

Viitteitä tietoisuuden lisääntymisestä

TEM (2008) selvityksen yhteydessä myös alhaista kyselyjen vastausprosenttia erityisesti pk-yritysten osalta pidettiin mahdollisena osoituksena siitä, etteivät yritykset tunne IPR-asioita tai koe niitä relevanteiksi oman toimintansa kannalta. Samaa voidaan perustellusti epäillä myös tämän selvityksen yhteydessä tehdyn kyselyn vastaajamäärän perusteella. On mahdollista, että kyselyyn ovat keskimääräistä useammin vastanneet ne yritykset, jotka tuntevat IPR-asioita ja kokevat ne relevantteina, kun taas yritykset, joita asia ei koske ovat todennäköisesti jättäneet vastaamatta kyselyyn kokonaan. Matala vastaaja-aktiivisuus viittaa joka tapauksessa siihen, että kiinnostus IPR-asioihin on pysynyt ylipäättään melko matalalla tasolla pk-yritysten keskuudessa.

Yleisesti ottaen Kiurun (2010) mukaan aineettomat oikeudet olivat 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana aloittaville yrityksille varsin tuntematon alue, ja aineettomien oikeuksien hyödyntämisestä puuttuu usein sekä suunnitelmallisuus että riittävä osaaminen. Puutteita osaamisessa havaittiin mm. perustermien tuntemisessa. SY:n ja keksijöiden keskusliiton jäsenille toteutetussa kyselyssä (TEM 2008) miltei puolet vastaajista eivät tunnustaneet termiä immateriaalioikeus ja EK:n jäsenille suunnatun kyselyn vastaajistakin sen tunnisti vain hieman yli puolet.

Tämän selvityksen yhteydessä tehdyssä kyselyssä vastaajilta ei suoraan kysytty immateriaalioikeus -termin tuntemusta. Viitteitä siitä, että vastaajien joukossa **aineettomiin oikeuksiin liittyvä osaaminen ja aineettomien oikeuksien merkityksen tunnistaminen on kasvanut**, silä peräti 95 % kyselyn vastaajista katsoi ainakin jonkin aineettoman omaisuuden lajin olevan tärkeä yrityksensä menestymiselle.

IPR-tietoisuuden ja aineettomien oikeuksien relevanssin kohdalla on toimialojen välisiä eroja. Tämän selvityksen yhteydessä saadut vastaukset saavat tukea myös Kiurun (2010) tutkimuksesta, jossa todettiin, että ylipäättään IPR-kysymykset ovat muita toimialoja relevantimpia informaation ja viestinnän; ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan sekä hallinto- ja tukipalvelutoiminnan toimialoilla.

²⁰ Kiuru, P. (2010). Tutkimuksessa kysely lähetettiin kaikkiaan 17 120 yritykselle, joista noin 3 000 tapauksessa sähköpostiosoite ei toiminut. Vastausten määrä oli 709 kpl ja vastausprosentti noin 5 %. Synteesi tapaustutkimuksista.

IPR-asioiden huomioiminen sopimuksissa selvästi yleisempää

Salassapitosopimukset nähtiin tärkeimpänä suojaustoimenpiteenä myös Kiurun (2010) tutkimuksessa, jossa salassapitosopimuksia piti erittäin merkittävänä puolet vastaajista. Sen sijaan esimerkiksi mallioikeutta, patenttia ja hyödyllisyysmallia tärkeänä piti tuolloin vain joka kymmenes vastaaja.

IPR-asioiden huomioiminen sopimuksissa vaikuttaa yleistyneen viimeisten kymmenen vuoden aikana. Verrattaessa asiaa koskevia kysymyksiä eri tutkimuksissa huomataan, että tämän selvityksen yhteydessä toteutetun kyselyn vastaajien joukossa **aineettomien oikeuksien huomioiminen sopimuksissa on korkeammalla tasolla** kuin TEM (2008) tai Kiurun (2010) tutkimuksissa. Vain 15 % tämän selvityksen yhteydessä toteutetun kyselyn vastaajista kertoi, ettei aineettomia oikeuksia ole huomioitu sopimuksissa lainkaan. TEM (2008) yhteydessä tehdyissä kyselyissä kävi sen sijaan ilmi, ettei puolet EK:n jäsenjärjestöille kohdennetun kyselyn vastaajista ollut huomionnut aineettomia oikeuksia lainkaan sopimuksissa ja että SY:n ja Suomen Keksijöiden Keskusliiton jäsenten keskuudessa aineettomien oikeuksien huomioiminen sopimuksissa oli vielä alemmalla tasolla.

Sen sijaan, aineettomia oikeuksia omistavat yritykset olivat jo Kiurun (2010) mukaan ottaneet oikeudet huomioon sopimuksissaan varsin yleisesti, sillä useampi kuin kaksi kolmesta näistä yrityksistä oli ottanut asian huomioon toimeksianto- ja yhteistyösopimuksissa ja runsas puolet myös työsopimuksissa. Tässä suhteessa aineettomia oikeuksia omistavien yritysten aktiivisuus sopimuksissa oli jo tuolloin samalla tasolla tämän selvityksen kanssa. Sen sijaan, yritykset, jotka eivät omistaneet aineettomia oikeuksia olivat ottaneet Kiurun toteuttamassa kyselyssä immateriaalioikeudet huomioon sopimuksissa huomattavasti harvemmin, sillä näistä yrityksistä immateriaalioikeudet oli huomionnut toimeksianto- ja yhteissopimuksissa noin 40 % ja työsopimuksissa noin 30 %.

Palveluiden hyödyntämisessä ei muutoksia

Tämä selvityksen yhteydessä tehdyn kyselyn mukaan 40 % vastaajista on hyödyntänyt IPR-asioihin liittyviä palveluita. Yleisimmin hyödynnetyt palvelut olivat asianajotoimistojen palvelut (67 %) ja patenttitoimistojen tai patenttiasiamiesten palvelut (56 %). Lisäksi viidennes vastaajista on hankkinut yksityisiltä yrityksiltä myös muita palveluita (esim. konsultointia). Julkisten toimijoiden osalta vastaajat olivat yleisimmin hyödyntäneet Patentti- ja rekisterihallituksen palveluita. Nämä ovat samat palveluntarjoajat, jotka Kiurun (2010) mukaan olivat tärkeimpiä palveluntarjoajia aloittaville yrityksille jo yli vuosikymmen sitten. Kiurun (2010) tutkimuksessa 40 % yrityksistä käytti ainakin jossain määrin ulkopuolisia palveluja aineettomiin oikeuksiin liittyvissä asioissa.

TEM (2008) kyselyssä havaittiin, ettei aineettomiin oikeuksiin liittyviä asioita ollut pääsääntöisesti selvitetty yrityksen perustamisvaiheessa edes niissä tapauksissa, joissa

yritystoiminta oli perustunut ainakin osittain aineettomille oikeuksille. Kiurun (2010) mukaan yrityksen perustamisvaiheessa sen sijaan jo noin puolella yrityksistä oli joko riittävästi asiantuntemusta IPR-asioiden hoitoon itsenäisesti tai ne olivat ottaneet yhteyttä ulkopuoliseen asiantuntijaan. Kiurun tutkimus keskittyi nuoriin yrityksiin, joten on loogista, että nämä yritykset osoittivat parempaa IPR-asioiden tuntemusta kuin TEM (2008) vastaajat, joiden joukossa on ollut myös pidempään toimineita yrityksiä.

Vaikka nuoremmilla yrityksillä vaikuttaakin siten olevan paremmat aineettomia oikeuksia koskevat tiedot, käy tämän selvityksen yhteydessä tehdyssä kyselyssä kuitenkin ilmi, että ne (2010-luvulla perustetut yritykset) tarvitsevat muita useammin ulkopuolisia palveluita IPR-asioihin liittyen. Loogisesti voidaan olettaa tätä ilmiötä selittävän sen, että nuoret yritykset ovat myös keskimäärin pienempiä ja niillä on näin ollen käytettävissään vähemmän yrityksen omia resursseja. Toisaalta on myös viitteitä siitä, että nuoremmat yritykset ovat vanhempia yrityksiä tietoisempia IPR-asioista ja niiden tärkeydestä, mistä johtuen ne tunnistavat muita useammin myös tarpeen kehittää aineettomiin oikeuksiin liittyvää osaamistaan. Päätelmää nuorten yritysten keskimääräistä korkeammasta IPR-asioihin liittyvästä valvutuneisuudesta tukee myös se, että nuoret yritykset näkivät oikeuksien myymisen tai lisensoimisen vanhempia yrityksiä useammin keskeisenä tai mahdollisena tavoitteena sen suojaamiselle.

Delphi-paneelin Näkemyksiä muutostaasteista: Pk-yritykset ja osaaminen

Pienten ja keskisuurten yritysten osalta Delphi-kyselyyn osallistuneet asiantuntijat korostivat, että ryhmä ei ole aineettomien oikeuksien hyödyntämisen suhteen homogeeninen. Pienet innovatiiviset yritykset voivat olla hyvin edistyksellisiä aineettomien oikeuksien hallinnassa, jos niiden koko liiketoiminnan arvo nojaa siihen. Asiantuntijat näkivät, että polarisaatio on vahventunut: yhä enemmän on niitä, jotka ymmärtävät aineettomien oikeuksien vaikutuksen ja merkityksen erittäin hyvin ja toisaalta niitä, joille koko asia on täysin vieras. Siihen, että pienet ja keskisuuret yritykset eivät hyödynnä aineettomia oikeuksia, on kuitenkin vaikuttamassa tiedon puute. Pärjätäkseen monimutkaistuvassa kansainvälisessä toimintaympäristössä pk- ja startup-yritysten IPR-tietoisuuden tasoa ja osaamista tulisi parantaa sekä lisä- että täydennyskoulutuksen avulla.

Pienten- ja keskisuurten yritysten osalta nähtiin kuitenkin **haluttomuutta hyödyntää aineettomia oikeuksia**. Esimerkkinä tästä toimii niiden osuus patenttihakemuksista suhteessa niiden määrään, työllistävyyteen tai osuudesta bruttokansantuotteesta. Kriittisesti asiaan suhtautuvat asiantuntijat korostivat pienten ja keskisuurten yritysten osaamisen puutetta, mutta myös sitä, että aineettomiin oikeuksiin liittyvät investoinnit ovat kalliita ja aineetonta omaisuutta on vaikea hyödyntää vakuutena. Lisäksi huoli oikeuksien puolustamisesta ja valvomisesta tulee usein esiin. Osa asiantuntijoista näki, että patentointiprosessi suosii yrityksiä, joilla on osaamista ja resursseja patenttijärjestelmän hyödyntämiseen. Patentointi ja patenttien puolustaminen on useilla aloilla hyvin kallista ja johtaa siihen, että vain suurimmilla on varaa laajoihin patenttisalkkuihin. Iso patenttisalkku koettiin työkaluksi, joka on vain suurten yritysten ulottuvilla. Patentoinnin kustannukset saattavat asettaa rajoitteita etenkin pienille ja keskisuurille yrityksille. Sinällään patentointiprosessi ei suosi suuria yrityksiä vaan ongelma on oikeuksien puolustamisen kallis hinta, sekä käsittelyprosessin hitaus ja tehottomuus. Eri-tyisesti oikeuksien puolustamisesta todettiin, että oikeusturva nojaa viimekädessä oikeudenhoidon ja pakkotoimenpiteiden tehokkuuteen ja sujuvuuteen. Tässä kustannustehokkaat tavat puuttua asiaan loistavat poissaolollaan. Oikeudenkäynnit ja näyttökynnys johtaa helposti siihen, että yhtiöiden oikeuksien puolesta ei aina haluta ottaa oikeudenkäyntiriskiä edes silloin, kun on ns. voittava tapaus.

Neuvontaan Delphi-asiantuntijat suhtautuivat kriittisesti. Asiantuntijat korostivat, että aiemmin Suomessa oli kattava innovaatioasiamiesverkosto, osittain Keksintösäätiön rahoittamana. Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) lopettaessa Keksintösäätiön rahoittamisen, tuli alalle iso aukko, jota ei ole saatu täytettyä. Neuvontaverkosto harventuminen johtaa myös siihen, että osaamistaan ole saatu siirrettyä riittävästi. Asiantuntijat korostavat toimenpiteinä neuvonnan roolien selkeyttämistä. Asiantuntijat ehdottivat, että neuvonta tulisi keskittää yhdelle valtakunnalliselle toimijalle. Nykyisellään neuvonta on hajautunut, uudet yrittäjät saavat yleisluonteista neuvontaa esimerkiksi uusyrityskeskuksissa, PRH neuvoo esim. hakemuksiin liittyvissä asioissa, ELY-keskukset ja Business Finland rahoitukseen liittyen, mutta keskittettyä neuvontaa laajasti puuttuu. Neuvonnan keskittämisessä tulisi kuitenkin huomioida se, että organisaatiolla olisi riittävä substanssiosaaminen sekä vahva liiketoimintaosaaminen. Osa asiantuntijoista suhtautui keskittämiseen kriittisesti. Neuvonnan keskittämisen sijaan on tarve parempaan työnjakoon eri toimijoiden kesken. Ei ole tarkoituksenmukaista, että olisi jokin julkinen yksi taho, joka neuvoisi aineettomien oikeuksien hyödyntämisessä vaan sitä varten ovat kaupalliset toimijat.

1.2 Yritysesimerkit: Haasteet ja menestystekijät

Osana selvitystä toteutettiin myös yritysesimerkkejä, joiden tarkoituksena oli konkretisoida aineettomiin oikeuksiin liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia erilaisten toimialojen ja yritysten piirissä. Haastatellut yritykset pyrittiin valitsemaan siten, että niissä olisi edustettuna laajasti erilaisia aineetonta omaisuutta omistavia ja aineettomia oikeuksia toiminnassaan hyödyntäviä yrityksiä. Yrityksiä valittaessa hyödynnettiin väljää viitekehystä, missä yritykset jaettiin koon ja niille keskeisimpien aineettomien oikeuksien osalta erilaisiin ryhmiin (pieni yritys–suuri yritys, tekijänoikeudet/tavaramerkit, patentit jne.). Jokaiseen ryhmään haarukoitiin useita yrityksiä, joille lähetettiin sähköpostitse haastattelukutsut ja tarvittaessa muistutuksia. Alkuperäisenä tavoitteena oli toteuttaa 12 yritysesimerkkiä, mutta yksi sovittu haastattelu jouduttiin perumaan. Haastatteluvaiheessa haasteeksi tunnistettiin IPR-kysymyksiin liittyvä sensitiivisyys, minkä vuoksi kaikkia esiin nousseita kysymyksiä ei ole ollut mahdollista sisällyttää yrityskuvauksiin.

Seuraavassa on kuvattu aluksi yhteenveto kaikista 11 esimerkistä, minkä jälkeen on esitetty tarkemmat kuvaukset.

1.2.1 Opit yritysesimerkeistä

Yleisesti ottaen yritykset pitävät sekä aineetonta omaisuutta että sen suojaamista todella tärkeänä tekijänä yrityksen menestyksen ja kansainvälisen kasvun kannalta. Aineettoman omaisuuden sekä sen suojaamisen **merkityksen uskotaan myös entisestään kasvavan tulevaisuudessa**. Kehitys kohti yhä aineettomampaa liiketoimintaa katsovan johtuvan ennen kaikkea **digitalisaation** mukanaan tuomista muutoksista ja mahdollisuuksista. Merkkejä siitä, että aineettoman omaisuuden suojaaminen mahdollisesti menettäisi merkitystään, ei haastatteluissa noussut esille.

Aineettomien oikeuksien **strategiset hyödyntämistavat ovat vaihtelevia**: siinä missä joidenkin yritysten toiminnassa painottuu innovaatioiden ja materiaalien **suojaaminen kopiointia ja muuta luvatonta käyttöä vastaan**, toisilla yrityksillä painopiste on **lisensoinnissa** ja tätä kautta aineettomien oikeuksien **kaupallisessa hyödyntämisessä**. Erot strategisissa tavoitteissa vaihtelevat aloittain ja yrityksen kypsyydestä riippuen. Esimerkiksi pienemmissä ja nuoremmassa yrityksissä suojaamisessa voidaan joutua pohtimaan kompromisseja niukkojen resurssien takia, tai pyrkiä hyödyntämään enemmän salassapito- ja muita sopimuksia. Tutkimus- ja kehitystyötä voidaan myös hyödyntää entistä kokonaisvaltaisemmin, mikäli aineettomia oikeuksia kaupallistetaan aktiivisesti. Tämä tarkoittaa kehitystyössä tehtyjen keksintöjen aktiivista patentointia, vaikka ne eivät sellaisinaan suoraan soveltuisikaan yrityksen omaan liiketoimintaan. Yritys voi tarvittaessa myöhemmin hankkia tuloja tällaisilla aineettomilla oikeuksilla.

Datan määrän kasvaessa syntyy jatkuvasti uusia liiketoimintamahdollisuuksia, mikä asettaa **haasteita sääntelylle ja eri sääntelyn alojen väliselle koordinaatiolle**. Esimerkiksi datavetoisessa toiminnassa esiin nousevat usein tietosuojakysymykset, joiden parissa monia rajanvetoja ollaan tekemässä vasta ensimmäistä kertaa. Monesta erilaisesta esimerkiksi liikkumiseen tai asumiseen liittyvästä datasta on pääteltävissä epäsuorasti yksilöihin liittyviä tietoja, jolloin perusluonteeltaan tekninen tieto muuttuu yhä enemmän henkilötiedoksi.

Yritykset ovat nykyisin myös aktiivisia **avointen ratkaisujen** käyttäjiä, niin ohjelmistojen osalta (avoimen lähdekoodin ohjelmistot) kuin myös tiedon osalta (avoin data, avoimet tieteelliset julkaisut). Avoimen lähdekoodin ohjelmistojen lisääntynyt käyttö voi tarkoittaa suurempaa joustavuutta, kun ohjelmistoja voidaan muokata vapaammin omaan käyttöön, siinä missä avoimet tieteelliset julkaisut voivat tuoda huomattaviakin kustannussäästöjä yrityksille. Toisaalta valinta edellyttää, että yritys itse noudattaa avointa lisensointia julkaistessaan sisältöjä, joka ei kuitenkaan kaikkiin yritysten tilanteisiin sovellu. Konkreettisia haasteita tai kehitystarpeita esimerkiksi sääntelyyn liittyen ei haastatteluissa noussut esille.

Etenkin viime vuosina haastatellut yritykset ovat alkaneet kiinnittää yhä enemmän huomiota **brändiarvon merkitykseen** ja tätä kautta myös sen suojaamiseen. Logot, muut

visuaaliset elementit ja tuotenimet voidaan suojata tavaramerkein, mutta esimerkiksi omaleimaisen **yritys- ja viestintäkulttuurin** suojaaminen on huomattavasti vaikeampaa, vaikka sillä voi olla huomattavakin merkitys esimerkiksi työnantajamielikuvaan.

Haastateltujen yritysten kohtaamat haasteet aineettomien oikeuksien hyödyntämisessä liittyvät ennen kaikkea **kustannuksiin, resursseihin ja osaamiseen**. Kansainvälisessä liiketoiminnassa suojaaminen on pitkälti globaalia, mikä tarkoittaa hallinnollisten maksujen ja asiamieskustannusten kertaantumista jokaisessa maassa. Yritykset painottavatkin **harmonisoinnin tarvetta niin EU-tasolla kuin globaalisti**: aineettomien oikeuksien kansallisten järjestelmien kehittäminen kohti samanlaista mallia ja maakohtaisten hallinnollisten eroavaisuuksien minimointi edistäisivät haastateltujen yritysten näkemysten mukaan heidän mahdollisuuksiaan hyödyntää (ja puolustaa) aineettomia oikeuksiaan. Aiheeseen liittyen yrityksen nostivat esiin myös **aineettomien oikeuksien puolustamisen raskauden**: jo pelkästään kentän seuranta itse loukkausten havaitsemiseksi vaatii resursseja ja osaamista, puhumattakaan loukkouksiin puuttumisesta, mikä vaatii huomattavien resursien lisäksi strategista pohdintaa. Monille haastatelluille yrityksille kansainvälisen liiketoiminnan vaatimat panostukset suojaamiseen ovat tulleet yllätyksenä.

Kokeneiden ja osaavien **IPR-asiantuntijoiden rekrytointi** on ollut haastavaa monelle haastatellulle yritykselle. Alalla ei ole juurikaan olemassa samanlaista vastavalmistuneiden poolia kuin joillakin toisilla aloilla, vaan IPR-asioissa osaaminen ja ammattitaito rakentuvat esimerkiksi asiamiestyössä oppimalla ja kouluttautumalla. Useat yritykset kertoivat myös havainneensa, että korkeakouluissa tarjotaan melko vähän asiaan liittyvää opetusta.

1.2.2 Yritysesimerkit

Fisher King

Yrityksen tausta

Fisher King on audiovisuaalisen alan aineettoman omaisuuden luomiseen, hyödyntämiseen ja lisensointiin erikoistunut yritys. Yritys perustettiin vuonna 2013 Helsingissä. Yrityksestä myytiin 51 % Beta Nordic Studiolle Saksaan vuonna 2019 kansainvälistymisen edistämiseksi joint venture -periaatteella. Yrityksen liikevaihto oli vuonna 2019 5,2 miljoonaa euroa. Fisher Kingin tunnetuimpia tuotantoja ovat sarjat Nymfit ja Sorjonen. Tällä hetkellä toiminnasta on kansainvälistä noin 50 %, tavoitteena on nostaa tämä 70 %:iin muutaman vuoden kuluessa.

Fisher King syntyi ajatuksesta, että kotimaisilla av-markkinoilla on aukko laadun suhteen erityisesti sarjoissa. Tavoitteena oli saada kansainvälistä rahoitusta suomalaisille av-tuotantoihin liittyville aineettomille oikeuksille.

Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen ja strategiat

Yritys toimii ensisijaisesti b2b -liiketoiminnassa. Yhtiö kehittää itse ja kokoaa tuotantoon liittyvät aineettomat oikeudet (käsikirjoitus, näyttelijäntyö, musiikki, jne.). Tämä aineettomien oikeuksien kokonaisuus myydään sekä rahoittajille että jakelijalle. Fisher King luo omaa suojattua sisältöä esim. käsikirjoittamalla, hyödyntää niitä tuotannoissa ja lisensoi sitä myös eteenpäin esim. kirjaoikeuksien muodossa.

Tuotanto koostuu aina erilaisten aineettomien oikeuksien kokonaisuuksista. Tuotannossa yhdistyy käsikirjoitus, näyttelijäntyö, ohjaus ja musiikki luovaksi kokonaisuudeksi, joihin liittyviä aineettomia oikeuksia Fisher King pyrkii skaalaamaan sarjojen lisäksi laajasti eri tuotesegmenteille. Jotta tämänkaltaisen toiminta Suomessa olisi kannattavaa, täytyy toiminnan markkinan olla Suomen markkinaa laajempi.

Haasteet ja pullonkaulat

Haasteena on saada rahoitusta menettämättä osuutta aineettomista oikeuksista. Kansainvälisesti aineettomien oikeuksien rahoittaminen on pitkälle kehittynyt toimiala, ja esimerkiksi EU:n rahoitusohjelma Creative Europe²¹ takaa sopimukset 70 % saakka rahoituksen saamiseksi. Käytännössä tämä tarkoittaa siis sitä, että aineettomat oikeudet todentavat sopimukset toimivat takuuna rahoituksen saamiselle 70 % asti näiden sopimusten arvosta. Suomessa pankit vaativat vielä Finnveran takauksen lisäksi lisätakuita. Fisher King on onnistunut saamaan rahoitusta kahdelta ranskalaiselta isolta pankilta, jotka panttaavat sopimuksia kassavirtaa vastaan.

Alan kansainväliseen IPR-osaamiseen liittyvää koulutusta on saatavilla Euroopassa. Suomessa alaan liittyvä aineettomien oikeuksien osaaminen kapeaa. Aallon elokuvantekijöiden koulutus painottuu taiteen tekemiseen eikä niinkään liiketoimintaan, ja siihen oleellisesti liittyviin aineettomiin oikeuksiin. Tarvetta olisi yrityksen mukaan myös koulutukselle, joka olisi suunnattu alan yritysten ylemmälle johdolle, ja joka perehdyttäisi kansainvälisen tason kysymyksiin.

Tulevaisuuden kehitystrendit

Aineettomien oikeuksien markkina, jossa yritys toimii, on arvioitu miljardien arvoiseksi. Esimerkiksi Netflix ostaa sisältöjä vuodessa 17 miljardilla eurolla, ja uusia toimijoita on tulossa markkinoille koko ajan. Suomessa ainoa tie tämän markkinoiden saavuttamiseen ja ulkomaisen rahoituksen saamiseen, kansainvälisen kovan tason tuotantojen tuottaminen.

Alan kansainvälistyy kovaa vauhtia ja kansainvälinen kilpailu on jo läsnä Suomen markkinoilla. Kansainvälisten toimintamallien omaksuminen ja kansainvälisen tason osaamisen

21 Creative Europe. https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/node_en

kehittäminen esim. sopimukseen liittyen on oleellista kansainvälisessä markkinassa menestymisen kannalta.

IQM Finland

Yrityksen tausta ja konteksti

IQM Finland on vuonna 2018 perustettu startup-yritys, jonka päätuote on kvanttitietokone. Yritys on ”spinoff” akateemisesta tutkimuksesta ja se on jo kerännyt merkittäviä pääomasijoituksia toimintansa laajentamiseksi. Kvanttitietokoneala on voimakkaasti kiihtyvässä vaiheessa ja IQM Finlandilla onkin huomattavan kunnianhimoiset kasvutavoitteet ja yrityksen keskeinen liiketoiminta on voimakkaan kansainvälistä.

Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen ja strategiat

Aineettomat oikeudet ovat IQM Finlandille erittäin tärkeitä, sillä yritys toimii pääomaraioitetussa startup-ympäristössä uusien teknologioiden parissa. Tällöin etenkin alku- ja tuotekehitysvaiheessa arvostus muodostuu puhtaasti tiimistä ja sen osaamisesta, ja näistä etenkin osaaminen kanavoituu ja konkretisoituu aineettomiksi oikeuksiksi esimerkiksi patenttiproessien kautta. Patentit ja tavaramerkit mahdollistavat osaamisella saavutettujen keksintöjen ja brändin suojaamisen kilpailijoilta, joten yritys panostaa aktiivisesti IPR-asioihin. Lisäksi IQM Finland pyrkii hyödyntämään kehitystyössään myös avointa tietoa, erityisesti avointa tieteellistä dataa, esimerkiksi tukeutumalla avoimiin tieteellisiin julkaisuihin (open access). Avoimet tieteelliset julkaisut mahdollistavat yrityksen pääsyn tuoreen tieteellisen tutkimustiedon äärelle veloitusetta, mikä on huomattava etu verrattuna maksullisiin tieteellisiin aikakauslehtiin, joiden tilaushinnat ovat korkeita.

Haasteet ja pullonkaulat

Patentointi on yleisellä tasolla keskusteltaessa verrattain hidasta ja paljon resursseja vaativaa toimintaa, mikä asettaa vasta kasvamassa olevalle yritykselle omat haasteensa. Sama pätee myös mahdollisiin aineettomien oikeuksien puolustamiseen. IQM Finlandin juurten ollessa akateemisessa maailmassa, on toiminnassa havaittu, että suomalaisissa yliopistoissa tarjotaan melko vähän aineettomiin oikeuksiin liittyvää koulutusta. Koulutustarjonnan laajentamisella voitaisiin antaa paremmat valmiudet haastaviin tekniikan ja lainsäädännön rajapinnoilla tapahtuvaan toimintaan.

Yrityksen mukaan Suomessa tulisi myös panostaa yliopistojen omistaman aineettoman omaisuuden kaupallistamisen ja lisensointipolitiikan kehittämiseen, jotta uusien teknologioiden parissa toimivat yritykset voisivat hyödyntää yliopistoissa tehtyjä keksintöjä kaupallisesti entistä paremmin.

Tulevaisuuden kehitystrendit

Aineeton omaisuus korostuu teknologia-alalla ja on odotettavissa, että aineettomien oikeuksien merkitys kasvaa tulevaisuudessa. Tämä tulee vaatimaan yrityksissä paljon erilaista osaamista. Oman osansa osaamistarpeesta muodostaa tekninen ja patentointiin liittyvä suojaaminen, mutta lisäksi tarvitaan aineettomien oikeuksien strategiseen hyödyntämiseen liittyvää osaamista (esim. strateginen johtaminen, liiketoimintamallit). Tällä tarkoitetaan teknistä suojaamista laajempaa osaamista, jonka avulla tunnistetaan aineettomien oikeuksien liiketoiminnallisia ulottuvuuksia entistä paremmin.

ICare Finland

Yrityksen tausta ja konteksti

Icare Finland Oy on silmänterveyteen liittyvien laitteiden kehittäjä ja valmistaja. Yritys perustettiin vuonna 1996 yksittäisen keksijän tuoteidean ympärille ja sittemmin Revenio Group Oyj osti yrityksen yrityskaupassa. Icare Finland on globaali yritys ja suurin osa sen liikevaihdosta syntyy kansainvälisillä markkinoilla.

Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen ja strategiat

Yritys hyödyntää patenteja suojataksaan teknisiä ratkaisujaan, sekä tavaramerkkejä suojaamaan tuotenimiä, logoja ja muuta brändiin linkittyvää aineetonta omaisuutta. Icare Finland panostaa aineettoman omaisuutensa suojaamiseen käsittelemällä siihen liittyviä asioita yrityksen sisällä toimivassa IP-ryhmässä tarkasti määritellyn systemaattisen prosessin ohjaamana.

Medtech-alalla toimivana yrityksenä Icare Finland pyrkii myös hyödyntämään kehitystyösäännön mahdollisuuksien mukaan avointa tieteellistä ja kliinistä tutkimusmateriaalia tuotekehityksensä tukena. Yritys myös tuottaa itse tällaista materiaalia osallistuessaan erilaisiin tutkimushankkeisiin.

Haasteet ja pullonkaulat

Suomessa patentointi vaikuttaa yrityksen näkökulmasta olevan jossain määrin nopeampaa kuin muualla, mutta siitä huolimatta patentointi on yleisesti ottaen huomattavan pitkäkestoinen prosessi. Tässä mielessä prosessien sujuvoittaminen olisi tärkeää.

Tulevaisuuden kehitystrendit

On odotettavissa, että tulevaisuudessa maailma ja teknologinen kehitys muuttuvat yhä kompleksisemmiksi. Tämä voi tarkoittaa entisestään kasvavia patenttien ja muiden suoja-
muotojen määriä, jolloin herää kysymys siitä, millä tavoin patenttimassaa voidaan hallita ja tunnistaa uusia keksinnöllisiä asioita.

Polar Electro

Yrityksen tausta ja konteksti

Polar Electro Oy on suomalainen, 1980-luvun alusta lähtien samalla toimialalla toiminut perheyritys, jonka pääkonttori sijaitsee Kempeleessä. Yritys on nykyisellään Euroopan suurin urheiluälykellovalmistaja, ja sen tarjonta koostuu urheiluälykelloista, puettavista sensoreista sekä näihin liittyvästä B2B-liiketoiminnasta esimerkiksi kuntosalilaittevalmistajien ja joukkueurheilun piirissä. Polar Electro toimii globaalisti.

Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen ja strategiat

Yritys on kautta historian panostanut sisäiseen tutkimus- ja kehitystoimintaansa, ja on myös aktiivisesti hankkinut aineettomia oikeuksia suojatakseen tutkimus- ja kehitystoiminnassa syntynyttä aineetonta omaisuuttaan. Yritys hyödyntää laajasti monia erilaisia suojausmuotoja patenteista ja tavaramerkeistä aina mallisuojaan sekä tekijänoikeuksiin ja liikesalaisuuksiin.

Yrityksen toimialalla aineettomat oikeudet ovat kaikessa toiminnassa erittäin keskeisiä, sillä kehitystyön tuloksia on vaikeaa tai mahdotonta suojata mitenkään muuten. Tämä korostaa aineettomien oikeuksien merkitystä suojan ja kielto-oikeuden antajana.

Haasteet ja pullonkaulat

Globaalina yrityksenä Polar Electron yhtenä haasteena ovat kustannukset, joita syntyy kaikissa maissa niin patenttiviranomaisten kuin palveluntarjoajien tahoilta. Tässä ulottuvuudessa EU:n aineettomien oikeuksien järjestelmän tähänastista harmonisointia tulisi yrityksen näkökulmasta jatkaa edelleen, jotta yritysten aineettomien oikeuksien hankkimisen kansallisiin erityispiirteisiin, kuten esimerkiksi käännöksiin, liittyviä kuluja voitaisiin järkevöittää.

Polar Electrolla on laajaa IPR-osaamista ja yritys hyödyntää myös ulkoisia palveluntarjoajia. Osaamisenäkökulmaa yleisellä tasolla tarkasteltaessa esiin nousee erityisesti insinöörityöteiden yliopistokoulutuksen niukka aineettomiin oikeuksiin liittyvä koulutus: nykyistä parempi osaaminen tällä saralla loisi parempia valmiuksia yritysten tutkimus- ja kehitystoimintaan olennaisesti liittyvien IPR-kysymysten hallintaan.

Tulevaisuuden kehitystrendit

Jatkuva kansainvälistyminen heijastuu aineettomiin oikeuksiin, jolloin myös patenttien ja muiden suojausmuotojen maantieteellinen kattavuus laajenee entisestään ja globaali suojaaminen korostuu. Nykytilanteessa eri maiden virastoilla on laajasti toisistaan poikkeavia käytäntöjä ja menettelyjä, mikä korostaa harmonisoinnin tarvetta.

Vastuu Group

Yrityksen tausta ja konteksti

Vastuu Groupin liiketoiminta käsittää karkeasti arvioiden kahden tyyppistä liiketoimintaa. Yhtiön tausta on tilaajavastuulain noudattamiseen liittyvien palveluiden sekä erityisesti kiinteistö- ja rakennusalalle tarkoitettujen muiden palveluiden tarjoamisessa.

Esimerkiksi yrityksen luotettava kumppani -palvelu tarjoaa yrityksille mahdollisuuden rekisteröityä palveluun, jolloin Vastuu Group hakee yrityksestä tietoa eri rekistereistä ja koostaa sen palveluun, jota tilaajat voivat käyttää mm. tilaajavastuulain mukaisten velvoitteidensa täyttämiseen.

Toisena, uudempana ulottuvuutena konsernin liiketoiminnassa on kasvuyritystoiminta Platform Of Trust -data-alustan sekä SignSpace -palvelun parissa. Platform of Trust mahdollistaa erilaisten datalähteiden joustavan yhdistämisen, minkä lisäksi mm. datalähteistä saatua tietoa voidaan tarjota konsernin rakentamalla markkinapaikalla. SignSpace -palvelu puolestaan keskittyy sähköisiin allekirjoituksiin sekä dokumenttienhallintaan.

Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen ja strategiat

Vastuu Groupille brändi ja yrityksen maine ovat hyvin tärkeitä asioita. Näitä suojataan muun muassa tavaramerkein, mikä mahdollistaa puolustautumisen niiden oikeudetonta tai harhaanjohtavaa käyttöä vastaan.

Yrityksen liiketoiminnassa syntyy myös paljon ohjelmistoja, joita suojaavat tekijänoikeudet. Vastuu Groupilla on pyrkimys olla toiminnassaan kuitenkin alustatoimija, mikä tarkoittaa, että ohjelmistoihin liittyviä aineettomia oikeuksia ei itsessään ole tarkoitus kaupallistaa esimerkiksi lisensoinnin kautta, vaan niillä mahdollistetaan alustatoiminta. Yritys ei siis pyri myymään asiakkailleen itse rakentamiaan lisensoituja ohjelmistoja, vaan ohjelmistoilla autetaan asiakkaita esimerkiksi harmonisoimaan eri lähteistä eri muodoissa tuleva data.

Haasteet ja pullonkaulat

Datapohjaisessa alustataloudessa erilaisten toimijoiden yhteistoiminta luo uudenlaisia haasteita, kun esimerkiksi useaan datalähteeseen perustuvassa tuotteessa oikeudenhaltijoita on monia ja oikeudet ketjuuntuvat. Datavetoisessa toiminnassa keskiössä ovat kysymykset datan omistajuudesta. Aina ei esimerkiksi ole selvää, omistaako datan sen mitanseen sensorin valmistaja, mittauspaikan omistaja, sen käyttäjä vai jokin julkinen toimija. Datan määrän jatkuvasti kasvaessa ja eri datalähteitä yhdistettäessä tällaisten kysymysten voidaankin odottaa lisääntyvän ja tarvittavien oikeuksien hankinnan hankaloituvan. Lisäksi datan käyttöön mahdollisesti liittyvät tietosuojakysymykset voivat hankaloittaa oikeuksien hankintaa edelleen.

Tulevaisuuden kehitystrendit

Tulevaisuudessa tietosuojan merkitys varmasti kasvaa edelleen, jolloin nousee esiin kysymys dataan perustuvan liiketoiminnan ja tietosuojasääntelyn yhteensovittamisesta. Liiketoiminta on jatkuvasti siirtymässä yhä enemmän aineettomaan suuntaan ja tulevaisuudessa on odotettavissa monia rajanvetoja dataliiketoiminnan ja tietosuojan välisestä suhteesta.

Toisena seikkana esiin nousevat datan yhdistämiseen liittyvät näkökulmat: kun synnytetään uusia palveluita eri datalähteitä yhdistämällä, voivat oikeudet muodostua hyvinkin monimutkaisiksi. Tämän voidaan katsoa asettavan korostuneita vaatimuksia yritysten sopimus-, tietuoja- ja IP-osaamiselle.

Matila Röhr Productions

Yrityksen tausta ja konteksti

Matila-Röhr Productions on perustettu vuonna 1990. Se on Suomen vanhimpia elokuva-tuotantoyhtiöitä. Yhtiö on tuottanut yli 60 pitkää elokuvaa sekä mm. lukuisia draamasarjoja, dokumentteja ja piirrettyjä. Nykyisin yhtiö tuottaa lähinnä pitkiä draamaelokuvia ja -sarjoja sekä luontodokumentteja. Nykyisin draamasarjat tuotetaan kansainvälisissä yhteistuotannoissa (esim. Paratiisi, Rauhantekijä, Kaikki synnit). Pitkä elokuva on kulttuurisidonnaisempaa kuin sarjat, ja Suomen elokuvasäätöön julkisen rahoituksen kautta sillä on velvoite ylläpitää suomalaista kulttuuria elokuvan muodossa.

Yhtiö omistaa Suomen suurimman elokuva-oikeuksien katalogin. Yhtiön liikevaihto on kasvanut viimeisten vuosien aikana, ja se oli vuonna 2019 6,5 miljoonaa euroa.

Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen ja strategiat

Aineettomat oikeudet tuovat yhtiölle vuotuista kassavirtaa. Tuotannon päätuote ovat siihen liittyvät oikeudet (mm. käsikirjoitus, musiikki, näyttelijätyö). Kun systemaattisesti kerätään, kootaan yhteen ja hyödynnetään vapautuvia oikeuksia, ja näin saadaan niistä tuottoja, vieraan pääoman osuus voidaan pitää alhaisena. Rahoittajien suuntaan neuvoteltaessa oma pääoma tuo hyvän neuvotteluaseman, ja kun on yritys saa ulkopuolista rahoitusta, voi se hankkia lisää oikeusmassaa.

Suomessa tuotantojen aineettomat oikeudet ovat tuotantoyhtiöiden hallussa, mutta esim. Saksassa televisioyhtiöt ovat ottaneet oikeudet itselleen. Toisaalta Suomen markkina on niin pieni, että suurta pääomaa ei pääse tuotantoyhtiölle kertymään ajatellen esim. isojen kansainvälisten markkinoiden kuten Hollywoodin valloitusta.

Käytännössä MRP:n, niin kuin muidenkin tuotantoyhtiöiden, elinkaari kulkee yleensä niin, että menestystä, jonka myötä on kerrytetty arvokasta oikeusmassaa, seuraa vähemmän

menestysekäs jakso. Entisen monistaminen ei tuo yleensä tuo menestystä, ja uuden menestyskonseptin rakentaminen vaatii aikaa.

Yrityksen tavoitteena on löytää rahoitus- ja tuotantokumppani tai kumppaneita, jonka avulla yrityksen pidempi aikaväli olisi varmalla pohjalla. Parin viime vuoden aikana se on kerännyt vapautuvia oikeuksia, joita yritys voi tarjota ulkopuoliseen edustukseen tai hyödynnettäväksi. Oikeusmassaa hyödyntävä taho investoi näin yrityksen uusien hankkeiden kehittämiseen ja yrityksen tulevaisuuteen.

Haasteet ja pullonkaulat

Kun eurooppalaisia yhteismarkkinoita harmonisoidaan ja tavoitteena on, että yritykset pystyisivät toimimaan yhteisillä markkinoilla, tulisi huomioida, että Suomessa on pieni kieli-markkina, jossa tavoitteena tulisi olla myös kansallisen kulttuurin ylläpito taloudellisen edun tavoittelun rinnalla. Jos suomalaiset tekijät katoavat, niin katoaa myös osa suomalaista kulttuuria.

Aineettomiin oikeuksiin liittyvää osaamista on yrityksen näkökulmasta liian vähän saatavilla. Elokuva-alan koulutus keskittyy paljolti elokuvien tekemiseen tai rahoitukseen. Jälkimmäiseen IP-asioiden pitäisi liittyä oleellisesti, mutta näin ei kuitenkaan tällä hetkellä ole. Opiskelijoiden olisi tärkeää ymmärtää, miksi yritys tarvitsee tietyt oikeudet esim. käsikirjoituksen suhteen. Arvoketjun ja oikeuksien roolin ymmärtäminen helpottaisi eri toimijoiden kanssa neuvoteltaessa.

Aineettomien oikeuksien arvon määrittely sopimuksissa on haasteellista. Siinä tulee huomioida mm. ikä, esityskerrat ja hyödynnettävät kanavat. Tämän ymmärtäminen on lakimiehillekin vaikeaa. Koko ajan tulee eteen sopimuksia, joissa kaikkia oikeuksia ei ole huomioitu.

Tulevaisuuden kehitystrendit

Suomalaisen draaman tulevaisuus maailmalla. Kun tarina on autenttinen omassa maailmassaan, samalla maailma on niin universaali, että muista kulttuurista tulevat pystyvät samaistamaan.

60% suomalaisten tuotantoyhtiöiden liikevaihdosta syntyy ulkomaisten yritysten kautta, levityksessä osuus on suurempi. Käytännössä av-tuotantoala on paljolti vieraanpäätöman varassa. Itse asiassa kansainväliset yhteistuotannot vahvistavat tätä kehitystä, sillä kotimaisen rahoituksen ehtona on usein tietty määrä ulkomaalaista rahoitusta. Esimerkiksi Business Finlandin tuki edellyttää 20% ulkomaalaista pääomaa hankkeen kokonaisrahoituksesta. Tämä on voi olla tulevaisuudessa ongelma, sillä yhtiöiden tuotot ja oikeudet siirtyvät ulkomaisten päämiesten omistukseen, jolloin ne eivät hyödytä suomalaisten tuotantojen kehittämistä ja toteutusta.

Siili (Skaler)

Yrityksen tausta ja konteksti

Siili Solutions Oyj on moderni teknologiaintegraattori, jonka liiketoiminta keskittyy koko tietojärjestelmän kattaviin teknologiariippumattomiin IT-asiantuntijapalveluihin. Yritys on perustettu vuonna 2006 ja se on perustamisestaan asti kasvanut kannattavasti ja vahvasti. Liiketoimintamallina on tarjota asiantuntijapalveluita koko IT-palveluiden elinkaaren ajalle palveluiden suunnittelusta aina niiden ylläpitoon. Nykyisellään Siili Solutionsilla on henkilöstöä noin 800–1000 ja yritys toimii useissa eri maissa.

Vastaikään perustettu Skaler-liiketoimintayksikkö on erikoistunut tietotyön automatisointiin ja sen toiminta nojaa voimakkaasti avoimen lähdekoodin ratkaisujen hyödyntämiseen. Viime vuosina alati lisääntyvät tietojärjestelmät ja datan määrän kasvu ovat johtaneet tietotyön rutiinitehtävien kasvuun, joita ihmisten ei ole mielekästä tai kustannustehokasta suorittaa. Skaler keskittyy tällaisia tehtäviä automatisoiviin ratkaisuihin, joilla on mahdollista saada aikaan merkittäviä kustannussäästöjä ja kohentaa tuottavuutta, sekä keskittää inhimillistä pääomaa entistä enemmän luoviin tehtäviin.

Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen ja strategiat

Skaler on ennen kaikkea palveluorganisaatio, jolloin aineeton omaisuus on jossain määrin teollisia tuottajia tai lisenssimyyjiä vähäisempää. Tästä huolimatta aineettomat oikeudet ovat tärkeitä, sillä niitä hyödynnetään niin laajemman brändin kuin myös tuotteistettujen palvelutarjoomien suojaamisessa esimerkiksi tavaramerkein. Merkittävän aineettoman omaisuuden muodostaa myös yrityksen laaja tietämys ja osaaminen tietojärjestelmien prosesseista sekä kehittämislinjoista, joita työntekijät hyödyntävät päivittäisessä toiminnassaan.

Haasteet ja pullonkaulat

Vaikka nykyisin etenkin suurissa yrityksissä on jo verrattain hyvä käsitys avoimen lähdekoodin teknologiasta, asia ei ole välttämättä näin pienemmissä yrityksissä. Avoimen lähdekoodin tuomia mahdollisuuksia ei vielä tunnisteta täysimääräisesti, mikä vaatii valistamista erityisesti pk-yrityskentässä.

Avoimen lähdekoodin kenttä on ymmärrettävästi vapaampi ja sisältää enemmän liikkumaa kuin mitä omisteiset ohjelmistot. Siinä missä omisteisten ohjelmistojen kehitys riippuu yksittäisistä ohjelmistoyrityksistä, voivat avoimeen lähdekoodiin perustuvia ohjelmistoja kehittää ja räätälöidä useat eri tahot. Tämä korostaa laajan kokonaiskoordinaation ja -hallinnan merkitystä kaikilla eri tasoilla.

Tulevaisuuden kehitystrendit

Suomessa avoimen lähdekoodin hyödyntäminen on yrityksen mukaan jo nykyisin yleisesti tarkasteltuna hyvällä tolalla. Tulevaisuudessa on kuitenkin odotettavissa, että avoimet

ratkaisut yleistyvät IT-alalla entisestään ja täysin suljettujen ohjelmistoekosysteemien merkitys pienenee. Tällä kehityksellä tulee olemaan moninaisia heijastevaikutuksia IT-liiketoimintaan, mikä mahdollistaa uudenlaisia tulovirtoja.

Sony Music Finland

Yrityksen tausta ja konteksti

Sony Music Entertainment (SME) on Sony Corporationin omistama suuri kansainvälinen levy-yhtiö. Siihen kuuluvia levy-yhtiöitä ovat Columbia Records, RCA Records, Epic Records ja Arista Records. Sony Music Finland on osa tätä amerikkalaista levy-yhtiötä. Sony Music Finlandin liikevaihto on viimeisen neljän vuoden aikana ollut noin 15–17 miljoonaa euroa. Sony Music Finlandin palveluksessa on noin 40 henkilöä. Yritys edustaa Suomessa ja Baltiassa yhtiön kansainvälisiä artisteja ja vastaa alueen paikallisesta tuotannosta.

Musiikin jakelussa digitaalisten alustojen mukanaan tuoma murros alkaa olla takana päin ja kasvua on ollut jo muutaman vuoden ajan. Digitaalinen jakelu on saavuttanut kriittisen massan, joka tarvitaan kannattavan liiketoiminnan mahdollistamiseksi.

Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen ja strategiat

Levy-yhtiön tuote muodostuu siitä, että taiteilijan kanssa tehdään sopimuksia, jossa taiteilija luovuttaa oikeudet yritykselle. Yhtiö huolehtii äänitteen tallentamisesta, markkinoinnista ja jakelusta.

Taiteilijasopimusten kestot ovat pysyneet perinteisen eli albumin kokoisina. Royalty-korvausta maksetaan edelleen artistille, samassa suhteessa kuin Sony saa korvauksia alustoilta.

Haasteet ja pullonkaulat

Suomalainen lainsäädäntö on suhteellisen hyvin sovellettavissa alalle. Jakelutavan muutos toi epäselvyyksiä sen suhteen, mikä oikeastaan on sopimuksen kohde. Aikaisemmin myytiin jotain, jossa fyysisesti siirtyi omistusoikeus, mutta nykyisin ei siirry omistusta striimauksen myötä vaan myydään alustoille käyttöoikeutta striimaukseen. Tämä voi aiheuttaa aiheuttaa tulkinnallisia kiemuroita.

Haasteena on lisäksi se, että tekijänoikeudellisia asioita on vaikea ymmärtää alalla toimivien taiteilijoiden sekä median puolelta. Yleinen ymmärrys esim. tekijänoikeuden syntyöikeudesta, kustannusoikeudesta tai masterioikeudesta on heikolla tasolla ja nämä sekoitetaan usein keskenään. Ääniteoikeudet ovat tekijänoikeuksien sisällä poikkeuksellisia, eikä niihin voida aina soveltaa samaa yleistä tekijänoikeuslainsäädäntöä.

Säveltäjät ja sanoittajat jäivät artistien varjoon alan digitalisoituessa ja tällä hetkellä korvaukset ovat pienempiä kuin fyysisten tuotteiden kaupassa. Tämä on tärkeä keskusteluaihe alan sisällä tällä hetkellä.

Tulevaisuuden kehitystrendit

Digitalisaation eteneminen tuo mukanaan sen, että tekijänoikeudelliset asiat yhdenmukaistuvat tai samankaltaistuvat jollain aikavälillä globaalisti. Musiikkiteollisuudessa maaraajat ovat jo hävinneet. Eurooppalainen tekijänoikeuslaki noudattelee hyvin pitkälle samoja periaatteita.

Musiikkiteollisuus on ollut edelläkävijä digitaalisatiossa, mutta se ei ole ollut tarpeeksi iso tekijä globaalien tekijänoikeuksien yhdenmukaistamisen suhteen. Elokuva-ala on tuomassa tähän mahdollisesti muutosta, se on ehkä tarpeeksi iso muutoksen aikaansaamiseksi.

Rovio Entertainment

Yrityksen tausta ja konteksti

Rovio Entertainment Oyj, lyhyesti Rovio, on suomalainen pelinkehittäjäyhtiö. Yhtiö perustettiin vuonna 2003 nimellä Relude, mutta vuonna 2005 nimi muutettiin Rovio Mobileksi ja vuonna 2011 Rovio Entertainmentiksi. Rovio on tunnettu parhaiten älypuhelimille ja tietokoneella pelattavasta Angry Birds pelistään, joka on tehty älypuhelimille sekä tietokoneille. Angry Birdsin suosion ollessa huipussa 2010-luvun alkuvuosina, yhtiö panosti paljon myös pelin oheistuotteisiin. Oheistuotteina Roviolla olivat tavanomaisten oheistuotteiden kuten pehmolelujen ja vaatteiden lisäksi myös esim. elokuvat ja leikkiopuistot.

Rovion liikevaihto oli vuonna 2019 hieman alle 21 miljoonaa euroa ja yhtiö työllisti noin 330 henkilöä. Se on julkaissut Angry Birds -pelien lisäksi Small Town Murders ja Sugar Blast -pelit.

Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen ja strategiat

Angry Birdsin lisensointiohjelma oli vuosina 2014–2015 suurimmillaan. Tuolloin se vastasi noin puolta yrityksen liikevaihdosta. Nyt sen osuus liikevaihdosta on alle 10 prosenttia.

Angry Birds -tavaramerkki on rekisteröity kaikkialla maailmassa paitsi Afrikassa 22 eri tavaramerkkiluokassa. Brändi oli tunnettu ja sitä kautta arvokas. Samalla pyrittiin myös varmistamaan, että pystytään puolustamaan loukkauksia vastaan. Puolustamisessa keskeistä on online markkinapaikkojen ”siivoaminen”. Tässä hyödynnettiin ulkopuolista kumppania, joka kävi läpi markkinapaikkoja kuukausittain etsien piraatteja. Kiinassa Rovio ei ollut tarpeeksi aikaisin liikkeellä, joten tavaramerkkikaappaajat ehtivät rekisteröimään tavaramerkin itselleen. Rekisteröimisen jälkeen kaappaajat odottavat, että brändin haltija huomaa

kaappauksen ja odottavat saavansa korvauksen, kun luopuvat tavaramerkin hyödyntämisestä. Rovio ei kuitenkaan maksanut kaappajille mitään, vaan onnistui saamaan tavaramerkit takaisin väitemenettelyiden avulla.

Alussa Angry Birds brändin suosio oli valtava ja kasvu nopeaa, jolloin monia asioita opittiin tekemällä. Brändin suosion heikennyttyä oli tärkeää panostaa myyntiin ja sen kehittämiseen. Myynnin ollessa ulkoistettua, ei myyjillä välttämättä ole tavaramerkkiasioihin liittyvää osaamista. Sama koskee mainostoimistoja. Tällöin tavaramerkkien suojaamiseen ja puolustamiseen liittyvät seikat ovat pitkälti brändin omistajan vastuulla.

Haasteet ja pullonkaulat

Useissa maissa EU:n ulkopuolella tavaramerkkien rekisteröinti voi viedä kauan aikaa. Kun EU:ssa päätös tulee 2–3 kuukaudessa, voi päätöksen saaminen USA:ssa viedä vähintään vuoden ja Brasiliassa 4 vuotta.

Yhteiskunnassa tarvitaan laajempaa ymmärrystä ja panostamista IP-asioihin. Tavallisen kuluttajan tulisi käsittää, että väärennöksen ostaminen voi olla vaarallista ja tukee rikollista toimintaa.

Oikeudenkäyntien aloittaminen haasteellista jopa Euroopassa, koska oikeudenkäyntikäytännöt ovat joka maassa erilaiset. EU:ssa voitaisiin käyttää samantapaista lähestymistapaa kuin tullipuolella, jossa on käytössä ns. yksinkertaistettu prosessi. Käytännössä voisi olla samanlainen prosessi selkeissä brändiloukkauksissa. Tämän ulkopuolelle jäisivät monimutkaiset vahingonkorvaustapaukset. Tällainen käytäntö lisäisi yrityksen näkökulmasta oikeusvarmuutta. Nykyjärjestelmä suojaa ehkä liikaa oikeuksien loukkaajaa prosessien ollessa pitkiä, korvaukset pieniä (lisenssimaksu) ja rangaistukset olemattomia.

Tulevaisuuden kehitystrendit

Roviolla tavoitteena pikkuhiljaa kasvattaa lisensointia. Aikaisemmin jokaisella markkinoilla oma edustajansa, nyt nämä on korvattu yhdellä globaalilla agentilla.

Tavaramerkkien merkitys tulee tulevaisuudessa globalisaation edetessä kasvamaan. Tarvetta on osaamisen ja ymmärryksen lisäämiselle sen suhteen, että brändin suojaaminen ja puolustaminen ovat osa yrityksen kansainvälistymistä, ja että siihen tulee rakentaa oma strategiansa ja valmistautua tarpeeksi ajoissa.

Tapio Anttila Design

Yrityksen tausta ja konteksti

Tapio Anttila Collection Oy on muotoilija Tapio Anttilan yritys, joka hallinnoi, lisensoi ja myy muotoilijan tuotteita. Anttilalla on oma mallistonsa, minkä lisäksi hän tekee

suunnittelutyötä muille tahoille. Yrityksen kaikki toiminta pohjautuu aineettomiin oikeuksiin ja yhtenä keskeisenä liiketoimintamallina on lisensointi. Yritys syntyi suunnittelutoimistona, mutta sittemmin toiminta on laajentunut ja nykyisin yritys toimii myös kansainvälisillä markkinoilla esimerkiksi suunnittelemalla kalusteita.

Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen ja strategiat

Yritys hyödyntää toiminnassaan useita erilaisia aineettomia oikeuksia, muun muassa mallisuoja ja hyödyllisyysmalleja suojatakseen niin tuotteidensa ulkomuotoa kuin myös niihin kehitettyjä erilaisia toiminnallisia ratkaisuja. Muille tahoille suunnitelluissa tuotteissa keskeinen toimintatapa ovat erilaiset lisensointisopimukset, joita hyödyntämällä suunnittelija säilyttää aineettomat oikeudet itsellään, mutta luovuttaa muun muassa valmistus- ja markkinointioikeudet ostajaosapuolelle.

Suunnittelutyön piirissä vallitsee tietty erikoisuus, kun olemassa olevia suojausinstrumentteja jopa paremman suojan tarjoaa suuri ja laajalle levinnyt julkisuus: kun omasta brändistä ja muotokielestä muotoutuu laajasti tunnistettava, ihmiset tunnistavat sen ja toisaalta sen kopiot välittömästi. Tällaisessa tunnettuudessa painottuvat suunnittelijan oma tarina ja henkilökuva, ja näitä on myös erittäin vaikea kiertää.

Haasteet ja pullonkaulat

Suunnitteluun keskittyvässä liiketoiminnassa korostuu kentän seuraaminen, sillä uutta luodessa tulee olla jatkuvasti valveilla, ettei tule loukanneeksi muiden suunnittelijoiden oikeuksia. Samoin kentän seuraaminen on tärkeää myös omien oikeuksien puolustamisen näkökulmasta. Suomi on verrattain pieni maa, joten täällä seuraaminen on suhteellisen helppoa, mutta maailmalla seuranta on haastavampaa.

Suomessa suuri yleisö tiedostaa tekijänoikeudet suhteellisen hyvin, mutta kaikkialla maailmassa asia ei ole näin. Tästä huolimatta muotoilijakoulutuksessa tulisi vahvistaa aineettomien oikeuksien koulutusta erityisesti niiden kaupallisen hyödyntämisen ja sopimusteknistien seikkojen osalta. Suojaamisen osalta voidaan esiin nostaa lisäksi laajojen mallistojen suojaamisen haastavuus: nykyisellään suojaus lähtee liikkeelle yksittäisestä tuotteesta, jolloin useita tuotteita kattavien suurten mallistojen suojaaminen on hyvin työlästä.

Tulevaisuuden kehitystrendit

Uudenlaiset tekniset innovaatiot tuovat suunnitteluliiketoimintaan sekä mahdollisuuksia, että uhkakuvia. Hyvä esimerkki tästä on 3D-tulostus, joka tarjoaa suunnittelijoille kaupallisia mahdollisuuksia esimerkiksi kuluttajille suoraan myytävien mallien muodossa, mutta toisaalta 3D-tulostimien yleistyessä herää kysymys muotoilun luvattoman kopioinnin mahdollisuudesta, kun kuka tahansa voi valmistaa jäljitteleviä malleja. Aineettomien oikeuksien järjestelmän tulisikin kyetä vastaamaan uusien teknologioiden mukanaan tuomiin haasteisiin joustavasti.

Framery

Yrityksen tausta ja konteksti

Framery on vuonna 2010 perustettu yritys, joka valmistaa, myy ja vuokraa erityisesti avokonttoriympäristöihin tarkoitettuja äänieristettyjä puhelinkoppeja ja neuvottelutiloja. Yrityksen perustaminen ajoittui otolliseen aikaan, kun samanaikaisesti avokonttoreiden määrä kasvoi rajusti, mikä synnytti tarpeen erilaisille puheääntä eristävillä tuotteilla.

Yritys sijaitsee Tampereella ja sen liikevaihdosta suurin osa syntyy viennistä, jota on yhteensä useisiin kymmeniin eri maihin niin Euroopassa, Amerikassa kuin Aasiassakin. Vuonna 2019 Frameryn liikevaihto oli noin 100 miljoonaa euroa.

Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen ja strategiat

Framery on oman tuotesegmenttinsä pioneeri ja markkinajohtaja, joten heidän tuotteidensa ulkomuotoa jäljitellään aktiivisesti. Keskeinen osa Frameryn aineettomista oikeuksista liittyykin tuotteiden tunnistettavaan ulkomuotoon ja designiin. Toisena merkittävänä ulottuvuutena ovat erilaisiin rakenteisiin liittyvät tekniset toteutustavat, jotka on suojattu omilla suojamuodoillaan.

Aineettomia oikeuksia hyödyntämällä Framery pyrkii ennen kaikkea suojautumaan yritykselle tunnusomaisten tuotteiden ulkomuodon ja designin kopioimiselta, mitä ilmenee jokseenkin paljon. Aineettomat oikeudet ovatkin Framerylle hyvin tärkeitä, sillä ne mahdollistavat puuttumisen tällaiseen luvattomaan kopiointiin ja jäljittelyyn.

Haasteet ja pullonkaulat

Tietty haaste aineettomien oikeuksien täysimittaisessa hyödyntämisessä on loukkaustilanteissa puolustamisen vaatimat resurssit ja proaktiivisuus. Jotta aineettomien oikeuksien koko potentiaali on mahdollista hyödyntää, täytyy markkinoita seurata jatkuvasti ja tarkasti, jotta mahdollisiin aineettomia oikeuksia loukkaaviin kopiointeihin voidaan puuttua tehokkaasti. Tämän proaktiivisen otteen lisäksi itse puolustaminen vaatii huomattavia ajallisia ja rahallisia resursseja.

Oman ulottuvuutensa resursseista muodostavat myös IPR-asiantuntijat, joiden rekrytointi saattaa olla haastavaa: suuri osa alalla tarvittavasta osaamisesta syntyy työssäoppimisen kautta, joten vastavalmistuneita osajia ei ole markkinoilla saatavilla samalla tavoin kuin esimerkiksi koodauksen tai mekaniikkasuunnittelun aloilla. Tähän voitaisiin jossain määrin vaikuttaa koulutusjärjestelmää kehittämällä.

Tulevaisuuden kehitystrendit

Aineettomien oikeuksien merkitys erityisesti kansainvälisessä liiketoiminnassa tulee entisestään kasvamaan tulevaisuudessa. Aineettoman omaisuuden suojaaminen tuleekin vaatimaan tulevaisuudessa yhä enemmän aktiivisuutta ja laajempaa maantieteellistä

laajuutta, jotta suojasta saadaan tarpeeksi kattava. Tässä suhteessa kaikki aineettomien oikeuksien järjestelmien harmonisointiin liittyvä kehitys olisi tervetullutta, jotta prosessit olisivat mahdollisimman yhteneväisiä. Lisäksi yhtenäistetyt prosessit ja oikeudet (vrt. esim. EU:n laajuinen yhtenäinen mallisuoja) paitsi helpottavat käytännön toimintaa, niin myös merkittävästi laskevat maantieteellisesti kattavan suojauksen kustannuksia.

2 Opetuksen nykytila ja hallinnon toimintaedellytykset

Osatavoitteen toteutuksesta vastannut 4FRONT Oy.

2.1 Aineettomien oikeuksien koulutustarjonta

Tässä luvussa tarkastellaan aineettomiin oikeuksiin liittyvää opetusta perus- ja toisella asteella ja korkeakouluissa sekä yrityksille suunnattua koulutustarjontaa. Tiedot on kerätty käymällä läpi eri koulutuksen tarjoajien tietoja ja kurssikuvauksia elo-syyskuussa 2020. Korkeakoulujen koulutustarjonnan osalta tietoja täydennettiin koulutustarjonnasta vastaavien henkilöiden haastatteluilla. Samoin selvityksen osana toteutetuissa muissa haastatteluissa ja yrityskyselyssä koottiin näkemyksiä koulutusjärjestelmästä.

2.1.1 Koulutus perus- ja toisella asteella

Aineettomat oikeudet sisältyvät kansalliseen **perusopetuksen** opetussuunnitelmaan²² tekijänoikeuksien näkökulmasta. Tekijänoikeudet ovat esimerkiksi osa äidinkielen (lukutaito) opetussuunnitelmaa, jossa ne ovat mukana niin opetuksen tavoitteissa, sisällössä kuin arvioinnissa.

Peruskoulun luokkien 1–6 opetussuunnitelmassa äidinkielen osalta tavoitteena on mm. oppia toimimaan eettisesti online-ympäristöissä kunnioittaen yksityisyyttä ja tekijänoikeuksia. Tämä tavoite saavutetaan mm. siten, että oppilaat harjoittelevat muiden tekstien lainaamista ja lähdeviittausten käyttöä. Lisäksi oppilaita ohjataan tieto- ja viestintäteknologioiden vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön, hyviin käytöstapoihin sekä tekijänoikeuksien peruseränteiden tuntemiseen. Osaamista syvennetään 7–9-luokilla mm. siten, että oppilaat tutustuvat tekijänoikeuksiin ja hyödyntävät niitä omien tekstiensä tuottamisessa. Oppilaita myös ohjataan pohtimaan, mitä esimerkiksi käsitteet tietosuojaja ja tekijänoikeus tarkoittavat, ja mitä seurauksia vastuuttomasta ja lainvastaisesta toiminnasta voi olla.

²² Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus, määräykset ja ohjeet 2014:96.

Äidinkielen opetuksen lisäksi tekijänoikeudet ovat osa 7–9-luokkien musiikin opetussuunnitelmaa. Oppilaat tutustuvat musiikinopetuksessa musiikin ja digitaalisen median tekijänoikeuksiin ja niihin liittyviin mahdollisiin eettisiin ongelmiin.

Toisella asteella tavoitteena on, että opiskelija ymmärtää tekijänoikeudet ja pystyy toimi-
maan niiden mukaisesti. **Lukion** opetussuunnitelmassa suomen kielen ja kirjallisuuden osalta yhtenä tavoitteena on, että opiskelija vahvistaa yleiskielen ja sen normien sekä kirjoitetun ja puhutun kielen konventioiden hallintaa, käyttää lähteitä tarkoituksenmukaisella tavalla sekä ymmärtää ja noudattaa tekijänoikeuksia. Saman tyyppiset tavoitteet ovat muiden äidinkielten osalta (esim. ruotsi, saame, viittomakieli). Kuvataiteen opetuksessa opiskelijat perehtyvät myös oikeudellisesti suojeltuihin etuihin, kuten tekijänoikeuksiin, sananvapauteen ja yksityisyyteen. Lisäksi valtakunnallisiin valinnaisiin opintoihin kuuluvassa lakitiedon opetuksessa on mukana tekijänoikeuksien keskeiset sisällöt ja perusteet.

Toisen asteen **ammattillisissa tutkinnoissa** tekijänoikeuteen liittyvät seikat tulevat esille erityisesti niissä tutkinnoissa, joissa ne ovat relevantteja. Esimerkiksi esitys- ja teatteritekniikan ammattitutkinnoissa, lääkealan perustutkinnossa sekä musiikkituotannon ammattitutkinnossa tavoitteena on, että opiskelija osaa noudattaa tekijänoikeuslainsäädäntöä. Ammatillisissa tutkinnoissa tulevat esille myös muut immateriaalioikeudet kuin tekijänoikeudet. Esimerkiksi useissa ammatillisissa oppilaitoksissa tarjolla olevassa yrittäjän ammattitutkinnossa opiskelijan tulee ymmärtää selvittää tuotteen immateriaalioikeudet ja niiden tarpeellisuus.

2.1.2 Koulutustarjonta korkeakouluissa

Suomen korkeakouluissa järjestetty immateriaalioikeuskoulutus on edelleen melko pirstaloitunutta. Kursseja on tarjolla kaikissa yliopistoissa ja lähes kaikissa ammattikorkeakouluissa (yhteensä 133 kurssia), mutta suurin osa kursseista on valinnaisia, mikä ei takaa kaikille korkeakouluista valmistuneille perusymmärrystä aineettomista oikeuksista.

Yliopistot

Yliopistoissa aineettomiin oikeuksiin liittyviä kursseja on sekä osana oikeustieteellisiä tutkintoja että osana muiden alojen tutkintoja. Kaikissa **oikeustieteellisiä** maisterin tutkintoja tarjoavissa yliopistoissa (Helsingin yliopisto, Turun yliopisto, Itä-Suomen yliopisto ja Lapin yliopisto) aineettomat oikeudet tulevat oikeustieteellisissä perusopinnoissa esille vähintään tunnistamisen tasolla. Kaikki oikeustieteelliset yksiköt tarjoavat sekä aine- että syventävissä opinnoissa valinnaisia ja pakollisia kursseja. Pakollisuus ei välttämättä koske kaikkia pääaineopiskelijoita, vaan voi kohdentua tietyn suuntautumsvaihtoehdon (esim. kauppa-oikeus) valinnaisiin opiskelijoihin. Vuonna 2019 oikeustieteen maisterintutkintoihin

otettiin sisään yhteensä 575 opiskelijaa. Åbo Akademin tarjoamassa oikeusnotaarin tutkinnossa perusopintoihin kuuluu yksi pakollinen immateriaalioikeuden kurssi. Vuonna 2019 tähän oikeusnotaarin tutkintoon otettiin sisään 24 opiskelijaa.

Muissa kuin oikeustieteellisissä tutkinnoissa immateriaalioikeuksien opintoja tarjotaan erityisesti Hankenin Intellectual Property Law, Master of Science -tutkinnossa, jossa on tarjolla yhdeksän pakollista aihealueeseen liittyvää kurssia. Tutkinto toteutetaan yhteistyössä IPR University Centerin kanssa. Maisteriohjelma alkoi vuonna 2017, ja sen vuosittainen opiskelijoiden sisäänotto on 12–15 opiskelijaa.

Hankenin lisäksi Vaasan yliopistossa on talousoikeuden maisteriohjelma, joka sisältää immateriaalioikeuksiin liittyvää opetusta. Vuosina 2018–2020 maisteriohjelman sisäänotto on ollut 12 opiskelijaa vuodessa. Lisäksi Vaasan yliopistossa sähkö- ja energiateknologian maisteriohjelmassa on pakollinen kurssi liittyen IP-oikeuksiin (tuotekehitys ja IPR). Maisteriohjelman sisäänotto oli 54 opiskelijaa vuonna 2020.

Aalto yliopistossa taiteiden alan koulutuksessa IP-oikeudet kattavia pakollisia kursseja on sekä kandi- että maisteritasolla elokuvataiteen ohjelmissa. Elokuvataiteen koulutusohjelmiin otettiin sisään 30 opiskelijaa vuonna 2020. Valokuvataiteen maisteriohjelmassa on myös pakollinen kurssi, jossa katetaan tekijänoikeusasioita. Valokuvataiteen sisäänotto vuonna 2020 oli 15 opiskelijaa. Muissa ohjelmissa, ml. muotoilun ohjelmat, vastaavia kursseja ei ole.

Valinnaisia kursseja löytyy lähes jokaisesta yliopistosta. IP-oikeuksiin liittyvää opetusta tarjotaan monessa yliopistoissa perusopintotasolla osana yrittäjyyskursseja. Aineopinnoissa valinnaiset kurssit liittyvät moniin erilaisiin tieteenaloihin ja teemoihin kuten mediaan ja digitaalisiin sisältöihin, digitaaliseen ihmiskuvaan, elintarviketeknologiaan, bioteknologiaan, yrittäjyyteen ja neurotieteisiin.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana yliopistoissa on nähty yrittäjyys- ja startup -kulttuurin nousu, mikä on omalta osaltaan lisännyt yrittäjyyteen (ml. IPR-kysymykset) liittyvää koulutustarjontaa yliopistoissa. Monien yliopistojen innovaatio- ja yrittäjyysyksiköt tarjoavat lisäksi aihealueesta kiinnostuneille kursseja, tietoiskuja, työpajoja ja tapahtumia (esim. Oulun yliopiston Innovaatiokeskus, Tampereen korkeakouluyhteisön Y-kampus, Vaasan yliopiston InnoLab). Osa yliopistoissa on ulkoistanut tämän tyyppisen toiminnan joko osin tai kokonaan (esim. Jyväskylän Yritystehdas, AaltoES, LUTES).

Vuonna 1999 perustettu IPR University Center koordinoi immateriaalioikeuden jatkokoulutusta ja tutkimusta Suomessa. IPR University Center on yliopistojen yhteinen erillislaitos,

joka toimii yhteistyössä kuuden jäsenyliopiston²³, yritysten, julkisen sektorin sekä eri järjestöjen kanssa. IPRUC:n tavoitteena on edistää aineettomien oikeuksien osaamista ja tutkimusta järjestämällä jäsenyliopistoille jatkokoulutusta sekä osallistamalla tutkimushankkeisiin. IPRUC järjestää säännöllisesti koulutuksia, verkostoitumistapaamisia ja tietoiskuja sekä opiskelijoille, tutkijoille, IPR-ammattilaisille että muiden ammattiryhmien edustajille. Keskus myös välittää tietoa muiden järjestämistä IP-oikeuksiin liittyvistä koulutuksista ja tapahtumista sekä ylläpitää oikeustapaustietokantaa.

IPRUC tekee aktiivisesti koulutusyhteistyötä yliopistojen kanssa. Tästä esimerkkinä Hankenin ”IPR is new black” -kurssi ja Lapin yliopiston ”Guide to IPR” -kurssi. Nämä molemmat ovat kaikille perustutkinto-opiskelijoille suunnattuja valinnaisia kursseja, jotka toteutetaan verkkokursseina.

Immateriaalioikeuksiin liittyvää tutkimusta tehdään Helsingin, Lapin ja Turun yliopistojen lisäksi erityisesti Hankenilla. Jonkin verran tutkimusta tehdään myös Itä-Suomen yliopistossa. Hankenilla on immateriaalioikeuksiin liittyvä tutkimus määritelty yliopiston nousvaksi tieteenalaksi, mutta Hankenilla ei ole oikeutta antaa oikeustieteellisiä tutkintoja. Lapin yliopistossa ja Helsingin yliopistossa on vahvaa alan tutkimusta. Turun yliopistossa immateriaalioikeuteen liittyvä tutkimus on yksi oikeustieteellisen tutkimuksen neljästä painopistealueesta. Immateriaalisen tutkimuksen nousu yliopistoissa strategisesti merkittäväksi tutkimusalaksi kuvastaa sitä, että kiinnostusta ja osaamista alan tutkimukseen on olemassa.

Ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakouluista lähes kaikilla (19/22) on immateriaalioikeuksiin liittyvää opetusta kurssitarjonnassaan. Pakollisina kursseina 12 ammattikorkeakoulussa yhteensä 18 eri tutkintoon liittyen. Tutkinnoista kuusi oli liiketalouden ja/tai oikeuden tutkintoja. Muut liittyivät mm. mediaan, kulttuurituotantoon, tekniikkaan ja matkailuun. Neljä tutkinnoista oli ylempiä AMK-tutkintoja. Valtaosa tarjotuista kursseista on valinnaisia.

Pakollisina immateriaalioikeuksien opetusta sisältyviä kursseja oli Haaga-Helian, Laurea, Metropolian, Lapin, Seinäjoen, Tampereen, Satakunnan ammattikorkeakouluissa sekä Kareliassa, Centirassa, Arcadassa ja LABissa. Suurin osa näistä immateriaalioikeuksiin liittyvistä pakollisista kursseista liittyivät liiketalouden alan koulutusohjelmiin, mutta myös muotoilun, konetekniikan, kulttuurituotannon, musiikkipedagogin ja kuvataiteen

23 Aalto yliopisto, Hanken, Helsingin yliopisto, Itä-Suomen yliopisto, Lapin yliopisto, Turun yliopisto.

koulutusohjelmiin. Vuositasolla näiden koulutusohjelmien sisäänotto on hieman alle 2000 opiskelijaa.

Neljä ammattikorkeakoulua tarjosi lisäksi aineettomiin IPR-asioihin liittyvää koulutusta täydennyskoulutuksena, työvoimakoulutuksena tai avoimen amk:n opintoina. IPR-opintoja on myös osana Oulun ammattikorkeakoulun tarjoamaa ammatillista opettajankoulutusta. Hämeen ammattikorkeakoulu ja Humanistinen ammattikorkeakoulu järjestävät yhdessä IPR University Centerin kanssa aineettomien oikeuksien perusteet -kurssin.

Taulukko 1. Yhteenveto korkeakoulujen IPR-opintojaksoista.

IPR-opintojaksot	Yliopistot	Ammatti- korkeakoulut
Opintojaksoja tarjoavat korkeakoulut (lkm)	13/13	19/22
Opintojaksot (lkm)	85	48
Oikeustieteelliseen tutkintoon liittyvät opintojaksot (lkm)	46	3
Oikeustieteelliseen tutkintoon liittyvät pakolliset opintojaksot (lkm)	17	3
Muihin tutkintoihin liittyvät opintojaksot (lkm)	39	45
Muihin tutkintoihin liittyvät pakolliset opintojaksot (lkm)	6	19
Ylempiin tutkintoihin (tohtori, YAMK) liittyvät opintojaksot (lkm)	2	4
Täydennyskoulutukseen liittyvät opintojaksot (lkm)	2	5

Arvioita opiskelijamääristä

IPR-kursseja korkeakouluissa suorittavien opiskelijoiden määrää on vaikea arvioida lähinnä sen vuoksi, että suurin osa kursseista on valinnaisia. Jotain kuvaa antaa kuitenkin se kuinka paljon opiskelijoita on niissä tutkinnoissa, joissa aineettomiin oikeuksiin liittyvä opintojakso on pakollinen. Ylipistoissa oikeustieteellisten koulutuksen sisäänotto noin 600 opiskelijaa vuodessa ja muiden tutkintojen, joissa immateriaalioikeudet pakollinen osa tutkintoa yhteenlaskettu sisäänotto noin 130. Ammattikorkeakouluissa niiden tutkintojen sisäänotto, joissa immateriaalioikeudet ovat pakollinen osa tutkintoa on noin 2000.

2.1.3 Yrityksille suunnattu koulutus

PRH järjestää yrityksille patentin, tavaramerkin ja mallioikeuden peruskursseja. Syksyllä 2020 PRH järjesti kolme verkkokurssia (patentin peruskurssi, tavaramerkin perusteet, mallioikeuden perusteet). Patentteja ja tavaramerkkejä käsittelevien päivän mittaisten kurssien hinta oli 320 euroa (+alv). Mallioikeutta käsittelevän puolen päivän kurssin hinta oli 165 euroa (+alv). PRH:n kurssitarjonnan voidaan katsoa edullisuutensa vuoksi olevan kaikkien yritysten saatavilla. Lisäksi PRH:n sivustolla on tarjolla laajasti tietoa oppaiden, työkirjojen ja käsikirjojen muodossa aineettomien oikeuksien hyödyntämisestä.

IPR University Center (IPRUC) tarjoaa verkkokurssina kaikille avoimen aineettomien oikeuksien peruskurssin *IPR is the new Black*. Lisäksi IPRUC järjestää vuosittain kymmeniä aineettomiin oikeuksiin liittyviä koulutus- tai muita tilaisuuksia enimmäkseen pääkaupunkiseudulla (tai virtuaalisesti). Koulutuksissa toimii luennoitsijoina suomalaisia ja ulkomaisia asiantuntijoita. Koulutukset on suunnattu eri kohderyhmille (tutkijoille, opiskelijoille, IPR-ammattilaisille, opettajille ja eri ammattiryhmille). Hinnat vaihtelevat 95–325 € välillä. Opiskelijoille on tarjolla maksuttomia paikkoja. Lisäksi IPRUC julkaisee IPRinfo-verkkolehettä, ylläpitää oikeustapaustietokantaa sekä tarjoaa tietopalvelua, jonka tehtävänä on kerätä ja jakaa tietoa aineettomia oikeuksia koskevasta lainsäädännöstä, oikeuskäytännöstä, tutkimuksesta ja tapahtumista.²⁴

Edellä mainittujen lisäksi useat yritysten **edunvalvontaorganisaatiot ja järjestöt** tarjoavat yrityksille tietoa aineettomista oikeuksista. Esimerkiksi muotoilualan asiantuntijajärjestö Ornamon ja Akavalaisten yrittäjien yhteistyönä toteuttamalle sivustolle²⁵ on laajasti koottu tietoa patenteista ja tekijänoikeuksista. Lisäksi sivustolta löytyy sopimusmalleja.

Startup-yrityksille on tarjolla IPR-koulutusta erilaisten hautomoiden, kiihdyttämöiden ja vastaavien startup-yrityksille suunnattujen ohjelmien kautta. Usein näitä toteuttavat IPR-asioihin erikoistuneet lakiasiantuntijatoimistot. Lisäksi monet yrityksille koulutuksia järjestävät yritykset järjestävät myös aineettomiin oikeuksiin liittyviä koulutuksia. Monet näistä koulutuksista on suunnattu ammattilaisille, ja osallistuminen niihin edellyttää jo tiettyä perehtyneisyyttä IPR-asioihin. Ne tarjoavat mahdollisuuden täydentää osaamistaan ajankohdaksiin IPR-teemoihin liittyen.

²⁴ IPR University Center <https://ipruc.fi/>

²⁵ Aineetonta ansaintaa aineetonansainta.fi

2.1.4 Koulutustarjonnan tunnistetut haasteet ja kehityskohteet

Selvityksen yhteydessä toteutetuissa sidosryhmähaastatteluissa nousi esiin näkemyksiä siitä, että tekijänoikeuksien painotuksen rinnalla **peruskoulussa ja toisella asteella tulisi laajentaa opetusta myös muihin immateriaalioikeuksien muotoihin** ja täydentää tältä osin opetussuunnitelmaa ja sen tavoitteita. Immateriaalioikeuksia korostetaan enemmän EU:n elinikäisen oppimisen avaintaitojen julkaisuissa²⁶, jossa teollis- ja tekijänoikeuksien tuntemusta tuodaan esille etenkin digitaalisen osaamisen yhteydessä.²⁷

Useat haastateltavat toivat esille, että **korkeakouluissa tulisi lisätä kaikkien oppilaiden tietoisuutta aineettomista oikeuksista**. Tällä hetkellä koulutusta on saatavilla, mutta se on pääasiassa valinnaisten kurssien varassa. Tietoisuuden lisääminen voisi tapahtua esim. kaikille pakollisen yrittäjyys (ja työelämätaidot) -kurssin puitteissa. Opiskelijoiden yleisen tietoisuuden lisäämisen ohella haastateltavat toivat esille tarpeen lisätä erityisesti tekijänoikeuksiin liittyvää koulutusta niillä aloilla, joille se on olennaista. Jotkut haastateltavat nostivat esiin myös tarpeen lisätä opiskelijoiden IPR-osaamista teknisillä aloilla.

Haastatteluissa nousi esille erityisesti esille tarve aineettomien oikeuksien **oikeustaloustieteelliseen** koulutukseen, josta ei ole olemassa systemaattista opetusta. Lisäksi immateriaalioikeuksien erityiskysymyksiin liittyvään jatko- ja täydennyskoulutukseen kaivattiin lisää tarjontaa.

Monet haastateltavat toivat esiin tarpeen sekä yrityksille että kansalaisille suunnattuun **yleiseen aineettomien oikeuksien neuvontapisteeseen**. Luontevin paikka tällaiselle neuvontapisteille voisi olla joidenkin näkemysten mukaan Patentti- ja rekisterihallituksessa, johon on kertynyt runsaasti aihealueeseen liittyvää osaamista, ja josta tarjotaan neuvontaa jo kurssien ja materiaalien muodossa. Lisäksi ehdotettiin, että startup-yrityksille Business Finlandin rahoituksen ehtona voisi IPR-asioihin liittyvän kurssin suorittaminen. Näin omalta osaltaan varmistettaisiin, että yrityksessä ollaan tietoisia aineettomiin oikeuksiin liittyvästä problematiikasta ja siihen liittyvien päätösten tarpeellisuudesta ja vaikutuksista.

Neuvontapisteen lisäksi kaivattiin **yleistä tietoisuuden lisäämistä** kansalaisten keskuudessa. Tämä liittyy piratismiin karsimiseen, mutta myös yleisen ymmärryksen lisäämiseen

26 Esim. Euroopan komissio (2018) Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning, May 2018 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:O-J.C_.2018.189.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C:2018:189:TOC

27 Vaara, L. (2020) Introducing Intellectual Property Rights to Entrepreneurship Education. TAT. https://www.prh.fi/stc/attachments/info/IPR_to_entrepreneurship_education_TAT_final_report.pdf

aineettomiin oikeuksiin liittyvissä seikoista, jotta kiinnostus alaa ja sen merkitystä kohtaan lisääntyisi ja jotta esim. mediassa tehdyt virhetulkinnat vähentyisivät.

Selvityksen osana toteutetussa yrityskyselyssä (ks. luku 1.1) tiedusteltiin vastaajien näkemyksiä väittämään ”Suomalainen koulutusjärjestelmä antaa riittävät valmiudet yrityksemme aineettomien oikeuksien osaamistarpeisiin”. Vastaajista vain 17 % oli samaa kyseisen väittämän kanssa. Kuten edellä on todettu, kyselyyn vastanneet **yritykset toivoivat lisää tietoa aineettomista oikeuksista ja niiden hyödyntämisestä**. Tietoa kaivattiin lisää niin koulutuksen, tiedottamisen kuin neuvonnankin kautta.

Delphi-paneelin Näkemyksiä muutostaasteista: osaaminen ja koulutusjärjestelmä

Delphi-kyselyn vastauksissa **osaaminen** tunnistetaan yhdeksi Suomen aineettomien oikeuksien järjestelmän keskeiseksi haasteeksi. Vaikka vertailu osaamisessa muihin maihin on vaikeaa, toteavat asiantuntijat osaamisen olevan vaihtelevaa. Varsinkin pienet ja keskisuuret yritykset tuntevat aineettomien oikeuksien järjestelmän huonosti. Osaamisen heikkous lähtee asiantuntijoiden mukaan koulutuksesta. Delphi-asiantuntijat korostivat että, korkeakoulututkinnoissa pitäisi olla pakollisena vähintään **perusteet aineettomista oikeuksista**. Erityisesti haasteena korostuu sopimusnäkökulmat, miten aineettomien oikeuksien suoja toimii sekä se mikä merkitys muiden aineettomilla oikeuksilla on omaan toimintavapauteen. Koulutuksen puutteet osaamisessa näkyvät erityisesti pienissä ja keskisuurissa sekä uusissa yrityksissä. Delphi-asiantuntijat korostavat, että juuri **tarvetta tietoisuuden tason ja osaamisen parantamiseen** sekä lisää- että täydennyskoulutuksen avulla, kohdentamalla voimavaroja tulisi kohdentaa juuri pieniin ja keskisuuriin yrityksiin.

2.2 Hallinnon rooli ja toimintaedellytykset

Seuraavassa tarkastellaan hallinnon roolia ja toimintaedellytyksiä IPR-asioissa. Tarkastelu perustuu pääosin selvityksen osana toteutettuihin haastatteluihin (24 kpl) sekä aikaisempiin arviointeihin, selvityksiin ja muihin kirjallisiin lähteisiin. Luvun ensimmäisessä osassa on kuvattu yleiskuva hallinnon roolista ja toimintaedellytyksistä, jälkimmäisessä osassa

on tarkasteltu lähemmin PRH:n roolia sekä muita palveluita (erit. Business Finlandin ja ELY-keskustelun palvelut).

Yritysten näkemyksiä järjestelmästä ja palvelutarpeista on kuvattu luvussa 1.1. Lainsäädännön kehitystarpeita on tarkasteltu tarkemmin luvussa 6. Liitteessä 7 on kuvattu lyhyesti tilastotietoja Suomen IPR-järjestelmästä.

2.2.1 Yleiskuva hallinnon roolista ja toimintaedellytyksistä

Suomen IPR-järjestelmä pärjää hyvin kansainvälisissä vertailuissa

Suomalainen IPR-järjestelmä näyttäytyy kansainvälisten vertailujen valossa hyvin toimivana ja laadukkaana. Esimerkiksi **WEF:n vuoden 2019 kilpailukykyvertailussa** Suomi sijoittuu parhaimmaksi Aineettoman omaisuuden suojaaminen (Intellectual Property Protection) -mittarilla, joka kuvastaa asiantuntijoiden näkemyksiä siitä, miten hyvin ko. maassa aineeton omaisuus on suojattu. Tarkasteltaessa patentti- ja tavaramerkkihakemusten määrää välilukuun suhteutettuna Suomi sijoittuu vertailussa niin ikään vähintään kohtuullisesti. Patenttihakemusten osalta Suomen sijoitus oli 7. ja tavaramerkkihakemusten osalta 10.²⁸

Taulukko 2. Suomen ja verrokkimaiden sijoitus WEF:n kilpailukykyvertailussa valituissa mittareissa 2019.²⁹

Maa	Suomi	Ruotsi	Tanska	Saksa	UK	USA	Singapore
Aineettoman omaisuuden suojaaminen ³⁰	1.	16.	13.	29.	21.	12.	2.
Patenttihakemukset suhteessa välilukuun ³¹	7.	6.	9.	5.	19.	13.	15.
Tavaramerkkihakemukset suhteessa väkilukuun ³²	10.	8.	6.	11.	16.	32.	21.

28 WEF (2020) Global Competitiveness Report 2019. World Economic Forum.

29 WEF (2020).

30 Vastaus kysymykseen: "In your country, to what extent is intellectual property protected?" [1 = not at all; 7 = to a great extent]. Weighted average 2018-2019.

31 Total number of patent family applications per million population. Period 2013-2015 average.

32 Number of trademark applications per million population. Period 2015-2017 moving average.

Property Rights Alliance julkaisee vuosittain **kansainvälistä omaisuuden suojaamisen indeksii (IPRI International Property Rights Index)**, jonka yksi osa-alue keskittyy aineettomiin oikeuksiin. IPR-indeksi koostuu kolmesta mittarista: käsitykset aineettoman omaisuuden suojaamisesta (Perception of IP Protection³³); patenttien suojaaminen (Patent Protection³⁴); sekä tekijänoikeuspiratismi (Copyright Piracy³⁵). Suomi on viimeiset kolme vuotta (2018–2020) ollut IPR-indeksin kärjessä.³⁶ Seuraavassa taulukossa on kuvattu vuoden 2020 osalta Suomen ja valittujen verrokkimaiden tulos IPR-indeksin eri osa-alueissa.

Taulukko 3. Suomen ja verrokkimaiden sijoitus Property Rights Alliancen IPR-indeksin eri osa-alueissa 2020.³⁷

Maa	Suomi	Ruotsi	Tanska	Saksa	UK	USA	Singapore
Overall (IPR-index)	1.	8.	9.	13.	12.	2.	10.
Perception of IP protection	1.	16.	13.	29.	21.	12.	2.
Patent protection	3.	9.	11.	4.	8.	1.	28.
Copyright piracy	11.	6.	8.	9.	12.	1.	17.

Patenttien suojaamisessa Suomi on IPRI-indeksissä maailmassa kolmantena ja Euroopassa ensimmäinen. Tämä osa-alue kuvastaa patenttijärjestelmän kattavuutta, jäsenyyttä kansainvälisissä sopimuksissa, patenttioikeuksien rajoituksia, täytäntöönpanomekanismeja ja patenttisuojan kestoa. Tekijänoikeuspiratismiin osalta Suomen sijoitus on selvästi heikoimpi (11.). Tämä osa-alue indeksissä kuvastaa lisensoimattomien ohjelmistojen määrää henkilökohtaisilla tietokoneilla sekä yleistä suhtautumista lisensointiin (lähteenä BSA Global Software Survey).

Kansainvälisten vertailujen mukaan Suomen IPR-järjestelmää voidaan siis pitää laadukkaana. Erilaiset vertailut ja indeksit katsovat järjestelmää kuitenkin sellaisten tekijöiden suhteen, jota kansainvälisesti voidaan vertailla ja mitata. Monet järjestelmän käytännön toimivuuden kannalta keskeiset tekijät saattavat jäädä näissä vertailuissa huomioimatta.

33 Perustuu edellä kuvattuun WEF:n aineettoman omaisuuden suojaaminen -mittariin.

34 Kuvastaa ko. maan patenttilainsäädännön vahvuutta, lähteenä Patent Rights Index.

35 Kuvastaa lisensoimattomien ohjelmistojen määrää henkilökohtaisilla tietokoneilla + suhtautumista lisensointiin, lähteenä BSA Global Software Survey.

36 Property Rights Alliance (2020) International Property Rights Index 2019. Property Rights Alliance.

37 Property Rights Alliance (2020).

Näkemyksiä IPR-järjestelmän kehitystarpeista

Selvityksen yhteydessä toteutettujen **haastattelujen valossa Suomen IPR-järjestelmästä näyttäytyy perustaltaan positiivisessa valossa**. Järjestelmän katsotaan olevan lähtökohdiltaan varsin toimiva ja kilpailukykyinen. Haastatteluissa tuotiin esille myös se, että vahvaa IPR-järjestelmää voidaan hyödyntää myös ulkomaisten yritysten houkutte- lussa Suomeen.

Haastatteluissa nousi esiin kuitenkin myös runsaasti kritiikkiä järjestelmän eri osa-alueisiin liittyen. Erityisesti ministeriöiden resursointiin ja työnjakoon (ks. seuraava alaluku) sekä tiettyihin lainsäädännön puutteisiin (käsitelty lyhyesti jäljempänä sekä tarkemmin luvussa 6) kohdistui runsaastikin kritiikkiä. Myös koulutusjärjestelmän tilaan ja yleiseen tietoisuu- teen sekä pk-yritysten osaamisen tilaan suhtauduttiin enemmän kriittisesti kuin myöntei- sesti. On tosin huomioitava, että haastatteluissa myös pyrittiin erityisesti tunnistamaan kansallisen järjestelmän kipupisteitä, mikä selittänee kriittistä yleiskuvaa.

Vuoden 2009 strategian arviointi (2012) ja näkemykset päivitystarpeista

Vuonna 2012 julkaistun vuoden 2009 IPR-strategian arvioinnin mukaan strategia oli arviointihetkellä edelleen ajankohtainen ja siinä esitetyt tavoitteet ja toimenpiteet edelleen relevantteja. Suunniteltuja toimenpiteitä ei oltu kuitenkaan toteutettu suunnitelman ja sidosryhmien toiveiden mukaisesti. Arviointi kritisoi myös sitä, että strategian toteuttamisen vastuutahoa ei ole määritelty riittävän selvästi ja strategian toteuttamiselta on jäänyt puuttumaan strateginen ohjaus ja yhteinen poliittinen tahto.³⁸

Strategiassa esitettyjen tavoitteiden saavuttamisen osalta arviointi nosti esiin mm. seuraavia asioita:

- Aineettomien oikeuksien järjestelmän ei ole riittävän joustava edistääkseen uuden liiketoiminnan syntymistä. Järjestelmän sisällä olevat **ristikkäiset intressit** saattavat vaikeuttaa uuden liiketoiminnan syntymistä.
- Aineettomien oikeuksien järjestelmän suurimpana puutteena yritysten ja korkeakoulujen **alhainen osaamistaso**.
- **Pk-yrityksiltä puuttuu kokonaisnäkemys** aineettomien oikeuksien ja aineettoman omaisuuden merkityksestä liiketoiminnassaan. Yrityksille tarjottava aineettomien oikeuksien koulutus on vähäistä.
- **Korkeakouluopiskelijoille** ei ole relevanteilla aloilla tarjolla riittävää aineettomien oikeuksien perusopetusta. **Tutkijoilla** ole riittävää osaamista aineettomista oikeuksista eikä aineettomia oikeuksia sisälly pakollisena osiona tutkijakoulutukseen. Aineettomiin oikeuksiin liittyvä tutkimus on edelleen vähäistä ja hajanaista.
- Aineettomien oikeuksien **neuvonta on pirstaloitunut** erilaisille julkisille toimijoille. Suomesta puuttuu keskitetty kaikkia aineettomia oikeuksia koskeva neuvonta ("IPR-helpdesk")
- **Tekijänoikeuslainsäädännön** uudistuksia vaikeuttaa kentän kahtiajako.

Tämän selvityksen osana toteutetuissa haastatteluissa monet edellä mainituista asioista koettiin edelleen relevantteina, joskin myös positiivista kehitystä esim. yritysten osaamistasossa nähtiin tapahtuneen viime vuosien aikana (ks. tarkempi kuvaus luvun leipätekstissä).

38 TEM (2012) IPR-strategian arvioinnista. TEM raportteja 1/2012, työ- ja elinkeinoministeriö.

Suomen tekijänoikeusjärjestelmän arviointi 2018– (CUPore)

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore toteuttaa jatkuvaa Suomen tekijänoikeusjärjestelmän toimivuuden arviointia vuosittain vaihtuviin teemoihin pohjautuen. Hanke on ollut käynnissä vuodesta 2018 lähtien ja sen osana on julkaistu useita tekijänoikeusjärjestelmän toimivuutta tarkastelleita julkaisuja.³⁹

Vuonna 2018 julkaistussa tietopohjaa kartoittaneessa selvityksessä todettiin johtopäätöksenä mm. seuraavaa:⁴⁰

- Suomen tekijänoikeusjärjestelmä tarjoaa tekijöille kannustimia luovaan työhön (...), ja nämä kannustimet takaa tehokas täytäntöönpanojärjestelmä.
- Digitaaliteknologian ja verkkoympäristön kehitys on mahdollistanut uusia jatkokäytön mahdollisuuksia, mutta uusien käytäntöjen hyödyntämistä haittaa tällä hetkellä oikeudellinen epävarmuus.
- Suomen tekijänoikeusjärjestelmä takaa teosten laajan saatavuuden, eikä tekijänoikeuslainsäädäntö aiheuta saatavuudelle ylivoimaisia esteitä.
- Suomen tekijänoikeusjärjestelmä on varsin läpinäkyvä. (...) Sidosryhmien on mahdollista osallistua järjestelmän kehittämiseen, mutta osittain tämä riippuu niiden kyvystä järjestäytyä eturyhmiksi.
- Tekijänoikeusjärjestelmän hallinnointi vaikuttaa varsin osallistavalta.
- Syksyllä 2020 arviointihankkeen osana julkaistiin tulokset suuren yleisön näkemyksistä tekijänoikeusjärjestelmistä. Tutkimuksen perusteella:⁴¹
- Selkeä enemmistö suomalaisista pitää tekijänoikeusjärjestelmää tarpeellisenä ja legitimiinä. Suomalaiset myös yleisesti kokevat, että tekijänoikeuden loukkauksilla tulee olla seuraamuksia. Kuitenkin puolet suomalaisista kokee ainakin jossain määrin, että tekijänoikeuden pitäisi ulottua vain ansiotarkoituksessa tapahtuvaan käyttöön.

39 Cupore. Suomen tekijänoikeusjärjestelmän toimivuuden arviointi. <https://www.cupore.fi/fi/tutkimus/tutkimushankkeet/suomen-tekijaenoikeusjaerjestelmaen-toimivuuden-arviointi>

40 Cupore (2018) Tietopohjaa tulevaan. Katsaus Suomen tekijänoikeusjärjestelmään. Cuporen verkkojulkaisu 48, huhtikuu 2018. https://www.cupore.fi/images/tietopohjaa_tulevaan.pdf

41 Cupore (2020) Suomalaisen näkemykset tekijänoikeusjärjestelmästä. Cuporen verkkojulkaisu 61, kesäkuu 2020. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/suomalaisen-naekemykset-tekijaenoikeusjaerjestelmaestae>

- Miltei kolmannes kaikista suomalaisista arvioi joskus käyttäneensä luvatta saatavilla olevaa verkkosisältöä tai luvatta kopioineensa tai ladanneensa käyttöönsä tekijänoikeuden alaista verkkosisältöä.
- Laillisen tarjonnan parempi saatavuus on vähentänyt selvästi sisältöjen luvattonta käyttöä viimeisten vuosien aikana.

Tällä hetkellä arvioinnin osana on käynnissä hanke, jossa tarkastellaan tekijänoikeuden yhteishallinnointia Suomessa.⁴²

Ministeriöiden työnjako ja resursointi haasteena

Suomessa teollisoikeudet ovat TEMin vastuulla ja tekijänoikeudet OKM:n vastuulla. Tämä järjestelmän kahtiajakautuneisuus herätti haastatteluissa paljon keskustelua. Monet näkivät jakautumisen haasteena. Perusteluna tälle oli se, että jako ei tue nykyistä luovien alojen yritysten ja yrittäjien todellisuutta eikä edesauta IPR-intensiivisten alojen (esim. design-ala ja av-ala) rakenteiden kehittämistä. Monille luovien alojen yrityksille teollisoikeuksilla (esim. tavaramerkki tai mallisuoja) voi olla iso merkitys markkinoinnin ja brändäyksen näkökulmasta. Lisäksi haastatellut toivat esille sen, että kahden ministeriön malli ei tue järjestelmän yhtenäisyyttä, tehokkuutta tai selkeyttä.

Monet näkivät yhden ministeriön mallin toimivampana. Tämä selkeyttäisi näkemysten mukaan hallintoa ja toisi mukanaan myös synergiaetuja. Osa haastateltavista koki, että yritysten kilpailukyvyyn ja kansainvälisen menestymisen näkökulmasta IPR-asiat olisi järkevintä keskittää TEMin alaisuuteen. Samalla pitäisi varmistaa yhteistyössä OKM:n kanssa osaamisen kehittämiseen liittyviin kehittämistarpeisiin vastaaminen. Yhtenä vaihtoehtona esitettiin myös IPR-hallinnon siirtäminen näiden ministeriöiden ulkopuolelle esim. valtioneuvoston kansliaan tai valtiovarainministeriöön. Nämä vaihtoehdot eivät kuitenkaan saaneet haastatteluissa laajempaa vastakaikua, vaan nostivat epäilyjä siitä, että IPR-asiat eivät saisi tarpeeksi painoarvoa.

Organisointitavasta riippumatta yhteistyön varmistamiseksi nähdään tarpeita viedä IPR-asiat ”ylemmälle tasolle”. Tällainen voisi olla Tiede- ja innovaationeuvosto TIN, jossa on jo totuttu tarkastelemaan näiden kahden ministeriön tonteilla olevia asioita. TIN:n tehtäväkenttään kuuluu iso määrä innovaatiojärjestelmään liittyviä asioita, joten IPR-asioiden linkittäminen osaksi tätä kokonaisuutta voisi olla luontevaa. Toisaalta TIN:n tehtäväkenttä on

42 Cupore. Tekijänoikeuden yhteishallinnointi. <https://www.cupore.fi/fi/tutkimus/tutkimushankkeet/tekijaenoikeuden-yhteishallinnointi>

jo nykyisellään suhteellisen laaja eikä sieltä välttämättä löydy tarvittavaa asiantuntemusta IPR-asioiden haltuunottoon ja kehittämiseen.

Työnjaon lisäksi myös ministeriöiden (erityisesti TEM:n) resursointi nähtiin useammassa haastattelussa puutteellisena. Osa haastateltavista arvioi, että **resurssien puutteen vuoksi tarvittavat IPR-järjestelmän kehittämishankkeet jäävät toteutumatta eikä Suomessa pystytä toteuttamaan riittävän kunnianhimoista IPR-politiikkaa.**

EU-direktiivien suhteen haastatteluissa tuotiin vahvasti esiin sitä, että Suomi voisi soveltamisessa ottaa enemmän huomioon kansallisia intressejä, silloin kun se on mahdollista. Lisäksi tuotiin esille Suomen aseman nostamista EPO:n filiaaliksi, ja sitä kautta mahdollistaa jatkossakin kansainvälistyvässä IP kentässä vahva asema. Yhtenäispatentin tulo vahvistaa myös tätä tarvetta. Kaiken kaikkiaan piratismiin ja kopiointiin torjunnassa Suomen tulisi aktiivisesti EU:n kautta vaikuttaa kansainväliseen järjestelmään ja sen kehittymiseen. Monien haastateltujen mielestä Suomen resursointi EU-yhteistyöhön on riittämätöntä sekä ministeriöissä että PRH:ssa.

Näkemykset lainsäädännön uudistustarpeista

Lainsäädäntöpuolella sidosryhmien haastatteluissa tuli esiin tarve ”tilkkutäkkimäisen” **tekijänoikeuslainsäädännön** kokonaisuudistukselle. Tällä viitataan siihen, että lainsäädäntöä on pitkällä aikavälillä paikattu useampaan otteeseen, ja nyt on havaittavissa selkeä tarve lainsäädännön kokonaisvaltaiseen uudistukseen. Resurssit tämän kaltaisen uudistuksen läpiviemiseen ovat kuitenkin osoittautuneet useamman haastateltavan mukaan riittämättömiksi. Toisaalta tuotiin esille myös se, että kannattaako uudistukseen lähteä nyt, kun EU:n tuleva sääntely on tältä osin vielä avoinna.

Useissa haastatteluissa nostettiin laajasti lisäksi esiin **tarve patenttilainsäädännön** uudistamiseen. Samoin laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa (ns. SopMen-laki) sekä korkeakoulueksintölaki mainittiin useissa haastatteluissa kehityskohteina.

Lainsäädännön kehitystarpeita on analysoitu tarkemmin luvussa 6.

DELPHI-PANEELIN NÄKEMYKSIÄ MUUTOSHAASTEISTA: HALLINNON TOIMINTAEDELLYTYKSET JA KEHITTÄMISTARPEET

Delphi-vastausten perusteella **ministeriöiden puutteelliset resurssit** heijastuvat väistämättä lainvalmisteluun ja aineettomien oikeuksien kokonaisuuden hallintaan. Asiantuntijat toteavat, että ministeriössä ei ole riittävästi asiantuntevaa työvoimaa. Esimerkkinä asiantuntijat nostavat patenttilain uudistuksen, jota on odotettu pitkään, mutta TEMillä ei ole ollut resursseja uudistustyöhön. Toisena esimerkkinä mainitaan OKM, jossa tällä hetkellä yksi henkilö vastaa DSM- ja verkkolähetydirektiivin säännösvalmistelusta. Asiantuntijat haastavat, että resurssivaje kertoo paljon Suomen ymmärryksestä ja tahtotilasta aineettomia oikeuksia kohtaan. TEM:n ja OKM:n lisäksi olisi keskeistä, että perusasiat osataan eri ministeriöissä ja osattaisiin tunnistaa aineettomille oikeuksille relevantit kysymykset.

Asiantuntijat suhtautuivat myönteisesti siihen, että tekijänoikeudet ja teollisoikeudet olisivat saman ministeriön alaisuudessa. Yhdistäminen tulisi kuitenkin olla osa laajempaa uudistusta, jossa otetaan myös huomioon tärkeät synergiat toimivan digitaalisen ympäristön kanssa. Kriittisesti yhdistämiseen suhtautuvat asiantuntijat totesivat, että teollisoikeudet ja tekijänoikeudet ovat suurilta osin niin erillään ja erilaisia että vaikea nähdä yhdistämisestä suurta hyötyä. Kriittisesti yhdistämiseen suhtautuneet asiantuntijat korostivat, että merkittävämpi haaste on käytettävissä olevat resurssit sekä ministeriöiden välinen yhteistyö.

Resurssivaje näkyy asiantuntijoiden mukaan myös Suomen yhteistyössä EU:ssa. **EU-lainsäädännön kehittämiseen osallistuminen vaatisi resursseja, joita ei ole riittävästi.** Jos osaavia virkamiehiä ei ole riittävästi osallistumassa EU:n kokouksiin, Suomi ei voi vaikuttaa lainsäädännön valmisteluun. Kyse myös yhteisen kansallisen näkemyksen muodostamisen vaikeudesta. Suomen pitäisi myös vahvemmin tuoda EU-keskustelussa esiin sitä, ettei EU saa säännellä itseään toimintakyvyttömäksi. Asiantuntijat mainitsivat myös kansallisen toiminnan tärkeyden aineettomien oikeuksien järjestelmässä, verrattuna esimerkiksi patenttiasioiden keskittymiseen Euroopan patenttivirastoon. Toisaalta asiantuntijat toteavat Suomen olevan kokoaan suurempi aineettomien oikeuksien kehittämisessä. Suomen toiminta EU:ssa tekijänoikeuden alalla on enimmäkseen sujunut hyvässä pohjoismaisessa yhteistyössä Ruotsin ja Tanskan kanssa.

Asiantuntijat suhtautuivat myönteisesti **verotuen** käyttöön lisäämään aineettomien oikeuksien merkitystä sekä rohkaisemaan aineettomien oikeuksien hyödyntämiseen osana liiketoimintaa. Verokannusteet ovat usein tehokkaita keinoja, mutta haasteena on löytää malli, jossa mittarit olisivat tasapuolisia ja objektiivisesti perusteltuja sekä samalla johtaisivat kansantalouden kannalta optimaaliseen lopputulokseen. Aineettomien oikeuksien verokannuste kuitenkin lisäisi aineettomien oikeuksien näkyvyyttä ja voisi sitä kautta edistää osaamisen kehittymistä. Kriittisesti verotukseen suhtautuvat asiantuntijat pitivät keinotekoisia veroetuja vanhanaikaisina. Yritysten todettiin tekevän päätöksiä liiketoimintaan perustuen ja verotuki ei ole tässä merkittävä. Epäiltiin lisäksi, että järjestelmän perustamis- ja ylläpitokustannukset tuskin kattavat saatavia hyötyjä. Yrityksiltä menee aikaa järjestelmään liittyvän byrokratian hoitamiseen.

2.2.2 PRH:n rooli ja palveluiden kehittämistarpeet

Selvityksen osana tarkasteltiin myös Patentti- ja rekisterihallituksen (PRH) sekä kansallisten yrityspalveluiden (erityisesti Business Finlandin ja ELY-keskusten palvelut) toimivuutta IPR-näkökulmasta. Business Finlandin palveluiden osalta tarkasteltiin alkuperäisen hakuilmoituksen mukaisesti erityisesti TUTLI (nyk. Research to Business) ja Innovaatioseteli-palveluita, jotka molemmat on viime aikoina arvioitu. Lisäksi tarkasteltiin, miten IPR-asiat on huomioitu Business Finlandin rahoitusehdoissa. Kattavaa arviointia em. palveluista ei tämän selvityksen puitteissa ole ollut mahdollista tehdä. Tarkastelussa onkin nojaututtu pääosin olemassa oleviin arviointeihin ja tausta-aineistoihin. Lisäksi yritysten palvelutarpeita ja palveluiden toimivuutta tarkasteltiin osana sidosryhmähaastatteluita sekä yrityskyselyä (ks. luku 1.1). Seuraavassa on kuvattu täydentäviä havaintoja koskien palveluiden mahdollisia kehittämistarpeita.

PRH:n rooli ja toimintaedellytykset

Yhtenä erityiskysymyksenä selvityksessä tarkasteltiin PRH:n roolia ja toimintaedellytyksiä. Kattavaa arviointia PRH:n toimintaedellytyksistä ei ole tämän selvityksen yhteydessä ollut mahdollista toteuttaa. Seuraavassa on kuitenkin kuvattu lyhyesti aikaisemmissa selvityksissä sekä selvityksen eri työvaiheissa esiin nousseita havaintoja.

PRH:stä teetettiin ulkopuolinen arviointi vuonna 2010.⁴³ Arvioinnissa todettiin, että PRH:n suurimmat ongelmat liittyvät investointien rahoitukseen. Suurten investointien tekeminen maksuperustelain ja nettobudjetoinnin sisältämien vaatimusten vuoksi on käytännössä mahdotonta. PRH:n asemoitumiseen osana innovaatiojärjestelmää suhtauduttiin arvioinnissa hyvin kriittisesti:

”PRH:n asema kansallisessa innovaatiojärjestelmässä ei ole näkyvä eikä keskeinen. PRH:lle ei ole ministeriön toimesta määritelty selkeää roolia innovaatiojärjestelmässä eikä PRH itse puolestaan ole aktiivisesti asemoitunut osaksi innovaatiojärjestelmää.”⁴⁴

Arvioinnin mukaan (vuoden 2009) IPR-strategian tavoite pk-yritysten IPR-osaamisen lisäämisestä oli vailla omistajaa. Tämä johtaa arvioinnin mukaan siihen, että PRH:lle kohdistuu jonkin verran näitä odotuksia, mutta edellä mainitusta täsmentämättömyydestä johtuen sen rooli on jäänyt vielä vähäiseksi. PRH:n roolia innovaatiojärjestelmässä tulisi arvioinnin kehittää siten, että tulevaisuudessa Suomella on laaja-alainen IPR-virasto, joka pitää nykyisten palvelujen lisäksi sisällään kattavat IPR-asioiden neuvonta- ja tietopalvelut. Arvioinnin mukaan ”yritysten ja muidenkin toimijoiden laajasti jakama kanta on, että Suomessa tarvitaan toimiva kansallinen immateriaalioikeuksiin erikoistunut virasto”⁴⁵.

Nykyinen kansainvälinen ja EU-laajuinen kehitys johtaa vuoden 2010 arvioinnin mukaan siihen, että osa PRH:n nykyisistä tehtävistä siirtyy Suomen ulkopuolelle. Käytännössä kansallisten suojamuotojen kysyntä on vähentynyt yritysten liiketoiminnan kansainvälistymisen myötä. Tulevaisuudessa suojausten merkitys kuitenkin kasvaa, mutta suojausta tullaan yrityksissä käyttämään entistä luovemmalla tavalla ja yhdistelemään eri suojamuotoja toisiinsa. Lisäksi arvioinnissa todettiin, että ”yhteisöpatentin toteutuminen vaikuttaa PRH:n tulonmuodostukseen merkittävästi siten, että pitkällä aikajänteellä PRH:n tulot patenttien validoinnista Suomessa laskevat”⁴⁶.

Tämän selvityksen osana toteutetuissa haastatteluissa PRH saa toiminnastaan pääsääntöisesti hyvin positiivista palautetta. Sitä pidetään asiantuntevana tahona, jossa on keskeinen rooli paitsi rekisteriviranomaisena myös neuvovana sekä tietoa ja osaamista lisäävänä tahona. Kuitenkin monet vuoden 2010 arvioinnin havainnoista nähtiin edelleen ajankohtaisina. Erityisesti haastatteluissa nousi esiin huoli PRH:n resursoinnin varmistamisessa. Samoin haastatteluissa tuotiin esille myös PRH:n arvioinnissa vuonna 2010 nostettu tarve kansallisen immateriaalioikeuksiin erikoistuneesta virastosta, johon olisi keskitetty kaikki

43 Ramboll Management Consulting (2010) Patentti- ja rekisterihallituksen arviointi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 15/2010.

44 Ramboll Management Consulting (2010).

45 Ramboll Management Consulting (2010)

46 Ramboll Management Consulting (2010).

järjestelmään liittyvät virastotason asiat. Yksi havaittu aukko nykyisessä järjestelmässä on **kuluttajiin ja laajempaan tietoisuuteen vaikuttaminen**. Tämä voisi joidenkin haastateltavien mukaan olla myös jatkossa yksi PRH:n tehtävistä. Samoin PRH:n kansainvälistä roolia voisi joidenkin haastateltavien mukaan vahvistaa sekä integroida tekijänoikeuspuolen hallinnointi vahvemmin osaksi sen toimintaa.

Selvityksen yhteydessä (ks. luku 1.1) toteutetussa sähköisessä kyselyssä (n=330) kolmannes vastaajista (34 %) oli hyödyntänyt PRH:n palveluita. Näistä vastaajista 58 % arvioi palveluiden vastanneet tarpeita hyvin tai erittäin hyvin. Noin neljännes (28 %) vastaajista arvioi palveluiden vastanneet tarpeita kohtuullisesti. Vain 7 % arvioi palveluiden vastanneen tarpeita huonosti tai erittäin huonosti.

Research to Business ja muu julkisten tutkimusorganisaatioiden rahoitus

Business Finlandin tarjoama Research to Business -rahoitus (entinen TUTL-rahoitus) on tarkoitettu **julkisten tutkimusorganisaatioiden** tutkimusryhmille ja tutkijoille, joilla on halu rakentaa tutkimuksestaan uutta liiketoimintaa ja kaupallistaa tutkimuksesta syntyvät ideat. Rahoituksen avulla julkinen tutkimusorganisaatio voi valmistella tutkimuslähtöisen idean kaupallistamista ja tehdä kaupallistamista tukevaa soveltavaa tutkimusta. Projektin päätavoite on kaupallistamisen valmistelussa, ei idean jatkotutkimuksessa. Business Finland voi rahoittaa 70 % projektin hyväksytyistä kokonaiskustannuksista. Tutkimusrahoitushakua järjestetään kaksi vuodessa, keväällä ja syksyllä. Rahoituksen lisäksi tarjolla on kaupallistamisen valmistelua tukevia verkottumistapahtumia ja muita tilaisuuksia.⁴⁷

Research to Business -rahoitusta voi käyttää laajasti erilaisiin kaupallistamista ja aineettomia oikeuksia tukeviin toimenpiteisiin, jotka voivat liittyä esimerkiksi ennakkouutuustutkimuksiin ja muihin teollisoikeuksiin liittyviin selvityksiin, kilpailevien ratkaisujen kartoittamiseen, aineettomien oikeuksien suojaamisesta aiheutuviin kustannuksiin (ei ylläpitokustannuksiin).⁴⁸ Julkisen tutkimuksen rahoitusehtojen mukaisesti projektin tulokset ovat julkisia projektin päättymisen jälkeen ja edellytyksenä on, että julkaisut ja data ovat avoimesti saatavilla. Tulosten omistusoikeus kuuluu rahoituksen saajana olevalle tutkimusorganisaatiolle. Lisäksi rahoitusehdoissa todetaan seuraavaa:

”Rahoituksen saajan tulee saada tulosten ja tulosaineistojen omistus- ja käyttöoikeuksia luovuttaessaan yrityksiltä käypää hintaa vastaava korvaus. Korvaus tulee määritellä

47 Business Finland. Research to Business. <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus/yritysten-ja-tutkimusorganisaatioiden-yhteisty/research-to-business>

48 Business Finland. Research to Business.

läpinäkyvällä ja objektiivisella tavalla ja korvausta määriteltäessä voidaan ottaa huomioon yritysten panostukset projektiin.

Rahoituksen saaja voi sopia tutkimustulosten sijoittamisesta alkaviin yrityksiin tai uusiin liiketoimintoihin, milloin katsoo saavuttavansa tällä tavoin itselleen riittävän ja täysimääräisen hyödyn oikeuksien luovuttamisesta.⁴⁹

Research to Business -rahoitus on jatkoa aikaisemmalle **Tutkimuksesta uutta tietoa ja liiketoimintaa (TUTL)-rahoitukselle**. TUTL-rahoitusinstrumentti arvioitiin vuonna 2018. Arvioinnissa arvioitiin, että vuosina 2012–2017 päättyneistä 314 TUTL-rahoitusta saaneessa hankkeessa syntyi 459 uutta immateriaalioikeutta. Näitä hankkeen hyödynsivät seuraavilla tavoilla: perustamalla startup 54 %, lisensoimalla 16 % ja molemmilla tavoilla 29 %. Vain noin 10 % hankkeissa IPR-asiat aiheuttivat merkittäviä ongelmia tai haasteita.⁵⁰

Arvioinnin johtopäätöksinä todetaan, että TUTL (ja Innovation Scout) ovat onnistuneet paikkaamaan innovaatiojärjestelmässä olevaa aukkoa soveltavan tutkimuksen ja yritysrahoituksen välillä. Arvioinnissa todetaan, että kyseinen rahoitus on käytännössä katsoen ollut ainoa rahoitusmuoto, jolla on voitu edistää tutkimukseen perustuvien IPR-intensiivisten innovaatioiden kaupallistamista. Arvioinnin mukaan rahoitus ei myöskään ole korvannut tai ollut päällekkäistä yliopistojen rahoituksen tai muiden rahoituslähteiden kanssa. Rahoituksen lisäarvon osalta todetaan, että rahoitus on lisännyt organisaatioiden kyvykkyyksiä ja tietoisuutta liittyen IPR-asioihin ja kaupallistamiseen. Arviointi suositteli vastaavanlaisen rahoituksen jatkamista. Samalla arviointi suositteli kuitenkin myös kiinnittämään huomioita rahoituksessa vähemmän edustettujen alojen aktivointiin. Lisäksi suositeltiin otettavaksi käyttöön TUTL-rahoitusta edeltävää joustavaa rahoitusmuotoa, jonka avulla voisi testata ideoita ennen varsinaista TUTL-rahoitusta.

Research to Business (ent. TUTL) -rahoituksen lisäksi tutkimusorganisaatioille on tarjolla Co-Creation ja Co-Innovation-rahoitusmuodot. Co-Creation-projekteissa tarkoituksena on kehittää yhdessä yritysten kanssa tutkimusideoita, joilla on kansainvälinen liiketoimintapotentiaali. Projektien koko on enintään 100 000 euroa ja Business Finlandin rahoitusosuus tutkimusorganisaatiolle 60 % projektille hyväksytyistä kokonaiskustannuksista.

49 Business Finland. Julkisen tutkimuksen rahoituksen ehdot. https://www.businessfinland.fi/4b0fbc/globalassets/finnish-customers/01-funding/08-guidelines--terms/funding-terms/julkisen_tutkimuksen_rahoinnuden_ehdot.pdf

50 Valtakari, M. et al. (2018) Evaluation of Pre-commercialisation activities of Tekes – TUTL and Innovation Scout. Evaluation report 2/2018, Business Finland.

Tavoitteena on, että yhteistyön lopputuloksena syntyy Co-Innovation -yhteishanke (valmiit konsortiot voivat hakea suoraan Co-Innovation -rahoitusta).⁵¹

Käytännössä siinä missä Research to Business -rahoitus sijoittuu tulosten kaupallistamisvaiheeseen eli hankkeiden loppupäähän, Co-Creation rahoitus on tarkoitettu tutkimuksen käynnistämiseen ja Co-Innovation varsinaiseen tutkimukseen. Tältä osin voidaankin ajatella, että edellä kuvatus TUTL-arvioinnin suositukset TUTL:ia edeltävien vaiheiden rahoituskapeikkojen paikkaamisesta on uusien palveluiden myötä katettu.

Innovaatioseteli

Business Finlandin innovaatioseteli on tarkoitettu pk-yrityksille, joilla on uusi kansainvälistä kasvupotentiaalia omaava tuote- tai palveluidea ja jonka eteenpäinviemiseksi yritys tarvitsee ulkopuolista osaamista. Innovaatiosetelin avulla on tarkoitus löytää yrityksille uusia avauksia ja kannustaa yrityksiä innovaatiotoiminnan piiriin. Setelin avulla yritykset voivat **ostaa ulkopuolista tietoa ja osaamista**. Setelin arvo on 6 200 euroa (5 000 euroa + alv). Setelissä on yrityksille 1000 € (+ alv) omarahoitusosuus⁵². Seteliä voi käyttää laajasti erilaisten innovaatiotoimintaan liittyvien palvelujen hankintaan yrityksiltä, yliopistoilta, ammattikorkeakouluilta ja tutkimusorganisaatioilta. Käyttökohteita ovat esimerkiksi tuote- ja palvelustrategiaan kehittämiseen liittyvät palvelut, kokeilut, soveltuvuustutkimukset ja asiantuntijalausunnot⁵³ (ml. esim. IPR-selvitykset).

Ollakseen hakukelpoinen, yritysten tulee täyttää tietyt minimikriteereitä liittyen mm. luottokelpoisuuteen ja kansainvälistymistavoitteisiin. **Toiminimet, suuret yritykset, tai voittoa tavoittelemattomat organisaatiot eivät voi saada innovaatioseteliä.** Myöskään yritykset, joille on myönnetty Business Finlandin rahoitusta kuluvana tai edellisenä vuonna eivät voi saada innovaatioseteliä.⁵⁴

Business Finlandin innovaatioseteli arvioitiin vuonna 2018. Arvioinnin mukaan innovaatioseteleistä **vajaa viidennes (18 %) on kohdentunut IPR-asioihin liittyviin hankkeisiin.**

⁵⁵ Arvioinnin tulosten tarkempi analyysi osoittaa, että IPR-hankkeita toteuttaneet yritykset

51 Business Finland. Co-creation. <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus/yritysten-ja-tutkimusorganisaatioiden-yhteistyö/co-creation>

52 Omarahoitusosuus tulee maksaa suoraan palveluntuottajalle projektin päätyttyä. Kun palveluntuottaja on saanut omarahoitusosuuden suorituksen ja asiakas on raportoinut projektin, palveluntuottaja voi lähettää enintään 4000 € + alv. laskun Business Finlandiin.

53 Business Finland. Innovaatioseteli. <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus/tutkimus-ja-kehitysrahoitus/innovaatioseteli>

54 Business Finland. Innovaatioseteli.

55 4FRONT (2018) Innovaatiosetelin vaikuttavuuden seuranta.

olivat keskimäärin muita yrityksiä pienempiä: 9/10 yrityksistä oli alle 5 henkilön yrityksiä, kun muilla yrityksillä vastaava osuus oli 2/3. Toimialoista teollisuus ja ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta IPR-intensiivisimpiä aloja (lue aloja, joissa IPR-hankkeita tehty enemmän kuin muita kehittämishankkeita). Kansainvälistymistavoitteet ovat IPR-hankkeita tehneillä yrityksillä hieman muita yrityksiä vahvempia. Tyytyväisyys hankkeisiin ja tuloksiin on IPR-hankkeita toteuttaneiden keskuudessa hieman suurempaa kuin muissa ryhmissä. Tätä selittää mahdollisesti se, että nämä hankkeet olleet selkeämmin rajautuvia kokonaisuuksia kuin kehittämishankkeet ylipäätään.⁵⁶

Monet tämän selvityksen yhteydessä haastatellut sidosryhmät pitivät innovaatioaseteliä hyvin toimivana rahoitusmuotona IPR-näkökulmasta. Yrityskyselyssä innovaatioaseteliä ilmoitti hyödyntäneensä vain 5 % vastaajista, eikä vastaajien tyytyväisyyttä voida näin ollen arvioida tarkemmin.

Business Finlandin innovaatioasetelin lisäksi myös alueelliset toimijat ovat ottaneet käyttöön alueellisia setelipalveluita erilaisten kehityshankkeiden myötä. Esimerkiksi Business Tampere toteutti innovaatioasetelikokeilun vuosina 2016–2018⁵⁷ ja Business Oulu toteutti vuonna 2018 Kasvun Setelit -palvelusetelikokeilun⁵⁸. Huomionarvoista näissä alueellisissa kokeiluissa on, että niiden kohderyhmät ja myöntöperusteet ovat olleet osittain erilaiset kuin Business Finlandin innovaatioasetelissä. Esimerkiksi Business Tampereen setelikokeilussa myös toiminimiyritykset olivat hakukelpoisia ja setelit arvottiin hakijoiden kesken.⁵⁹

Business Finlandin muu tki-rahoitus pk-yrityksille

Business Finlandin **pk-yrityksille suunnatun tki-rahoituksen** avulla yritykset voivat uudistaa tai kehittää kokonaan uusia tuotteita, palveluita tuotantomenetelmiä tai liiketoimintamalleja. Rahoituksella on lisäksi mahdollista testata ja todentaa asiakkaiden kanssa uuden ratkaisun toimintaa.⁶⁰ Pienimuotoisemmalla, *de minimis* -ehtoisella Tempo-rahoituksella Business Finland rahoittaa ”yrityksen kasvuvision toteutumiseen tähtäväää

56 Tarkempi analyysi perustuu 4FRONT Oy:n täydentävään analyysiin vaikuttavuusarvioinnin tulosten pohjalta.

57 Business Tampere. Innovaatioasetelin käyttökokemukset. <https://businesstampere.com/fi/yritykset/innovaatioaseteli/>

58 Business Oulu. Kasvun setelien haku suljettu. <https://www.businessoulu.com/fi/uutiset/kasvun-setelien-haku-suljettu.html>

59 Härmälä, V. ym. (2018) Innovaatioasetelin vaikuttavuusarviointi. Business Tampere. <https://businesstampere.com/wp-content/uploads/2018/07/Business-Tampere-innovaatioasetelin-vaikuttavuusarviointi-2018.pdf>

60 Business Finland. Tutkimus- ja kehitysrahoitus. <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus/tutkimus-ja-kehitysrahoitus/tutkimus-ja-kehitysrahoitus>

toimintaa". Rahoitusta voi käyttää mm. IPR/brändistrategian luomiseen.⁶¹ On huomioitava, että Business Finlandin rahoitusta (ml. innovaatioaseteli) voivat hakea **vain osakeyhtiömuotoiset** yritykset.

Eryisesti vientimarkkinoille tähtääville startup- ja pk-yrityksille suunnatun **Into-rahoituspalvelun** avulla yritykset voivat ostaa asiantuntijapalvelua, hankkia teollisoikeuksia (IPR) tai palkata väliaikaisesti asiantuntijan tutkimusorganisaatiosta tai suuresta yrityksestä. Rahoituksen yhtenä erityisenä kohderyhmänä on mainittu yritykset, joiden "IPR-asiat vaativat tarkastelua ja parannusta". Rahoituksen mahdollisia käyttökohteita ovat mm. IPR-strategian laatiminen ja IPR-oikeuksien hankintaan ja lisensointiin liittyvät selvitykset sekä aineettoman omaisuuden suojaaminen ja hankinta.⁶²

Sekä tki-rahoitusta että Into-rahoitusta koskevien ehtojen mukaisesti rahoitusta voidaan käyttää varsin joustavasti erilaisten ostopalveluiden hankintaan. Rahoitusehdoissa tällaisina on mainittu mm. patenttien kustannukset sekä teollisoikeuksien hakuun liittyvät kustannukset. Lisäksi mainitaan, että "pk-yrityksille kustannuksina voidaan hyväksyä myös projektissa syntyneiden teollisoikeuksien hankkimiseen, suojaamiseen ja voimaansaattamiseen liittyvät kustannukset, kuitenkin siten, että tuki voi olla enintään 50 prosenttia."⁶³

Projektin IPR-oikeuksien osalta rahoitusehdoissa todetaan, että "rahoituksen saajan on huolehdittava, että projektissa käytettävien ja siinä aikaansaatuisten tulosten omistus- ja immateriaalioikeudet kuuluvat sille lain mukaisesti (esim. tekijänoikeuslaki, laki oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin) tai erillisen sopimuksen nojalla. Lisäksi mainitaan, että "jos rahoituksen saaja käyttää projektissa ulkopuolisen (ml. työntekijät ja omistajat) omistamia immateriaalioikeuksia, rahoituksen saajan on huolehdittava, että sillä on riittävät oikeudet käyttää näitä immateriaalioikeuksia projektisuunnitelman mukaisessa tutkimus- ja kehitystyössä sekä liiketoiminnassa."⁶⁴

Tutkimus-, kehitys- ja pilotointirahoituksen hakemuslomakkeella yrityksiä pyydetään vastaamaan seuraaviin immateriaalioikeuksia koskeviin kysymyksiin: "Omistaako yritys kaikki ratkaisuun liittyvät immateriaalioikeudet vai onko muilla (ml. omistajat ja yhteistyökumppanit) ratkaisuun liittyviä oikeuksia? Suojataanko tuote tai palvelu immateriaalioikeuksilla

61 Business Finland. Tempo-rahoitus. <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus/tempo-rahoitus>

62 Business Finland. Into. <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus/tutkimus-ja-kehitysrahoitus/into>

63 Business Finland. Yritysten tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoitus. Rahoitusehdot. https://www.businessfinland.fi/4a200c/globalassets/finnish-customers/01-funding/08-guidelines--terms/funding-terms/yritysten_tutkimus-_ja_kehitystoiminnan_rahituksen_ehdot.pdf

64 Business Finland. Yritysten tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoitus. Rahoitusehdot.

(patentti, tekijänoikeus, tavaramerkki)? Miten yritys on varmistanut, ettei ratkaisu loukkaa muiden patenteja tai muita immateriaalioikeuksia?”⁶⁵

ELY-keskusten kehittämisavustus ja kehittämispalvelut

ELY-keskukset myöntävät **kehittämisavustusta** pk-yritysten kehittämistoimenpiteisiin ja investointeihin. Kehittämisavustusta voidaan myöntää pk-yrityksille, ”joilla on kannattavan toiminnan edellytykset ja riittävästi omia resursseja kilpailukykyä parantaviin kehittämistoimenpiteisiin”. Yritys rahoittaa kehittämishankkeesta vähintään puolet itse. Yrityksen kehittämisavustuksesta säädetään laissa valtioneuvostuksesta yrityksen kehittämiseksi (9/2014) ja sen nojalla annetussa valtioneuvoston asetuksessa valtioneuvostuksesta yritystoiminnan kehittämiseksi (716/2014). Rahoitus on harkinnanvaraista valtioneuvostusta ja se osarahoitetaan Suomen rakennerahasto-ohjelmasta.⁶⁶

Seuraavassa taulukossa (Taulukko 4) on kuvattu kehittämisavustusten jakautuminen eri kehittämistoimenpiteiden mukaisesti nykyisen yritystukilain voimassaoloaikana ajalla 1.7.2014-11.10.2020. Kuuden vuoden aikana avustusta on myönnetty yhteensä yli 218 miljoonaa euroa 4 114 hankkeeseen (keskikoko noin 53 000 euroa). Tuotteiden, palvelujen ja tuotantomenetelmien kehittäminen -osa-alueeseen avustusta on myönnetty ko. ajalla noin 122 miljoonaa euroa 2 076 hankkeeseen. Vuositasolla tämä tarkoittaa keskimäärin noin 20 miljoonaa euroa vuodessa (346 hanketta).

Hakemusvaiheessa yrityksiä pyydetään arvioimaan hankkeeseen syntyvien patenttien ja muiden aineettomien oikeuksien määrää. Hankkeessa syntyvien patenttien määräksi on arvioitu yhteensä 2 363 kpl. Muiden aineettomien oikeuksien määräksi on arvioitu 6 447 kpl.

⁶⁵ Business Finland. Tutkimus, kehitys ja pilotointi. Hakemusmalli. https://www.businessfinland.fi/4a7ae0/globalassets/finnish-customers/01-funding/08-guidelines--terms/instructions/hakemusmalli_tutkimus_kehitys_pilotointi.pdf

⁶⁶ ELY-keskus. Yrityksen kehittämisavustus. <https://www.ely-keskus.fi/yrityksen-kehittamisavustus>

Taulukko 4. ELY-keskusten myöntämät yrityksen kehittämisavustukset sekä hakijayritysten arviot hankkeessa syntyvien patenttien ja muiden aineettomien oikeuksien määrästä ajalla 1.7.2014–11.10.2020. Lähde: TEM.

Kehittämistoimenpide	Myönnetty		Hankkeessa syntyvien patenttien määrä	Hankkeessa syntyvien muiden aineettomien oikeuksien määrä
	kpl	euro		
Hankkeen valmistelu	168	5 512 188	85	133
Kansainvälistyminen	1 540	78 536 432	711	3 213
Muu kehittämistoimenpide	97	3 778 438	61	67
Tuotteiden, palvelujen ja tuotantomenetelmien kehittäminen	2 076	121 965 056	1 455	2 866
Yrityksen liiketoimintaosaaminen	233	8 654 872	51	168
Kaikki yhteensä	4 114	218 446 986	2 363	6 447

ELY-keskusten kehittämispalvelut jakautuvat Analyysi, Konsultointi ja Koulutus-palveluihin. Kaikki palvelut ovat maksullisia, mutta subventoituja (julkinen sektori maksaa osan kustannuksista, esim. koulutusten osalta valtion osuus on 70 %). Palvelut on kilpailutettu valtakunnallisesti puitejärjestelyinä.⁶⁷

Analyysi-palvelun avulla yrityksen saavat kokonaiskuvan liiketoiminnan nykytilasta sekä kehittämissuunnitelman. Analyysi-palvelua haettaessa yritys täyttää ns. **IP-pikatestin**, jonka avulla pyritään varmistamaan, että yrittäjä huomioi itselleen tärkeät IP-oikeudet omassa liiketoiminnassaan. Testin tekeminen kestää muutaman minuutin ja sen tuloksena syntyy lista IP-asioiden kehittämiskohteista.⁶⁸

Konsultointi-palvelun avulla yritykset voivat kehittää liiketoimintaa ulkopuolisten avulla. Palvelun normaali hinta yritykselle on 300 €+alv / päivä. Konsultointi-palvelu kattaa seuraavat teemat, joista erityisesti jälkimmäinen eli innovaatioiden kaupallistaminen on IPR-kysymysten kannalta relevantti:

- Kasvu ja uudistaminen

67 Lisätietoja esim. ELY-keskus. Kehittämispalvelut –Yleisesittely. <https://www.ely-keskus.fi/fi/web/yritystenkehittamispalvelut/kehittamispalvelut>

68 ELY-keskus. Palvelut kohderyhmittäin. <https://www.ely-keskus.fi/ptv/-/fsc/view/service/16690bca-fe82-460c-89a2-14284b200e40/yritysten-kehittamispalvelut-analyysi/KR2;Yrityksen+kasvu>

- Tuottavuus ja talous
- Markkinointi ja asiakkuudet
- Johtaminen ja henkilöstö
- Innovaatioiden kaupallistaminen

Koulutus-palvelu on tarkoitettu pk-yritysten johdolle, sisältäen kolme koulutusohjelmaa: Kasvuun johtaminen, talouden ja tuottavuuden johtaminen, markkinoinnin ja asiakkuuksien johtaminen.

Työ- ja elinkeinoministeriön tietojen mukaan vuonna 2018 Analyysi-palvelua myönnettiin 425 kpl (kustannus valtiolle 611 000 euroa) ja konsultointipalvelua 1 883 kpl (kustannus 8,4 miljoonaa euroa). Innovaatioiden kaupallistaminen -teemaan palvelua myönnettiin 213 kpl (kustannus 907 000 euroa). Koulutuksiin osallistui yhteensä 767 henkilöä.⁶⁹ Selvityksen käyttöön saatujen tietojen mukaan vuonna 2019 konsultointipalvelua myönnettiin 1 958 kpl, joista Innovaatioiden kaupallistamiseen 220 kpl. Tietojen mukaan yritysten kehittämispalveluja tullaan jatkamaan kaudelle 2021–2022, samalla niitä jossain määrin myös uudistaen. Kuitenkin Innovaatioiden kaupallistaminen -teema tulee edelleen säilymään konsultoinnin teemana.

Owal Group arvioi vuonna 2019 TEM:n toimesta ELY-keskusten tarjoamia yritysten kehittämispalveluja⁷⁰. IPR-näkökulmaa ei ollut erityisesti esillä arvioinnissa.

Sekä ELY-keskuksen kehittämisavustus että kehittämispalvelut ovat tarjolla kaikille kaupparekisteriin merkityille yrityksille.

Rahoitus keksijöille

Yksityishenkilöiden ja alkavien yritysten keksintöjen kehittämiseen oli aiemmin tarjolla rahoitusta (noin 5 000–50 000 euroa / hanke) Keksintösäätiön **Tuoteväylän** kautta. Vuoden 2014 alussa Keksintösäätiölle myönnetty valtiontuki lopetettiin ja samalla Tuoteväylä-palvelu siirrettiin Uudenmaan ELY-keskuksen vastuulle. Sittemmin palvelu siirtyi edelleen osaksi Tekesin (nyk. Business Finlandin) rahoituspalveluita. Tällä hetkellä Tuoteväylää vastaavaa palvelua ei kuitenkaan sellaisenaan ole tarjolla, ja esimerkiksi Business Finlandin innovaatioaseteli on tarkoitettu vain osakeyhtiömuotoisille yrityksille.

69 TEM (2019) ELY-keskusten yritysrahoitus ja yritysten kehittämispalvelut v. 2018. Työ- ja elinkeinoministeriö, 13.6.2019.

70 Owal Group (2019) Yritysten kehittämispalvelujen arviointi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu, 2019:48.

Uutta Tuoteväylä-tyyppistä palvelua on kuitenkin pilotoitu osana Kaakkois-Suomen ELY-keskuksen kasvupalvelupilottihanketta **Ideasta Innovaatioksi** -mallin kautta. Kyse on yhteistyömallista, jossa keksinnöistä pyritään luomaan liiketoimintaa yrittäjää sparraamalla. Kokeilu on toteutettu osana Team Finland -verkostoa ja mukana toteutuksessa ovat Kaakkois-Suomen ELY-keskuksen lisäksi TEM, Business Finland, Kaakkois-Suomen TE-toimisto, kehitysyhtiöt sekä muut alueen toimijat ja palveluntuottajat. Palvelu on tarkoitettu ”yksityishenkilöille sekä alkaville ja mikroyrityksille, joiden innovaatioissa on nähtävissä potentiaalia kasvavaan ja myös kansainvälistyvään liiketoimintaan”. Palvelun tavoitteena on ”auttaa alkavaa tai mikroyrittäjää kehittämään ideansa ympärille liiketoimintaa joko oman yritystoimintansa kautta tai lisensoimalla”.⁷¹

71 ELY-keskus. Kaakkois-Suomen ELY-keskuksen kasvupalvelupilotit. <https://www.ely-keskus.fi/documents/10191/30511295/Kaakkois-Suomen+ELY-keskuksen+kasvupalvelupilotit.pdf/e4651493-40e3-4914-a9c5-4d975ead6074>

3 IPR-tuomioistuimen toiminta ja markkinaoikeuden maksut

Osatavoitteen toteutuksesta vastannut KPMG Oy.

Osatavoitteen toteutus

Seuraavassa luodaan tiivis katsaus markkinaoikeuden toimintaan immateriaalioikeuksia käsittelevänä tuomioistuimena vuosien 2013–2019 välisenä aikana. Soveltuvien osin tarkastellaan myös IPR-rikosasioita käsittelevien yleisten tuomioistuinten toimintaa sekä muutoksenhakua markkinaoikeuden antamiin ratkaisuihin KKO:ssa ja KHO:ssa. Erityiskysymyksenä tarkastellaan markkinaoikeudessa perittävien oikeudenkäyntimaksujen nykyisen maksutason kohtuullisuutta. Katsaus antaa lähtökohdan IPR-sääntelyn, soveltamisen ja täytäntöönpanon ongelmakohtien ja kehitystarpeiden laajemmalle arvioinnille jatkossa.

Katsauksen tausta-aineistona on käytetty lain esitöitä, kuten hallituksen esityksiä, valmisteluasiakirjoja, mietintöjä, työryhmäraportteja, lausumapyyntöjä ja lausuntoja sekä markkinaoikeuden, kärjäoikeuksien sekä KKO:n ja KHO:n tilastoja vuosilta 2013–2019. KPMG Oy Ab:n toteuttaman kyselytutkimuksen avulla selvitettiin suomalaisen IPR-asiantuntijakentän näkemyksiä IPR-tuomioistuinten toiminnasta sekä pyydettiin nostamaan esiin konkreettisia ongelmia ja kehitystarpeita.

Asiamiehille, järjestöille ja yhdistyksille sekä yrityksille lähetetty sähköinen kysely toteutettiin lähettämällä sähköpostitse linkki kyselyyn ja saateviesti yhteensä 459 henkilölle. Itse kysely toteutettiin erillisellä selainpohjaisella ohjelmalla. Kysely toteutettiin aikavälillä 30.9.–28.10.2020.

Kyselyn osallistajat jaettiin kolmeen eri kategoriaan: 1) yrityksiin, 2) asiamiehiin ja asianajotoimistoihin sekä 3) yhdistyksiin ja järjestöihin. Yritysten osalta osallistujiksi valittiin sata suurinta yritystä Talouselämän julkaiseman listauksen perusteella. Nämä edustivat niin saattavia merkittäviä oikeudenhaltijoita, joiden liiketoiminnassa hyödynnetään aineettomia oikeuksia tai joiden toiminnassa aineettomat oikeudet ovat muutoin keskeisessä osassa.

Asiamiesten osalta osallistujiksi valittiin auktorisoidut mallioikeus-, tavaramerkki- ja patenttiasiamiehet henkilöittäin riippumatta siitä, työskentelivätkö nämä saman yrityksen palveluksessa. Asianajotoimistojen osalta valittiin kymmenen suurinta asianajotoimistoa Talouselämän julkaiseman listauksen perusteella. Asiamiehet ja asianajotoimistot valittiin kyselyyn, koska nämä edustavat asiantuntijoina oikeudenhaltijoita ja hoitavat

viranomaisissa ja tuomioistuimissa aineettomia oikeuksia koskevia asioita. Näin ollen nämä tahot edustavat välillisesti myös pienten ja suurten oikeudenhaltijoiden näkemyksiä.

Yhdistysten ja järjestöjen osalta osallistujiksi valittiin seuraavat tahot: Apfi, Business Finland, Elinkeinoelämän Keskusliitto, Gramex ry, IFPI Finland ry, IPR University Center, Keskukskauppakamari, Keksintösäätiö, Kopiosto ry, Kuvasto, Lakimiesliitto, Markkinaoikeus, Medialiitto, Neogames Finland ry, PRH, Sanasto, Startup-säätiö sr, Suomen AIPPI ry, Suomen Anti-piratismiyhdistys ry, Suomen Asianajajaliitto, Suomalainen lakimiesyhdistys, Suomen Keksijäin Keskusliitto KEKE ry, Suomen Patenttiasiamiesyhdistys ry, Suomen teollisoikeudellinen yhdistys, Suomen Yrittäjät, Teknologiateollisuus ry, Teollisuusliitto, Teosto ry ja TTVK ry.

Kyselyssä oli 22 kysymystä, joista 20 oli väittämiä. Vastausasteikkona väittämissä käytettiin pääasiassa Likkert-asteikkoa, minkä lisäksi vastaajilla oli mahdollisuus antaa avoimesti tarkempia perusteluja.

Kyselyyn vastasi yhteensä 90 vastaajaa ja vastausprosentti oli 19,6 %. Vastaajista asiamiehiä oli 76 (84,4 %), yrityksiä 8 (8,9 %) ja yhdistyksiä ja järjestöjä 6 (6,7 %). Kyselyn suoritti loppuun yhteensä 80 vastaajaa. Selkeä enemmistö kyselyyn vastanneista edustivat asiamiehiä ja asianajotoimistoja. Yritysten sekä yhdistysten ja järjestöjen osalta osallistujien lukumäärä oli suhteellisen vähäinen. Kyselyn tulokset edustavat siten ensisijaisesti asiamiesten ja asianajotoimistojen näkemyksiä, eikä kyselystä voida tehdä kattavia johtopäätöksiä muiden vastaajaryhmien näkemyksistä.

3.1 Markkinaoikeus IPR-tuomioistuimena

Laaja toimivalta immateriaalioikeudellisissa asioissa

Markkinaoikeuden toimivalta laajeni 1.9.2013 käsittämään kaikki teollis- ja tekijänoikeudelliset riita- ja hakemusasiat sekä teollisoikeudelliset valitusasiat.⁷² Asioiden keskittämisellä tavoiteltiin tuomioistuinkäsittelyn korkeaa laatua ja nopeutta vähentämällä

⁷² Keskittämistoimenpiteet toteutettiin säätämällä uusi laki markkinaoikeudesta (99/2013) ja laki oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa (100/2013), joilla kumottiin aikaisempi markkinaoikeuslaki (1527/2001) sekä eräiden markkinaoikeudellisten asioiden käsittelystä annettu laki (1528/2001). Vastaavasti kumottiin patenti- ja rekisterihallituksen valitusasioiden käsittelystä annettu laki (576/1992) ja muutettiin useita muita lakeja. Laki markkinaoikeudesta on sittemmin kumottu uudella tuomioistuinlailla (673/2016), johon sisällytettiin myös markkinaoikeutta koskevat säännökset.

immateriaalioikeudellisten asioiden käsittelyn hajaantuneisuutta sekä mahdollistamalla oikeussuojan hakeminen yhden luukun -periaatteen mukaisesti.⁷³

Ennen asioiden keskittämistä ja Patentti- ja rekisterihallituksen (PRH) valituslautakunnan lakkauttamista 1.1.2014, immateriaalioikeudellisten asioiden käsittely oli hajautunut eri toimijoille ja asioita käsiteltiin muun muassa markkinaoikeudessa, eri käräjäoikeuksissa sekä PRH:n valituslautakunnassa.

Markkinaoikeus on ensimmäisen asteen toimivaltainen tuomioistuin immateriaalioikeudellisissa riita- ja hakemusasioissa sekä edellä mainittuihin liittyvissä turvaamistoimiasioissa ja ensimmäinen muutoksenhakuaste rekisteriviranomaisten, kuten PRH:n, teollisoikeuden myöntämistä tai rekisteröintiä koskevista asioissa eli valitusasioissa.

Markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluu sekä siviili- että julkisoikeudellisia asioita. Teollis- ja tekijänoikeudelliset riita- ja hakemusasiat ovat *siviiliasioita* ja ne käsitellään markkinaoikeudessa oikeudenkäymiskaaren (4/1734, OK) mukaisessa menettelyssä. Viranomaisen päätöksiä koskevat valitusasiat käsitellään *hallintolainkäyttöasioina* ja niihin sovelletaan ensisijaisesti oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettua lakia (808/2019, HOL).

Ei toimivaltaa IPR-rikosasioissa

Immateriaalioikeuksia koskevissa *rikosasioissa* markkinaoikeudella ei ole toimivaltaa, vaan asiat käsitellään ensimmäisenä asteena toimivaltaisessa käräjäoikeudessa. Rikosasioiden yhteydessä on tietyin edellytyksin mahdollista käsitellä myös yksityisoikeudellisia vaatimuksia, jolloin käräjäoikeuden käsiteltäväksi voi tulla muutoin markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluvia yksityisoikeudellisia vaatimuksia.

IPR-rikosasioiden käsittelyä ei ole täysin keskitetty yhteen tuomioistuimeen, vaan asioiden käsittely jakautuu Helsingin käräjäoikeuden ja muiden alioikeuksien välillä. Kulloinenkin oikeuspaikka määräytyy tapauskohtaisesti joko yksinoikeutta koskevan erityislain, kuten patenttilain (550/1967), oikeuspaikkasäännöksen tai oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (1997/689, ROL) perusteella.

Teollisoikeuksia eli tavaramerkkiä, patenttia, mallioikeutta, integroitua piirimallia, hyödyllisyysmallia ja kasvinjalostajanoikeutta koskevat rikoslain (39/1889, RL) 49 luvun 2 §:n mukaiset *teollisoikeusrikokset* sekä lievemmän asteiset *rikkomukset* käsitellään Helsingin käräjäoikeudessa.

⁷³ HE 124/2012 vp., s. 21.

Sen sijaan tekijänoikeuslakiin (404/1961, Tekijäl) ei ole otettu erityistä oikeuspaikkasäännöstä, joten RL 49 luvun 1 §:n mukaiset *tekijänoikeusrikosta* ja *rikkomusta* koskevat rikosasiat käsitellään ROL 4 luvun säännösten mukaan määräytyvässä käräjäoikeudessa.⁷⁴ Vastaavalla tavalla määräytyy RL 30 luvun markkinointirikosten, kilpailumenettelyrikosten sekä yrityssalaisuuden (liikesalaisuuden) rikkomista ja väärinkäyttöä koskevien asioiden oikeuspaikka.

Käräjäoikeuksien vuosien 2014–2019 työtilastoja⁷⁵ tarkastelemalla voidaan havaita, että käräjäoikeuksien IPR-rikosasioissa antamien ratkaisujen määrä on alhainen ja yleisesti ottaen IPR-rikosasioita käsitellään tuomioistuimissa vähän.

Tilastollisesti RL 49 luvun aineettomien oikeuksien loukkauksia koskevia asioita käsitellään eniten Helsingin käräjäoikeudessa (sekä teollis- että tekijänoikeuksia koskevat rikosasiat). Helsingin käräjäoikeudessa on vuositasolla annettu muutamia ratkaisuja. Muissa käräjäoikeuksissa vuositasolla ratkaisuja on annettu yksittäistapauksissa ja niitä on käytännössä annettu ainoastaan tekijänoikeuteen liittyvissä asioissa pakottavista oikeuspaikkasäännöksistä johtuen.

RL 30 luvun elinkeinorikosasioissa ratkaisuja on lukumäärällisesti annettu enemmän kuin RL 49 luvun aineettomia oikeuksia koskevissa asioissa, mutta ratkaisujen määrä on kokonaisuutena arvioiden alhainen. Lisäksi RL 30: 1–8 koskee myös muita, kuin varsinaisia immateriaalioikeudellisia asioita (mm. alkoholijuoman markkinointirikos, kuluttajaluottorikos, matkapalvelurikos sekä lahjominen), eikä tilastossa ole tarkemmin eritelty esimerkiksi yrityssalaisuuden väärinkäyttöä koskevia ratkaisuja tai niiden lukumäärää.

⁷⁴ ROL 4 luvun 1 §:n mukaan rikosta koskeva syyte tutkitaan sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä rikos on tehty. Vaihtoehtoisesti syyte voidaan tutkia myös siinä tuomioistuimessa, jonka tuomiopiirissä syytettävä asuu tai vakinaisesti oleskelee.

⁷⁵ OM (2015) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2014. Oikeusministeriön julkaisu, Toiminta ja hallinto 2015:23; OM (2016) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2015. Oikeusministeriön julkaisu, Toiminta ja hallinto 2016:10; OM (2017) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2016. Oikeusministeriön julkaisu, Toiminta ja hallinto 2017:19; OM (2018) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2017. Oikeusministeriön julkaisu, Toiminta ja hallinto 2018:11; OM (2019) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2018. Oikeusministeriön julkaisu, Toiminta ja hallinto 2019:8; OM (2020) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2019. Oikeusministeriön julkaisu, Toiminta ja hallinto 2020:4.

Taulukko 5. IPR-rikosasioissa annettujen ratkaisujen lukumäärät vuosina 2014–2019. Lähde: Tuomioistuinten työtilastoja vuosilta 2014–2019.

Vuosi	Eräiden aineettomien oikeuksien loukkaaminen RL 49 (ratkaisujen lkm.)	Muut elinkeinorikokset RL 30:1–8 (ratkaisujen lkm.)	Ratkaisuja rikosasioissa yhteensä
2019	2 (Helsingin KO: 1 ja Kymenlaakson KO: 1).	9 (Helsingin KO: 3, Pohjois-Karjalan KO: 1, Kainuun KO: 1, Lapin KO: 1, Länsi-Uudenmaan KO: 1, Pirkanmaan KO: 1, Pohjanmaan KO: 1).	58 707
2018	5 (Helsingin KO: 4, Kemi-Tornion KO: 1).	15 (Espoon KO: 1, Helsingin KO: 9, Satakunnan KO: 1, Itä-Uudenmaan KO: 1, Etelä-Pohjanmaan KO: 2, Varsinais-Suomen KO: 2).	56 001
2017	4 (Espoon KO: 1, Helsingin KO: 1, Satakunnan KO: 1, Varsinais-Suomen KO: 1).	8 (Hyvinkään KO: 1, Pohjois-Karjalan KO: 1, Kymenlaakson KO: 1, Pirkanmaan KO: 3, Varsinais-Suomen KO: 1, Pohjanmaan KO:1).	51 076
2016	7 (Helsingin KO: 5, Varsinais-Suomen KO: 1, Ylivieska-Raahen KO: 1).	8 (Helsingin KO: 4, Hyvinkään KO: 1, Kymenlaakson KO: 1, Pirkanmaan KO: 2,	51 311
2015	6 (Espoon KO: 1, Helsingin KO: 4, Vantaan KO: 1).	10 (Helsingin KO: 5, Kanta-Hämeen KO: 1, Kymenlaakson KO: 1, Satakunnan KO: 1, Pirkanmaan KO: 1, Vantaan KO: 1).	52 917
2014	10 (Helsingin KO: 5, Hyvinkään KO: 1, Keski-Pohjanmaan KO: 1, Pohjanmaan KO: 2, Ålands TR: 1).	15 (Helsingin KO: 6, Hyvinkään KO: 1, Keski-Suomen KO: 1, Oulun KO: 1, Pirkanmaan KO: 2, Vantaan KO: 3, Ålands TR: 1).	54 246

IPR-asioiden keskittäminen markkinaoikeuteen

Vuonna 2009 laadittiin aineettomien oikeuksien strategia, jonka laatimisen yhteydessä tuomioistuinkäsittelyn korkea laatu ja nopeus tunnistettiin keskeisiksi tekijöiksi aineettomien oikeuksien tehokkaan käytön ja osaamisen kannalta. Valtioneuvoston periaatepäätöksessä Suomen kannalta oikeana ratkaisuna pidettiin aineettomia oikeuksia koskevien riita-asioiden käsittelyn keskittämistä markkinaoikeuteen.⁷⁶

⁷⁶ VN (2009) Valtioneuvoston periaatepäätös aineettomia oikeuksia koskevasta strategiasta 26.3.2009, s. 5–6.

Oikeusministeriö asetti 9.6.2009 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus aineettomia oikeuksia koskevien asioiden tuomioistuinkäsittelyn keskittämisestä markkinaoikeuteen ja näiden asioiden käsittelystä markkinaoikeudessa. Tehtävä perustui aikaisempaan työryhmämietintöön 2007:20⁷⁷, jossa ehdotettiin asioiden keskittämistä markkinaoikeuteen.

Lähtökohtana pidettiin asioiden laajaa keskittämistä markkinaoikeuteen ja PRH:n valituslautakunnan lakkauttamista. Tavoitteena oli, että aineettomia oikeuksia koskevien asioiden käsittelyn edellyttämä asiantuntemus eri asiaryhmissä saadaan mahdollisimman hyvin varmistettua ottaen samalla huomioon, että käsittely muodostuu tehokkaaksi ja joutuisaksi.⁷⁸

Asioiden keskittämistä pidettiin tarkoituksenmukaisena, sillä käsittely oli hajaantunut käsiteltäväksi useissa eri oikeuspaikoissa eri muutoksenhakuteitä noudattaen.⁷⁹ Lisäksi tunnistettiin, että immateriaalioikeudellisissa asioissa on usein kysymys huomattavista taloudellisista intresseistä, minkä lisäksi niiden käsittely ja ratkaiseminen on vaativaa ja edellyttää erityisasiantuntemusta, mikä oli mahdollista saavuttaa keskittämistoimenpiteillä.⁸⁰

Työryhmä luovutti mietintönsä oikeusministeriölle 30.3.2010 (Teollis- ja tekijänoikeusasioiden keskittäminen markkinaoikeuteen, oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 28/2010). Työryhmämietinnöstä pyydettiin lausuntoa yhteensä 81 eri viranomaiselta, yhteisöltä ja asiantuntijalta. Lisäksi KKO:lle ja KHO:lle varattiin tilaisuus antaa mietinnöstä lausunto. Lausuntoja saapui lopulta yhteensä 58 kappaletta.

Yleisesti ottaen lausunnonantajat kannattivat lähes yksimielisesti työryhmämietinnössä mainittuja tavoitteita teollis- ja tekijänoikeudellisten asioiden tuomioistuinkäsittelyn kehittämisestä. Lisäksi valtaosa lausunnonantajista suhtautui myönteisesti myös työryhmän ehdotuksiin teollis- ja tekijänoikeusasioiden keskittämisestä markkinaoikeuteen sekä näiden asioiden käsittelyn järjestämisestä markkinaoikeudessa.⁸¹

77 13.4.2007 asetetun aikaisemman työryhmän tehtävä perustui vielä aikaisemmin asiaa valmisteeseen edellisen työryhmän mietintöön "OM (2005) Aineettomia oikeuksia koskevien asioiden käsittely. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:2". Mietinnössä 2005:2 työryhmä tarkasteli kahta vaihtoehtoa: asioiden keskittämistä joko Helsingin käräjäoikeuteen tai markkinaoikeuteen.

78 OM (2010) Teollis- ja tekijänoikeusasioiden keskittäminen markkinaoikeuteen. Oikeusministeriön julkaisu: Mietintöjä ja lausuntoja 28/2010, s. 10.

79 HE 124/2012 vp., s.19 ja 21–22.

80 HE 124/2012 vp., s. 19 ja 21–22.

81 OM (2011) Teollis- ja tekijänoikeusasioiden keskittäminen markkinaoikeuteen. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisu: Mietintöjä ja lausuntoja 36/2011, s. 13.

Tuomioistuimista esimerkiksi KKO ja Helsingin kärjäoikeus vastustivat IPR-asioiden keskittämistä markkinaoikeuteen, eivätkä pitäneet keskittämistä perusteltuna tai tarkoituksenmukaisena.⁸² Sitä vastoin, esimerkiksi Valtakunnansyyttäjänvirasto piti ehdotuksia teollis- ja tekijänoikeusasioiden käsittelyn keskittämisestä erittäin hyvinä ja piti epäkohtana sitä, että rikosasiat oli rajattu keskittäminen ulkopuolelle ja niiden käsittelyyn ei ollut ehdotettu muutoksia.⁸³

Myös lakkautettavaksi ehdotettu PRH:n valituslautakunta kiinnitti huomiota siihen, että silloinen teollisoikeuksia koskeva hallinnollisten muutoksenhakuasioiden käsittely oli luonteeltaan kevyt, joustava ja asianosaisille suhteellisen edullinen. Valituslautakunta katsoi, että oikeudenkäyntimenettely markkinaoikeudessa olisi huomattavasti monimutkaisempi sekä raskaampi ja asianosaisten kulurasitus oletettavasti kasvaisi selvästi ja saattaisi jopa muodostaa esteen oikeuden saatavuudelle erityisesti silloin, kun asianosainen on yksityinen yrittäjä tai yritys edustaa pk-teollisuutta.⁸⁴

Useat lausunnonantajat myös katsoivat, että markkinaoikeudella tulisi olla käytettävissään riittävät resurssit ja huomauttivat, ettei pelkkä asioiden keskittäminen markkinaoikeuteen takaa käsittelyaikojen lyhenemistä tai ratkaisujen laadun paranemista jatkossa.

3.2 Katsaus markkinaoikeuden toimintaan vuosina 2013–2019

3.2.1 Rekisteröinti- eli valitusasioiden määrät ja käsittelyajat

Saapuneiden asioiden lukumäärä on vähentynyt

Markkinaoikeuden toimivalta laajeni 1.9.2013 käsittämään teollisoikeudelliset rekisteröinti- eli valitusasiat. Vuosina 2013–2019 valitusasioiden osalta suurimmat asiaryhmät ovat olleet tavaramerkkiä ja patenttia koskevat asiat. Esimerkiksi vuonna 2019 markkinaoikeuteen saapuneista valitusasioista 49 % koski tavaramerkkiä ja 30 % patenttia, ja yhdessä ne muodostivat noin 80 % kaikista valitusasioista.

Teollisoikeudellisten valitusasioiden lukumäärät ovat pienentyneet, kun vuositasolla asioita on pääsääntöisesti saapunut markkinaoikeuteen vähemmän kuin edellisenä

82 OM (2011), s. 14–15.

83 OM (2011), s. 15, 24 ja 41.

84 OM (2011), s. 50.

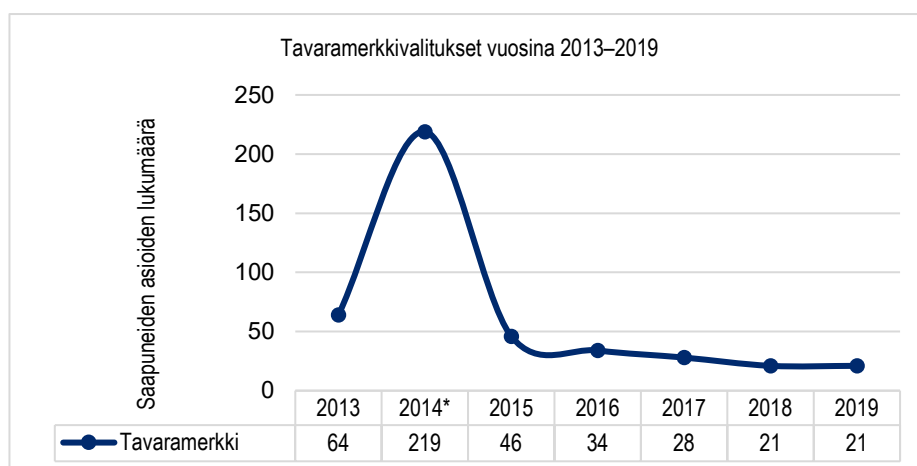
vuonna.⁸⁵ Tämä on erityisesti näkynyt tavaramerkkivalitusten vähentymisenä, kun muiden teollisoikeuksien osalta kehitys on ollut maltillisempaa. Tavaramerkkivalitusten määrä on vähentynyt alle puoleen vuoteen 2015 verrattuna: vuonna 2015 valituksia saapui yhteensä 46 kpl, kun vuonna 2019 määrä oli vain 21 kpl ja laskua oli siten 54 %.

Valitusasioiden määrän vähentymistä voi osaltaan selittää 1.1.2016 voimaan tullut uusi tuomioistuinmaksulaki (1455/2015), jolla elinkeinonharjoittajan oikeudenkäyntimaksua korotettiin elinkeinonharjoittajan osalta 244 eurosta 2000 euroon ja yksityishenkilön osalta 500 euroon myös valitusasioiden osalta.

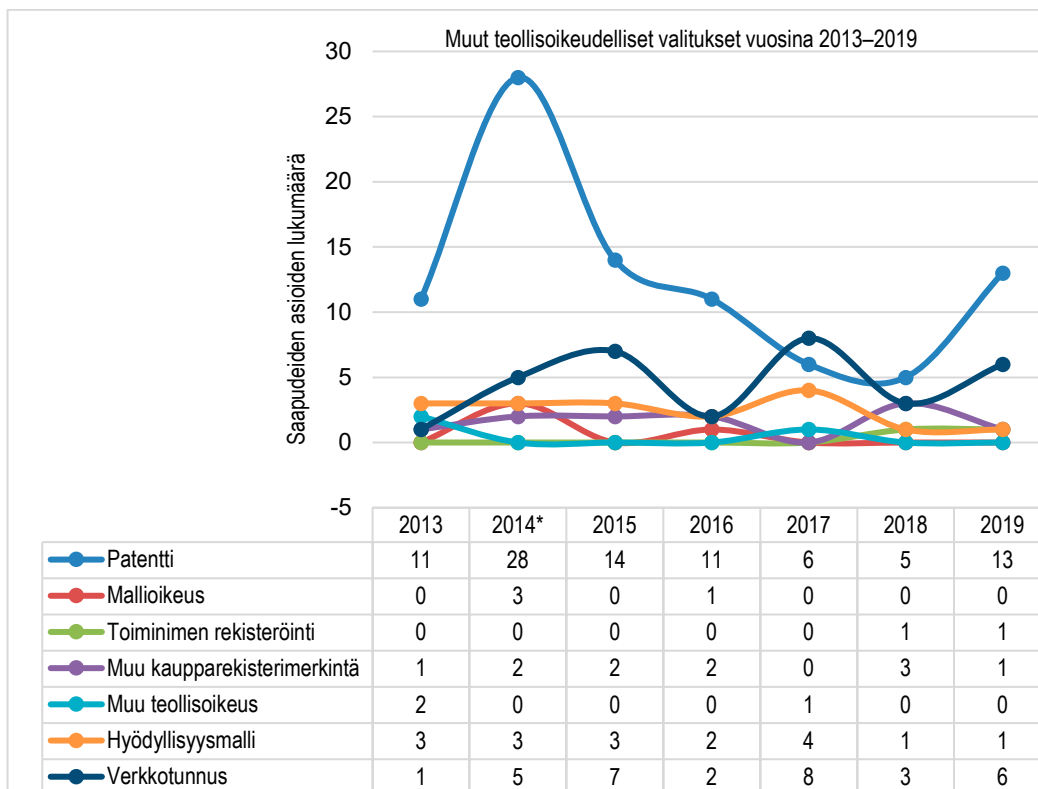
Vuositilastojen osalta on huomattava, että markkinaoikeuden toimivalta laajeni kattamaan teollisoikeudelliset valitusasiat 1.9.2013, joten vuoden 2013 osalta vuositilasto sisältää kalenterivuoden viimeisen vuosikolmanneksen aikana saapuneet valitukset. Markkinaoikeus käsitteli vuonna 2014 ensimmäisen kokonaisen vuoden sen käsiteltäviksi siirrettyjä valitusasioita.

Lisäksi markkinaoikeuden käsiteltäväksi siirtyi 1.1.2014 PRH:n valituslautakunnan lakkauttamisen myötä yhteensä 173 ”vanhaa” PRH-valitusta, joista suurin osa oli tullut vireille PRH:n valituslautakunnassa jo vuosina 2011 ja 2012. Edellä mainituista syistä vuosien 2013 ja 2014 tilastotiedot eivät kaikilta osin ole vertailukelpoisia muuhun tilastoon nähden.

Kuvio 18. Tavaramerkkivalitukset vuosina 2013–2019.

85 Markkinaoikeuden työ- ja käsittelyaika-tilastot 1.9.2013–31.12.2019.

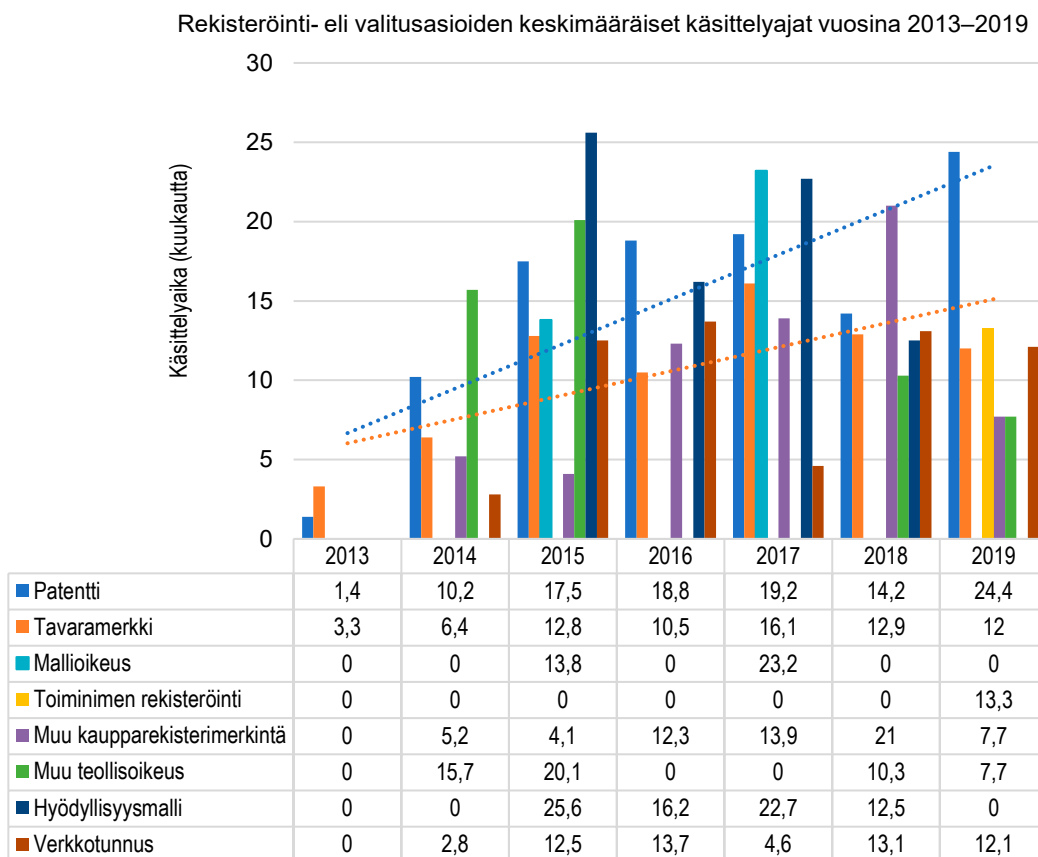
Kuvio 19. Muut teollisoikeudelliset valitukset vuosina 2013–2019.

Asioiden keskimääräiset käsittelyajat ovat kasvaneet

Valitusasioiden keskimääräiset käsittelyajat ovat pidentyneet vuosien välisenä 2013–2019 aikana ja suurimpien asiaryhmien, eli patentti- ja tavaramerkkivalitusten käsittelyajat ovat käytännössä kaksinkertaistuneet vuodesta 2014, vaikka saapuneiden valitusten lukumäärä on ollut laskussa.⁸⁶ Muiden asiaryhmien osalta vuosittain käsiteltyjen asioiden määrä on ollut pieni ja keskimääräinen käsittelyaika on yleensä laskettu yhden tai korkeintaan kahden jutun perusteella.

86 Markkinaoikeuden työ- ja käsittelyaikatilastot 1.9.2013–31.12.2019.

Kuvio 20. Rekisteröinti- eli valitusasioiden keskimääräiset käsittelyajat vuosina 2013–2019. Katkoviivat kuvaavat patentti- ja tavaramerkkiasioiden käsittelyaikojen trendiä.

Vuosina 2013–2019 patenttivalitusten keskimääräinen käsittelyaika on ollut 10,2–24,4 kuukautta, sen ollessa pisimmillään vuonna 2019. Tavaramerkkivalitusten keskimääräinen käsittelyaika on ollut 3,3–16,1 kuukautta ja käsittelyajat ovat olleet pisimmillään vuonna 2016. Pitkien käsittelyaikojen vuoksi valitusasian saapumisvuosi ja ratkaisuvuosi ovat useimmissa tapauksissa eri kalenterivuosi.

3.2.2 Riita-asioiden määrät ja käsittelyajat

Saapuneiden asioiden lukumäärä on vähentynyt

Markkinaoikeus ryhtyi aiempien asioiden lisäksi 1.9.2013 alkaen käsittelemään teollis- ja tekijänoikeudellisia riita-asioita, kuten patentti-, tavaramerkki- ja tekijänoikeus- sekä eräitä muitakin immateriaalioikeudellisia asioita. IPR-asioihin laajan tulkinnan mukaan luettavat

sopimatonta menettelyä elinkeinotoiminnassa koskevat asiat ovat kuuluneet markkinaoikeuden toimivaltaan jo ennen toimivallan laajenemista 1.9.2013.

Vuosina 2013–2019 **teollis- ja tekijänoikeudellisten** riita-asioiden suurimmat asiaryhmät ovat olleet tavaramerkkiä, patenttia, tekijänoikeutta ja toiminimeä koskevat asiat. Myös **markkinaoikeudellisina** asioina käsiteltävien sopimatonta menettelyä koskevien asioiden määrä on kyseisellä aikavälillä ollut merkittävä.

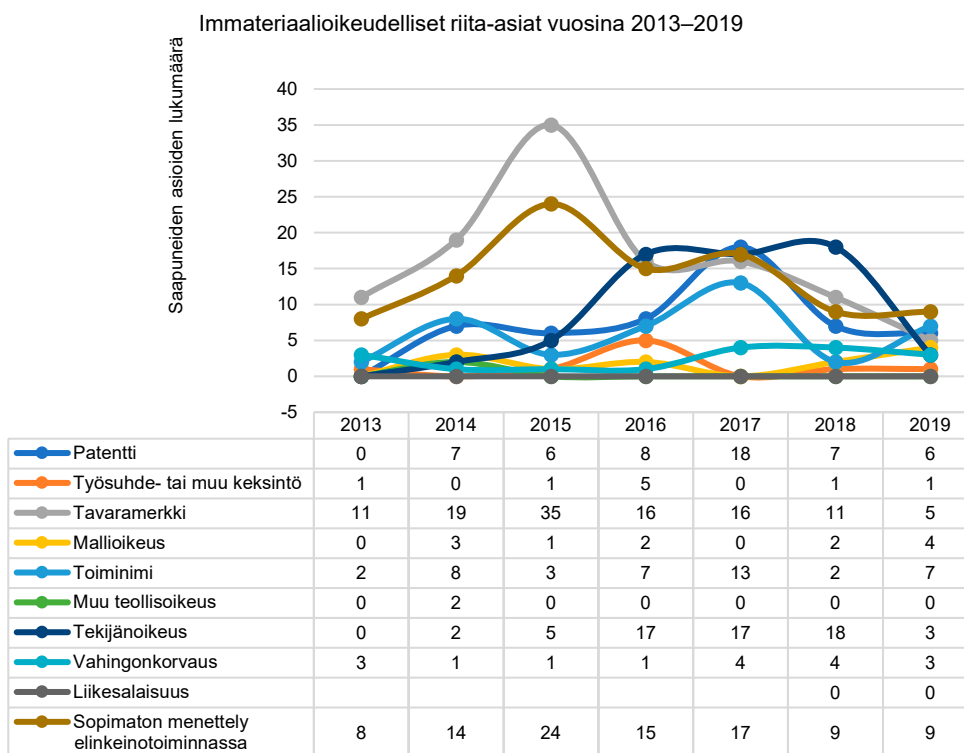
Immateriaalioikeudellisten riita-asioiden lukumäärät ovat yleisesti ottaen laskeneet ja vuonna 2019 asioita saapui markkinaoikeuteen huomattavasti vähemmän kuin edellisinä vuosina.⁸⁷ Samoin kuin valitusasioiden osalta, määrän vähentymistä voi osaltaan selittää 1.1.2016 toteutuneet oikeudenkäyntimaksujen korotukset. Määrän lasku näkyy erityisesti tavaramerkkien osalta: vuonna 2015 asioita saapui markkinaoikeuden ratkaistavaksi yhteensä 35 kpl ja vuonna 2019 vastaava luku oli enää 5 kpl ja määrä oli laskenut 86 % neljän vuoden takaisesta.

Sopimatonta menettelyä koskevissa asioissa vastaavat määrät ovat olleet 24 kpl (2015) ja 9 kpl (2019) ja lasku on siten ollut noin 63 %. Liikesalaisuusasioiden osalta on huomattava, että ennen 15.8.2018 voimaan tullutta liikesalaisuuslakia (595/2018) yritys- ja liikesalaisuusasiat sisältyivät sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annettuun lakiin (1061/1978, SopMenL) ja tilastoissa asiat ovat ennen vuotta 2018 sisältyneet sopimatonta menettelyä koskeviin asioihin, eikä niitä ei ole tarkemmin eritelty.

Patenttia ja tekijänoikeutta koskevissa asioissa kehitys on ollut maltillisempaa, joskin vuonna 2019 asioita saapui selvästi vähemmän edellisiin vuosiin verrattuna. Vuosien 2016–2018 tekijänoikeutta koskevien tilastotietojen osalta korostuu niin sanotun *tekijänoikeuden kirjevalvonnan* lisääntyminen ja tätä koskevien asioiden saattaminen markkinaoikeuteen, mikä osaltaan selittää tekijänoikeutta koskevien juttumäärien kasvua kyseisellä aikavälillä.

Vuositilastojen osalta on huomattava, että markkinaoikeuden toimivalta laajeni immateriaalioikeudellisissa riita-asioissa 1.9.2013, joten vuoden 2013 osalta vuositilasto sisältää kalenterivuoden viimeisen vuosikolmanneksen aikana saapuneet asiat. Tämän vuoksi vuoden 2013 tilastotiedot eivät ole vertailukelpoisia muiden vuosien tietojen kanssa. Markkinaoikeus käsitteli vuonna 2014 ensimmäisen kokonaisen vuoden sen käsiteltäviksi siirretyjä riita-asioita.

87 Markkinaoikeuden työ- ja käsittelyaikatilastot 1.9.2013–31.12.2019.

Kuvio 21. Immateriaalioikeudelliset riita-asiat vuosina 2013–2019.

Asioiden keskimääräiset käsittelyajat ovat pidentyneet

Markkinaoikeuden käsittelemien immateriaalioikeudellisten riita-asioiden keskimääräiset käsittelyajat ovat pidentyneet vuosien 2013–2019 välisenä aikana. Yleisesti ottaen asioiden käsittelyajat ovat pidentyneet, vaikka saapuneiden riita-asioiden lukumäärä on samaan aikaan laskenut.⁸⁸

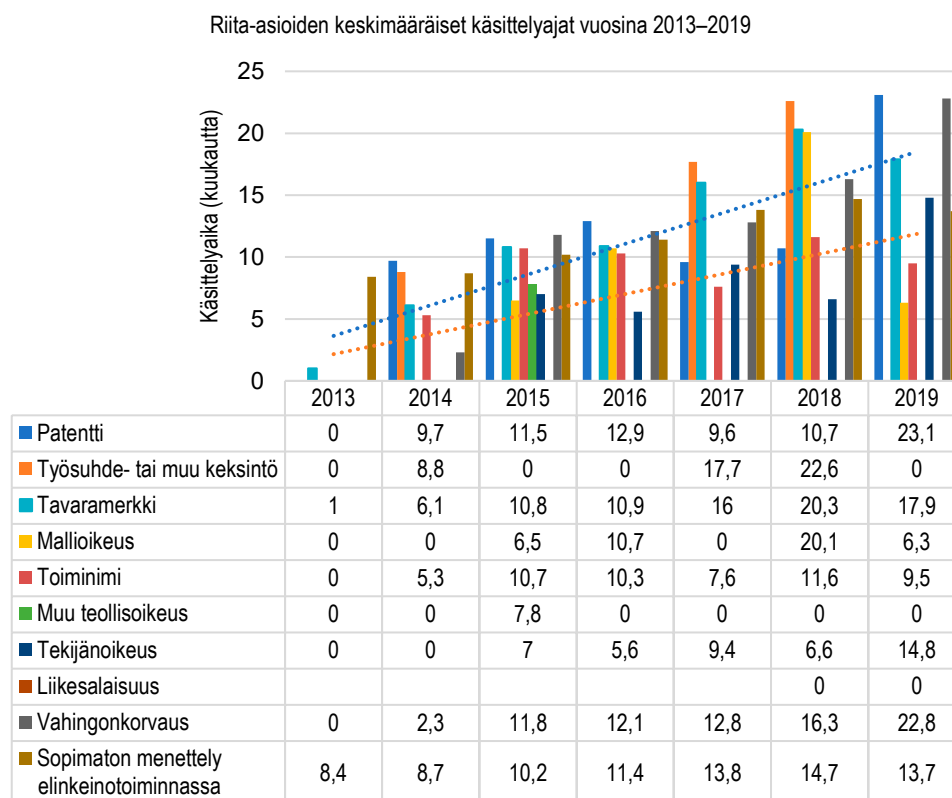
Teollisoikeusasioista esimerkiksi tavaramerkkiä, patenttia ja toiminimeä koskevien asioiden käsittelyajat ovat yli kaksinkertaistuneet vuodesta 2014. Tekijänoikeusasioiden osalta kehitys on ollut samansuuntainen. Sopimatonta menettelyä koskevien asioiden osalta käsittelyaikojen pidentyminen on ollut teollis- ja tekijänoikeusasioihin nähden maltillisempaa.

Vuosina 2014–2019 patenttiasioiden keskimääräinen käsittelyaika on ollut 9,7–23,1 kuukautta, sen ollessa pisimmillään vuonna 2019. Tavaramerkkiasioiden keskimääräinen

⁸⁸ Markkinaoikeuden työ- ja käsittelyaikatilastot 1.9.2013–31.12.2019.

käsittelyaika on ollut 6,1–20,3 kuukautta ja käsittelyajat ovat olleet pisimmillään vuonna 2018. Pitkien käsittelyaikojen vuoksi riita-asioiden saapumisvuosi ja ratkaisuvuosi ovat useimmissa tapauksissa eri kalenterivuosi.

Kuvio 22. Riita-asioiden keskimääräiset käsittelyajat vuosina 2013–2019. Katkoviivat kuvaavat patentti- ja keksintöasioiden käsittelyaikojen trendiä.

3.2.3 Muutoksenhaku markkinaoikeuden ratkaisuihin

Muutoksenhaku korkeimmassa hallinto-oikeudessa

Markkinaoikeuden hallintolainkäyttöasioina ratkaisemiin rekisteröinti- eli valitusasioihin saa pääsäännön mukaan hakea muutosta valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen, jos KHO myöntää asiassa valituslupaa. Käsittelyn edellytyksenä on, että KHO myöntää (ensiksi) valituslupaa: jos valituslupaa ei myönnetä, valitukseen ei anneta ratkaisua ja markkinaoikeuden antama ratkaisu jää lainvoimaiseksi.

Valitusasioiden osalta on huomattava, että muutoksenhaku PRH:n valituslautakunnan antamiin ratkaisuihin ei edellyttänyt KHO:n antamaa erillistä valituslupaa. PRH:n valituslautakunnan lakkauttamisen myötä valitusasiat siirtyivät markkinaoikeuden toimivaltaan 1.1.2014 ja markkinaoikeuteen siirtyneistä ”vanhoista PRH-valituksista” on voinut valittaa KHO:hon ilman valituslupaa. Tästä syystä etenkin vuosien 2014 ja 2015 tilastotiedot eivät ole vertailukelpoisia muuhun tilastoon nähden. Markkinaoikeuteen 1.1.2014 jälkeen saapuneista valitusasioista muutoksenhaku valitusasioissa on sen sijaan edellyttänyt valitusluvan myöntämistä.

Markkinaoikeuden ja KHO:n vuositilastojen⁸⁹ tarkastelu osoittaa, että suurin osa markkinaoikeuden valitusasioissa antamista ratkaisuista jää suoraan lainvoimaiseksi eikä niihin haeta muutosta KHO:sta. Tiedot eivät ole täysin vertailukelpoisia, mutta niistä saa riittävän yleiskuvan muutoksenhaun osuudesta markkinaoikeuden valitusasioissa tekemiin ratkaisuihin.

Taulukko 6. Muutoksenhaku markkinaoikeuden antamiin ratkaisuihin valitusasioissa vuosina 2013–2019. Lähde: Markkinaoikeuden työ- ja käsittelyaikatilastot 1.9.2013–31.12.2019 ja KHO:n tilastoja: Markkinaoikeudesta saapuneet aineettomia oikeuksia koskevat muutoksenhakuasiat vuosina 2013–2019.

Vuosi	MAO:n vuoden aikana ratkaiset valitusasiat	KHO:hon vuoden aikana saapuneet valitusasiat	Muutoksenhaun osuus MAO:n tekemistä ratkaisuista (%)
2019	34	5	15 %
2018	47	10	21 %
2017	61	4	7 %
2016*	50	17	34 %
2015*	126	31	-
2014*	200	41	-
2013*	12	29	-

KHO:n oheiset tiedot pitävät sisällään patenttia, hyödyllisyysmallia, integroitua piirimallia, mallioikeutta, tavaramerkkiä ja verkkotunnusta koskevat asiat. Markkinaoikeuden tiedot sisältävät patenttia, tavaramerkkiä, mallioikeutta, verkkotunnusta, hyödyllisyysmallia

⁸⁹ Markkinaoikeuden työ- ja käsittelyaikatilastot 1.9.2013–31.12.2019 ja KHO:n tilastoja: Markkinaoikeudesta saapuneet aineettomia oikeuksia koskevat muutoksenhakuasiat vuosina 2013–2019.

ja muu teollisoikeutta koskevat ratkaisut. Tietojen vertailukelpoisuuden parantamiseksi markkinaoikeuden osalta on jätetty pois toiminimeä ja muuta kaupparekisterimerkintää koskevat valitusasiat, sillä KHO ei ole sisällyttänyt kyseisiä asiaryhmiä tilastoihinsa.

KHO:n valitusasioita koskevien tilastotietojen tarkastelu lisäksi osoittaa, että vuositasolla ja etenkin viime vuosina markkinaoikeuden teollisoikeudellisista valitusasioista on haettu muutosta aiempaa vähemmän ja hylkäävien valitusluparatkaisujen suhteellinen osuus ratkaisujen kokonaismäärästä on kasvanut. Näin ollen markkinaoikeuden teollisoikeudellisista valitusasioista tekemistä ratkaisuista suuri osa jää viimeistään muutoksenhakuvaiheessa KHO:n valituslupahakemuksen hylkäävällä ratkaisulla lainvoimaiseksi.

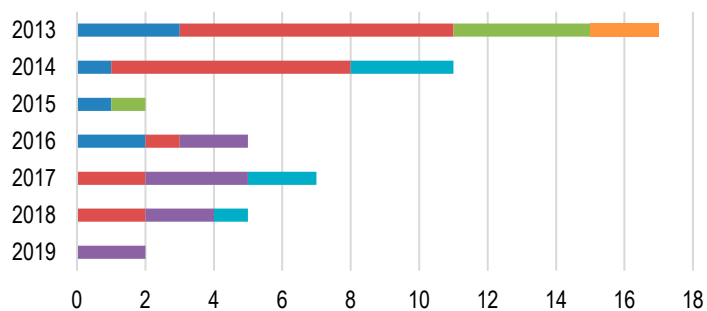
Taulukko 7. KHO:n ratkaisemat teollisoikeudellisia valitusasioita koskevat valituslupa-asiat vuosina 2013–2019. Lähde: KHO:n tilastoja: Markkinaoikeudesta saapuneet aineettomia oikeuksia koskevat muutoksenhakusasiat vuosina 2013–2019.

Vuosi	Vuoden aikana ratkaistut valitusasiat (yhteensä)	Ratkaisut, joissa valituslupaa ei myönnetty	Osuus ratkaistuista asioista, joissa valituslupaa ei myönnetty (%)
2019	8	5	62 %
2018	11	5	45 %
2017	30	15	50 %
2016*	45	4	9 %
2015*	12	1	8 %
2014*	30	0	0 %
2013*	60	0	0 %

Tarkempi tarkastelu myös osoittaa, että suuressa osassa KHO:n antamissa ratkaisuisissa muutoksenhaun alaista päätöstä tai sen lopputulosta ei muuteta ja näin ollen suurimmassa osassa tilanteita, joissa KHO myöntää valitusluvan, markkinaoikeuden päätös tai sen lopputulos, jää lopulta ennalleen.

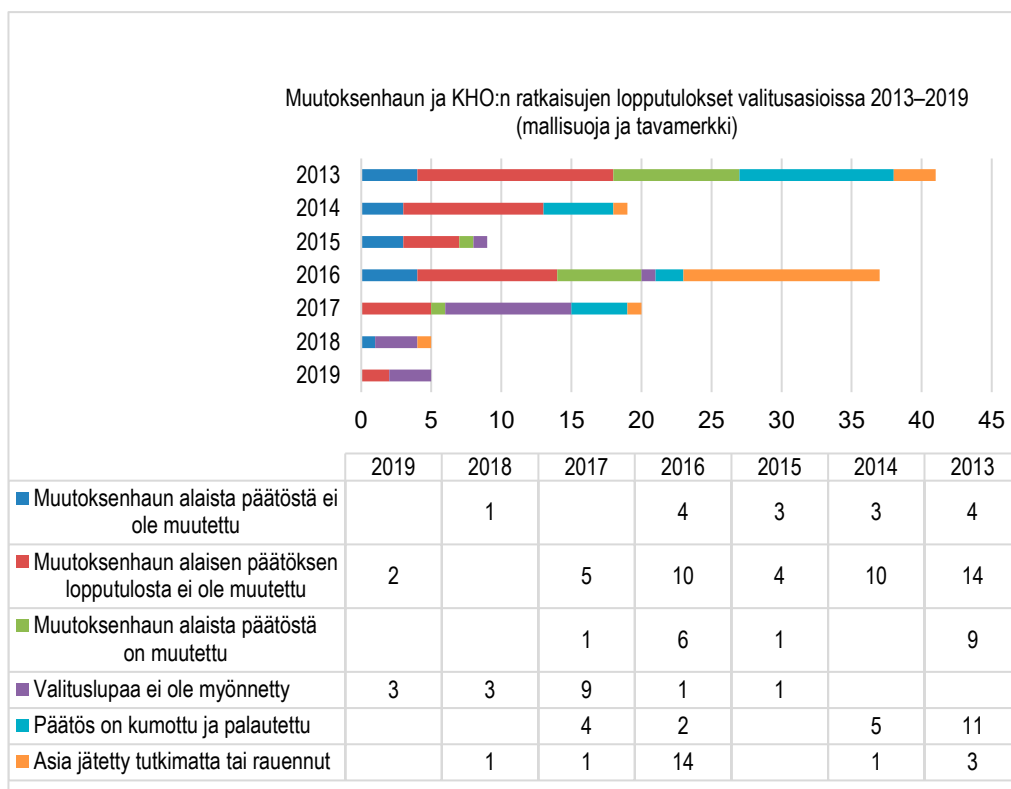
Kuvio 23. Muutoksenhaun ja KHO:n ratkaisujen lopputulokset valitusasioissa 2013–2019 (patentti, hyödyllisyysmalli ja integroitu piirimalli).

Muutoksenhaun ja KHO:n ratkaisujen lopputulokset valitusasioissa 2013–2019
(patentti, hyödyllisyysmalli ja integroitu piirimalli)

	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
■ Muutoksenhaun alaista päätöstä ei ole muutettu				2	1	1	3
■ Muutoksenhaun alaisen päätöksen lopputulosta ei ole muutettu		2	2	1		7	8
■ Muutoksenhaun alaista päätöstä on muutettu					1		4
■ Valituslupaa ei ole myönnetty	2	2	3	2			
■ Päätös on kumottu ja palautettu		1	2			3	
■ Asia jätetty tutkimatta tai rauennut							2

Kuvio 24. Muutoksenhaun ja KHO:n ratkaisujen lopputulokset valitusasioissa 2013–2019 (mallisuoja ja tavamerkki).

Muutoksenhaku korkeimmassa oikeudessa

Markkinaoikeuden siviiliasioina ratkaisemiin asioihin saa pääsäännön mukaan hakea muutosta valittamalla korkeimpaan oikeuteen, jos KKO myöntää asiassa valitusluvan. Käsittelyn edellytyksenä on, että KKO myöntää (ensiksi) valitusluvan: jos valituslupaa ei myönnetä, valitukseen ei anneta ratkaisua ja markkinaoikeuden antama ratkaisu jää lainvoimaiseksi.

Markkinaoikeudesta KKO:hon saapuneiden asioiden vähäinen lukumäärä osoittaa, että suurin osa markkinaoikeuden antamista ratkaisuista jää suoraan lainvoimaiseksi eikä niihin haeta muutosta KKO:sta.⁹⁰ Seuraavassa esitetyt tilastot koskevat ainoastaan markkinaoikeudesta saapuneita asioita, eikä niissä ole huomioitu hovioikeuksista saapuneita siviili- ja rikosoikeudellisia IPR-asioita.

⁹⁰ KKO:n tilastoja: Markkinaoikeudesta saapuneet aineettomia oikeuksia koskevat muutoksenhakuasiat vuosina 2013–2019.

On huomattava, että teollis- ja tekijänoikeudelliset asiat siirtyivät markkinaoikeuden toimivaltaan 1.9.2013 alkaen ja tätä ennen asioita on saatettu vireille yleisissä tuomioistuimissa ja niitä on ollut käräjäoikeuksissa sekä hovioikeuksissa vielä 1.9.2013 jälkeen. Hovioikeuksien ratkaisuihin on haettu muutosta valittamalla KKO:hon ja KKO on myöntänyt asioissa valituslupia ja antanut asiaratkaisuja.

Taulukko 8. Markkinaoikeudesta KKO:hon saapuneet muutoksenhakuasiat vuosina 2013–2019. Lähde: KKO:n tilastoja: Markkinaoikeudesta saapuneet aineettomia oikeuksia koskevat muutoksenhakuasiat vuosina 2013–2019.

Vuosi	Vuoden aikana saapuneet asiat (asiaryhmittäin)
2019	11 (Tavaramerkki 4 kpl, Patentti tai hyödyllisyysmalli 3 kpl, Työsuhdekeksintö 1 kpl, Tekijänoikeus 1 kpl, SopMen 2 kpl).
2018	18 (Toiminimi 2 kpl, Tavaramerkki 3 kpl, Patentti tai hyödyllisyysmalli 2 kpl, Tekijänoikeus 6 kpl, SopMen 2 kpl, Muu turvaamistoimi 3 kpl).
2017	14 (Patentti tai hyödyllisyysmalli 3 kpl, Tekijänoikeus 7 kpl, SopMen 3 kpl, Muu turvaamistoimi 1 kpl).
2016	14 (Tavaramerkki 3 kpl, Patentti tai hyödyllisyysmalli 2 kpl, Tekijänoikeus 6 kpl, SopMen 2 kpl, Muu turvaamistoimi 1 kpl).
2015	10 (Toiminimi 1 kpl, Tavaramerkki 5 kpl, Mallioikeus 1 kpl, SopMen 2 kpl, Muu turvaamistoimi 1 kpl).
2014*	7 (Työsuhdekeksintö 1 kpl, Tekijänoikeus 1 kpl, SopMen 4 kpl, Muu turvaamistoimi 1 kpl).
2013*	5 (SopMen 5 kpl).

Vuosina 2013–2019 valituslupa on myönnetty seitsemässä tapauksessa, kun suurimmassa osassa tapauksia valituslupaa ei ole joko myönnetty tai asia on muuten jäänyt tutkimatta tai se on rauennut. KKO:hon tulleista alempien tuomioistuinten antamista ratkaisuista suurin osa on siten jäänyt lainvoimaiseksi KKO:n jättäessä valitusluvan myöntämättä.

Taulukko 9. KKO:n aineettomia oikeuksia koskevien riita-asioiden ratkaisut vuosina 2013–2019. Lähde: KKO:n tilastoja: Markkinaoikeudesta saapuneet aineettomia oikeuksia koskevat muutoksenhakuasiat vuosina 2013–2019.

Vuosi	Valituslupa myönnetty	Valituslupaa ei myönnetty	Jäänyt tutkimatta/ rauennut	Annetut asiaratkaisut
2019	2	9	1	3 (2 muutoksenhaun alaista ratkaisua on muutettu ja 1 kumottu).
2018	1	12	3	1 (muutoksenhaun alaista ratkaisua on muutettu).
2017	2	15	2	2 (muutoksenhaun alaisista ratkaisuista 1 ei muutettu ja 1 on muutettu).
2016	1	6	2	1 (muutoksenhaun alainen ratkaisu kumottu).
2015	-	9	-	-
2014	1	1	-	-
2013	-	7	1	-

Valituslupia on myönnetty eri asiaryhmissä seuraavasti: Sopimatonta menettelyä elinkeinotoiminnassa koskeva riita 1 kpl (2014), tavaramerkkioikeutta koskeva riita 1 kpl (2016), tekijänoikeutta koskeva riita 3 kpl (2017, 2018) ja muu turvaamistoimi 2 kpl (2019). Esimerkiksi patenttia ja hyödyllisyysmallia sekä työsuhdekeksintöjä koskeviin valituksiin KKO ei ole myöntänyt valituslupia 2013–2019 välisenä aikana.

Varsinaisia asiaratkaisuja KKO on antanut yhteensä seitsemän: Kuudessa tapauksista muutoksenhaun alaista ratkaisua on muutettu tai se on kumottu ja yhdessä tapauksessa muutoksenhaun alaista ratkaisua ei muutettu. Näin ollen KKO:n antamilla asiaratkaisuilla on myös ollut vaikutusta muutoksenhaun kohteena olleeseen ratkaisuun.

3.2.4 Kyselytutkimuksessa esitettyjä näkökulmia

KPMG Oy Ab:n toteuttamassa IPR-tuomioistuinten toimintaa koskevassa kyselytutkimuksessa selvitettiin vastaajien näkemystä markkinaoikeuden toimivallan laajenemisesta 1.9.2013 ja keskittämislle asetettujen tavoitteiden – asiantuntemuksen parantuminen, oikeussuojajärjestelmän selkeytyminen ja käsittelyaikojen nopeutuminen – toteutumisesta.

Osallistujilta tiedusteltiin mielipidettä myös nykyisen muutoksenhakujärjestelmän toimivuudesta ja oikeudenmukaisuudesta. Lisäksi selvitettiin näkemystä IPR-rikosasioita käsittelevien käräjäoikeuksien erityisasiantuntemuksen tasosta ja siitä, tulisiko rikosasiat keskittää vain yhteen käräjäoikeuteen.

Yleisesti ottaen kyselyyn osallistuneet katsoivat keskittämisen tavoitteiden toteutuneen markkinaoikeuden toiminnassa ja sen antamia ratkaisuja pidettiin laadukkaina ja hyvin perusteltuina. Myös markkinaoikeuden asiantuntijuuden katsottiin olevan riittävällä tasolla oikeiden ratkaisujen tekemiseksi. IPR-asioiden käsittelyaikojen katsottiin kuitenkin olevan liian pitkiä markkinaoikeudessa.

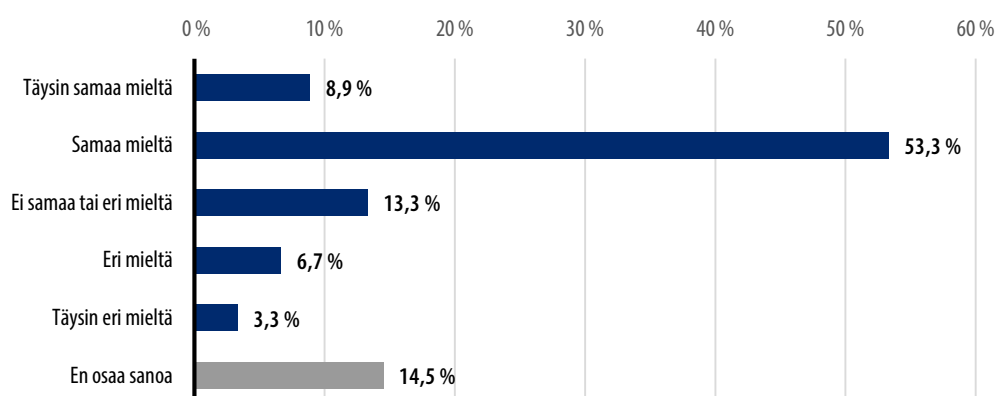
IPR-rikosasioita käsittelevien käräjäoikeuksien asiantuntemuksen ei sen sijaan katsottu olevan riittävällä tasolla sisällöllisesti laadukkaiden ratkaisujen ja aineellisoikeudellisesti oikeiden lopputulosten saavuttamiseksi, minkä lisäksi asioiden keskittämistä yhteen käräjäoikeuteen pidettiin kannatettavana.

Asioiden keskittäminen markkinaoikeuteen on pääsääntöisesti täyttänyt sille asetetut tavoitteet

Vastanneista yli puolet (62 %) katsoi immateriaalioikeudellisten asioiden keskittämislle asetettujen tavoitteiden täyttyvän markkinaoikeudessa.

Kuvio 25. Vastausjakauma väittämään 'Keskittämislle asetetut tavoitteet toteutuvat nykyisessä immateriaalioikeuksia koskevassa keskitetyssä tuomioistuinprosessissa'. (n=90).

Keskittämislle asetetut tavoitteet toteutuvat nykyisessä immateriaalioikeuksia koskevassa keskitetyssä tuomioistuinprosessissa

Annettujen perustelujen mukaan tuomioistuimen ja erityisesti asiaa käsittelevien tuomarien asiantuntemus ja käsittelyn selkeys on keskitetyssä mallissa entistä parempi ja tuomioistuimen antamat ratkaisut ovat olleet laadukkaita ja perusteluja.

Sen sijaan käsittelyaikojen nopeuttamisen osalta keskittämislle asetetut tavoitteet eivät ole kaikilta osin täyttyneet ja niiden osalta nähtiin olevan vielä huomattavasti

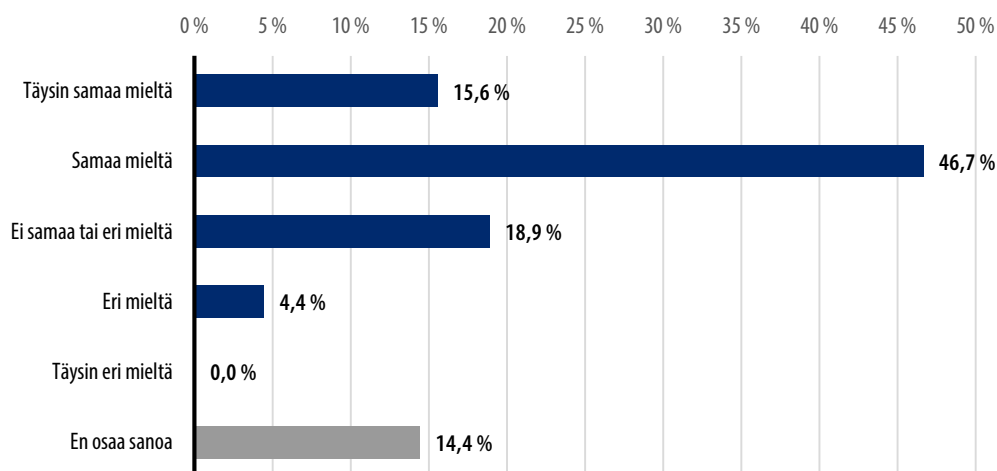
parantamisen varaa. Useat vastauksenantajat myös huomauttivat, että käsiteltävien asioiden vähäinen lukumäärä saattaa osaltaan hidastaa asiantuntemuksen kehittymistä ja riittävän oikeuskäytännön syntymistä, minkä seurauksena lainkäytön ennakoitavuus saattaa kärsiä.

Ratkaisut ovat aiempaan nähden laadukkaampia ja paremmin perusteltuja

Vastanneista yli puolet (62 %) piti markkinaoikeuden antamia ratkaisuja laadukkaina ja riittävän hyvin perusteltuina. Ratkaisuja pidettiin hyvin perusteltuina etenkin käräjäoikeuksien ja PRH:n valituslautakunnan aikaisempaan käytäntöön verrattuna.

Kuvio 26. Vastausjakauma väittämään 'Markkinaoikeuden immateriaalioikeuksia koskevat ratkaisut ovat laadukkaita ja riittävän hyvin perusteltuja'. (n=90).

Markkinaoikeuden immateriaalioikeuksia koskevat ratkaisut ovat laadukkaita ja riittävän hyvin perusteltuja

Pääsääntöisesti ratkaisuja pidettiin hyvinä, mutta laadussa on nähty esiintyvän jonkin verran vaihtelua. Markkinaoikeuden on koettu myös tietyissä tilanteissa käyttäneen liikaa omaa harkintavaltaansa ja ratkaisujen pohjaksi on saatettu ottaa myös seikkoja, joihin kumpikaan osapuoli ei ole asiassa varsinaisesti vedonnut. Tällöin ei myöskään olisi riittäväällä tavalla kiinnitetty huomiota osapuolten vetoamiin seikkoihin.

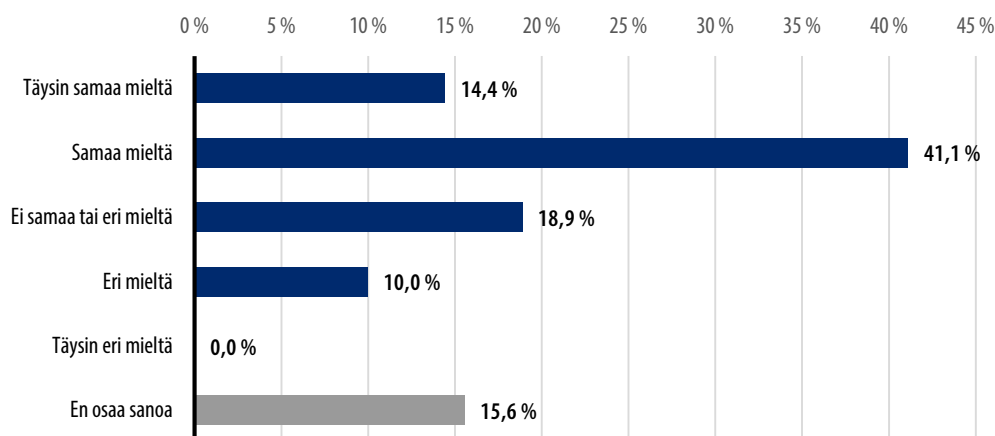
Ongelmallisina nähtiin sellaiset ratkaisut, joissa on kyllä laajasti selostettu asiaan soveltuvat oikeusohjeet, mutta niiden konkreettista soveltamista koskeva osuus on jäänyt suppeaksi. Lisäksi puutteita nähtiin olevan markkinaoikeuden tavassa ottaa Euroopan unionin lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö huomioon.

Tuomioistuimen asiantuntemus on parantunut ja se on yleisesti hyvällä tasolla

Vastanneista hieman yli puolet (56 %) katsoi markkinaoikeuden ja sen jäsenten asiantuntemuksen olevan riittävällä tasolla sisällöllisesti oikeiden ratkaisujen aikaansaamiseksi.

Kuvio 27. Vastausjakauma väittämään 'Markkinaoikeuden ja sen jäsenten immateriaalioikeuksia koskeva asiantuntemus on riittävällä tasolla sisällöllisesti laadukkaiden ratkaisujen ja aineellisoikeudellisesti oikeiden lopputulosten saavuttamiseksi'. (n=90).

Markkinaoikeuden ja sen jäsenten immateriaalioikeuksia koskeva asiantuntemus on riittävällä tasolla sisällöllisesti laadukkaiden ratkaisujen ja aineellisoikeudellisesti oikeiden lopputulosten saavuttamiseksi

Yleisesti asiantuntemuksen nähtiin olevan hyvällä tasolla, mutta toisaalta käsiteltävien asioiden vähäisen lukumäärän nähtiin estävän asiantuntemuksen kasvun huippuunsa. Lisäksi perusteluissa kiinnitettiin huomiota siihen, että asiantuntemus saattaa vaihdella jäsenistön keskuudessa, minkä lisäksi jäsenistön vaihtuvuus on huomattava ja patenttiasioissa kaikille tekniikan aloille ei ole ollut riittävää asiantuntemusta. Vaihtuvuutta on aiheuttanut muun muassa määräaikaisuuksien runsas hyödyntäminen.

Toisaalta sivutoimisten asiantuntijajäsenten nähtiin tarvittaessa tuovan syvempää osaamista asioiden ratkaisemiseen. Myös oikeuden jäsenenä toimivien markkinaoikeusinsinöörin taustan ja osaamisalueiden päällekkäisyyteen toivottiin kiinnitettävän jatkossa enemmän huomiota.

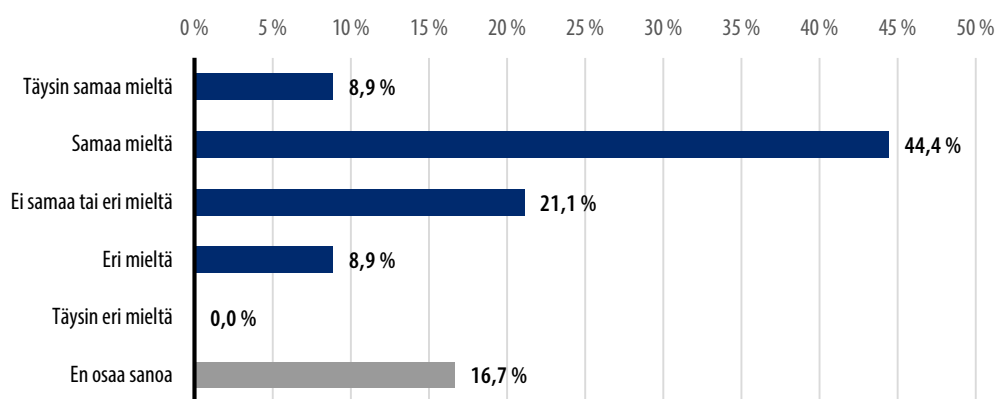
Lainkäytön ennakoitavuuden ja johdonmukaisuuden arviointi on hankalaa

Vastanneista noin puolet (53 %) katsoi, että lainkäytön ennakoitavuus ja johdonmukaisuus toteutuvat markkinaoikeuden ratkaisukäytännössä. Yleisesti ottaen päätösten koettiin

olevan hyviä ja laadukkaita, mutta lainkäytön ennakoitavuuden arvioinnin koettiin ratkaisujen vähäisyyden vuoksi olevan tosiasiallisesti vielä hankaa.

Kuvio 28. Vastausjakauma väittämään 'Lainkäytön ennakoitavuus ja johdonmukaisuus toteutuvat markkinaoikeuden immateriaalioikeuksia koskevassa ratkaisukäytännössä'. (n=90).

Lainkäytön ennakoitavuus ja johdonmukaisuus toteutuvat markkinaoikeuden immateriaalioikeuksia koskevassa ratkaisukäytännössä

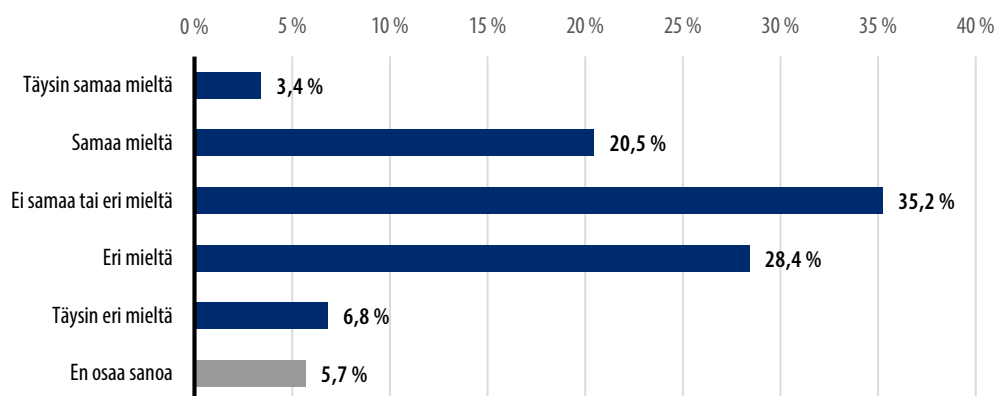

Käsittelyajat koetaan pitkiksi erityisesti patenttiasioiden osalta

Vastaajien näkemykset jakoutuivat tasaisemmin kysyttäessä mielipidettä markkinaoikeuden nopeudesta, tehokkuudesta ja käsittelyaikojen pituudesta. Yleisesti ottaen patenttiasioiden keskimääräiset käsittelyajat koettiin liian pitkiksi, kun muiden asioiden osalta niiden koettiin olevan kohtuullisemmalla tasolla. Pitkien käsittelyaikojen ei kuitenkaan koettu olevan perusteltavissa vireille tulevien asioiden lukumäärällä, sillä asioiden määrä on vähentynyt.

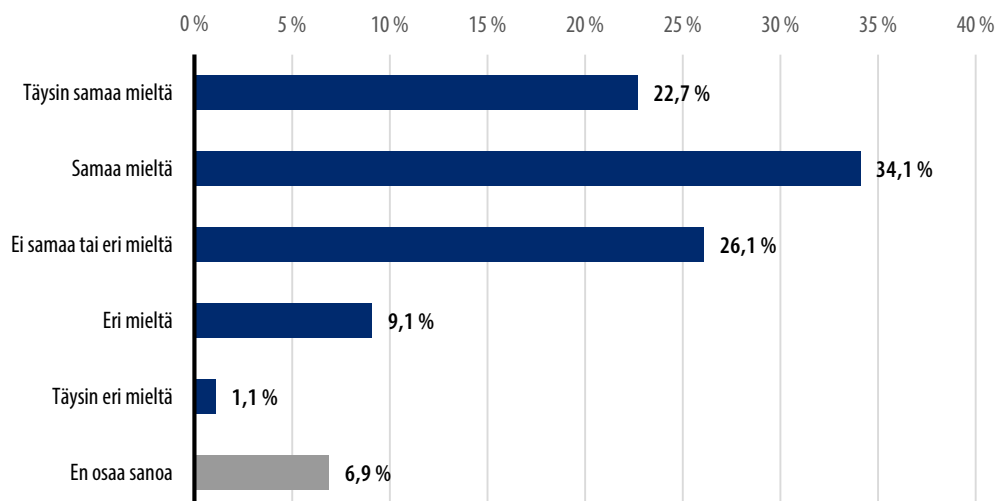
Kuvio 29. Vastausjakauma väittämään 'Immateriaalioikeuksia koskevien asioiden käsittely on riittävän nopeaa ja tehokasta markkinaoikeudessa'. (n=88).

Immateriaalioikeuksia koskevien asioiden käsittely on riittävän nopeaa ja tehokasta markkinaoikeudessa

Kuvio 30. Vastausjakauma väittämään 'Immateriaalioikeuksia koskevat käsittelyajat ovat markkinaoikeudessa liian pitkiä'. (n=88).

Immateriaalioikeuksia koskevat käsittelyajat ovat markkinaoikeudessa liian pitkiä

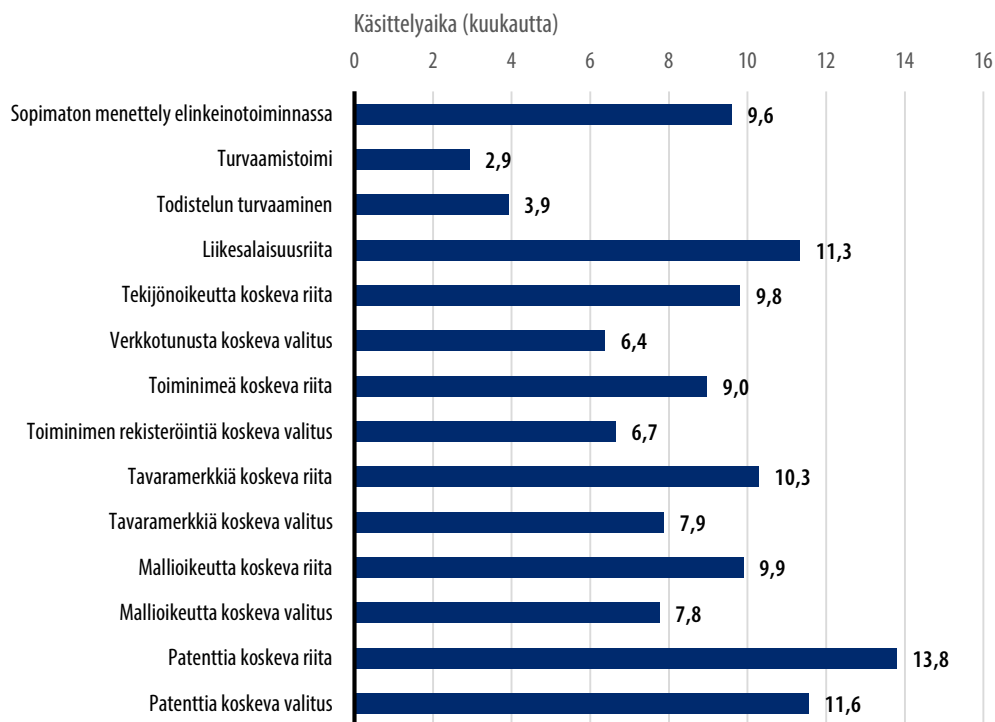
Annettujen perustelujen mukaan pitkät käsittelyajat ja ongelmat aiheutuvat ainakin osittain puutteellisesti prosessinjohtosta. Ongelmaksi koettiin se, että asiat ovat prosessin eri vaiheissa liian pitkään tuomioistuimen harkittavana, kun osapuolille varattu vastausaika on sitä vastoin liian lyhyt. Lisäksi varsinaisen päätöksen saamisen pääkäsittelyn päättymisen jälkeen on katsottu kestävän liian pitkään.

Nopeaa ja aikataulullisesti ennustettavaa käsittelyä pidettiin tärkeänä erityisesti elinkeinoelämän näkökulmasta ja pitkillä käsittelyajoilla koettiin olevan suuri merkitys liiketoiminnan kannalta. Pitkien käsittelyaikojen katsottiin myös suosivan suurempia yrityksiä, joilla on keskimääräisesti enemmän käytettävissä olevia resursseja kuin pienemmillä yrityksillä.

Vastaajille annettiin myös mahdollisuus esittää näkemyksensä sopivana pitämistään käsittelyajoista markkinaoikeuden käsittelemien eri asiaryhmien osalta. Annettujen vastausten keskiarvon perusteella markkinaoikeuden tulisi pyrkiä ratkaisemaan riita-asiat keskimäärin noin 12 kuukaudessa, valitusasiat alle 12 kuukaudessa, yksinkertaisemmat toiminimi- ja verkkotunnusasiat noin puolessa vuodessa ja kiireellisemmät turvaamistoimiasiat vielä huomattavasti lyhyemmässä ajassa.

Kuvio 31. Vastaajien hyväksyttävänä pitämät keskimääräiset käsittelyajat.

Vastaajien hyväksyttävänä pitämät keskimääräiset käsittelyajat

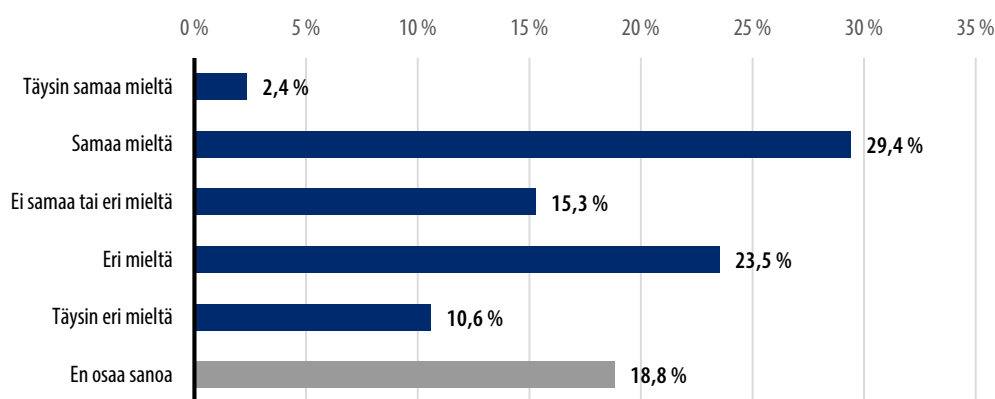
Oikeus muutoksenhakuun ei nykyisin toteudu riittävällä tavalla

Vastaajien näkemykset jakoutuivat melko tasaisesti kysyttäessä, toteutuuko oikeus muutoksenhakuun riittävällä tavalla. Lisäksi mielipidettä kysyttiin erikseen vielä riita-asioiden ja

valitusasioiden osalta, joista erityisesti ensin mainitun osalta vastaajat katsoivat nykyisen muutoksenhakujärjestelmän olevan puutteellinen.

Kuvio 32. Vastausjakauma väittämään 'Oikeus muutoksenhakuun markkinaoikeuden tekemistä ratkaisusta toteutuu riittävällä tavalla nykyisessä järjestelmässä'. (n=85).

Oikeus muutoksenhakuun markkinaoikeuden tekemistä ratkaisusta toteutuu riittävällä tavalla nykyisessä järjestelmässä

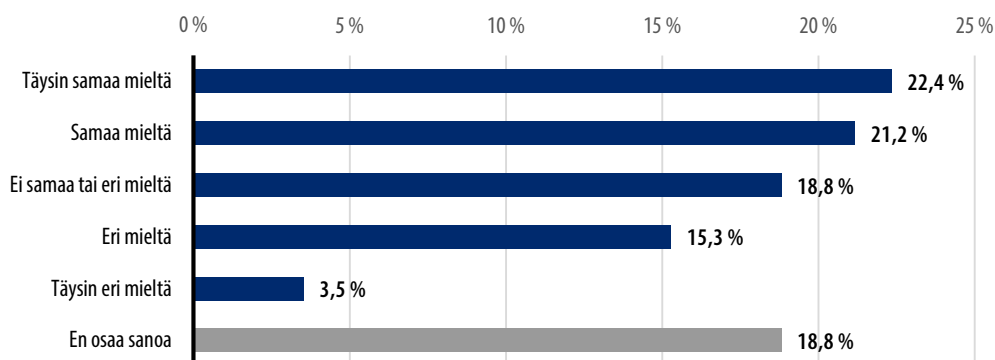
Annettujen perustelujen mukaan etenkin riita-asioissa on nykyisin tosiasiaa vain yksi tuomioistuimien aste ilman käytännön mahdollisuutta muutoksenhakuun, sillä kynnys valitusluvan saamiseksi KKO:sta on ollut liian korkea. Tämän on nähty suoraan vaikuttaneen hakukkuuteen viedä riita-asioita asioita markkinaoikeuden käsiteltäväksi, sillä annettu päätös jää useimmiten lainvoimaiseksi.

Nykytilanteen on myös nähty johtaneen siihen, että markkinaoikeuden virheellisiä ratkaisuja ei saada muutettua ja lainkäytön ennakoitavuus on tämän seurauksena kärsinyt. KHO:n on nähty kuitenkin toimineen aktiivisemmin ja paremmin ottaneen käsiteltäväksi asioita, joilla on ennakkopäätöksen luonne.

Toisaalta perusteluissa katsottiin, että markkinaoikeuden antamat ratkaisut ovat laadukkaampia kuin aikaisemmin, minkä seurauksena tarve saattaa markkinaoikeuden ratkaisuja ylimpien tuomioistuinten arvioitavaksi olisi vastaavasti laskenut. Oikeudenkäytön tehokkuuden kannalta pidettiin myös tärkeänä, että markkinaoikeuden päätökset ovat useimmissa tapauksissa lopullisia, ja että valitusluvan saisi vain tärkeissä asioissa.

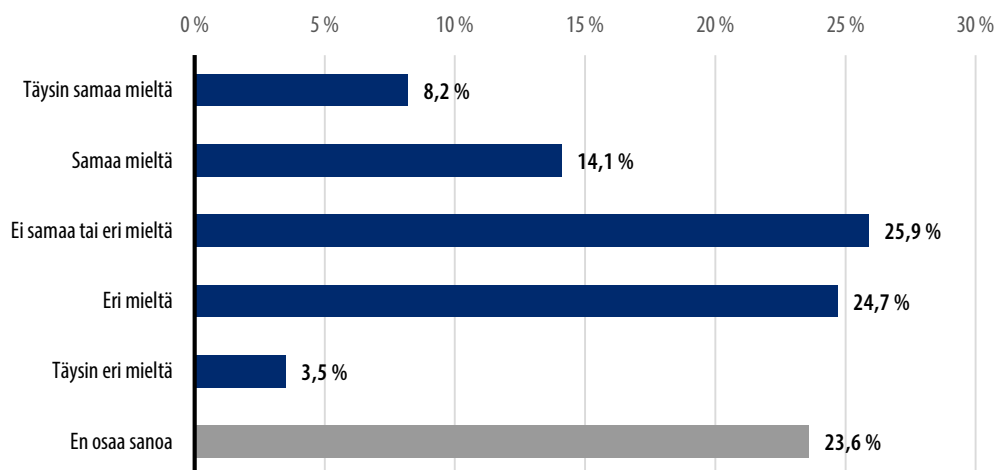
Kuvio 33. Vastausjakauma väittämään 'Nykyinen valituslupamenettely teollis- ja tekijänoikeudellisissa riita- ja hakemusasioissa sekä markkinaoikeudellisissa asioissa on ongelmallinen ja valituslupamenettelyä tai sen edellytyksiä tulisi tarkistaa'. (n=85).

Nykyinen valituslupamenettely teollis- ja tekijänoikeudellisissa riita- ja hakemusasioissa sekä markkinaoikeudellisissa asioissa on ongelmallinen ja valituslupamenettelyä tai sen edellytyksiä tulisi tarkistaa

Kuvio 34. Vastausjakauma väittämään 'Nykyinen valituslupamenettely rekisteröinti- eli valitusasioissa on ongelmallinen ja valituslupamenettelyä tai sen edellytyksiä tulisi tarkistaa'. (n=85).

Nykyinen valituslupamenettely rekisteröinti- eli valitusasioissa on ongelmallinen ja valituslupamenettelyä tai sen edellytyksiä tulisi tarkistaa

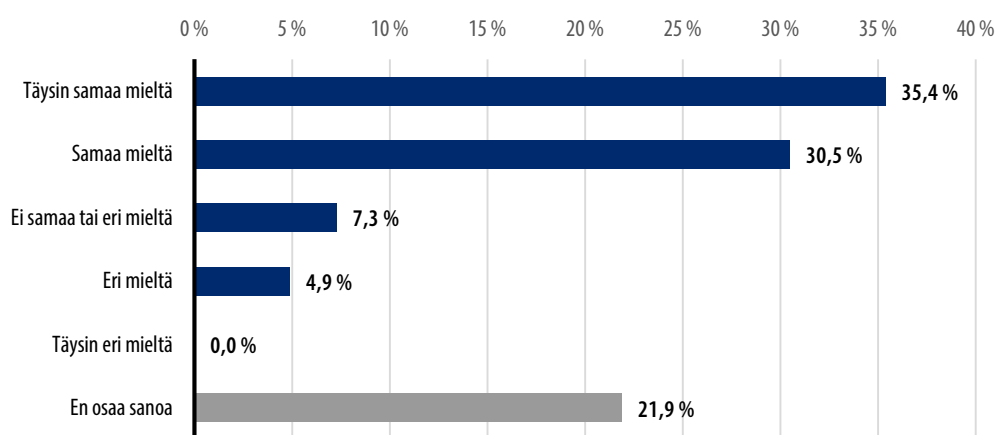
IPR-rikosasiat tulisi keskittää yhteen käräjäoikeuteen

Vastaaajista yli puolet (66 %) katsoi, että immateriaalioikeuksia koskevat rikosasiat tulisi keskittää nykyistä laajemmin yhteen käräjäoikeuteen. Yleisesti ottaen asioiden keskittämistä

pidettiin perusteltuna, mikäli se parantaisi tehokkuutta ja lisäisi tuomioistuimen asiantuntemusta immateriaalioikeudellisissa asioissa.

Kuvio 35. Vastausjakauma väittämään 'IPR-rikosasiat tulisi keskittää nykyistä laajemmin yhteen kärjäoikeuteen'. (n=82).

IPR-rikosasiat tulisi keskittää nykyistä laajemmin yhteen kärjäoikeuteen

Annettujen perustelujen mukaan IPR-rikosasioiden keskitetty käsittely lisäisi tuomioistuimen jäsenten osaamista ja parantaisi päätösten laatua, ottaen etenkin huomioon käsiteltävien asioiden vähäinen määrä.

Vastaajat pitivät kuitenkin tärkeänä varmistumista kärjäoikeuden jäsenten ja syyttäjien asiantuntemuksen riittävästä lähtötasosta ja mahdollisuudesta järjestää lisäkoulutusta immateriaalioikeuksiin liittyen. Tällä tavoin vähennettäisiin aiheettomia syyttämättä jättämispäätöksiä ja varmistettaisiin, että asiassa myös vedotaan ja otetaan huomioon kaikki jutussa käytettävissä olevat immateriaalioikeusperusteet. Tuomareille ja syyttäjille tulisi varata riittävä mahdollisuus asiantuntijalausuntojen pyytämiseen esimerkiksi tekijänoikeusneuvostolta ja markkinaoikeudelta.

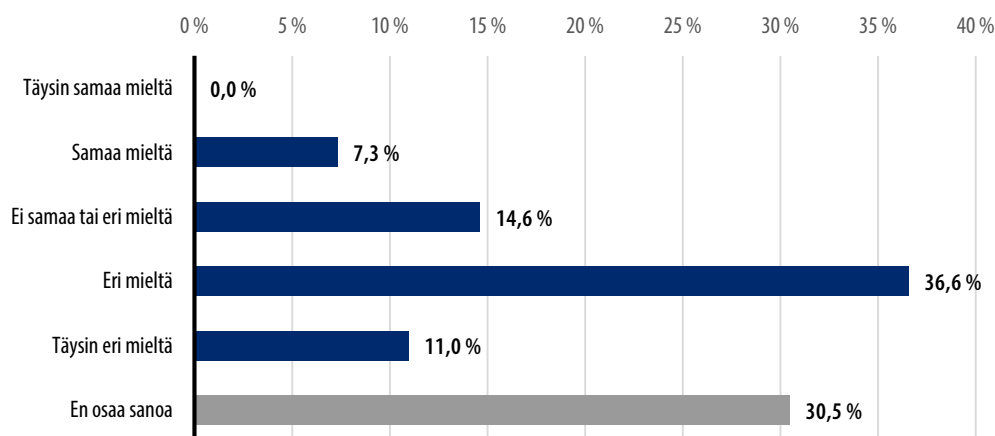
Kärjäoikeuksien erityisasiantuntemus ei ole riittävällä tasolla

Vastanneista suurin osa (48 %) katsoi, että kärjäoikeuksien immateriaalioikeudellinen asiantuntemus ei nykyisellään ole riittävällä tasolla sisällöllisesti oikeuden ratkaisujen saavuttamiseksi IPR-rikosasioissa. Sen sijaan kärjäoikeuksien asiantuntemuksen katsottiin olevan jokseenkin paremmalla tasolla siviilioikeudellisia liitännäisasiota ratkaistaessa. On kuitenkin huomattava, että merkittävä osa vastanneista antoi tässä yhteydessä vastauksen

”En osaa sanoa”, mikä osaltaan saattaa johtua sellaisten vastaajien harvasta lukumäärästä, joilla olisi tosiasiallista kokemusta IPR-asioiden hoitamisesta kärjäoikeuksissa.

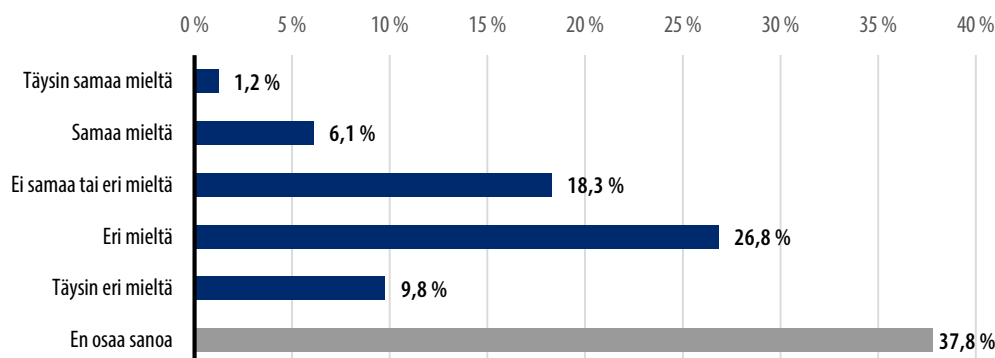
Kuvio 36. Vastausjakauma väittämään ’Kärjäoikeuksien immateriaalioikeuksia koskeva asiantuntemus on riittävällä tasolla sisällöllisesti laadukkaiden ratkaisujen ja aineellisoikeudellisesti oikeiden lopputulosten saavuttamiseksi rikosoikeuden näkökulmasta’. (n=82).

Kärjäoikeuksien immateriaalioikeuksia koskeva asiantuntemus on riittävällä tasolla sisällöllisesti laadukkaiden ratkaisujen ja aineellisoikeudellisesti oikeiden lopputulosten saavuttamiseksi rikosoikeuden näkökulmasta

Kuvio 37. Vastausjakauma väittämään ’Kärjäoikeuksien immateriaalioikeuksia koskeva asiantuntemus on riittävällä tasolla sisällöllisesti laadukkaiden ratkaisujen ja aineellisoikeudellisesti oikeiden lopputulosten saavuttamiseksi siviilioikeudellisissa liitännäisasiassa’. (n=82).

Kärjäoikeuksien immateriaalioikeuksia koskeva asiantuntemus on riittävällä tasolla sisällöllisesti laadukkaiden ratkaisujen ja aineellisoikeudellisesti oikeiden lopputulosten saavuttamiseksi siviilioikeudellisissa liitännäisasiassa

Annettujen perustelujen mukaan kärjäoikeuksien riittävän immateriaalioikeudellisen asiantuntemuksen ja kokemuksen kertyminen on haastavaa, koska käsiteltävien IPR-rikkasasioiden määrä on Suomessa vähäinen eikä käsittelyä ole keskitetty yhteen kärjäoikeuteen. Asiantuntemuksessa vaikuttaisi esiintyvän myös vaihtelua sekä kärjäoikeuksien että yksittäisten tuomarien välillä.

3.3 Markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksut

3.3.1 Tausta ja tilanne tällä hetkellä

Maksut 1.1.2019 alkaen

Markkinaoikeudessa perittävät tuomioistuinmaksut määräytyvät tuomioistuinmaksulain (1455/2015) perusteella. Lain 1 §:n nojalla kyseiset maksut jaetaan käsiteltävien asiaryhmien perusteella 1) *oikeudenkäyntimaksuihin* ja 2) *hakemusmaksuihin*. Lakia säädettäessä eduskunnan lakivaliokunta edellytti, että lakiuudistuksen vaikutuksia oikeuden saatavuuteen seurataan ja että on aiheellista kiinnittää erityistä huomiota pk-yritysten asemaan (LaVM 2/2015).

Oikeudenkäyntimaksu on tuomioistuimen niin sanottujen *varsinaisasioiden* käsittelystä perittävä maksu. Markkinaoikeudessa on 1.1.2019 alkaen⁹¹ peritty elinkeinonharjoittajalta varsinaisasioiden eli immateriaalioikeudellisten riita-asioiden, -muutoksenhakuasioiden ja muiden lainkäyttöasioiden käsittelystä oikeudenkäyntimaksua **2050** euroa.

Myös varsinaisasiosta, jotka pannaan vireille hakemuksella, peritään hakemusmaksun sijaan oikeudenkäyntimaksu.⁹² Näitä hakemuksella vireille tulevia markkinaoikeudellisia asioita ovat esimerkiksi sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annettuun lakiin (1061/1978, SopMenL) perustuvat kiellon määräämistä koskevat asiat.⁹³

Vastaavissa asioissa yksityishenkilöltä peritään oikeudenkäyntimaksua **510** euroa. Muutoksenhaussa markkinaoikeuden ratkaisemaan asiaan KKO:ssa ja KHO:ssa maksu on samansuuruinen ja määräytyy samojen perusteiden mukaan kuin markkinaoikeudessa.

91 Rahan arvon muutosta vastaavat korotukset saatettiin voimaan oikeusministeriön asetuksella tuomioistuinmaksulain 2 §:ssä säädettyjen maksujen tarkistamisesta (1383/2018) ja oikeusministeriön asetuksella eräistä tuomioistuinten hakemusmaksuista vuosina 2019–2021 (1384/2018).

92 HE 29/2015 vp., s. 41.

93 HE 29/2015 vp., s. 47.

Markkinaoikeudessa tulee hakemuksella vireille lisäksi myös muita kuin varsinaisasiihin luettavia markkinaoikeudellisia hakemusasioita, joiden käsittelystä on 1.1.2019 alkaen peritty sekä elinkeinonharjoittajalta että yksityishenkilöltä hakemusmaksua **260** euroa. Näitä muita hakemusasioita ovat muun muassa TekijäL 60 a §:n mukaiset asiat sekä OK 7 luvun mukaiset turvaamistoimiasiat ja todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa annetun lain (344/2000) mukaiset asiat.⁹⁴

Vertailuna mainittakoon, että käräjäoikeuksien käsittelemissä IPR-rikosasioissa on 1.1.2019 alkaen peritty oikeudenkäyntimaksua **260** euroa, riippumatta siitä onko asianosaisena luonnollinen vaiko oikeushenkilö. Muutoksenhaussa hovioikeuteen (HO) ja edelleen KKO:hon oikeudenkäyntimaksua peritään **510** euroa.

Maksujen kehitys vuosina 2013–2019

Markkinaoikeuden tuomioistuinmaksuihin tehtiin 1.1.2016 voimaan tulleen uuden tuomioistuinmaksulain sekä oikeusministeriön eräistä tuomioistuinten hakemusmaksuista antaman asetuksen (1744/2015) myötä korotuksia ja erityisesti markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksut moninkertaistuivat aikaisempaan verrattuna.

Erityisesti elinkeinonharjoittajan oikeudenkäyntimaksua koskeva korotus sekä valitusasioiden rinnastaminen riita-asioihin oikeudenkäyntimaksujen osalta ovat saaneet osakseen myös kritiikkiä.⁹⁵ Elinkeinonharjoittajalta perittävä oikeudenkäyntimaksu korotettiin 1.1.2016 alkaen **2000** euroon, kun aikaisemmin oikeudenkäyntimaksu oli ollut **244** euroa. Hakemusmaksun määräksi taas vahvistettiin **250** euroa, kun se aikaisemmin oli ollut **100** euroa.

Ennen 1.9.2013 tapahtunutta teollis- ja tekijänoikeudellisten riita- ja hakemusasioden sekä teollisoikeudellisten valitusasioiden keskittämistä markkinaoikeuteen, asioiden käsittelystä perittäviä tuomioistuin- ja viranomaismaksuja ei ollut yhtenäistetty ja maksujen määrä vaihteli asiaa käsittelevästä tahosta riippuen. Esimerkiksi markkinaoikeuden

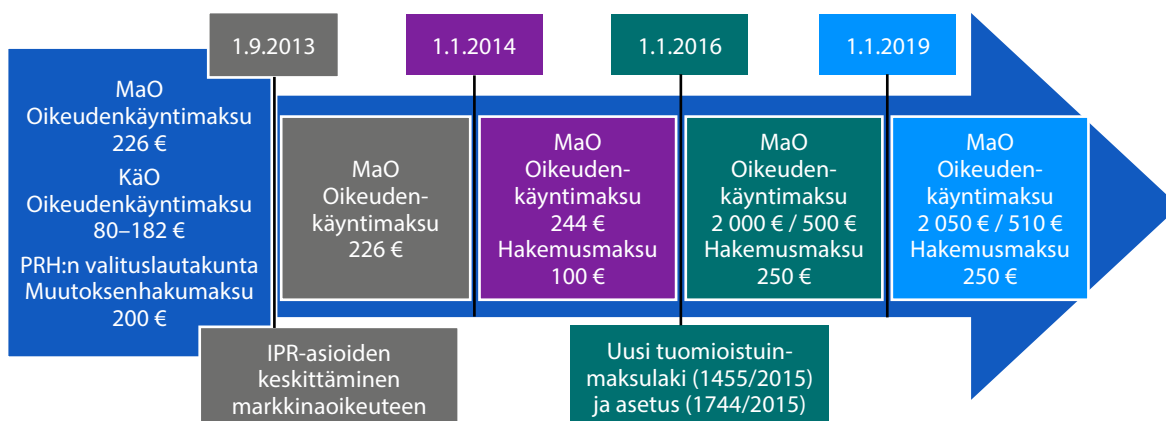
94 TekijäL 60 a §:n mukaisia hakemusasioita on viime vuosina saatettu vireille niin sanottujen ”tekijänoikeuskirjeasioiden” yhteydessä. Näissä hakemusasioissa on ollut kyse siitä, että tekijä tai hänen edustajansa on hakenut tuomioistuimelta määräystä saada lähettimien, palvelimen tai muun sellaisen laitteen ylläpitäjältä taikka muulta välittäjänä toimivalta palvelun tarjoajalta yhteystiedot teleliittymästä, josta tekijän oikeuksien suojan kannalta merkittävässä määrin saatetaan yleisön saataviin tekijänoikeudella suojattua aineistoa ilman tekijän suostumusta.

95 OM (2015) Tuomioistuinmaksulaki. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisu: Mietintöjä ja lausuntoja 40/2015, s. 24–27 ja Max Oker-Blom: Tuomioistuinmaksulaki ja markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksut IPR-asioissa – tilannearvio kolmen vuoden jälkeen 25.2.2019, IPRinfo 1/2019.

oikeudenkäyntimaksu oli 226 euroa, käräjäoikeuksien oikeudenkäyntimaksu 80–182 euroa ja PRH:n valituslautakunnan valitusmaksu 200 euroa.⁹⁶

Markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksua tarkistettiin 1.1.2014 rahan arvon muunnosta vastaavasti 224 euroon ja markkinaoikeudessa otettiin käyttöön erillinen 100 euron suuruisen hakemusmaksu.⁹⁷ Tuomioistuinmaksulain voimaantulon jälkeen oikeudenkäyntimaksun ja hakemusmaksun määrää on 1.1.2019 tarkastettu rahan arvon muutosta vastaavasti 2050 euroon ja 260 euroon (1.1.2016 alkaen 2000 euroa ja 250 euroa).⁹⁸

Kuvio 38. Oikeudenkäyntimaksujen kehitys viime vuosina.

Muutosten tausta

Tuomioistuinmaksulaki tuli voimaan 1.1.2016 ja se perustui oikeusministeriön asettaman työryhmän mietintöön. Oikeusministeriö asetti 27.11.2013 työryhmän laatimaan ehdotuksen tuomioistuinmaksujen käyttöalan laajentamisesta ja maksujen tason korottamisesta sekä mahdollisuuksien mukaan niiden perimisestä ennakolta.

⁹⁶ Oikeudenkäyntimaksut ja PRH:n valituslautakunnan valitusmaksu määräytyivät tuolloin tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetulla lailla (701/1993), edellä mainittua koskevalla muutolailla (1213/2010) sekä työ- ja elinkeinoministeriön asetuksella patenti- ja rekisterihallituksen maksullisista suoritteista (859/2012).

⁹⁷ Rahan arvon muutosta vastaava korotus ja markkinaoikeuden hakemusmaksua koskeva lisäys saatettiin voimaan valtioneuvoston asetuksella tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun lain 3 §:ssä säädettyjen maksujen tarkistamisesta (1058/2013) ja valtioneuvoston asetuksella tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista (1057/2013).

⁹⁸ Rahan arvon muutosta vastaavat korotukset saatettiin voimaan oikeusministeriön asetuksella tuomioistuinmaksulain 2 §:ssä säädettyjen maksujen tarkistamisesta (1383/2018) ja oikeusministeriön asetuksella eräistä tuomioistuinten hakemusmaksuista vuosina 2019–2021 (1384/2018).

Maksutyötyöryhmä luovutti mietintönsä Tuomioistuinmaksulaki (OM 4/2015) oikeusministeriölle 31.12.2014. Mietinnössä ehdotettiin, että tuomioistuinmaksuja nostetaan merkittävästi niin, että ne vastaisivat asiaryhmästä riippuen keskimäärin 6–39 prosenttia asioiden käsittelykustannuksista.⁹⁹ Maksujärjestelmän muutosten tavoitteena oli parantaa tuomioistuinten rahoitustilannetta ja tehostaa maksujen ohjausvaikutusta.¹⁰⁰

Oikeusministeriö pyysi lausuntoja työryhmän mietinnöstä 4.2.2015 päivätyllä lausuntopyyntöllään yhteensä 101 taholta ja lausunto saatiin 81 taholta. Lausuntoja antoivat tuomioistuimet, viranomaiset sekä eri sidosryhmiä, kuten elinkeinoelämää ja järjestöjä edustavat lausunnonantajat. Suhtautuminen maksujen korotuksiin suhtauduttiin vaihtelevasti lausunnonantajasta riippuen ja vastakkainasettelua esiintyi erityisesti viranomaisten ja elinkeinoelämän edustajien välillä.

Markkinaoikeuteen esitetyistä maksuista lausuneet viranomaiset pääosin kannattivat uutta maksutasoa ja sen nähtiin vähentävän asioiden käsittelyn ruuhkaa markkinaoikeudessa ja korkeimmissa oikeuksissa ja esimerkiksi PRH totesi lausunnossaan, että ehdotetut maksut eivät ole niin korkeita, että ne heikentäisivät oikeusturvan saatavuutta. Maksujen korottamisen nähtiin edesauttavan tuomioistuinten käytettävissä olevien rajallisten voimavarojen kohdentamista nykyistä tarkoituksenmukaisemmalla tavalla.

Markkinaoikeuden asiakkaiden myös todettiin olevan pääasiassa yrityksiä, joiden intressit patenteihin ja tavaramerkkeihin liittyvissä tuomioistuinasioissa ovat suuria, eikä korkealakaan oikeudenkäyntimaksulla nähty olevan olennaista merkitystä verrattuna riitaintressin arvoon tai asianajokuluihin.¹⁰¹

Markkinaoikeus totesi omassa lausunnossaan, että kiinteän ja etukäteen määritellyn oikeudenkäyntimaksun sijaan markkinaoikeudessa olisi teollis- ja tekijänoikeudellisissa riita-asioissa mahdollista sitoa oikeudenkäyntimaksu asian intressiin, mikäli riidalle olisi määriteltävissä rahamääräinen arvo.¹⁰²

Elinkeinoelämän näkökulmaa edustaneet lausunnonantajat pitivät esitettyä 2000 euron maksua liian korkeana ja poikkeuksellisena. Oikeudenkäyntimaksua pidettiin korkeana erityisesti suhteessa rekisteröintien hakemusmaksuihin, jolloin oikeudenkäyntimaksu voisi

99 Mietinnössä ehdotetulla tavalla markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksu korotettiin 2000 euroon ja yksityishenkilöiden osalta 500 euroon. Muutoksenhaussa markkinaoikeuden ratkaisuun asiaan korkeimmissa oikeudessa ja korkeimmissa hallinto-oikeudessa maksut määräytyvät mietinnössä ehdotetun mukaisesti samojen perusteiden mukaan kuin markkinaoikeudessa.

100 OM (2015) Tuomioistuinmaksulaki. Lausunnotiivistelmä, s. 10–11.

101 OM (2015) Tuomioistuinmaksulaki. Lausunnotiivistelmä, s. 23 ja HE 29/2015 vp., s. 45.

102 OM (2015) Tuomioistuinmaksulaki. Lausunnotiivistelmä, s. 23.

tosiasiassa estää pieniä ja markkinoille pyrkiviä yrityksiä hakemasta immateriaalioikeuksil-
lensa suojaa.¹⁰³

Lausunnonantajien mukaan mietinnössä esitetty näkemys markkinaoikeuden asiakkaista tai siellä käsiteltävistä asioista ei siten vastaisi totuutta, sillä markkinaoikeuteen todettiin ohjautuvan myös pienten ja keskisuurten yritysten asioita ja asioita, joiden rahallinen intressi voi olla pieni, mutta merkitys suuri. Usea lausunnonantaja myös totesi, että valitusasioita ei tulisi oikeudenkäyntimaksujen osalta rinnastaa riita-asioihin vaan muihin hallinnollisiin asioihin, sillä valitusasiat koskevat viranomaisen päätöksiä.

Käsittelyn maksullisuus ja maksuvelvollinen

Maksullisuus on tuomioistuinkäsittelyä koskeva pääsääntö, jota sovelletaan myös markkinaoikeudessa tapahtuvaan käsittelyyn. Tuomioistuinmaksulain 6 §:n mukaan maksuvelvollinen on asian vireillepanija tai hänen sijaansa tullut.

Immateriaalioikeudellisissa asioissa prosessin vireillepanija on tavallisesti yksinoikeuden haltija tai hakija eli teollis- ja tekijänoikeudellisissa riita- ja hakemusasioissa haastehakemuksen sekä teollisoikeudellisissa valitusasioissa valituksen toimittava ja oikeussuojaa pyytävä taho. Haettaessa muutosta markkinaoikeuden ratkaisuun KKO:sta tai KHO:sta, asian vireillepanija on muutoksenhakua pyytänyt taho.

Vertailuna mainittakoon, että kärjäoikeuksissa käsiteltävissä rikosasioissa asian vireillepanija on oletusarvoisesti syyttäjä eikä asianomistaja eli yksinoikeuden haltija. Maksujen näkökulmasta tällä on merkitystä, sillä syyttäväviranomainen on oikeudenhoidollisista syistä vapautettu tuomioistuinmaksulain mukaisista maksuista. Maksuvapautuksen vuoksi myöskään asianomistaja ei ole kärjäoikeudessa maksuvelvollinen syyttäjä ajamien asioiden osalta. Maksuttomuus koskee myös syytteen yhteydessä ajettua *siviilioikeudellista vahingonkorvausvaatimusta*.

Tietyissä tilanteissa asianomistaja voi itse toissijaisen syyteoikeuden nojalla ajaa syytettä, jolloin asianomistaja on vireillepanija ja maksuvelvollinen oikeudenkäyntimaksun osalta. Näin esimerkiksi tilanteessa, jossa syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta taikka esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta taikka että se keskeytetään tai lopetetaan.

103 OM (2015) Tuomioistuinmaksulaki. Lausunnotiivistelmä, s. 26–27.

Maksuja koskeva kaksijako

Tuomioistuinkäsittelyä koskevat tuomioistuinmaksut määräytyvät markkinaoikeudessa sen mukaan, onko kyse markkinaoikeuden toimivaltaan kuuluvasta varsinaisasiasta vai muusta kuin markkinaoikeudellisesta hakemusasiasta. Kyse on kaksijaosta, sillä varsinaisasiaille on vahvistettu yksi ja samansuuruinen oikeudenkäyntimaksu ja muille kuin markkinaoikeudellisille hakemusasioille yksi hakemusmaksu.

Varsinaisasioiden osalta ei ole tehty tarkempaa erottelua tai porrastusta sen suhteen onko asiassa kyse teollis- ja tekijänoikeudellisesta riita- tai hakemusasiasta vaiko hallinnollisesta valitus- eli muutoksenhakuasiasta, vaan vireillepanijan on asian laadusta riippumatta maksettava samansuuruinen oikeudenkäyntimaksu.

Hallintolainkäyttöliisten valitusasioiden osalta vertailuna mainittakoon, että hallinto-oikeudessa perittävä oikeudenkäyntimaksu on 1.1.2019 alkaen ollut **260** euroa ja KHO:ssa **510** euroa.

Alhaisempia oikeudenkäyntimaksuja on perusteltu sillä, että hallinto-oikeuden oikeudenkäyntimaksun tulee olla selvästi alempi kuin laajojen riita-asioiden käsittelymaksun, sillä asioissa on kyse hallinnon lainalaisuusperiaatteen kannalta keskeisestä oikeudesta saattaa viranomaisen päätöksen oikeellisuus tuomioistuimen arvioitavaksi. Lisäksi hallinto-oikeudessa käsiteltävien asioiden keskimääräiset käsittelykustannukset ovat selvästi riita-asioiden keskimääräisiä käsittelykustannuksia alhaisemmat.¹⁰⁴

Asiatyyppin ja lopputuloksen vaikutus

Tuomioistuinmaksulain 9 §:n mukaan markkinaoikeuden ensimmäisenä asteena käsittelemissä asioissa oikeudenkäyntimaksu peritään riippumatta asian lopputuloksesta. Tämä tarkoittaa asian lopputuloksesta riippuvan maksuvapautuksen puuttumista ja, että markkinaoikeuden käsittelemissä immateriaalioikeudellisissa asioissa oikeudenkäyntimaksu peritään vireillepanijalta asian lopputuloksesta riippumatta.

Markkinaoikeudessa käsiteltävien valitusasioiden osalta onkin poikettu hallintolainkäyttöliisestä periaatteesta, jonka mukaan valittajalta ei peritä oikeudenkäyntimaksua silloin, kun viranomaisen päätöksestä tehty valitus menestyy ja valituksenalaista päätöstä muutetaan muutoksenhakijan eduksi.¹⁰⁵

104 HE 29/2015 vp., s. 44.

105 Vrt. Tuomioistuinmaksulain 9 §:n mukaan oikeudenkäyntimaksua ei peritä, jos hallinto-oikeus, korkein hallinto-oikeus tai vakuutus-oikeus muuttaa valituksenalaista päätöstä muutoksenhakijan eduksi.

Maksuvapautuksen puuttumista kompensoi se, että markkinaoikeudessa asian hävinnyt osapuoli yleensä määrätään korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut, jos asian voittanut osapuoli on sitä erikseen vaatinut. Oikeudenkäyntikulut pitävät sisällään myös mahdollisen oikeudenkäyntimaksun ja asian hävinnyt osapuoli voidaan siten määrätä korvaamaan myös oikeudenkäyntimaksu.¹⁰⁶

Oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevaa pääsääntöä sovelletaan markkinaoikeudessa käsiteltävissä teollis- ja tekijänoikeudellisissa riita- ja hakemusasioissa, jotka käsitellään oikeudenkäymiskaaren mukaisesti, mutta ei hallintolainkäyttöasioina käsiteltävissä valitusasioissa.¹⁰⁷ HOL 95 §:n mukaan oikeudenkäynnin osapuoli on velvollinen korvaamaan toisen osapuolen oikeudenkäyntikulut kokonaan tai osaksi, jos erityisesti asiassa annettu ratkaisu huomioon ottaen on kohtuutonta, että tämä joutuu itse vastaamaan oikeudenkäyntikuluistaan.

Vireillepanijan näkökulmasta asiatyypillä voi siten olla vaikutusta, tuleeko oikeudenkäyntimaksu tai sen määrää vastaava summa lopulta vireillepanijan itsensä vaiko asian hävinneen vastapuolen maksettavaksi. Oikeudenkäyntikuluja voidaan vaatia maksettavaksi myös hallintoprosessissa, mutta kuluvaatimuksen menestyminen on epävarmaa, sillä kohtuullisuusarviointi tehdään aina tapauskohtaisesti. Toisin sanoen valitusasioissa oikeudenkäyntimaksu voi jäädä asiansa voittavan osapuolen maksettavaksi, vaikka asiassa lopulta päädyttäisiin katsomaan, että viranomaisen päätös on alkujaan ollut virheellinen.

3.3.2 Kyselytutkimuksessa esitetyjä näkökulmia

Eri sidosryhmille lähetetyssä IPR-tuomioistuinten toimintaa koskevassa kyselyssä erityiskysymyksenä osallistujilta kysyttiin, ovatko markkinaoikeudessa perittävät tuomioistuinmaksut IPR-asioissa sopivalla tasolla ja tulisiko maksujen määrääytymisen perusteita tai mekaniikkaa jollakin tavalla muuttaa nykyiseen verrattuna ja miten tämä tulisi käytännössä toteuttaa.

Tuloksista oli havaittavissa nykyiseen maksutasoon ja maksujen määrääytymisperusteisiin kohdistuvaa tyytymättömyyttä. Yleisesti ottaen oikeudenkäyntimaksuja pidettiin edelleen liian korkeina ja poikkeuksellisina suhteessa muihin vastaaviin maksuihin yleisissä ja

¹⁰⁶ HE 29/2015 vp., s. 32.

¹⁰⁷ Vertailuna mainittakoon, että oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevan ROL 9 luvun mukaan vastaavasti käräjäoikeudessa asianomistajan yksin ajamien rikosasioiden ja syyteasioiden yhteydessä käsiteltävien yksityisoikeudellisten vaatimusten osalta vastaajan velvollisuudesta korvata asianomistajan oikeudenkäyntikulut, on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaassa säädetään.

hallintotuomioistuimissa. Vastauksissa oli havaittavissa yhteneväisyyttä lausuntoihin, joita elinkeinoelämää edustavat lausunnonantajat antoivat tuomioistuinmaksulakia koskevaan työryhmämietintöön (OM 4/2015).

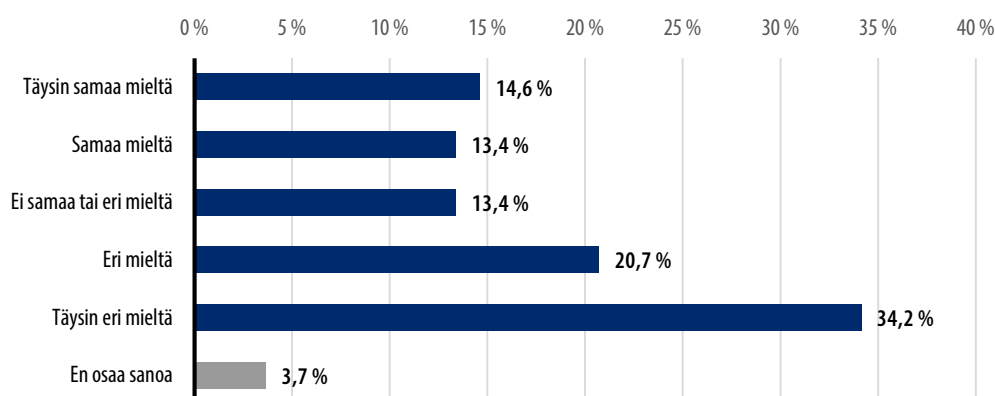
Nykyistä maksujärjestelmää pidettiin haitallisena pienen yritysten näkökulmasta ja siihen ehdotettiin tehtäväksi muutoksia. Erityisesti valitusasioista perittävää oikeudenkäyntimaksua pidettiin kohtuuttomana ja maksun määrää tulisi huomattavasti alentaa nykyisestä.

Elinkeinonharjoittajan oikeudenkäyntimaksua pidetään liian korkeana

Vastanneista yhteensä yli puolet (55 %) vastasi olevansa asiasta eri mieltä, kun heiltä kysyttiin, onko markkinaoikeuden 2050 euron oikeudenkäyntimaksu IPR-asioissa sopivalla tasolla elinkeinonharjoittajan näkökulmasta. Perustelujen mukaan oikeudenkäyntimaksu olisi liian korkea erityisesti valitusasioiden ja tarkemmin tavaramerkkiasioden kohdalla, joissa oikeudenkäyntimaksu muodostaa merkittävän osan asian kokonaiskustannuksista.

Kuvio 39. Vastausjakauma väittämään 'Markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksu (2050 €) IPR-asioissa on sopivalla tasolla elinkeinonharjoittajan näkökulmasta'. (n=82).

Markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksu (2050,00 €) IPR-asioissa on sopivalla tasolla elinkeinonharjoittajan näkökulmasta

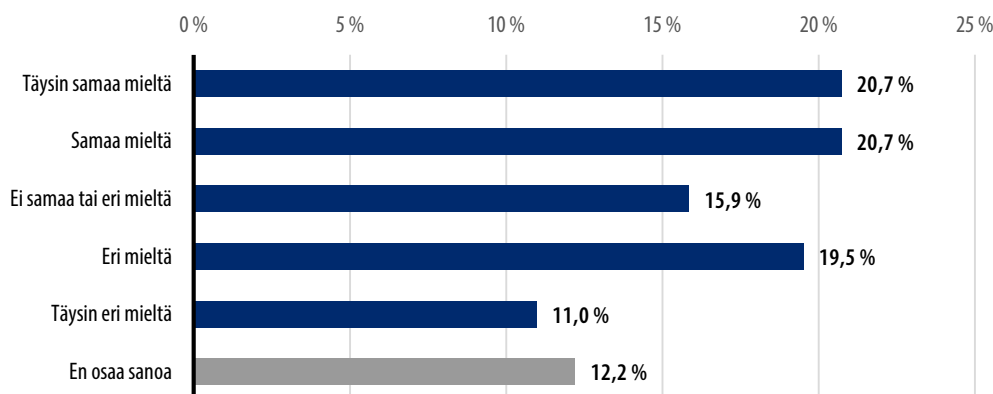

Riita-asioissa, joissa kustannukset ovat jo lähtökohtaisesti korkeammat ja oikeudenkäyntimaksu muodostaa vain murto-osan kokonaiskustannuksista, nykyinen maksutaso nähtiin kohtuullisempana tai sen katsottiin olevan oikealla tasolla. Poikkeuksena kuitenkin alhaisen intressin ja sisällöltään yksinkertaiset oikeudenkäynnit, joiden osalta korkea oikeudenkäyntimaksua ei pidetty perusteltuna ottaen huomioon, että myös yleisissä tuomioistuimissa käsitellään laajoja ja sisällöltään monimutkaisia oikeudenkäyntejä markkinaoikeutta alhaisemmalla oikeudenkäyntimaksulla.

Yksityishenkilöltä perittävän 510 euron oikeudenkäyntimaksun osalta vastaajien mielipiteet jakautuivat tasaisemmin ja maksua pidettiin tasoltaan sopivampana kuin elinkeinonharjoittajalta perittävää maksua.

Kuvio 40. Vastusjakauma väittämään 'Markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksu (510 €) on IPR-asioissa sopivalla tasolla yksityishenkilön näkökulmasta'. (n=82).

Markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksu (510,00 €) IPR-asioissa on sopivalla tasolla yksityishenkilön näkökulmasta

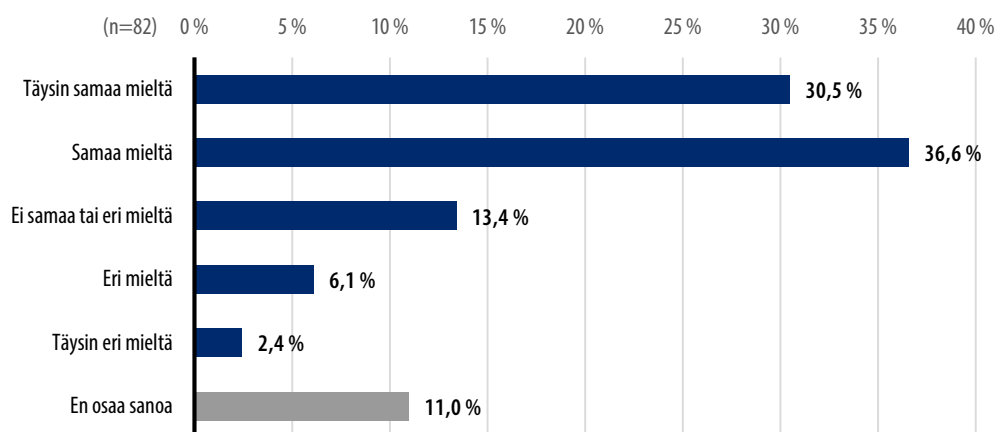

Maksua pidettiin kuitenkin korkeahkona oikeussuojan saatavuuden näkökulmasta, sillä yksityishenkilön näkökulmasta oikeudenkäyntimaksuissa ei saisi olla eroja yleisiin- ja hallintotuomioistuimiin ja niissä perittäviin maksuihin verrattuna. Toisaalta maksun katsottiin hyväksyttävällä tavalla edellyttävän asioilta ainakin vähäistä suurempaa taloudellista intressiä, asettavan tarpeellisen harkintakynnyksen prosessin käynnistämiseksi ja karsivan turhia ja "kiusallaan aloitettuja" asioita pois markkinaoikeudesta.

Markkinaoikeudessa perittävän 260 euron hakemusmaksun osalta vastanneista selvästi yli puolet (67 %) katsoi hakemusmaksun olevan IPR-asioissa sopivalla tasolla. Perustelujen mukaan hakemusmaksun määrä on sopiva ja verrattain vähäinen verrattuna muihin asiasta aiheutuviin oikeudenkäyntikuluihin nähden. Turvaamistoimiasioiden todettiin myös perinteisesti aiheuttavan huomattavia oikeudenkäyntikuluja, ja maksa tulisi jopa korottaa, jotta kynnyksensä saattaa asioita vireille olisi nykyistä korkeampi.

Kuvio 41. Vastausjakauma väittämään 'Markkinaoikeuden hakemusmaksu (260 €) IPR-asioissa on sopivalla tasolla': (n=82).

Markkinaoikeuden hakemusmaksu (260,00 €) IPR-asioissa on sopivalla tasolla

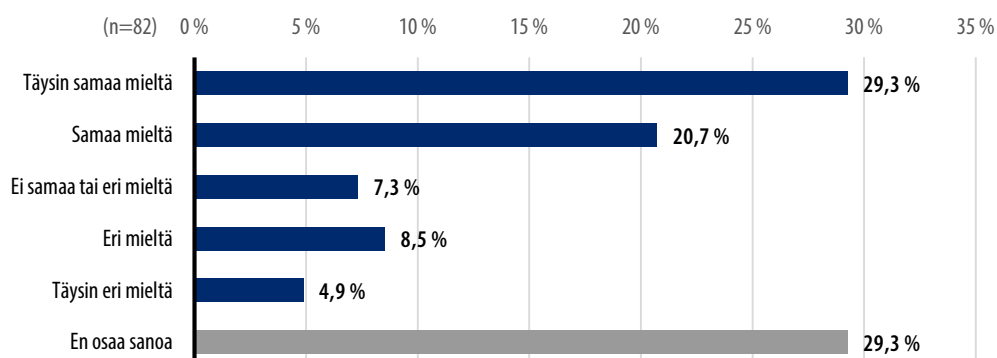

Korotuksilla on ollut vaikutuksia oikeusprosessien määrään ja oikeusturvan toteutumiseen

Vastanneista puolet (50 %) katsoi oikeudenkäyntimaksujen korotuksilla olleen alentava vaikutus käsiteltävien asioiden määrään ja asianomistajien tosiasiallisiin mahdollisuuksiin saattaa asioita vireille markkinaoikeudessa. Vähemmistö vastanneista (14 %) katsoi, että korotuksilla ei ole ollut kuvattua vaikutusta. Vastanneista 29 % ei ottanut esitettyyn väitteeseen kantaa.

Kuvio 42. Vastausjakauma väittämään 'Uuden tuomioistuinlain (1.1.2016) mukaiset oikeudenkäyntimaksujen korotukset ovat vaikuttaneet alentavasti asianomistajien halukkuuteen ja mahdollisuuteen saattaa asioita markkinaoikeuden käsiteltäväksi'. (n=82).

Uuden tuomioistuinlain (1.1.2016) mukaiset oikeudenkäyntimaksujen korotukset ovat vaikuttaneet alentavasti asianomistajien halukkuuteen ja mahdollisuuteen saattaa asioita markkinaoikeuden käsiteltäväksi

Annettujen perustelujen mukaan oikeudenkäyntimaksujen korotukset ovat alentaneet asianomistajien halukkuutta, ja mahdollisuuksia saattaa asioita vireille markkinaoikeudessa, mikä on edelleen näkynyt markkinaoikeuden juttumäärien huomattavana vähentymisenä. Korotuksilla nähtiin olevan kuvatus kaltaisia vaikutuksia erityisesti pienten ja keski suurten yritysten keskuudessa, mutta myös suurempien yritysten halukkuus saattaa asioita vireille on laskenut entisestä.

Vaikutusten nähtiin erityisesti kohdistuneen valitusasioihin ja varsinkin tavaramerkkilituisiin. Asianomistajat ja yritykset ovat valitusten sijaan pitäneet edullisempänä vaihtoehtona tehdä kokonaan uusi rekisteröintihakemus. Korotusten nähtiin johtaneen myös siihen, että kotimaisen tavaramerkin sijasta on entistä enemmän siirrytty hakemaan EU-rekisteröintejä, joissa muutoksenhausta perittävät maksut ovat Suomea alhaisemmalla tasolla.

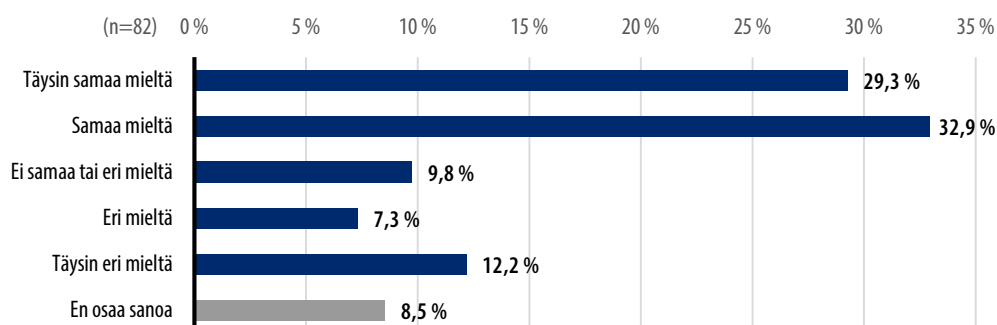
Vaikutusten ei kuitenkaan nähty olevan olennaisia liiketoiminnan kannalta merkittävässä asioissa, joissa intressi ja muut oikeudenkäyntikulut ovat kokonaisuudessaan korkealla tasolla.

Oikeudenkäyntimaksujen tulisi määräytyä asian ja osapuolten olosuhteiden perusteella

Vastanneista selvästi yli puolet (62 %) katsoi, että nykyinen järjestelmä ei riittävällä tavalla ota huomioon pk-yritysten, startup-yritysten ja yksityishenkilöä vastaavien elinkeinonharjoittajien todellisia olosuhteita ja maksukykyä. Vastajille ehdotettiin esimerkinomaisesti nykyisen kaksijakoisen mallin muuttamista siten, että oikeudenkäyntimaksut porrastettaisiin yritysten koon perusteella.

Kuvio 43. Vastausjakauma väittämään 'Nykyinen kaksijaottelu elinkeinonharjoittajiin ja yksityishenkilöihin oikeudenkäyntimaksun määrää määriteltäessä ei ota riittävällä tavalla huomioon pk-yritysten, startup:ien ja yksityishenkilöä vastaavien elinkeinonharjoittajien todellisia olosuhteita'. (n=82).

Nykyinen kaksijaottelu elinkeinonharjoittajiin ja yksityishenkilöihin oikeudenkäyntimaksun määrää määriteltäessä ei ota riittävällä tavalla huomioon pk-yritysten, start-up:ien ja yksityishenkilöä vastaavien elinkeinonharjoittajien todellisia olosuhteita

Vastausten mukaan nykyjärjestelmä ei riittävällä tavalla ota huomioon, että elinkeinonharjoittajiksi luettavien pienten yritysten käytettävissä olevat resurssit ovat tosiasiaa usein samat kuin yksityishenkilöllä. Muutoksia pidettiin tärkeinä, mikäli yrityksiä tosiasiallisesti halutaan tukea niiden kokoluokasta tai tilanteesta riippumatta.

Yleisesti ottaen yrityksen kokoon ja liikevaihtoon perustuvaa porrastamista pidettiin kannettavana. Toisaalta pidettiin tärkeänä, että maksujärjestelmä ei muodostuisi liian monimutkaiseksi ja käytännössä vaikeasti toteutettavaksi, eikä se saisi kohtuuttomasti aiheuttaa hankalia rajanveto- ja yhdenvertaisuuskysymyksiä. Vaihtoehtoisesti vastaajat kannattivat maksujärjestelmän muuttamista siten, että oikeudenkäyntimaksu sidottaisiin käsiteltävän asian intressiin, jolloin maksu määräytyisi esimerkiksi riita-asian rahamääräisen arvon perusteella.

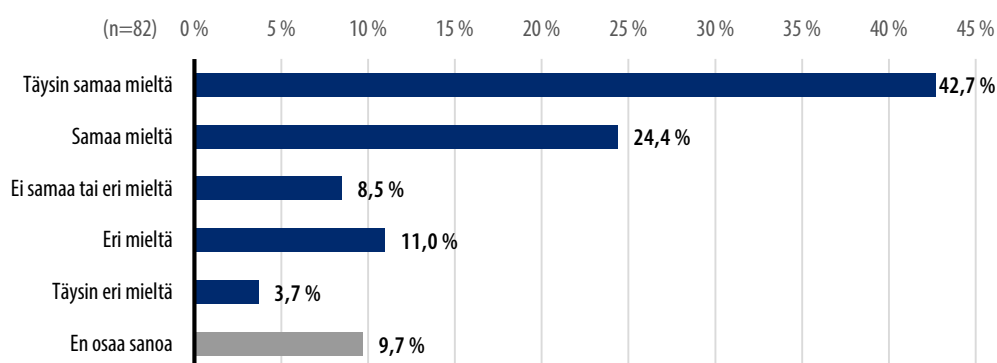
Oikeudenkäyntimaksujen lisäksi asiamieskulujen korkeaa tasoa erityisesti pitkissä prosesseissa pidettiin yleisesti ongelmallisena. Tuomioistuinprosessin yksinkertaistamista, esimerkiksi annettavien vastineiden määrää rajoittamalla, pidettiin maksutason alentamisen ohella tehokkaana tapana rajoittaa kaikkien osapuolien kustannuksia.

Valitusasian oikeudenkäyntimaksun tulisi olla selvästi matalampi

Vastanneista suurin osa (67 %) piti nykyistä maksutasoa liian korkeana ja kohtuuttomana valitusasioiden osalta. Vastaajille ehdotettiin nykymallin muuttamista siten, että valitusasiat erotettaisiin omaksi asiaryhmäkseen oikeudenkäyntimaksun näkökulmasta.

Kuvio 44. Vastausjakauma väittämään 'Rekisteröinti- eli valitusasioista perittävät oikeudenkäyntimaksut ovat kohtuuttoman korkeita. Nykyistä mallia tulisi muuttaa esimerkiksi siten, että valitusasiat erotettaisiin omaksi ryhmäkseen oikeudenkäyntimaksua määrittäessä'. (n=82).

Rekisteröinti- eli valitusasioista perittävät oikeudenkäyntimaksut ovat kohtuuttoman korkeita. Nykyistä mallia tulisi muuttaa esimerkiksi siten, että valitusasiat erotettaisiin omaksi ryhmäkseen oikeudenkäyntimaksua määrittäessä

Vastauksissa kannatettiin valitusasioiden erottamista muista markkinaoikeudessa käsiteltävistä asioista ja alhaisempaa maksutasoa, joka nähtiin perusteltuna erityisesti silloin, kun asiassa ei olisi vastapuolta.¹⁰⁸ Verrokkina mainittiin myös lakkautettu PRH:n valituslautakunta, jossa käytännössä samojen maksutaso oli nykyistä huomattavasti alhaisempi.

Nykyisen maksutason katsottiin vähentävän elinkeinonharjoittajien ja erityisesti pienempien yritysten tosiasiallisia mahdollisuuksia saattaa PRH:n tekemät ratkaisut uudelleenarvioitavaksi, minkä katsottiin johtaneen siihen, että valittaminen ei ole yritysten kannalta järkevä vaihtoehto, vaan käytännössä yritykset päätyvät tekemään uusia hakemuksia.

Yhteen ja ennalta määrättyyn oikeudenkäyntimaksuun perustuvan maksujärjestelmän ylläpitämistä ei pidetty hyväksyttävänä ainoastaan sillä perusteella, että yhteen maksuun perustuva järjestelmä olisi toteutukseltaan muita vaihtoehtoja yksinkertaisempi.

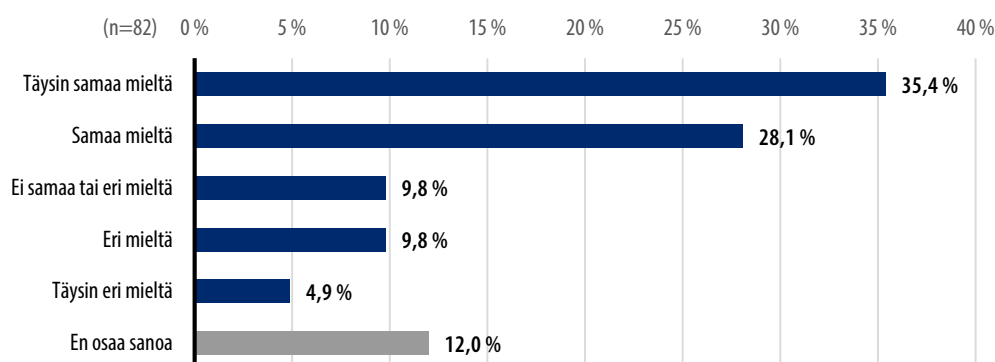
Viranomaisen tekemästä virheestä tulisi seurata maksuvapautus

Vastanneista selvästi yli puolet (64 %) kannatti valitusasioiden oikeudenkäyntimaksujen osalta maksuvapautusta silloin, kun viranomaispäätöksestä tehty valitus menestyy.

108 Valitusasioiden osalta on kuitenkin todettava, että väite- ja mitättömäksi julistamismenettelyssä vallitsee oikeudenkäynnille ominainen kaksiasianosaissuhde. Sen sijaan valittajan valittaessa kielteisestä rekisteröintipäätöksestä valituksen käsittelyssä on kysymys eräänlaisesta jatketusta viranomaiskäsitteystä, joka kohdistuu oikeuden myöntämisedellytyksiin. Yhteistä rekisteröinti- ja väiteasioille on, että niissä molemmissa on kysymys muutoksenhausta hallintopäätökseen. ks. OM (2007) IPR-asioiden tuomioistuinkäsittelyn keskittäminen. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:20, s. 22–23.

Kuvio 45. Vastausjakauma väittämään 'Rekisteröinti- eli valitusasioiden osalta tulisi säätää asian lopputuloksesta riippuvasta maksuvapautuksesta siten, että valittajan ei tarvitsisi maksaa oikeudenkäyntimaksua, jos viranomaispäätöksestä tehty valitus menestyy'. (n=82).

Rekisteröinti- eli valitusasioiden osalta tulisi säätää asian lopputuloksesta riippuvasta maksuvapautuksesta siten, että valittajan ei tarvitsisi maksaa oikeudenkäyntimaksua, jos viranomaispäätöksestä tehty valitus menestyy

Maksuvapautusta kannatettiin ja sen katsottiin olevan perusteltu, mikäli nykyinen maksutaso säilyisi ennallaan tai sitä alennettaisiin ainoastaan vähän. Perusteluissa viitattiin muun muassa tuomioistuinmaksulain 9 §:ään, jonka mukaan oikeudenkäyntimaksua ei peritä, jos KHO muuttaa valituksenalaista päätöstä muutoksenhakijan eduksi ja vastaavan lisäyksen tekemistä pidettiin tarpeellisena myös markkinaoikeudessa käsiteltävien valitusasioiden osalta.

Eryteisesti maksuvapautus tulisi määrätä tilanteissa, joissa viranomaisen voitaisiin todeta tehneen asian käsittelyssä virheen ja valittajalle olisi siten aiheutunut viranomaisen toiminnasta aiheettomia kuluja. Tällöin maksuvapautus voitaisiin tarkemmin sitoa esimerkiksi siihen, onko valittaja osoittanut viranomaispäätöksessä olleen virhe alusta asti vai onko vasta valitusvaiheessa tullut esiin uutta ja lopputuloksen kannalta merkittävää seikkaa, joka ei ollut aiempaa päätöstä tehneen viranomaisen tiedossa. Toisin sanoen maksuvapautuksen kannalta olisi tällöin olennaista se, olisiko valittaja voinut tuoda jo viranomaisvaiheessa esiin sellaisia seikkoja, joilla olisi voinut olla vaikutusta viranomaisen päätöksentekoon.

Maksuvapautuksen merkityksen katsottiin toisaalta vähentyvän, mikäli valitusasian vireilepanija voisi varmistua siitä, että päätöksen tehnyt viranomainen velvoitettaisiin korvaamaan valittajan oikeudenkäyntikulut markkinaoikeudessa HOL 95 §:n nojalla.

4 Aineettomien oikeuksien hyödyntäminen korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa

Osatavoitteen toteutuksesta vastannut VTT.

Osatavoitteen toteutus

Osakokonaisuuden tavoitteena oli selvittää tietokoneohjelmien asemaa ja merkitystä korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten innovaatio- ja keksintötoiminnassa. Osatehtävässä on tunnistettu prosessit, joilla korkeakoulut ja/tai tutkimuslaitokset pyrkivät tunnistamaan mahdollisia immateriaalisia oikeuksia sekä sitä, miltä osin ne jäävät tunnistamatta. Lisäksi on pyritty arvioimaan, miten merkittävä rooli tietokoneohjelmilla sekä tietokannoilla on tutkijoiden näkökulmasta sekä sitä, miten tutkijat näkevät korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten prosessit tähän liittyen.

Osatavoite on toteutettu kyselynä sekä haastatteluina. Kyselytutkimus toteutettiin satunnaisotantaan perustuvana kyselynä suomalaisilta tutkijoilta. VTT:n satunnaisotanta perustuu suomalaisiin tutkijoihin, jotka ovat julkaisseet viimeisen kahden vuoden aikana. Tutkijoista tunnistetaan 4 773 vastaajan otanta, ylipainottaen luonnontieteitä, tekniikkaa, lääke- ja biotieteitä. Kyselyä täydennetään myös ammattikorkeakoulujen henkilöstöllä, koska näiden julkaisuaktiiviteetti on alhaisempi ja siten jäisivät aliedustukseen otannassa. Kyselytutkimuksen tavoitteena on selvittää, syntyykö tutkimustyön aikana tietokoneohjelmia tai tietokantoja, sekä arvioimaan näiden määrää. Kyselytutkimus selvittää lisäksi, miten tutkijat raportoivat tai dokumentoivat toteutetut tietokoneohjelmat ja tietokannat sekä miten tutkijat tai organisaatiot toteuttavat ohjelmien tai tietokantojen lisenssiehdot.

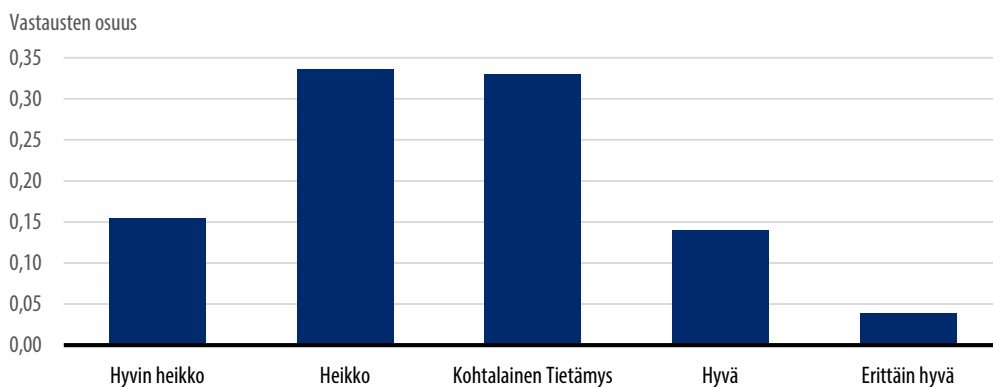
Kyselyyn osallistui 493 tutkijaa, jotka ovat julkaisseet viime aikoina kansainvälisessä vertaisarvioidussa lehdessä seuraavilla tutkimusaloilla: luonnontieteet, insinööritieteet, biotieteet, lääketieteet ja liike-elämään suuntautuneet yhteiskuntatieteet. Kysely toteutettiin verkkokyselynä, josta lähetettiin kaksi muistutusta. Vastausprosentiksi muodostui 10,4 %. Kyselyllä kartoitettiin myös vastaajien piirteitä, kuten kyselykieli (suomi tai englanti), organisaatiotyyppi (4 tyyppiä: valtion tutkimuslaitokset (11), yliopistot (13), ammattikorkeakoulut (22) ja muut-kategoria nimeltä), tutkimusala (64 Suomen Akatemian tutkimusalaa), uran vaihe (4 kpl) ja akateeminen kokemus (5 kategorialla). Suurin osa vastaajista vastasi kyselyyn suomeksi (78 %), mutta 22 % vastasi kyselyyn englanniksi.

Suurin osa vastaajista oli yliopistoista (65,3 %). Myös valtion tutkimuslaitokset olivat hyvin edustettuina (23,7 %), kun taas pienempi osuus vastaajista oli ammattikorkeakouluista (6,7 %). On huomattavaa, että osa vastaajista ilmoitti toimivansa korkeakoulujen ulkopuolisissa organisaatioissa, kuten sairaaloissa tai yrityksissä (4,3 %). Vastaajat edustivat laajasti eri akateemisia aloja, ja edustettuna oli 57 valittavista 64 tutkimusalasta. Kohderyhmän mukaisesti tutkimusaloista eniten vastaajia oli fysiikasta (31 vastaajaa eli 6,3 prosenttia kaikista vastaajista), geotieteet (27 eli 5,5 prosenttia), tietojenkäsittelytieteet (25 eli 5,1 prosenttia) ja materiaalitieteet ja -teknologia (23 eli 4,7 prosenttia), mutta hyvin edustettuna oli myös yhteiskuntatieteellisen kontrolliryhmämme tutkimusala kauppatieteet (20 vastaajaa eli 4,1 prosenttia). Vastaajissa painoutuivat vanhemmat tutkijat. 57 prosenttia vastaajista oli vakiintuneita tutkijoita, joista 25,2 prosenttia ilmoitti olevansa tutkimusjohtajia. Lähes puolella vastaajista (44 %) oli yli 15 vuoden akateeminen kokemus. Vastaajia, joilla ei ollut tohtorintutkintoa, oli vain 20,1 prosenttia otoksesta.

Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten johdon haastatteluilla syvennettiin kyselytutkimuksen analyysia. Tavoitteena oli lisävalaista 1) innovaatio- ja keksintötoiminnan seurantamekanismeja sekä dokumentointia sekä 2) selvittää ohjelmien ja tietokantojen merkittävyys yliopistojen ja tutkimuslaitosten innovaatio- ja keksintötoiminnassa. Haastattelujen kokonaismäärä oli 9, joista 3 työskenteli immateriaalioikeuksien parissa operatiivisen johdon tehtävissä ja 6 strategisen johdon tehtävissä. Haastatelluista 3 työskentelee ammattikorkeakouluissa, 1 tutkimuslaitoksessa ja 5 yliopistoissa. Haastattelut toteutettiin verkkohaastatteluina, mitkä nauhoitettiin. Yksittäisen haastattelun kesto oli 45–72 min. Haastatteluihin osallistui 1–3 tutkijaa. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoidusti, ja menetelmänä käytettiin aktiivista haastattelua (active interviewing). Haastattelun ennakkomateriaalina käytettiin tutkijakyselyn tuloksia.

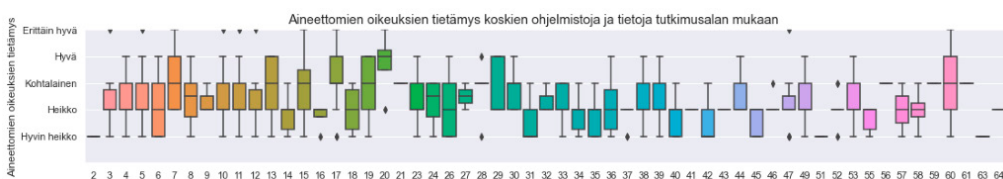
4.1 Tunnistamisen prosessit

Suomalaisissa tutkimusorganisaatioissa aineettomien oikeuksien tuntemus on melko rajallista, ja vain 20,1 prosenttia vastaajista totesi, että heillä on hyvä tai erittäin hyvä aineettomien oikeuksien tuntemus. Yllättäen vain 17,8 prosenttia vastaajista oli hyvin perillä organisaationsa aineettomien oikeuksien prosesseista, kun taas lähes puolet (49,1 prosenttia) vastaajista ilmoitti tuntevansa nämä prosessit huonosti tai hyvin huonosti.

Kuvio 46. Tutkijan tuntemus organisaation aineettomien oikeuksien prosesseista.**Tietämyksen jakautuminen organisaatioiden aineettomien oikeuksien prosesseista**

Tulokset osoittivat lisäksi sen, että tietämys organisaatioiden sisäisistä aineettomien oikeuksien prosesseista lisääntyy urapolun varrella, ja erityisesti johtavat tutkijat ovat hyvin perehtyneitä, mutta keskimäärin saavutettiin ”kohtuullisen tiedon” taso.

Ohjelmistojen ja tietokantojen aineettomiin oikeuksiin liittyvä tietämys on vieläkin rajallisempaa, sillä 61 prosenttia ilmoitti tietämyksensä olevan heikko ja vain 12,8 prosenttia sen olevan hyvä. Seuraava kuvio osoittaa, että paras tuntemus on kone- ja valmistustekniikan (koodi 7), tietojenkäsittelytieteiden (koodi 17) ja systeemibiologian ja bioinformatiikan (koodi 29) alalla.

Kuvio 47. Ohjelmistoon ja dataan liittyvä aineettomia oikeuksia koskeva tieto tutkimusaloittain.

Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten johdon haastattelut vahvistavat tutkijakyselyn tuloksia. Tutkijoiden kyky tunnistaa tutkimuksen tuloksena syntynyttä, suojattavissa olevaa aineetonta omaisuutta nähdään alhaiseksi. Yleisesti ottaen tutkijoiden tietämys aineettomista oikeuksista sekä tutkimustoiminnan myötä syntyneen aineettoman omaisuuden kaupallistamisesta nähdään vähäiseksi, ja mutta tutkijat, jotka ovat aktiivisia, tuntevat prosessit verrattain hyvin. Tutkijakyselystä poiketen innovaatiopalveluiden taso nähdään

verrattain hyväksi yliopistokentällä. Sen sijaan ammattikorkeakouluissa IPR-tukipalveluiden ja -prosessien kehittäminen on vasta aluillaan, mutta se on tunnistettu strategisesti tärkeäksi kehittämiskohteeksi.

Haastattelut osoittavat, että eräs keskeinen pullonkaula aineettomien oikeuksien hyödyntämisessä on sekä tutkijoiden että organisaatioiden heikko kyky tunnistaa tutkimusprosessin aikana tuloksia, joita potentiaalisesti suojaa erilaiset aineettomat oikeudet. Keskeiseksi keinoksi parantaa tutkijoiden kykyä tunnistaa kaupallisesti hyödynnettäviä tuloksia nähdään viestintä ja koulutus.

4.2 Tietokoneohjelmien ja tietokantojen rooli

Noin kolmannes vastaajista (35 % otoksesta eli 174 vastaajaa) ilmoitti kehittäneensä ohjelmistoja tai tietokantoja tutkimustyönsä aikana kolmen viime vuoden aikana (2018–2020). Taulukko 10 kuvaa minkälaisia tietokanta- ja ohjelmistokehitystoimia on ollut käytössä kolmen viime vuoden aikana (2018–2020). Tuloksista havaitaan, että valtaosa on kerännyt (80 %) ja tallentanut (74 %) tietoa, vajaa kolmasosa (32 %) ilmoitti suunnitelleensa ja koodanneensa tietokantoja. Toinen huomio on se, että vaikka suuri enemmistö on kehittänyt ohjelmistoja omiin tai tiimin tutkimustarkoituksiin, vain vajaa neljäsosa (24 %) on kehittänyt asiakasohjelmistoja.

On tärkeää huomata, että tietovarastojen käyttö tietokantojen tai ohjelmistojen tallentamiseen on edelleen rajallista. Vastaajat käyttivät mieluummin ulkoisia tietovarastoja kuin organisaation sisäisiä. Ulkoisia rekistereitä on käyttänyt lähes kolmannes (viidennes) ohjelmiston (tietokannan) rekisteröinnin alaryhmästä.

Taulukko 10. Tuntemus kehittämistoimista.

Kehittämistoiminta	Aktiivisten vastaajien osuus (n=174)
On kerännyt tutkimustietoja	81 %
On tallentanut tietoja tietokantaan	74 %
On suunnitellut ja koodannut tietokantaa	32 %
On rekisteröinyt tietokannan sisäiseen tietovarastoon	17 %
On rekisteröinyt tietokannan ulkoiseen tietovarastoon	18 %
On kirjoittanut ohjelmistoa (SW) henkilökohtaiseen käyttöön	70 %

On kehittänyt ohjelmiston tutkimustiimien sisäistä käyttöä varten	62 %
On kirjoittanut mukautettua ohjelmistoa (asiakkaalle)	24 %
On saattanut ohjelmiston käytettäväksi sisäiseen tietovarastoon	23 %
On saattanut ohjelmiston käytettäväksi ulkoiseen tietovarastoon	29 %

Kun tarkastellaan, kuinka suuren osa työajasta tutkijoiden alaryhmästä (n=174) käyttää ohjelmistojen ja tietokantojen valmistamiseen tutkimustarkoituksiin, puolet (63 prosenttia) kehittäjistä kertoi, että 1–25 prosenttia ajasta kuluu ohjelmiston (tietokannan) kehittämiseen. Vain 10,5 prosenttia (3,6 prosenttia) kehittäjistä ilmoitti käyttäneensä yli puolet vuoden 2020 työajastaan ohjelmistojen (tietokannan) kehittämiseen.

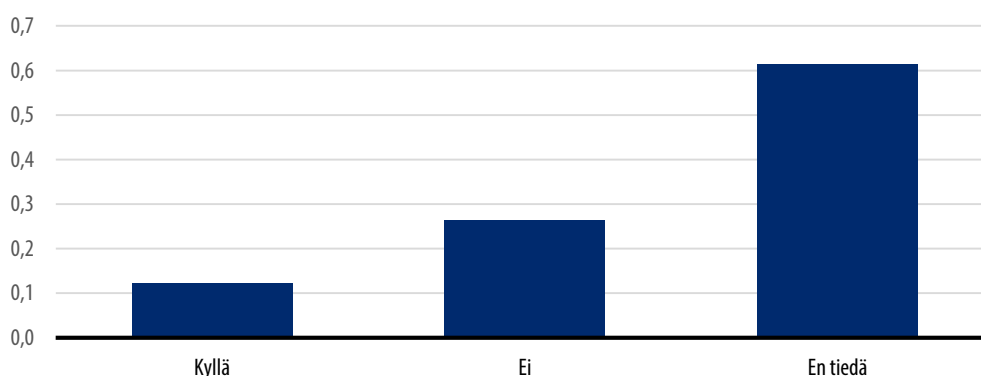
Tutkimuksen seuraavassa osassa keskitytään tietokantojen ja ohjelmistojen kaupallistamiseen liittyviin organisaatiokäytäntöihin ja -prosesseihin. Näiden käytäntöjen tavoitteena tulisi olla tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden lisääminen. Aiheeseen liittyvät kysymykset antavat tietoa nykyisistä käytännöistä ja nykyisestä tutkijoiden tietoisuudesta näistä käytännöistä.

Yleisenä havaintona on, että tutkijoiden tietoisuus kaupallistamiskäytännöistä on melko vähäistä. Kussakin kysymyksessä 25–61 prosenttia asianomaisista alaotoksen vastaajista ilmoitti, ettei tiedä käytössä olevista organisaatiokäytännöistä. Yleisin käytäntö (53 %) on tutkimuksen tiedonhallinnan käytäntöjen käyttö (ja tietoisuus niistä). Noin neljännes vastaajista ilmoitti, että on olemassa organisaatiota koskevia käytäntöjä, kuten selkeä tekijänoikeuksien siirtoprosessi (26 %), tutkijoiden odotettu proaktiivisuus kaupallistamisessa (25 %) ja tarve sisällyttää tutkimushankkeisiin aineettomien oikeuksien kehittämissuunnitelmat (25 %).

Organisaatioiden heikoimmat käytännöt koskevat avoimen lähdekoodin ohjelmistojen (OS) lisensointiehtojen hallintaa niiden säilyttämiseksi lisensoitavina (12 %), tietokantojen ja ohjelmistojen aineettomien oikeuksien rekisteröintiä (12 %) ja erityisesti ohjelmistokoodausta koskevien ohjeita sen varmistamiseksi, että tulokset ovat lisensoitavissa (5 %). Erot organisaatiotyyppien ja urapolkuluokkien välillä ovat tilastollisesti merkityksettämiä.

Kuvio 48. Organisaatio hallinnoi avoimen lähdekoodin ohjelmiston käyttöoikeusehtoja.**Organisaatio hallinnoi lisensointia avoimen lähdekoodin ohjelmistoissa**

Vastausten osuus (n=167)

Lisäkysymyksessä katsotaan tarkemmin tutkijoiden kehittämien tietokantojen ja ohjelmistojen (n=142) tai organisaatioiden lisensointistrategioiden käytäntöjä. Tulosten perusteella useimmat vastaajat eivät tiedä kehittämänsä tietokannan (61 prosenttia alaotoksesta) tai ohjelmiston (56 prosenttia) suojaamiseen käytettyä organisaatiolisenssistrategiaa.

Yleisimpiä kehittyneille ohjelmistoille [tietokannat] määrättyjä lisensointistrategioita ovat yhteistyö yliopistojen (28 %) [22 %] ja teollisuuden (22 %) [13 %] kanssa ilman patenttirajoituksia, patentoimattomien innovaatioiden vapauttaminen julkaisuun (23 %) [15 %] ja osallistuminen avoimen lähdekoodin lisensointiin (23 %) [11 %]. Erityisesti osallistuminen patenttikeskittymiin on hyvin harvinaista (n=4).

Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten johdon haastattelut osoittavat, että keksinnöt ja keksintöilmoitukset ovat pääroolissa aineettomien oikeuksien osalta, johtuen osittain korkeakoulukeksintölaista. Sen sijaan tavaramerkkejä, teosilmoituksia, ja muita tekijänoikeuksia syntyy vähemmän. Pääosa keksinnöistä syntyy tekniikan, bio- ja lääketieteen aloilla. Tietokantoja ja tietokoneohjelmistojen kaltaisten aineettomien oikeuksien suojaaminen ja kaupallistaminen on toistaiseksi vähäistä tutkimussektorilla. Lisäksi haastatteluista ilmenee, että tietokantojen ja ohjelmistojen hallinta on kehittymätöntä, ja osittain tästä syystä tutkimusorganisaatioilla ei tietoa tai näkyvyyttä tutkimuksen myötä syntyneisiin tietokantoihin tai ohjelmistoihin.

Ohjelmistojen osalta haastateltavat korostivat, että ohjelmistot vanhenevat nopeasti, jolloin prosessit tulisi saada nopeiksi. Toisaalta suositaan ohjelmistojen avointa julkaisemista, käytetyn lisenssin rajoitteiden mukaisesti.

4.3 Keskeiset haasteet ja kehityskohteet

Kyselyssä annettujen avoimien vastausten (199 tutkijaa) perusteella havaitsimme kolme keskeistä haastetta ja kehityskohdetta:

1. Aineettomia oikeuksia koskevat ohjeet ja sisäiset prosessit eivät ole selkeitä:

Tutkijoiden vähäinen tietoisuus sisäisistä aineettomien oikeuksien prosesseista – erityisesti (mutta ei ainoastaan) ohjelmistoihin ja tietokantoihin liittyvistä prosesseista – osoittaa, että keskimäärin organisaatiot eivät ole kommunikoineet tutkijoidensa kanssa riittävän hyvin. Ehdotettu ratkaisu on julkaista verkkokursseja, jotka ovat huippulaatuisia, ajantasaisia, keskittyvät kuhunkin tutkimusalaan ja ovat aina tutkijoiden saatavilla. Nämä kurssit voisivat olla pakollisia väitöskirjantekijöille tai jopa maisteriopiskelijoille. Tutkijoille olisi annettava selkeämmin tietoa ja koulutusta aineettoman omaisuuden käsitteestä ja siihen liittyvistä säännöistä, käytännöistä ja lainsäädännöstä. Tietoisuuden lisääminen tehokkaan viestinnän ja laadukkaan koulutuksen avulla olisi asetettava kaikissa organisaatioissa etusijalle.

2. Organisaatioilla ei aina ole käytössään sopivaa aineettomia oikeuksia koskevaa osaamista:

Tulokset osoittavat, että tutkimusorganisaatioilta voi puuttua aineettomiin oikeuksiin liittyvät taidot, joita tarvitaan menestyksekkään aineettomien oikeuksien strategian aikaansaamiseksi. Lisäksi organisaatiot hyötyisivät avoimuuden lisäämisestä, kun oikeudellinen maailma yhdistettäisiin keksijöiden ja koodaajien maailmaan. Keksintöjen aineettomien oikeuksien omistajuuden muutos vuonna 2007 on johtanut liian usein tehottomiin aineettomien oikeuksien yksiköihin. Tämän haasteen ratkaisemiseksi voitaisiin pyrkiä saamaan yksityiseltä sektorilta parempaa oikeudellista tietoa joko rekrytointina tai alihankintana yksityisiltä asianajotoimistoilta. Vakaampi vaihtoehto voisi olla aineettomien oikeuksien huippuosaamisen keskittäminen kaikkien tutkimusorganisaatioiden rahoittamaksi tiimiksi.

3. Organisaatiot eivät motivoi tutkijoita kaupallistamiseen.

Suomalaiset tutkimusorganisaatiot ovat viime vuosikymmenen aikana kokeneet rakennemuutospaineita. Tämä painostus ei ole hyödyttänyt näiden organisaatioiden ihmisten johtamiskäytäntöjä, mikä on heikentänyt tutkijoiden motivaatiota nähdä vaivaa. Erityisesti yliopistoissa tutkijoilla on pääasiassa paineita julkaista vertaisarvioituja artikkeleita, ja kaupallistamista pidetään usein ylimääräisenä toimintana. Heikkojen henkilöstön johtamiskäytäntöjen lisäksi myös organisaatioiden aineettomien oikeuksien omistajuus keksinnöissä (vuodesta 2007) on vaikuttanut kielteisesti kaupallistamismotivaatioon. Tutkijoiden mielestä aineettomien oikeuksien olisi oltava oikeudenmukaisempia, eli tutkijoilla pitäisi olla enemmän oikeuksia ja sopimusten pitäisi olla selkeämpiä. Luottamuksen palauttaminen hyödyttäisi myös organisaatiota. Lisäksi mainittiin, että aineeton omaisuus

on tutkimuslaitoksen ja sen työntekijän välinen asia eikä sen pitäisi olla ylhäältä alaspäin suuntautuva toimintatapakysymys.

Vastaajien avoimien vastausten perusteella havaitsimme kolme keskeistä toimintatapojen haastetta:

A. Päätöksentekijöillä on paradoksi tietämyksen levittämisen ja aineettomien oikeuksien välillä.

Enimmäkseen tutkijat kannattavat julkisin varoin rahoitettavien tutkimustulosten avoimen tieteen, avoimen lähdekoodin ja avoimen datan käytäntöjä. Julkisen rahoituksen pitäisi vaikuttaa siihen, miten tietoja, koodeja ja osaamista jaetaan. Avoimen tieteen lähestymistapa ei kuitenkaan aina vastaa aineettomiin oikeuksiin ja kaupallistamiseen liittyviä strategioita.

Pohjimmiltaan käytänteissä olisi pohdittava, kuinka paljon yliopistojen olisi keskityttävä koulutukseen, tutkimukseen ja innovointiin. Joka tapauksessa innovaatiotaitojen parempi saatavuus hyödyttäisi yliopistoja. Käytäntöjen tulee olla selviä sen suhteen, millaiset organisaatiot tekevät mitään ja miten nämä tavoitteet vaikuttavat perusrahoitukseen. Ehdotettu ratkaisu voisi olla tutkimusyliopistojen keskittyminen tutkimukseen, mutta myös joidenkin yliopistojen keskittyminen kaupallistamiseen.

B. Tutkimusorganisaatioille asetetut tulostavoitteet eivät juurikaan painota kaupallistamista varsinkaan yliopistoissa.

Yliopistotutkijoita kannustetaan keskittymään julkaisujen tuottamiseen, sillä se tuo perusrahoitusta. Tämä tarkoittaa, että kaupallistamistoiminta on ylimääräistä, joten on vaikea yllätyä vähäisestä kaupallistamistoiminnasta ja tietoisuudesta. Ehdotettu ratkaisu voisi olla täydentävien ja monipuolisten urapolkujen käynnistäminen tutkimusorganisaatioissa ja niiden verkostossa.

Yliopistoissa tärkein tulosindikaattori ovat julkaisut. Kuitenkin useimmat lehdet (esim. Elsevier-lehdet) omistavat edelleen oikeuksia julkisin varoin rahoitettuun tutkimustyöhön. Tämä on vastoin avoimen tieteen periaatetta ja voi olla ongelmallista myös aineettomia oikeuksia koskevan strategian kannalta. Valtion olisi otettava jatkossakin selkeä kanta tässä asiassa.

C. Tutkimusorganisaatioiden tutkijat voisivat hyötyä aineettomia oikeuksia koskevasta keskitetystä huipputietämyksestä.

Keskitetyn roolin voisi ottaa esimerkiksi Business Finland tutkimusorganisaatioiden ja teollisuuden välisten aineettomien oikeuksien markkinoiden luomisessa, Suomen Akatemia luotettavan aineettomia oikeuksia koskevan tiedon antamisessa tutkijoille tai PRH patenttien myöntämisestä ja hallinnoinnista koskevien tietojen antamisessa ilman, että tarvitsee

maksaa kalliita maksuja yksityiselle sektorille. Keskittämistä tulisi kuitenkin tehdä vain, jos se on tehokkaampaa kustannusten, palvelujen laadun ja kaupallistamisen tulosten kannalta.

Delphi-paneelin Näkemyksiä muutoshasteista: Aineettomat oikeudet yliopistoissa ja korkeakouluissa

Korkeakoulujen rooli aineettomissa oikeuksissa on Delphi-vastausten perusteella selkeä kehittämisalue. Lähtötilanteessa on tärkeä huomata, että korkeakoulut pyrkivät saman aikaisesti tuottamaan yhteiskunnallista vaikuttavuutta kaupallistamisen ja avoimen tieteen avulla. Näiden tavoitteiden saavuttamisessa tulee myös huomioida aineettomat oikeudet. Jo nykyisellään, merkittävät tutkimuksen rahoittajat edellyttävät, että tutkimuksesta syntyy kaupallisesti hyödynnettävää aineetonta oikeutta. Asiantuntijat kuitenkin korostavat, että matka prosessi keksinnöstä kaupallistamiseen on kuitenkin pitkä ja resursseja vaativa prosessi ja, kuten aina innovaatio toiminnassa, suuri osa projekteista epäonnistuu ja menestystarinat ovat harvassa. Korkeakouluilla on lisäksi, suhteessa suureen määrään keksintöjä, hyvin vähän rahaa käytettävissä suojukseen ja kaupallistamiseen. Asiantuntijat vertasivat tilannetta Yhdysvaltoihin, jossa korkeakoulut voivat kasvattaa suuriakin patenttisalkkuja ilman paineita myydä tai luopua patenttihakemuksista aikaisessa vaiheessa.

Asiantuntijat nostivat esiin, että korkeakouluissa tutkijat ovat aineettomien oikeuksien perusta, mutta heillä **ei ole kannusteita tuottaa aineettomia oikeuksia**, josta myös korkeakoulu voi hyötyä. Osa asiantuntijoista näkee, että korkeakouluissa oikeuksien tulisi enenevässä määrin kuulua tutkijoille itselleen. Haasteena nähdään osaltaan se, että yliopistojen oikeudet rajoittavat tutkijoiden motivaatiota tehdä keksintöjä, jota korkeakoulujen heikko osaaminen kaupallistamisessa korostaa. Esimerkkinä haasteista on tilanteet, joissa korkeakoulu asettaa erittäin hankalia ja kovia lisenssiehtoja spin-offeille. Tämä ei ole missään tapauksessa järkevää, koska se automaattisesti johtaa tunteeseen, että tutkijoiden ei edes kannata yrittää kaupallistamista. Asiantuntijat lisäksi näkivät, että korkeakoulut ovat heikossa asemassa sopimusneuvotteluissa yritysten kanssa. Tämä osaltaan laskee motivaatiota luoda aineettomia oikeuksia.

Korkeakoulujen oikeuksien osalta asiantuntijoiden näkemykset jakaantuivat. Osa asiantuntijoista totesi että, tutkimustulosten hyödyntämiseen tarvitaan yliopiston rahoitus ja asiantuntemus. Periaatteessa oikeuksien laajempi keskittäminen tuloksen aikaansaajalle pitäisi kyllä edesauttaa tulosten hyödyntämistä, mutta käytännössä havaitaan, että yksittäisellä tutkijalla ei ole resursseja (osaamis-, taloudellisia tai muita) viedä tuloksensa hyödyntämistä ja suojaamista eteenpäin. Tutkijoiden laajemmat oikeudet eivät ratkaisisi ongelmaa vaan korkeakouluille tulisi myöntää enemmän rahaa suojaamiseen. Tutkijoille kannustimien tulee olla riittävät ja kannustinmekanismien selkeät, mutta tutkijoiden kyvyt kaupallistaa eivät välttämättä lisäänty vahvemmillä oikeuksilla. Patentointi on niin kallista, ettei se ole ratkaisevaa saako tutkija oikeudet vai ei. Enemmän on kyse osaamisesta ja motivaatiosta ja kyvystämme tuoda yhteen eri asioiden osaajia tuottavalla tavalla. Pelisääntöjen pitäisi olla selkeät ja osaamisen pitäisi tukea sitä, että isommat toimijat voisivat olla mukana suojaus- ja kaupallistamistoimissa järkevillä ehdoilla ja tarpeeksi aikaisin. Tehokas työnjako on tässä keskeistä (tutkijoiden tukipalvelut ja selkeät prosessit). Julkisella rahoituksella tehty tutkimus on lähtökohteisesti yhteiskunnan omaisuutta ja sen tulokset pitää saada hyötykäyttöön parhaalla tavalla.

5 Tekijänoikeusinfrastruktuuri ja datan hyödyntäminen

Tässä luvussa on tarkasteltu IPR-järjestelmän lähitulevaisuuden muutoshaasteita ja kehittämistarpeita globaalin liiketoiminnan näkökulmasta. Erityisesti on tarkasteltu datan hallintaan sekä tekijänoikeusinfrastruktuuriin (ml. teos- ja tekijätietojen metatietoihin) liittyviä kysymyksiä. Tarkastelu perustuu pääosin aiheesta saatavilla olevien tausta-aineistojen ja lausuntojen analysointiin. Lisäksi aihetta on käsitelty yleisellä tasolla selvityksen osana toteutetuissa haastatteluissa sekä Delphi-kyselyssä.

Tekijänoikeusinfrastruktuuriin liittyviä **lainsäädännöllisiä kehittämistarpeita** on analysoitu tarkemmin luvussa 6.

5.1 Datatalous ja tekijänoikeusinfrastruktuuri

Datatalouden haasteet ja mahdollisuudet globaalin liiketoiminnan näkökulmasta

Aineettoman omaisuuden merkityksen nähdään entisestään kasvavan käynnissä olevien digitalisaation ja niin kutsutun neljännen teollisen vallankumouksen edetessä. Maailman talousfoorumi (WEF) määrittelee neljännen teollisen vallankumouksen erilaisten teknologioiden mahdollistamaksi fyysisen, digitaalisen ja biologisen (esim. geeniteknologia) maailmojen yhdistymiseksi¹⁰⁹. Esimerkkejä tällaisista teknologioista ovat esimerkiksi keinoälyn (AI) käyttö, liikkumisen ratkaisut (mobility), lohkoketjuteknologia, droonit ja esineiden internet (IoT), joissa kaikissa voidaan hyödyntää olemassa olevaa dataa sekä synnyttää uutta dataa ja palveluita.

Digitalisaatio mahdollistaa uusia liiketoimintamalleja, kuten esimerkiksi erilaisia yhteistoiminnan muotoja (ekosysteemit, yhteiset data-alustat ja datan markkinapaikat), tarjoaa yksilöille ja sidosryhmille entistä personoidumpia tuotteita ja palveluita, sekä mahdollistaa erilaisen data-analytiikan kautta entistä paremman päätöksenteon niin yksityisellä kuin julkisella sektorilla. Jo vuonna 2018 viidensadan markkina-arvoltaan suurten

109 World Economic Forum (2021a) Fourth Industrial Revolution. <https://www.weforum.org/focus/fourth-industrial-revolution>

yhdyshyönteisten S&P500-yhtysten arvosta 84 prosenttia arvioitiin muodostuvan aineettomasta omaisuudesta, ja arvioiden mukaan maailmassa odotetaan olevan 2020-luvun alkupuolella 30 miljardia verkossa olevaa laitetta, joiden avulla tuotetaan, jaetaan ja siirretään dataa. Erilaisten dataan liittyvien liiketoimintamallien odotetaan entisestään lisääntyvän ja vuoteen 2025 mennessä maailman datasta noin 80 prosentin osuuden on arvioitu olevan erilaisten yritysten hallussa.¹¹⁰ Euroopassa datatalouden osuuden odotetaan nousevan vuoteen 2025 mennessä noin neljään prosenttiin Euroopan unionin bruttokansantuotteesta, vastaten yli 550 miljardin euron arvoa¹¹¹.

Digitalisaation ja neljännen teollisen vallankumouksen mukanaan tuomia muutoksia ei voida tarkastella ahtaasti vain teknologioiden näkökulmasta, vaan niiden vaikutukset heijastuvat laajasti koko ihmiskuntaan. Muutoksen suuri syvyys ja nopeus tarkoittavat, että työn tuottavuutta voidaan kasvattaa nopeasti, mutta samalla tulee kiinnittää huomiota myös muutoksen oikeudenmukaisuuteen, eettisyyteen ja ihmiskeskeisyyteen.¹¹² Käynnissä olevat muutokset ovat jo nykyisellään synnyttäneet talouteen datatalouden osa-alueen, joka perustuu erilaisen datan tuottamiseen, jakamiseen, jatkojalostamiseen ja analysoimiseen sekä dataan pohjautuvien uusien sovellusten ja palveluiden luomiseen¹¹³.

Maailman talousfoorumi on tuoreessa raportissaan analysoinut uudenlaisten, voimakkaasti datatalouteen liittyvien teknologioiden hallintaan liittyviä haasteita. Haasteita asetavat sääntelyn ajantasaisuus teknologioiden kehittyessä nopeasti, uusien teknologioiden epäeettisen tai rikollisen käytön estäminen, teknologisiin ratkaisuihin liittyvät vastuu- ja tilivelvollisuuskysymykset, yksityisyyteen liittyvät seikat, erityisesti kansainväliseen datan jakamiseen liittyvän sääntelyn luominen, keinoälyn vaatiman inhimillisen valvonnan tason määrittäminen, tietoturvanäkökulmat sekä jatkuvasti kasvavan datamassan hyödyntäminen viranomaiskäytössä.¹¹⁴

Datatalouteen liittyviä kysymyksiä tarkasteltiin myös työ- ja elinkeinoministeriön tammikuussa 2021 julkaisemassa tutkimuksessa. Tutkimuksen mukaan ”lainsäädännön sekä muiden politiikkatoimien näkökulmasta datapohjaisen liiketoiminnan edistäminen

110 World Economic Forum (2021b) Business Of Data. <https://www.weforum.org/projects/business-of-data>

111 Euroopan komissio (2021) Building a data economy. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/building-data-economy-brochure>

112 World Economic Forum (2021) Fourth Industrial Revolution. <https://www.weforum.org/focus/fourth-industrial-revolution>

113 Esim. Yhdistyneet Kansakunnat (2019) Data Economy: Radical transformation or dystopia? https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/FTQ_1_Jan_2019.pdf

114 World Economic Forum (2021c) Global Technology Governance Report 2021: Harnessing Fourth Industrial Revolution Technologies in a COVID-19 World.

tunnistetaan moniulotteiseksi haasteeksi, sillä nykyiset hallinnolliset ja lainsäädännölliset rakenteet eivät tavoita ilmiötä täysimääräisesti. Tarvitaankin kokonaisvaltainen politiikka- viitekehikko datatalouden edistämiseksi.”¹¹⁵

Tekijänoikeusinfrastruktuurin merkitys datataloudelle

Datatalouden kysymykset heijastuvat voimakkaasti myös aineettomien oikeuksien järjestelmään ja sen kehitykseen. Eräs keskeinen kysymys koskee datan omistajuutta – koska data voi syntyä monin eri tavoin, tyypillisesti useamman kuin yhden toimijan mahdollistamana, omistajuuskysymykset voivat muodostua monimutkaisiksi toimijoiden ketjuuntuessa. Data voi myös ilmentyä useissa erilaisissa muodoissa: yhtäältä data voidaan hahmottaa julkishyödykkeenä, jolloin tietyn datan käyttö ei heikennä toisten mahdollisuuksia käyttää samaa dataa, mutta toisaalta mikäli data on salattua, suojattua tai rajattua, voi se olla myös niukka hyödyke. Omistajuuteen liittyy myös kysymys yksilöiden omadatasta (MyData), eli siitä onko yksilöllä mahdollisuus hallita ja omistaa heistä kerättyä dataa.¹¹⁶ Dataan liittyvissä omistajuuskysymyksissä keskiössä ovat myös kuvailutietojen eli metadatan saatavuus, oikeellisuus ja hyödyntäminen: kuvailutiedot mahdollistavat käyttöoikeuksien ja tätä kautta omistajuuden määrittämisen.

Toimintaympäristön digitalisoitumisella on voimakkaita vaikutuksia erilaisten teosten – niin taiteellisten, kirjallisten, audiovisuaalisten kuin ohjelmistojenkin – tekijöille. Datavetoisessa ympäristössä teosten jakaminen on helppoa, mikä korostaa tarvetta kiinnittää huomiota tekijöiden moraalisiin ja taloudellisiin oikeuksiin. Tekijöiden oikeuksien valvonnassa keskeisellä sijalla on tekijänoikeuden infrastruktuuri. Tekijänoikeuden infrastruktuuri on määritelty EU:n teollis- ja tekijänoikeuksien toimintasuunnitelmassa joukoksi sääntöjä, tekniikoita ja instituutioita, jotka luovat kehyksen luovien alojen tiedonhallintakäytännöille. Teos- ja tekijätiedot ovat metadattaa, toisin sanoen tietoa tiedosta. Tällaisen datan – oikeuksien hallinnan informaation – laaja ja kattava hyödyntäminen parantaisi tekijöiden oikeuksia ja tukee Euroopan luovien alojen digitaalisen potentiaalin täysimittaista hyödyntämistä.¹¹⁷

Yleisesti ottaen lisensointimarkkinoiden (licencing markets) ongelmat liittyvät siihen, että teoksia ja tekijöitä ei ole kunnolla tunnistettu digitaalisessa ympäristössä. Puutteet tunnistamisessa johtuvat puuttuvasta tai virheellisestä metadatatista. Käytäntöjä kehittää

115 Paavola, H. ym. (2021) Datapohjaisen arvonluonnin strategiset vaihtoehdot. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2021:3.

116 Ks. esim. Atkinson, Robert D. 2019. IP Protection in the Data Economy: Getting the Balance Right on 13 Critical Issues. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3324641>

117 EU:n neuvosto (2019) Developing the Copyright Infrastructure – Stocktaking of work and progress under the Finnish Presidency. (15016/19).

kansainvälisellä taholla useat tahot, eikä näiden välillä ole riittävää yhteistoimintaa, vaan usein tieto siiloutuu ja/tai katoaa teosten matkan varrella.¹¹⁸

Tekijänoikeusdatainfrastruktuuriin sijoittaminen, standardoidun metadatan edistäminen ja soveltuviissa tilanteissa rekisteröinti yhteishallinnointijärjestöissä (CMO) kaikki parantaisivat lisensoinnin tehokkuutta ja mahdollistaisivat myyntitulovirtojen automatisoituja ja-koprosesseja. Joillakin luovilla sektoreilla, esimerkiksi musiikki- ja julkaisualalla, tilanne on viime vuosina parantunut merkittävästi, mutta kokonaisarkkitehtuuri ei ole vielä valmis, eikä kaikki luovat alat kattavia parhaita ratkaisuja vielä ole olemassa.¹¹⁹

Tekijänoikeusinfrastruktuurin kehitystyö Suomessa ja EU:ssa

Tekijänoikeusinfrastruktuuriin ja sen kehittämiseen on Suomessa kiinnitetty huomiota useita vuosia ja Suomi nosti asian esiin myös EU-puheenjohtajuuskaudellaan vuonna 2019. Suomen tavoitteena EU-tasolla oli puheenjohtajuuskauden aikana tunnistaa ja konkretisoida toimivaan tekijänoikeusinfrastruktuuriin liittyviä ulottuvuuksia, huomioiden näiden liittymäpinnat laajempaan kontekstiin kuten esimerkiksi dataympäristön nopeaan kehitykseen, keinoälyn (AI) lisääntyvään käyttöön ja lohkoketjuteknologiaan sekä toisaalta esimerkiksi vuonna 2019 hyväksytyyn tekijänoikeuden digitaalisia sisämarkkinoita koskevaan direktiiviin. Lisäksi Suomen puheenjohtajuuskaudella kiinnitettiin huomiota haasteisiin, jotka nykyisellään estävät metadatan tehokasta käyttöä tekijöiden ja teosten tunnistamiseen ja/tai yksilöimiseen digitaalisessa ympäristössä. Euroopan komissio on myös aiemmin rahoittanut ja fasilitoinut tekijänoikeusinfrastruktuuriin liittyviä hankkeita, esimerkiksi ARDITO-hanketta¹²⁰.

EU-puheenjohtajakaudellaan vuonna 2019 Suomella oli tavoitteena vahvistaa datatalouden kasvua ja keinoälyn hyödyntämistä Euroopassa osana sisämarkkinoiden kehittämistä. Erylistä huomiota kiinnitettiin siihen, että datatalouden lähtökohtana tulisi olla asiakas eli käyttäjä.¹²¹ Suomen puheenjohtajuuskaudella julkaistiin päätelmät datatalouden yhteisistä eurooppalaisista periaatteista, jotka rakentuvan muun muassa ihmiskeskeisyyden, sääntelyn kehittämisen ja tasapainoisuuden varaan¹²². Datatalouden kysymykset linkittyvät voimakkaasti myös EU:n digitaalisten sisämarkkinoiden strategiaan¹²³.

118 EU:n neuvosto (2019).

119 EU:n neuvosto (2019).

120 Ardito. <https://www.ardito-project.eu>

121 Ks. EU2019.fi Datatalous. <https://eu2019.fi/taustoitukset/datatalous>

122 Suomen EU-puheenjohtajuus. 2019. Principles for a human centric, thriving and balanced data economy. https://datapinciples2019.fi/wp-content/uploads/2019/09/Datapinciples_web_1.0.pdf

123 Euroopan komissio (2015) Digitaalisten sisämarkkinoiden strategia Euroopalle. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:52015DC0192>

Vaikka teos- ja tekijätietoja koskevat käytännöt luodaan usein globaalilla tasolla, voi myös kansallisen tason kapasiteetin kasvattamisella vaikuttaa käytäntöjen kehittymiseen. Kansallisesti Suomessa on käynnissä opetus- ja kulttuuriministeriön kaksivuotinen hanke (2020–2022) tekijänoikeusinfrastruktuurin kehittämiseksi. Hankkeessa on järjestetty pienryhmäkeskusteluja ja työpajoja, joissa on keskusteltu eri kokoonpanoissa luovien alojen teos- ja tekijätietokäytäntöihin, metadataan, teknologiaan ja infrastruktuurien kehittämiseen sekä IP-oikeuksien ja datan juridiikkaan liittyvistä kysymyksistä. Pienryhmätyöskentelystä ja työpajoista raportoidaan Tekijänoikeusasioiden neuvottelukunnalle jatkotoimenpiteiden arvioimiseksi.

Suomessa myös Sitra on ollut aktiivinen datatalouden aihepiirissä. Sitran IHAN-projekti on keskittynyt eurooppalaisen datatalouden mallin rakentamiseen, jonka arvopohjassa yhdistyvät ihmiskeskeisyys, luottamus, uudenlainen yhteisöllisyys ja kestävä kasvun periaatteet. Tavoitteena on luoda kaikkia, niin yksilöitä kuin palveluntarjoajia, hyödyttävä reilu datatalous, missä keskiössä on luottamus. Luottamusta synnytetään pohjaamalla datan jakaminen yksilöiden antamaan lupaan.¹²⁴

5.2 Tunnistetut haasteet ja näkemykset kehitystarpeista

Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella aiheesta tehdyissä loppupäätelmissä nostetaan esiin kolme keskeistä ulottuvuutta tekijänoikeusinfrastruktuurin kehittämisessä. Näitä ovat datan käyttö, datan muodon ja vaihdon formaatit, sekä laatu ja datan oikeellisuuden varmistaminen.¹²⁵

Datan käyttö: Eri luovilla aloilla tekijänoikeusdataa käytetään hyvin eri tavoin, esimerkiksi automatisoinnin aste vaihtelee huomattavasti ja myös se, mihin mittaan asti metadattaa laaditaan ja hyödynnetään. Haasteena on kannustaa luovaa sektoria tuottamaan ehyttä metadattaa jo olemassa olevia tunnisteita hyödyntämällä. Lisäksi kuluttajien ja käyttäjien näkökulmasta korostuu tarve yksinkertaiselle käyttötietojen raportoinnille.

Datan muoto ja sen vaihto: Toinen hyödyntämisen haaste on tiedonvaihtoon liittyvien standardien puute. Tästä johtuen tiedon välittäminen on epävarmaa ja usein metadatta häviää matkan varrella. Lisäksi käyttäjät voivat myös tietoisesti poistaa metadattaa häivyttääkseen teoksen alkuperää. Tiedonvaihdossa korostuvat yhteishallinnointijärjestöjen ja kansainvälisten standardisoinnin roolit. Keskeisenä kehityskohteena on löytää kaikki luovat alat kattavat yhteiset standardit datan vaihtamiselle ja laadun kehittämiseksi. Keskeiset

124 Sitra (2021) Reilu datatalous. <https://www.sitra.fi/aiheet/reilu-datatalous/#mista-on-kyse>

125 EU:n neuvosto (2019).

sidosryhmät eivät kuitenkaan näe tarvetta uusien standardien luomiselle, vaan nykyisiä tunnistejärjestelmiä tulisi kyetä käyttämään entistä paremmin. Oikeuksien hallinnan informaatio on jakautunut lukemattomiin eri järjestelmiin, jotka eivät keskustele keskenään, mikä alleviivaa keskitetyn järjestelmän luomista tai vähintään yhteisten standardien hyödyntämistä tiedon jakamisessa. Jokainen teos tai suojan kohde ja sen oikeudenhaltija olisi voitava tunnistaa uniikin globaalisti käytävissä olevan tunnisteiden avulla.

Laatu ja datan virallisuus: Koska kyse on tekijöiden moraalisisista ja taloudellisista oikeuksista, tulisi metadatan laadun ja virallisuuden olla vastaansanomaton: esimerkiksi loppukäyttäjällä tulisi olla mahdollisuus varmentaa tietojen oikeellisuus jonkin virallisen tahon palvelusta. Tämä ei kuitenkaan tällä hetkellä toteudu metadatan tullessa useista, keskenään koordinoimattomista lähteistä, jotka eivät keskustele keskenään. Toisaalta keskitettyä, kaiken metadatan täydellisesti sisältävää tietokantaa on puheenvuoroissa pidetty jokseenkin mahdottomana toteuttaa käytännössä, vaikka esimerkiksi tiede- ja julkaisumaailmasta on löydettävissä tällaisia pitkälle vietyjä ratkaisuja.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hankkeessa tekijänoikeusinfrastruktuurin kehittämiseksi on käyty useita pienryhmäkeskusteluja lähestyen aihetta tekniikan, käytäntöjen ja juridiikan näkökulmista eri alojen asiantuntijoiden kesken¹²⁶. Näissä keskusteluissa esiin nousseet muun muassa tekijänoikeusinfrastruktuurin kehittämisen hahmottaminen liiketoiminta–juridiikka–teknologia–yhteiskunta -mallia käyttämällä, jolloin kunkin eri ulottuvuuden tulisi nivoutua yhteen merkityksellisen kehityksen saavuttamiseksi.

Moni keskusteluissa esiin tuotu huomio peilautuu aiemmin esitettyihin havaintoihin tekijänoikeusinfrastruktuurin kehittämisen yleisen tason haasteista. Näitä ovat esimerkiksi tekijänoikeusdatan sirpaleinen kokonaisuus, eri luovien alojen väliset erot metadatan käytössä, lisensointitavoissa, yhteisen järjestelmän kehittämisen puuttuvat insentiivit ja aiheen monimutkainen yhteen linkittyminen muun regulaation, kuten esimerkiksi tietosuojaj- ja henkilötietolainsäädännön kanssa.¹²⁷ Lakiin sisältyy kuitenkin säännöksiä, jotka suojaavat oikeuksien hallinnointitietoja, kuten tunnisteita ja metadattaa luvaton poistamista tai muuttamista vastaan¹²⁸.

Oikeuksien hallinnoinnin datan sirpaleinen kokonaisuus juontuu useista keskenään erilaisten standardien ja tietomuotojen käyttämisestä. Siinä missä yksittäisten alojen sisällä

126 Hankkeen materiaalit ovat saatavissa Hankeikkunassa, OKM. Tekijänoikeuden infrastruktuurin kehittäminen 2020–2022. <https://minedu.fi/hanke?tunnus=OKM020:00/2020>

127 Esitetyt huomiot perustuvat Opetus- ja kulttuuriministeriön tekijänoikeuden infrastruktuurin kehittämishankkeen Tekniikka-, Juristi- ja Käytännöt-ryhmien käymistä keskusteluista tehtyihin yhteenvetoihin.

128 Tekijänoikeuslaki 50 d § (404/1961).

(esim. valokuvaus) tietyt metadatastandardit ovat nousseet keskeisiksi, puuttuu luovien alojen kokonaisuuden osalta yhtenäinen järjestelmä, mikä mahdollistaisi vakioitun tekijänoikeusdatan siirtämisen eri toimijoiden välillä. Tiettyinä haasteena on yhtenäisen järjestelmän kehittämisen vaatima laaja osallistuminen: kokonaisvaltaisen, kaikilta osin toimivan teknisen järjestelmän kehitystyö vaatii kaikkien relevanttien tahojen osallistumista, jolloin huomiota pitää kiinnittää osallistamiseen. Pienryhmäkeskusteluissa on myös nousut esiin, että eri luovat alat ovat infrastruktuurin kehittämisessä eri vaiheissa.¹²⁹

Delphi-paneelin Näkemyksiä muutossaasteista: Data ja ohjelmistot

Datan ja ohjelmistojen osalta Delphi-paneelin asiantuntijat toteavat lisensikäytäntöjen olevan kansallisia ja noudattavat analogisen maailman periaatteita. Tarvitaan huomattavaa kehitystä, jotta EU:n sisämarkkinat toisivat parhaan mahdollisen tulon digitaalisesta ympäristöstä. Datan merkitys ja datalähtöiset uudet palvelut ovat merkittävä potentiaalinen tulonlähde luovilla aloilla. Datan suojaaminen tehokkaasti aineettomilla oikeuksilla tulee paneelin asiantuntijoiden mukaan mahdollistaa myös käytännössä. Tarkempia näkemyksiä tämän toteuttamiseksi aineistossa ei kuitenkaan noussut esille. Dataan liittyy keskeisesti myös tietosuojaja- ja kilpailuoikeussäätely, ja tietyissä tilanteissa liikesalaisuudet, ja nämä pitää ottaa huomioon myös arvioitaessa aineettomien oikeuksien järjestelmää.

Datan vapaa liikkuvuus on asiantuntijoiden mukaan tärkeää, mutta sitä ei saada aikaan aineettomien oikeuksien sääntelyllä vaan avoimilla standardeilla ja yhteentoimivilla käytännöillä. Datataloudessa datan liikkuvuus ja uudelleenkäyttö on avainasemassa; datan liikkuminen ja tehokas hyödyntäminen edellyttää datan hallinnoimista, sen identifiointia, ja tarjoamista uudelleenkäytettäväksi niin, että siitä hyötyvät kaikki - läpinäkyvin ja tasapuolisin ehdoin.

129 OKM. Tekijänoikeuden infrastruktuurin kehittäminen 2020–2022.

6 Lainsäädännön kehitystarpeet

Osatavoitteen toteutuksesta vastannut KPMG.

Seuraavassa luodaan katsaus keskeisimmistä kansallisen IPR-lainsäädännön kehitystarpeista. Lisäksi erityiskysymyksiä käsitellään IP-oikeuksien täytäntöönpanoa erityisesti suhteessa internetin palveluntarjoajiin, essentiaalipatentteja ja niiden lisensiointia käyttäen FRAND-ehtoja, toiminimilain suhdetta tavaramerkkilakiin erityisesti yleistoimialaongelma huomioiden sekä IPR-lainsäädännön kehitystarpeita Puolustusvoimien ja maanpuolustuksen intressin turvaamisen näkökulmista. Kansallisen lainsäädännön lisäksi luodaan katsaus tärkeimpiin lainsäädäntöhankkeisiin, jotka liittyvät Suomeen osana kansainvälistä IPR-järjestelmää erityisesti suhteessa EU:hun ja Maailman henkisen omaisuuden järjestöön (WIPO).

KPMG Oy Ab:n toteuttaman kyselytutkimuksen avulla selvitettiin erikseen suomalaisen IPR-asiantuntijakentän näkemyksiä voimassa olevaan lainsäädäntöön kohdistuvista kehitystarpeista. Kyselyn lisäksi toteutettiin täsmähaastatteluja valikoitujen IPR-asiantuntijoiden kanssa. Korkeakoulujen ja yliopistojen osalta järjestettiin syksyn 2020 aikana keskustelutilaisuuksia, joissa kerättiin korkeakoulujen käytännön lainsoveltamisessa havaitsemia ongelmia, kehitystarpeita ja ehdotuksia IPR-lainsäädännön kehittämiseksi. Osallistujat olivat korkeakoulujen ja yliopistojen lakimiehiä ja tutkimus-, kehitys-, ja innovaatiopalveluiden (TKI) henkilöstöä. Lisäksi IPR-asioista vastaava henkilö Puolustusvoimien esikunnasta kertoi näkemyksen lainsäädännön toimivuudesta Puolustusvoimien näkökulmasta.

Lisäksi lainsäädännön kehitystarpeiden tunnistamisessa on hyödynnetty Forefront Oy:n lokakuussa 2020 toteuttamia haastatteluja, joissa kartoitettiin muiden selvityksen kohteena olevien aiheiden lisäksi ministeriöiden, virastojen, elinkeinoelämän järjestöjen ja tekijänoikeusjärjestöjen näkemyksiä lainsäädännön tilasta sekä kehitysehdotuksia. Haastatteluaineisto koostuu yhteensä 24 haastattelusta.

Tietoja suunnitelluista tai käynnissä olevista kansallisista ja EU-lainsäädäntöhankkeista, lainsäädännön ongelmakohtista ja erityiskysymyksistä on kartoitettu keräämällä aineistoa erilaisista artikkeleista, kommentaareista sekä kansallisista ja EU-tasoisista viranomaislähteistä. Katsauksen tausta-aineistona on käytetty lain esitöitä, kuten hallituksen esityksiä, valmisteluasiakirjoja, mietintöjä, työryhmäraportteja ja lausuntoja.

6.1 Patenttilainsäädännön uudistamistarve

Kansallinen uudistushanke

Helmikuussa 2020 julkaistun hallituksen lainsäädäntöohjelman mukaan voimassaoleva patenttilaki on vanhentunut eikä se ole enää linjassa yleislakien kanssa. Perustuslain kannalta voimassa olevassa laissa käytetään paikoitellen väärää säädöstasoa, mikä aiheuttaa virastossa ja alalla tulkintaepävarmuutta. Lain yhteensopivuus hallintolain, tietosuojasääntelyn ja EU-sääntelyn (mm. asiamiehen käyttövelvollisuus) tulee korjata mahdollisimman pian. Lisäksi lainsäädäntöä tulee uudistaa sähköisten palvelujen kehittämisen mahdollistamiseksi.¹³⁰ Uudistuksen tavoiteaikatauluksi on yksilöity 2019–2023 hallituskausi.

EU-tasoinen sääntely

Eurooppalainen patenttijärjestelmän uudistus muodostuu kahdesta osasta: yhtenäispatentista (enhetspatent, Unitary Patent, UP) ja yhdistetystä patenttituomioistuimesta (Unified Patent Court, UPC). Yhtenäispatenttijärjestelmä perustuu kahteen EU-asetukseen (nro 1257/2012 ja nro 1260/2012) ja yhdistettyä patenttituomioistuinta koskevaan kansainväliseen UPC-sopimukseen (Unified Patent Court Agreement).

Nykymuotoinen eurooppapatentti ei ole ylikansallinen patentti, vaan joukko kansallisia patenteja. Kun nykymuotoinen eurooppapatentti on myönnetty, se on saatettava vielä voimaan halutuissa maissa. Yhtenäispatenttia taas ei tarvitse myöntämisen jälkeen saattaa erikseen voimaan halutuissa maissa, vaan se tulee voimaan automaattisesti kaikissa uudessa patenttijärjestelmässä mukana olevissa maissa. Yhtenäispatentin, joka kattaa enimmillään 25 jäsenvaltiota, saaminen ja hallussapito tulisi EU:n arvion mukaan maksamaan noin 10 000 euroa eli lähes kuusi kertaa vähemmän kuin vastaava suoja nykyään.¹³¹

Yhtenäispatentteja sekä nykyisin kansallisissa tuomioistuimissa käsiteltäviä perinteisiä eurooppapatentteja koskevat riidat tullaan tulevaisuudessa käsittelemään yhdistetyssä patenttituomioistuimessa (Unified Patent Court, UPC).

Uusi patenttituomioistuinjärjestelmä tulee voimaan neljännen kuukauden ensimmäisenä päivänä sen jälkeen, kun 13. valtio on ratifioinut UPC-sopimuksen. Näiden kolmentoista maan joukossa on oltava Saksa, Ranska ja Iso-Britannia, joissa nykyjärjestelmän mukaan

130 VN (2020) Suunnitelma vaalikauden 2019–2023 keskeisistä lainsäädäntöhankkeista- Hallituksen lainsäädäntöohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:1, s. 44.

131 Euroopan komissio (2020a) Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, Neuvostolle, Euroopan Talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Kaikki irti EU:n innovointipotentiaalista – Teollis- ja tekijänoikeuksia koskeva toimintasuunnitelma EU:n elpymisen ja palautumiskyvyn tueksi 25.11.2020, s. 5.

rekisteröidään suurimmat lukumäärät eurooppapatentteja. Iso-Britannia erosi eurooppalaisesta yhtenäispatenttijärjestelmästä Brexitin myötä heinäkuussa 2020.¹³²

Suomi ratifioi järjestelmää koskevan tuomioistuinsopimuksen 2016 yhdeksäntenä jäsenvaltiona. Saksan Bundestag on käsitellyt ja hyväksynyt sopimuksen ratifioinnin luonnoksen 26.11.2020 vuoden alussa esiin nousseista perustuslaillisista huolista huolimatta, jota voidaan myös pitää merkittävänä askeleena kohti UPC-sopimuksen voimaantuloa.¹³³

Kyselytutkimuksessa esitettyjä näkökulmia patenttilainsäädännöstä

KPMG Oy Ab:n toteuttaman kyselytutkimuksen vastausaineistosta kävi selkeästi ilmi, että patenttilaki koetaan vanhentuneeksi ja kaipaavan kokonaisuudistusta vastaamaan ajantasaista oikeuskäytäntöä. Vastauksissa nousi esiin, että vanhemmat korkeimman oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden patenttiasioissa annetut ratkaisut ovat varsin vaikeasti saatavilla, vaikka osa PRH:n linjauksista perustuu kyseisiin ratkaisuihin.

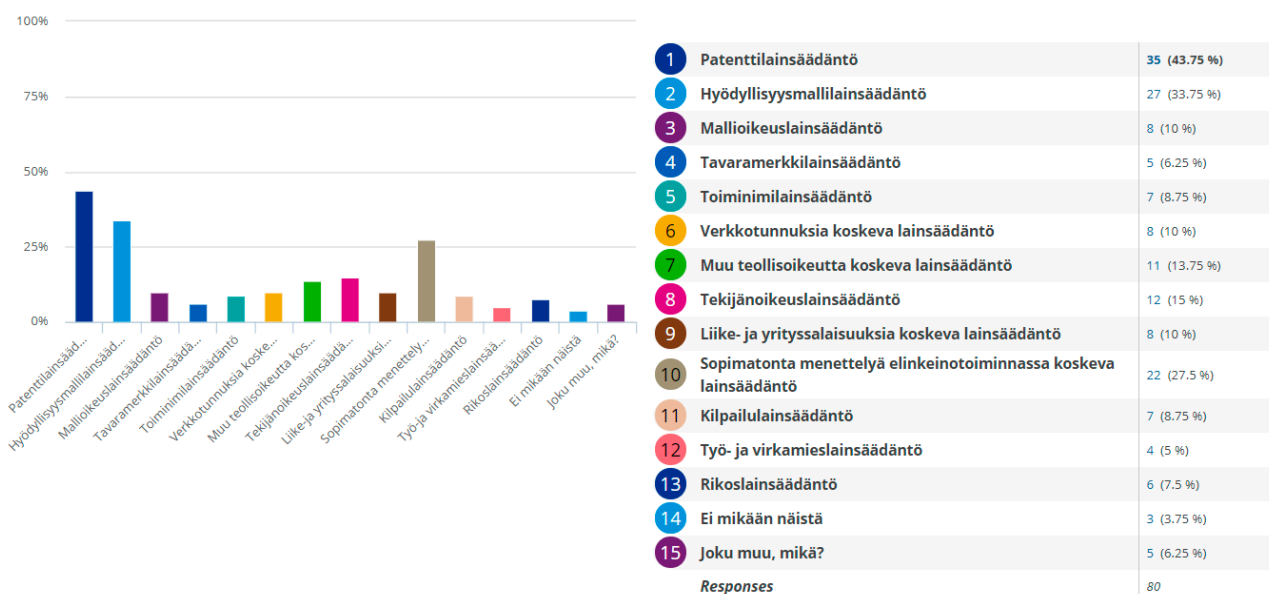
Oikeusvarmuuden näkökulmasta vastauksissa koettiin ongelmaksi se, että PRH myöntää patenteja ja tietyin, ennustettavin perustein (mm. PRH:n Patenttikäsikirja, EPO:n Guidelines for Examination). Kun asia viedään markkinaoikeuden käsittelyyn, ratkaisut annetaan vastaajan näkemyksen mukaan eri perustein.

PRH:n yksittäisellä tutkijalla on varsin suuri valta hakemuskäsittelyssä huolimatta siitä, että yksittäisen tutkijan osaaminen ole aina riittävällä tasolla aineellisoikeudellisesti oikean ratkaisun tekemiseksi.

132 The Unified Patent Court (UPC) verkkosivusto ja uutinen Iso-Britannian vetäytymisestä UPCA sopimuksesta 20.7.2020.

133 EPO (2020) Uutinen Saksan UPCA sopimuksen hyväksynnästä 26.11.2020.

Kuvio 49. Kooste kyselytutkimuksen vastausten jakaumasta kysymykseen 'Mitä IPR-lainsäädännön osa-alueita tulisi erityisesti kehittää, jotta lainsäädäntö edistäisi innovaatioiden syntymistä ja luovien sisältöjen luomista sekä edellä mainittujen suojaamista ja hyödyntämistä?'

6.2 Hyödyllisyysmallilain uudistamistarve

Hyödyllisyysmalli on keksinnölle myönnetty yksinoikeus. Se on samankaltainen kuin patentti, ja sitä kutsutaan toisinaan "pikkupatentiksi" tai "innovaatiopatentiksi". Hyödyllisyysmallisuojan olemassaoloa perustellaan sillä, että patenttisuojan keksinnöllisyyskynnys on varsin korkea. Erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten sekä tiettyjen alojen, kuten leluteollisuuden, optiikan ja hienomekaniikan tarpeiden on katsottu edellyttävän hyödyllisyysmallijärjestelmää.

Euroopassa ja muualla maailmalla on olemassa periaatteeltaan samanlaisia hyödyllisyysmallijärjestelmiä kuin Suomessa, esimerkiksi Saksassa, Espanjassa, Virossa, Venäjällä, Japanissa ja Kiinassa. Järjestelmien väliset erot ovat kuitenkin valtioiden välillä merkittäviä. Hyödyllisyysmallijärjestelmä ei kuitenkaan ole kovin yleinen. Pohjoismaissa

hyödyllisyysmallijärjestelmä on omaksuttu ainoastaan Tanskassa ja Suomessa.¹³⁴ Niissä maissa, joissa ei ole hyödyllisyysmallia, voi kuitenkin hakea patenttia.¹³⁵

Keksinnöt on mahdollista rekisteröidä Neuvoston asetuksen (EY) no 6/2002 mukaisena yhteisömallina, joka antaa yhtenäisen suojan Euroopan unionin 27 jäsenvaltiossa. Suomessa rekisteröity hyödyllisyysmalli suojaa keksinnön vain Suomessa.

Kyselytutkimuksessa esitetyjä näkökulmia hyödyllisyyslainsäädännöstä

Kyselytutkimuksessa kerätyn aineiston mukaan IPR-alan ammattilaiset kokivat, että hyödyllisyysmallilaki jättää liian avoimeksi sen, miten hyödyllisyysmallilla suojattavalta keksinnöltä edellytettävä keksinnöllisyyden taso eroaa patenttilta edellytettävästä keksinnöllisyyden tasosta. Tämä johtaa vastaajien mukaan varsin vaihteleviin lopputuloksiin hyödyllisyysmallien keksinnöllisyyttä tarkastellessa.

Hyödyllisyysmallilaki tulisi yhdenmukaistaa Lontoon sopimuksen kanssa, jolloin patenttihakemuksen muuntaminen hyödyllisyysmalliksi olisi houkuttelevampaa. Useampi vastaaja esitti toiveen hyödyllisyysmallihakemuksen käsittelyn mahdollistamisesta englanniksi. Vastaajat huomauttivat, että patentin myöntämisen jälkeiset kirjelmöinnit eri viranomaisille saattavat sisältää runsaastikin esim. englanninkielisiä liitteitä, mikä tulisi eksplisiittisesti sallia rekisteriviranomaisen eli PRH:n toimesta.

Lisäksi vastauksissa ehdotettiin, että hyödyllisyysmallilakiin tulisi lisätä kolmansille osapuolille mahdollisuus vaatia PRH:n suorittamaa rekisteröitävyytutkimusta, jonka johdosta hyödyllisyysmallirekisteröinti olisi mahdollista kumota ilman mitätöintivaatimusta. Kolmas osapuoli maksaisi tutkimusmaksun (joka olisi suuruudeltaan esimerkiksi patentinhakemusmaksun suuruinen) ja PRH tutkisi hyödyllisyysmallin uutuuden ja keksinnöllisyyden. Tutkimuksen jälkeen PRH voisi kumota rekisteröinnin ilman kolmannen osapuolen tarvetta ajaa mitätöintivaatimusta.

Markkinaoikeuden päätösten ja hyödyllisyysmallilain esitöiden välillä katsottiin olevan selkeä ristiriita hyödyllisyysmallien suojapiiriin ja vastaavasti hyödyllisyysmallien myöntämisen edellytyksien osalta. Esitöiden mukaan hyödyllisyysmallien alempi keksinnöllisyys pitäisi näkyä myös suojapiirin arvioinnissa, markkinaoikeuden oikeuskäytännön perusteella näin ei kuitenkaan ole.

¹³⁴ Yritysoikeus (2020) (verkkokirja). Luku V Immateriaalioikeudet, 3. Patenttioikeus, hyödyllisyysmallioikeus. Alma Talent 2020.

¹³⁵ Patentti- ja rekisterihallitus (2019) Hyödyllisyysmallin hakeminen ulkomailta. <https://www.prh.fi/fi/hyodyllisyysmallit/hakeminen/hakeminenulkomailla.html>

6.3 Sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annetun lain uudistamistarve

Elinkeinonharjoittajien välisiä suhteita sääntelevä sopimattomasta elinkeinotoiminnasta annettu laki (SopMenL) on merkityksellinen erityisesti lain 1 §:n sisältämän yleislausekkeen takia, jonka nojalla voidaan puuttua laajaan kirjoon sopimattomia menettelyitä. Esimerkiksi tavaramerkin sekoitettavuutta koskevassa asiassa voidaan vedota tavaramerkkilain lisäksi myös SopMenL:n yleislausekkeeseen. Oikeuskäytännössä on yleislausekkeen nojalla myös kehitetty orjallisen jäljittelyn sekä maineen norkkimisen opit, joita ei nimenomaisesti ole kielletty lainsäädännön tasolla.

Aikaisemmin SopMenL oli lisäksi merkittävä sen sisältämän liikesalaisuussäätelyn vuoksi, mutta vuoden 2018 liikesalaisuuslaki kumosi aihetta koskevat säännökset SopMenL:sta. Taustalla oli ajatus siitä, että liikesalaisuusdirektiivin implementointi SopMenL:ia muuttamalla siirtäisi lain painopistettä hyvän liiketavan vastaisesta menettelystä koskemaan merkittävilta osin liikesalaisuuksien suojaa.¹³⁶ Uusi laki katsottiin tarpeelliseksi selkeyttämään pirstaleista sääntelyä.

SopMenL:ssa immateriaalioikeuksien suojasta on säädetty hyvin joustavasti, kuten erityisesti SopmenL:n 1 §:n yleislauseke osoittaa. Tällöin myös tulkinnanvaraisuuksia on ilmennyt. Ennen näiden tulkintaongelmien pohdintaa tulisi kuitenkin analysoida, kuuluvatko immateriaalioikeudelliset kysymykset ylipäänsä sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annetun lain soveltamisalaan.¹³⁷

Kyselytutkimuksessa ja haastatteluissa esitettyjä näkökohtia

Vastauksissa sopimatonta menettelyä elinkeinotoiminnassa koskeva sääntely koettiin varsin ylimalkaiseksi ja laveaksi. Erilaiset harmaan alueen käytännöt vaatisivat vastaajien mukaan lain tasoista selkeyttämistä, jotta toiminnanharjoittajien olisi helpompi selvittää ja ymmärtää oma toimintavapautensa markkinoilla. SopMenL 1 §:n kielto-oikeuden laajuus suhteessa yksinoikeuslakien tuottamiin kielto-oikeuksiin vaatisi lisäselvennystä, samoin oikeuskäytännössä kehitellyt orjallisen jäljittelyn ja maineen norkkimisen opit tulisi määrittellä selkeästi laissa. SopMenL:n 1 §:n yleislauseke on vastaajien näkemyksen mukaan luonteeltaan liian lavea ja sopimattoman menettelyn arvioinnissa oikeuskäytännöllä on hyvin suuri rooli.

¹³⁶ HE 49/2018, s. 54.

¹³⁷ Määttä K. (2018) Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa. Edita Publishing Oy, s.27.

Vastausaineistosta kävi ilmi, että tällä hetkellä esimerkiksi maineen norkkimistapauksessa väärinkäytöksen kohteena oleva osapuoli joutuu vetoamaan ICC:n markkinoinnin perussääntöihin. Tämä on vastaajien mukaan ongelmallista oikeuslähdeopin näkökulmasta, eikä elinkeinoelämän itsesääntelyä ja eettistä ohjeistusta tulisi käyttää lainsäädännön sijaan. Tuomioistuinten ratkaisujen, viranomaisten päätösten ja toiminnan on aina perustuttava lakiin.

SopMenL:n uudistuksen osalta vastaajien näkemyksen mukaan olisi syytä harkita ja mahdollisesti tehdä aloite EU:n tai muiden pohjoismaiden suuntaan yhtenäisen sääntelyn luomiseksi.

Lisäksi vastaajien mukaan tulisi etsiä laajemmin keinoja, joiden avulla pienemmätkin arvoa luovat yritykset pystyvät pienemmillä resursseillaan puolustautumaan mahdollisimman tehokkaasti erityyppisiä oikeudettomia tai moraalisesti sopimattomia elinkeinotoimintamalleja vastaan.

6.4 Mallioikeuslain uudistamistarve

EU-tasoinen sääntely

Mallioikeuksia koskeva sääntely on harmonisoitu mallioikeusdirektiivillä (9/71 EY). Lisäksi yhteisömalliasetuksella ((EY) N:o 6/2002) on luotu EU:n alueella voimassa oleva yhtenäinen mallioikeusjärjestelmä, jonka mukainen mallioikeus tuottaa oikeuden koko EU:n alueella.

Komissio on 25.11.2020 hyväksynyt teollis- ja tekijänoikeuksia koskevan toimintasuunnitelman vahvistamaan EU:n taloudellista elpymistä ja palautumista. Mallioikeuden osalta toimenpidesuunnitelmassa keskeinen toimenpide on EU:n mallisuojan nykyaikaistaminen. Tällä tarkoitetaan muun muassa keinojen ajantasaistamista ja sovittamista digiaikaan.

Komissio tarkistaa EU:n mallisuojalainsäädäntöä ja tavoitteena on lisäksi parantaa kohtuuhintaisen mallisuojan saatavuutta EU:ssa. Vuonna 2020 komissio saattoi päätökseen arvioinnin mallioikeuksien suojaamista koskevasta EU-lainsäädännöstä. Tulokset osoittavat, että mallien suojaamista koskeva EU:n lainsäädäntö on edelleen suurilta osin tarkoituksenmukaista ja yleisesti ottaen toimii hyvin.¹³⁸ Arvioinnissa paljastui joitakin oikeudellisessa

138 Euroopan komissio (2020a) Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, Neuvostolle, Euroopan Talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Kaikki irti EU:n innovointipotentiaalista – Teollis- ja tekijänoikeuksia koskeva toimintasuunnitelma EU:n elpymisen ja palautumiskyvyn tueksi 25.11.2020, s. 6.

kehyksessä ilmeneviä puutteita, joiden korjaaminen tukisi EU:n teollisuuden digitaalista ja vihreää kehitystä. Puutteet korjaamalla lainsäädännöstä saadaan entistä helpompi ja tehokkaampi teollisuuden, pk-yritysten ja yksittäisten suunnittelijoiden kannalta. EU:ssa on nostettu esiin seuraavat uudistamistarpeet:

- EU-tason sekä kansallisen sääntelyn mallioikeussuoja ei ole vielä tarpeeksi digitaalista, selkeää ja kestävää,
- uusien mallityyppien (esim. animaationa toteutetut mallit ja graafiset käyttöliittymät) suoja ei ole riittävän selkeää,
- jotkin mallioikeudelliset menettelyt ovat vanhentuneita ja tarpeettoman byrokraattisia,
- maksurakenne ei ole paras mahdollinen,
- menettelysäännöt eivät ole johdonmukaisia, ja
- monimutkaisten tuotteiden korjaamisessa tarvittavien komponenttien ja varaosien mallisuoja on yhdenmukaistettu vain osittain ja taloudellisesti merkittävät varaosamarkkinat ovat edelleen pirstoutuneet, mikä vääristää vakavasti markkinoita ja hidastaa siirtymistä kestävämpään talouteen.¹³⁹

Digitalisaation edetessä on entistä tärkeämpää luoda digitaaliympäristöön sopiva mallisuoja. Esimerkiksi 3D-tulostusteknologian sujuvan käyttöönoton varmistamiseksi tarvitaan selkeyttä 3D-tulostustietojen suojasta ja mallien yksityiskäytön rajoituksista.¹⁴⁰

Kysymys kansallisen mallisuojan tarpeellisuudesta nousee ajoittain keskustelunaiheeksi. EU:n mallisuoja, Registered Community Design (RCD) otettiin käyttöön 2003. Mallisuoja koskevan hakemuksen käsittely EU:n teollisoikeusvirastossa EUIPO:ssa on nopeaa, koska sen yhteydessä tutkitaan ainoastaan absoluuttisia esteitä eli onko suoja hyvän tavan vastainen. Lisäksi mallisuoja kattaa voimaan astuessaan 27 jäsenvaltiota. Tämä on vaikuttanut myös jäsenvaltioiden kansallisten hakemusten määrän laskuun ja näin ollen hakemuserien pienuus on myös omiaan toiminaan perusteluna kansallisesta mallisuojusta luopumisesta. Toisaalta nykyinen IPR-arkkitehtuuri ja sen eri IPR-välineet EU:ssa pohjaa

139 Euroopan komissio (2020b) Inception Impact Assessment on the review of The Design Directive and Community Design Regulation 24.11.2020; Euroopan komissio (2020c) Industrial design protection. https://ec.europa.eu/growth/industry/policy/intellectual-property/industrial-design/protection_en

140 Euroopan komissio (2020a) Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, Neuvostolle, Euroopan Talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Kaikki irti EU:n innovointipotentiaalista – Teollis- ja tekijänoikeuksia koskeva toimintasuunnitelma EU:n elpymisen ja palautumiskyvyn tueksi 25.11.2020, s. 3.

nimenomaan rinnakkaisiin järjestelmiin ja tämän on katsottu parhaiten palvelevan sekä pieniä että suuria yrityksiä.¹⁴¹

Kyselytutkimuksessa esitetyjä näkökulmia mallioikeudesta

Myös kyselytutkimuksen vastauksissa nousi esiin kansallisten mallioikeushakemuskäärien pienuus. EU-mallioikeusjärjestelmä koettiin kyselyn vastausten perusteella varsin toimivaksi ja perustellusta syystä hakemukset päätyvät kotimaisen rekisteröinnin sijaan EU-mallioikeusjärjestelmässä suojattavaksi. Syyksi tähän nähtiin hakemuksen ja rekisteröinnin hinta. PRH:n mallioikeusrekisteröinnin hinnat ovat suhteessa alhaiset, mutta silti (ottaen huomioon kaikki kustannukset) korkeammat kuin EUIPO:ssa, jossa suoja on merkittävästi kattavampi.

Aineistossa ilmaistiin huoli PRH:n mallioikeusosaamisen häviämisestä sekä mallioikeuslain muuttumisesta piirimallilain tavoin ”kuolleeksi laiksi”, sillä kansallisia rekisteröintejä on varsin vähän.

6.5 Tekijänoikeuslain uudistamistarve

6.5.1 EU-tasoinen sääntely

Tekijänoikeuksien osalta komissio keskittyy tukemaan EU:n tekijänoikeuspuitteiden nykyaikaistamista hiljattain hyväksytyin kahden direktiivin oikea-aikaista ja tarkoituksenmukaista täytäntöönpanoa.¹⁴² Suomen hallituksen on kesään 2021 mennessä implementoitava DSM-direktiivi suomalaiseen lainsäädäntöön. Direktiivin edellyttämien kansallisen lain muutosten valmistelu on Suomessa käynnissä. Kyseessä on laaja ja vaativa tekijänoikeuslain osittaisuudistus. Tässä DSM-implementoinnissa on erittäin tärkeässä asemassa keskeinen muutosdirektiivin 17 artikla, joka velvoittaa alustapalvelut poistamaan tekijänoikeutta loukkaavat sisällöt ja tekemään sopimukset myös alustan käyttäjien lataaman sisällön julkaisemisesta oikeudenomistajien kanssa.¹⁴³

141 Oker-Blom, M, (2020) Tarvitaanko kansallista mallisuojaaja? IPR-info artikkeli 11.11.2020. <https://iprinfo.fi/artikkeli/tarvitaanko-kansallista-mallisuojaaja/>

142 Direktiivi (EU) 2019/790 tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla ja direktiivien 96/9/EY ja 2001/29/EY muuttamisesta; direktiivi (EU) 2019/789 lähetystoimintaa harjoittavien organisaatioiden tiettyihin verkkolähetyksiin ja televisio- ja radio-ohjelmien edelleenlähetyksiin sovellettavien tekijänoikeuden ja lähioikeuksien käyttämistä koskevien sääntöjen vahvistamisesta ja neuvoston direktiivin 93/83/ETY muuttamisesta.

143 Härmänmaa A. (2020) Mitä kuuluu tekijänoikeusdirektiiville? <https://www.teosto.fi/teostory/mita-kuuluu-tekijanoikeusdirektiiville/>

EU:n nykyisiin tekijänoikeuspuitteisiin liittyen komissiossa on myös tekeillä useita uudelleenarviointiraportteja, joiden tarkoituksena on säätää useiden EU:n tekijänoikeussäädösten, kuten suoja-aikadirektiivin, oikeuksien kollektiivisesta hallinnoinnista annetun direktiivin, ns. Marrakesh-direktiivin ja siirrettävyyasetuksen uudelleentarkastelulausekkeissa.¹⁴⁴

Komission tiedonannon mukaan se on käynnistämässä tekijänoikeuksista ja uusista teknologioista selvitystä, jossa keskitytään tekijänoikeustietojen hallintointiin ja tekoälyyn. Tuloksia odotetaan vuoden 2021 aikana. Komissio aikoo myös jatkaa eri sidosryhmien kanssa työtä tekijänoikeustietojen laadun parantamiseksi, jotta saadaan aikaan toimiva ”tekijänoikeusinfrastrukturi”. Tähän pyritään mm. parantamalla ja ajantasaistamalla luotettavaa tietoa oikeudenhaltijoista, käyttöehdoista ja lisensointimahdollisuuksista.¹⁴⁵ (Tekijänoikeusinfrastruktuuria käsitelty tarkemmin luvussa 5 sekä jäljempänä luvussa 6.5.4)

Komissio tulee osallistumaan aktiivisesti WIPO:n neuvotteluihin, joissa tavoitteena on päästä yhteisymmärrykseen uudesta radio- ja televisiolähetysyhtiöiden kansainvälistä suojaa koskevasta sopimuksesta. Komissio pyrkii myös varmistamaan, että EU ratifioi WIPO:n Pekingin sopimuksen, jonka EU allekirjoitti vuonna 2013. Sopimus antaa kansainvälistä suojaa audiovisuaalisiin tallenteisiin sisältyville esityksille.¹⁴⁶

6.5.2 Yliopistojen ja korkeakoulujen näkökulmia tekijänoikeuslakiin

Tekijänoikeuslain osalta yliopistojen ja korkeakoulujen edustajat nostivat esiin 40 b §:n 2 momentin, jonka mukaan oikeudet tietokoneohjelmaan eivät siirry työnantajalle, kun kyse on opetus- ja tutkimustyötä tekevien henkilöiden itsenäisesti tekemästä tietokoneohjelmista.

Tietokoneohjelmat ovat nykyään keskeinen osa yhteiskunnalle siirrettäviä kaupallistettavia teknologiakokonaisuuksia. Siksi on haastavaa, että sääntely on erilaista tietokoneohjelmien osalta verrattuna muihin tekijänoikeussuojaa nauttiviin teoksiin. Tietokoneohjelmistojen osalta yliopistojen ja korkeakoulujen on helpompaa ja kannattavampaa toimia kaupallistajana, koska tutkijoilla ei välttämättä ole resursseja tai osaamista ohjelmiston saattamiseksi markkinoille. Kyseisen lainkohdan osalta ehdotettiin tietokoneohjelmia koskevan poikkeussäännön poistamista.

¹⁴⁴ Euroopan komissio (2020a), s. 8.

¹⁴⁵ Euroopan komissio (2020a), s. 13.

¹⁴⁶ Euroopan komissio (2020a), s. 20.

Samoin yliopistot ja korkeakoulut pitävät ongelmallisena tekijänoikeuslain 40 b §:n 3 momenttia, jonka mukaan mitä 1 ja 2 momentissa säädetään tietokoneohjelmasta, sovelletaan vastaavasti työ- ja virkasuhteesta johtuvia tehtäviä täytettäessä luotuun tietokantaan. Ongelmana on, että nykyisin nojalla on vaikea selvittää ovatko oikeudet tietokantaan sisältyvään dataan syntyneet itsenäisessä vai epäitsenäisessä tutkimuksessa, sillä eri tutkijat tuottavat dataa tietokantoihin erinäisellä rahoituksella toteutetuissa projekteissa ja eri ajankohtina. Datan hyödyntäminen on vaikeaa tai jopa mahdotonta, kun ei ole mahdollista yksilöidä mille taholle datan omistajuus on syntynyt.

Ratkaisuehdotuksena esitettiin kyseisen lainkohdan muuttamista siten, että tietokantaa koskeva poikkeussääntö poistettaisiin.

Yliopistojen näkökulmasta tekijänoikeuslainsäädäntö ei mahdollista yliopistoille oikeuksia, jotka ovat edellytyksenä yliopistolain 2 §:ssä säädettyjen lakisääteisten tehtävien hoitamiseksi. Vapaan tutkimuksen, tieteellisen ja taiteellisen sivistyksen edistäminen sekä tutkimukseen perustuvan opetuksen toteuttaminen edellyttää sopimusjärjestelyjä tutkijoiden ja muun henkilöstön kanssa sekä tilanteiden tapauskohtaista selvittämistä. Tulkintavaikeudet ja neuvottelut aiheuttavat päällekkäistä työtä, kun asioita tehdään eri henkilöiden toimesta useaan kertaan.

Ratkaisuehdotuksena esitettiin, että tekijänoikeuslakiin säädettäisiin rinnakkainen käyttöoikeus yliopistolla sen tehtävien hoitamiseksi työ- tai virkasuhteessa tehtyjen keksintöjen ja teosten osalta.

Lisäksi yliopistoille ja korkeakouluille käytännön haasteita ovat aiheuttaneet opetusmateriaaliin kohdistuvat tekijänoikeudet, varsinkin kun etäopetus on lisääntynyt voimakkaasti. Voimassaoleva tekijänoikeuslain 21 § mahdollistaa teoksen esittämisen, mutta ei kappaleen valmistamista opetuksen yhteydessä. Tällä hetkellä tekijänoikeuslaki ei tosin sanoen mahdollista teoksen käyttöä etäopetuksessa, koska niiden käyttö edellyttää tosiasiasa tiedoston lataamista, eli kappaleen valmistusta. Erityisesti etäopetuksen lisääntymisen vuoksi yliopistoilla olisi tarve saada laajempia oikeuksia opettajien tekemään opetusmateriaaliin.

Ratkaisuehdotuksena esitettiin, että tekijänoikeuslain tulisi mahdollistaa teosten esitys opetuksen yhteydessä sekä läsnäolevalle yleisölle, että digitaalisessa etäopetuksessa. Oikeuden tulisi kattaa sekä kappaleen valmistaminen, yleisön saataville saattaminen ja sen tulisi koskea myös näytelmä- ja elokuvateoksia. Etäopetus tulisi olla mahdollista toteuttaa tekijänoikeuslainsäädännön rajoituksista riippumatta suorana lähetyksenä sekä tallenteena.

Korkeakoulukeksintölain ulkopuolelle jäävät tekijänoikeudet ja muut tutkimustuloksiin liittyvät oikeudet patentoitavia keksintöjä lukuun ottamatta.

Korkeakoululain uudistuksessa tulee vastausaineiston mukaan huomioida se, millaista innovaatiotoimintaa korkeakouluissa tosiasiaa nykyään tehdään. Yliopistoissa ja korkeakouluissa syntyy enenevässä määrin tietojärjestelmiä ja applikaatioita patentoitavien keksintöjen lisäksi.¹⁴⁷ Näin ollen myös tekijänoikeudet ovat merkittävä suojamuoto innovaatiotoiminnan tuloksille. Sinänsä ”keksintöjä” sääntelevä korkeakoulukeksintölaki soveltuu joidenkin vastaajien näkemyksen mukaan huonosti korkeakoulujen tosialliseen innovaatiotoimintaan. Korkeakoulukeksintölaki tulisi uudistaa niin, että siinä huomioitaisiin myös tekijänoikeudet eikä ainoastaan patentoivat keksinnöt.

6.5.3 Kyselytutkimuksessa ja haastatteluissa esitettyjä näkökulmia

Vastausaineistosta ilmeni, että tekijänoikeuslaki on lukuisten muutosten ja osauudistusten vuoksi muodostunut teknisesti vaikeasti hallittavaksi instrumentiksi ja lain kokonaisuudistukselle on selkeä tarve. Vastaajat katsoivat, että voimassa olevaa oikeustilaa ei pysty selvittämään pelkästään lain perusteella, vaan on tunnettava laajasti oikeuskirjallisuus ja oikeuskäytäntö. Useampi vastaaja totesi lain olevan tilkkutäkki, koska sitä on muutettu useaan otteeseen ja ainoastaan uudistettu rajattuja yksittäisiä kohtia, eikä kokonaisuuteen ole kiinnitetty riittävästi huomiota. Näin ollen lain soveltaminen käytännössä koetaan hankalaksi. Vastauksissa nostettiin esille, että edes alan asiantuntijat ja IPR-ammattilaiset eivät osaisi paikoin tulkita tekijänoikeuslainsäädäntöä tai voimassa olevaa oikeustilaa ja lopulta sitä, kenelle oikeudet ovat syntyneet ja kuuluvat.

Osapuolten tekijänoikeudet ja oikeuksien omistajuus ovat selkeytettävissä sopimusjärjestelyin, sekä tekijänoikeusinfrastruktuuria kehittämällä, mutta sujuvampi ja selkeämpi lainsäädäntö helpottaisi käytännön tason toimintaa, mikäli olisi esimerkiksi mahdollista vahvistaa omistusoikeus ja oikeustila jo suoraan lain perusteella. Tällä hetkellä sopimuksettomissa tilanteissa on vaikeita tulkintaongelmia.

EU sääntelyn vaikutus Suomen kansalliseen tekijänoikeusjärjestelmään

Tekijänoikeusjärjestelmää on viime vuosikymmeninä kehitetty ja uudistettu pitkälti ainoastaan EU-direktiivien implementoinnin kautta. Kansallisen kokonaisuudistuksen toteuttaminen ja sen tarpeellisuus on vaikea kysymys, koska Euroopan Komissio on jo

¹⁴⁷ Lausuntokierroksella esimerkiksi Helsingin yliopisto piti tärkeänä tietokoneohjelmia ja tietokantoja koskevan tekijänoikeuskysymyksen nostamista esille. Esityksessään työryhmä totesi, että siltä osin, kun tietokoneohjelmat ovat olennainen osa keksintöä tai välttämättömät keksinnön toimivuudelle, keksinnöt kuuluvat korkeakoulukeksintölain soveltamisalaaan. Tulkinnat tulisi määritellä täsmällisesti joko tekijänoikeuslaissa tai korkeakoulukeksintölaissa. Helsingin yliopisto (2018) Helsingin yliopiston lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi korkeakoulukeksintölain muuttamiseksi, viitteet TEM 1050/03.1.01/2018 ja TEM002:00/2018. 27.6.2018.

lausunut, että EU tähtää kansallisista järjestelmistä luopumiseen ja siirtyvänsä luomaan EU-tasoista sääntelyä. Ratkaistavia kysymyksiä ovat, miten Suomi suhtautuu poliittisesti tähän kehitykseen ja haluaako Suomi tulevaisuudessa tekijänoikeuksien osalta puhtaasti EU-tason sääntelyä vai ylläpitää rinnalla myös kansallista järjestelmää ja sääntelyä. Digitalisaation aikana toisistaan merkittävästi poikkeavat kansalliset järjestelmät voivat toimia hidasteena, koska digitaalinen maailma ei tunne valtioiden rajoja ja eteen voi tulla vaikeita tulkintakysymyksiä.

Tekijänoikeussääntelyssä suurin meneillään oleva muutos on DSM-direktiivin voimaansaattaminen, lisäksi on eräitä pieniä teknisiä muutos- ja tarkennustarpeita sekä lain kansainvälisen soveltamisalan määrittely olisi tarpeen. Esimerkiksi DSM-direktiiviin ei toivottu lainkaan tehtävän kansallisia sovellutuksia, sillä ne saattavat aiheuttaa vaikeuksia kansainvälisellä markkinalla. Tietokantadirektiivin uudistaminen datastrategian perusteella annetun data-asetuksen osana tulee vaikuttamaan tietokantadirektiivin oikeudenhaltijoihin. Myös valtionhallinnossa on tiedon uudelleenkäytön mahdollistamiseksi keskityttävä myös sellaisen tiedon uudelleen käytön mahdollistamiseen, johon sisältyy ”kolmansille kuuluvia teollis- ja tekijänoikeuksia”.

Sopimusoikeusjärjestelmän kehittäminen ja laajentaminen

Yleisestä sopimuslisenssistä säädettiin Tanskassa vuonna 2008, Ruotsissa 2013 ja Norjassa 2014, ja se on muissa Pohjoismaissa varsin laajassa käytössä.

Kyselyyn vastanneiden mukaan sopimuslisenssijärjestelmä on koettu toimivaksi myös Suomessa, mutta sen käyttöalan laajentaminen nykyisestä sektorikohtaisesta soveltamisesta enemmän yleiskäyttöiseksi järjestelmäksi olisi tärkeää. Tältä osin eräiden vastaajien näkemyksen mukaan sopimuslisenssin käytöstä tulisi Suomessa ottaa mallia muista Pohjoismaista. Sopimuslisenssin laajemman käytön mahdollisuus merkitsisi sitä, että nykyisten spesifien sopimuslisenssisäännösten ohella olisi säännös, jonka mukaan sopimuslisenssimekanismia voitaisiin käyttää myös muissa kollektiivisen lisensioinnin tilanteissa kuin niissä, joihin nykyiset erityiset sopimuslisenssit ovat sovellettavissa (yleinen sopimuslisenssi).

Sopimuslisenssin käyttöalojen laajentamiselle on vahvat oikeuspoliittiset perusteet. Tekijänoikeuksien käytön ala on dynaaminen. Esimerkiksi tekninen kehitys ja erilaisten toimintamallien ideointi on synnyttänyt ja tulee jatkossakin synnyttämään teosten uusia käyttötapoja ja -tilanteita. Näistä osa on kaupallisia ja osa ei-kaupallisia. Uusia käyttötarpeita syntyy digitaalisilla markkinoilla ja esimerkiksi kirjastojen, arkistojen ja museoiden toiminnassa samoin kuin opetuksessa ja tutkimustoiminnassa. Yleinen sopimuslisenssi voisi olla keino sallia tasapainoisilla ehdoilla teosten käyttö alueilla, joilla käytön salliminen ei olisi mahdollista ilman uusia laissa olevia sopimuslisenssisäännöksiä.

Yleinen sopimuslisenssi lisäisi joidenkin vastaajien näkemysten mukaan tekijänoikeusjärjestelmän joustavuutta. Käyttö tulisi rajoittaa tapauksiin, joissa sopimuslisenessin laajenetun käytön tarve on välttämätön tietyn käytön sallimiseksi. Yleisen sopimuslisenessin käyttöalat voisivat olla sellaisia, joihin nähden ei ole oikeuspoliittisia edellytyksiä harkita tekijänoikeuden rajoitusten säätämistä. Opetus- ja kulttuuriministeriö voisi tarkastella sopimuslisenessin käytön laajentamista kuten Tanskassa ja ministeriöllä voisi olla uusien lisensioinnin käytön alojen hyväksymistehtävä.

Yleisen sopimuslisenessin pohjalta tapahtuva lisensiointi rajoittuisi nykyisen sektorikohtaisen mallinkin mukaisesti massakäyttötilanteisiin, joissa yksilöllisellä lisensioinnilla teosten laajan repertuaarin käyttöä ei olisi mahdollista lisensoida. Järjestelmä ei syrjäyttäisi yksilöllistä lisensiointia teosten käytön tilanteissa, joissa yksilöllinen lisensiointi on käytännössä mahdollista. Yleinen sopimuslisenssi tällaisena täydentäisi nykyisiä sopimuslisenassejä ja tämä mahdollistaisi lisensioinnin sellaisilla alueilla, joilla teosten käyttö ei olisi muuten mahdollista ilman lain muutoksia.

Työsuhteessa luotujen teosten tekijänoikeuskysymykset

Vastauksissa nostettiin esille myös työsuhteessa luotujen teosten tekijänoikeuskysymykset. Vastaajien näkemyksen mukaan on epäselvää, mitkä oikeudet siirtyvät työsuhteen perusteella, jos oikeuksien siirtymisestä työntekijän ja työnantajan välillä ei ole nimenomaisesti sovittu mitään.

Kysymys työsuhdeolettaman sisällyttämisestä tekijänoikeuslakiin nostettiin esille vastausaineistossa. Työsuhdeolettaman mukaan työ- ja virkasuhteessa luotujen teosten taloudelliset oikeudet siirtyisivät suoraan lain nojalla työnantajalle, jolleivät osapuolet nimenomaisesti toisin sovi. Opetusministeriö toteutti vuonna 2008 selvityksen, jossa arvioitiin muun muassa miten työnantajat saavat liiketoiminnassa käyttöönsä työ- ja virkasuhteessa syntyviä teoksia, eri alojen nykyisten sopimuskäytäntöjen toimivuutta sekä työsuhdeolettaman taloudellisia vaikutuksia ja lopuksi selvityksen pohjalta annettiin säännösehdotus perusteluineen.¹⁴⁸ Työsuhdeolettamaa ei koskaan sisällytetty tekijänoikeuslakiin selvityksessä ehdotetulla tavalla.

Vuodesta 1991 tekijänoikeuslain 40 b § on sisältänyt olettamasäännökset tietokoneohjelmaa ja vuodesta 1998 tietokantaa koskevien tekijänoikeuksien siirtymisestä työnantajalle. Tältä osin lainsäädäntö asettaa siis eri aloilla toimivat työntekijät ja työnantajat toisistaan poikkeavaan asemaan.

¹⁴⁸ Tulokas M.(2008) Selvitys työsuhdeolettaman ottamisesta tekijänoikeuslakiin. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:17.

Vakiintuneena käytäntönä voidaan yleisesti pitää ns. normaalikäyttöä, jonka mukaan työnantajalla on oikeus käyttää omassa toiminnassaan työntekijän laatimaa materiaalia. Normaalikäytösäännöllä annetaan siis työnantajalle tarpeelliset käyttöoikeudet, mutta muut oikeudet jäävät työntekijälle. Normaalikäytösäännön mukaan työnantajalla on oikeus käyttää sellaisia työ- tai virkasuhteessa luotuja teoksia, jotka ovat syntyneet yleisen työntekovelvoitteen vuoksi.¹⁴⁹

Joissakin tapauksissa työntekijän tehtävät on työsuhteen ehdoissa määritelty siten, että niistä selvästi ilmenee työntekijän velvoite teosten aikaansaamiseen. Normaalikäytösäännön sisältö ei ole yksiselitteinen ja esimerkiksi normaalin toiminnan käsite, sen ajallinen ja asiallinen ulottuvuus, edelleenluovutuslainsäädännön ja käyttöoikeudet työsuhteen päätyttyä ovat epäselviä.¹⁵⁰ Tulkintavaikeuksia aiheuttavat näin ollen linjavedot siitä, mistä työtehtävistä voidaan katsoa sovitun osapuolten välillä ja kuinka laajamittainen tekijänoikeuksien luovutus on mahdollista tämän periaatteen nojalla. Tältä osin oikeustila on epäselvä ja se tulisi selvittää lainsäädännön tasolla. Työntekijäolettamasäännöksen sisällyttäminen lainsäädäntöön olisi syytä nostaa jälleen poliittiseen keskusteluun.

Digitalisaatioon ja tekoälyyn liittyvät haasteet

Voimassa oleva tekijänoikeuslainsäädäntö on kirjoitettu ennen digitalisaation aikakautta, joten vastaajien mukaan on selvää, että lainsäädäntö on jäänyt kehityksestä jälkeen. Tekoäly ja digitaalisuus asettavat uusia haasteita ja vaatimuksia lainsäätäjälle ja toimijan näkökulmasta vanhentunut sääntelymalli ja tulkintavaikeudet pahimmillaan estävät älykkään teknologian hyödyntämisen liiketoiminnassa.¹⁵¹ Alun perin tekijänoikeusjärjestelmä luotiin varsin erilaiseen toimintaympäristöön kuin missä sitä nykypäivänä sovelletaan. Teknologiaa on hyödynnetty aiemminkin runsaasti, mutta sen roolia on pidetty ennemminkin luomistyön välineenä, kun taas kehityksen myötä teknologia voisi saada yhä itsenäisemmän roolin itsenäisenä toimijana ja teoksien luojana.¹⁵²

Euroopan parlamentti ehdotti 21.10.2020 ensimmäisten instituutioiden joukossa suosituksia tekoälyä koskevista säännöistä, jotka kattavat sekä eettiset että tekijänoikeus- ja

149 Sorvari K. (2010) Opetustoimen tekijänoikeudet. Sanoma Pro Oy, s. 121.

150 Sorvari K. (2010)t, s. 123.

151 Tekoälyllä tarkoitetaan koneen kykyä käyttää perinteisesti ihmisen älyllä liitettyjä taitoja, kuten päättelyä, oppimista, suunnittelemista tai luomista. Kaikki nykyinen tekoäly on kapea-alaista, eli se kykenee kunakin aikana älykkäinä pidettyihin toimintoihin jossakin tarkassa, ihmisten määrittämässä kontekstissa. Euroopan Unionin mukaan arvioitu työn tuottavuuden kasvu tekoälyn seurauksena vuoteen 2035 mennessä on 11–37 % (Euroopan parlamentin think tank, 2020).

152 Tekijänoikeuskomitean mietinnön 1987:8 mukaan tietokone tai sitä ohjaava tietokone-ohjelma ei pysty aikaansaamaan teoskynnyksen ylittämiseen tarvittavaa luovaa ja omaperäistä panosta.

vastuukysymykset.¹⁵³ Tekoälyn sääntelyhaasteisiin EU-tasolla liittyy immateriaalioikeuksien lisäksi muitakin merkittäviä uudistustarpeita, joista mainittakoon ainakin turvallisuus- ja vastuukysymykset, toimet puolueellisuutta ja syrjintää vastaan, muutoksenhakuoikeus, yhteiskunta- ja ympäristövastuut sekä yksityisyyden kunnioittaminen ja tietosuojat.

Euroopan Parlamentin jäsenten mukaan on tärkeää erottaa toisistaan ihmisen tekoälyn avulla tuottamat luomukset ja tekoälyn tuottamat luomukset. Tekoälyllä ei pitäisi olla oikeushenkilöllisyyttä. Ainoastaan ihmiset saisivat olla teollis- ja tekijänoikeuksien haltijoita. Parlamentin kannanotossa käsitellään myös tarkemmin tekijänoikeutta, tiedonkeruuta, liikesalaisuuksia, algoritmien käyttöä ja valevideoita.¹⁵⁴

Tekijänoikeudellisesti tekoälyn tuottaman sisällön osalta nousevat ainakin kysymykset siitä, millaista suojaa tekoälyn tuottama sisältö ylipäätään nauttii, mikä olisi suojan saamisen kynnys ja sen ylittymisen kriteeristöt, ja ketä pidettäisiin oikeudenhaltijana. Tekijänoikeus on rakentunut luonnollisen henkilön henkisen luovuuden ja pääoman ympärille, joten herää kysymys siitä, tuleeko älykkäiden teknologisten ratkaisujen kohdalla ylipäätään käyttää samaa tulkintakriteeristöä esimerkiksi teokseen käytettyä omaperäisyyttä ja luovuutta harkittaessa.

Vaihtoehtoisia tekijänoikeussuojan saajia on useita, kuten tekoälyohjelmiston käyttäjä, tekoälyn ohjelmoija, tekoälyohjelmiston tekijänoikeuden haltija sekä tekoälyohjelmiston omistaja. Lainsäädännön nojalla tulisi olla selvítettävissä, miten ja kenelle tekijänoikeus syntyy. Ratkaistava kysymys on toisaalta myös se, onko tekijänoikeus ylipäätensä tarkoituksenmukainen ja oikea suojakeino tekoälyn tuottamalle sisällölle.

Vastauksissa tiedostettiin kuitenkin myös väistämätön haaste, että sääntely laahaa käytännössä syntyvien ilmiöiden perässä. Todellisuudessa reaali maailmassa syntyy väistämättä uusia ilmiöitä ja konsepteja, joita ei osattu riittävällä tavalla huomioida etukäteen lainsäädännössä.

Voimassaoleva sääntely sai vastauksissa kritiikkiä myös siitä, ettei se olisi teknologia-neutraali.

153 Parlamentti hyväksyi aloitteen äänin 559 puolesta, 44 vastaan ja 88 tyhjää.

154 Stéphane Séjourné (Renew Europe, Ranska) valmisteleva mietintö, jonka Parlamentti hyväksyi äänin 612 puolesta, 66 vastaan ja 12 tyhjää. Euroopan parlamentti (2020) Euroopan parlamentin lehdistötiedote ”Euroopan parlamentti vaatii ensimmäisiä tekoälyä koskevia sääntöjä” 21.10.2020. <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/press-room/20201016IPR89544/euroopan-parlamentti-vaatii-ensimmaisia-tekoalya-koskevia-eu-saantoja>.

6.5.4 Metatiedon käyttö ja tekijänoikeusinfrastruktuurin kehittämisen mahdollisuudet

Metatieto (*engl. metadata*) on rakenteellista tietoa, joka kuvaa, selittää, paikantaa tai muutoin helpottaa tietolähteen hakemista, käyttämistä tai hallitsemista. Metatieto on siis tietoa tiedosta. Tekijänoikeuksien näkökulmasta erityisen tärkeää metadataa ovat tiedot tekijästä, teoksen luomishetkestä, oikeudenhaltijasta sekä mahdollisia lisenssejä koskevat tiedot.

Tekijänoikeuslain 50 d §:n mukaan sähköisiä hallinnointitietoja, joilla tunnustetaan teos, tekijä tai oikeuksien muu haltija taikka jotka ovat tietoja teoksen käyttöehdoista, ei saa poistaa tai muuttaa. Tämä tarkoittaa sitä, että internetin palveluntarjoajat ja julkaisualustat eivät saa poistaa hallinnointitietoja koskevaa metadataa tiedostosta ilman teoksen tekijän lupaa. Laki ei kuitenkaan kiellä muun metadatan, kuten teoksen teknisiä tietoja koskevan datan poistamista.

Huolimatta siitä, että Suomen lainsäädäntö velvoittaa säilyttämään tekijänoikeudellisesti relevantin digitaalisessa muodossa olevan metadatan, monet julkaisualustat poistavat sen tiedostoista ilman lupaa. Kansainvälisten uutistoimistojen yhtymän IPTC:n (The International Press Telecommunications Council) vuonna 2019 teettämän tutkimuksen mukaan lähes kaikki sosiaalisen median alustat poistavat metadatan valokuvista luvatta.¹⁵⁵

Opetus- ja kulttuuriministeriön alainen tekijänoikeusasioiden neuvottelukunta muodosti elokuussa tekijänoikeusinfrastruktuurin kehittämiseen kolme pienryhmää, joissa metadataan liittyviä kysymyksiä käsiteltiin laajemmin eri luovien alojen osalta.¹⁵⁶

Metadatan lisäämisen prosessi tulisi standardisoida. Eri toimijoilla ja alustoilla on omat identiteetti- ja tunnistejärjestelmänsä, jotka eivät ole yhteensopivia keskenään ja tieto liikkuu huonosti alustojen välillä. Suomen musiikkialojen järjestöjen vuonna 2017 teettämässä tutkimuksessa havaittiin, että ongelmia syntyy erityisesti siksi, että metadatan lisäämisen prosessia ei ole standardisoitu.¹⁵⁷

Esimeriksi YouTubessa suurimmat tekijänoikeuksien omistajat voivat käyttää Content ID -sisällöntunnistusjärjestelmää sisältönsä tunnistukseen ja ylläpitoon. YouTubeen ladattuja videoita verrataan sisällön omistajien YouTubele lähettämien tiedostojen referenssitietokantaan. Kun tekijänoikeuksien omistajat saavat tiedon materiaalista, joka vastaa heidän

155 Hamberg N. (2020) Metadata ja tekijänoikeus, IPR-info 19.5.2020. <https://iprinfo.fi/artikkeli/metadata-ja-tekijanoikeus-mita-miten-ja-miksi/>

156 Valtioneuvosto. Tekijänoikeuden infrastruktuurin kehittäminen 2020–2022, OKM020:00/2020. <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=OKM020:00/2020>

157 Hamberg N. (2020).

teostaan, he voivat estää koko videon katselun, kaupallistaa videon näyttämällä siinä mainoksia, jolloin joissain tapauksissa tulot jaetaan lataajan kanssa ja seurata videon katsojajäljestä. Järjestelmän rakentaminen edellyttää alustalta merkittävää taloudellista panosta ja esimerkiksi YouTube kertoo investoineensa 100 miljoonaa dollaria Content ID -sisällöntunnistujärjestelmän luomiseen ja kehittämiseen.

Kunnollisen datainfrastruktuurin rakentamiseen **tarvitaan kannustimia**. Tässä valtiolla on mahdollista ottaa roolia.¹⁵⁸ Aiemmissä yhteyksissä on noussut esille ajatus siitä, että alustoille voisi rakentaa esimerkiksi standardisoidun metadatan lisäys- ja tunnistusjärjestelmän, jonka toimijat pystyisivät implementoimaan omaan toimintaansa ilman että se edellyttäisi jokaiselta toimijalta erikseen valtavia investointeja.¹⁵⁹

Oikeat ja kattavat teos- ja tekijätiedot edistävät tekijän oikeutta tulla tunnistetuksi ja mahdollisuutta saada taloudellista hyötyä teoksen käytöstä. Tiedonhallintaan liittyvät haasteet eri luovilla aloilla ovat erilaisia, mutta datainfrastruktuurin rakentamisessa haasteet ovat kuitenkin samankaltaisia. Panostaminen datan hallintaan ja laatuun luovilla aloilla tuottaa pitkällä aikavälillä lisäarvoa niin tekijöille, yrityksille kuin yhteiskunnallekin. Metadatan käyttö mahdollistaa tekijänoikeuksien haltijoille uusia tulovirtoja sekä parempaa oikeuksien hallinnointia ja puolustamista.

158 Pekari T. (2020) Metadata on musiikkialan suuri ongelma ja suuri mahdollisuus.14.10.2020. <https://www.teosto.fi/teostory/metadata-on-musiikkialan-suuri-ongelma-ja-suuri-mahdollisuus/>

159 Ajatus perustuu kirjoittajien aiemmissä yhteyksissä käytyihin keskusteluihin eri alojen asiantuntijoiden kanssa (ei selvityksen yhteydessä kerättyyn aineistoon).

Delphi-paneelin Näkemyksiä muutostaasteista: tekijänoikeuslainsäädäntö

Asiantuntijat ottivat kantaa myös tekijänoikeuksiin. Yleisellä tasolla todettiin, että tekijänoikeuslaki on lukuisten muutosten seurauksena muodostunut pelkästään jo teknisesti niin vaikeasti hallittavaksi lainsäädäntöinstrumentiksi, että kokonaisuudistukselle on korkea aika. Kokonaisuudistuksen tarpeeseen osa asiantuntijoista suhtautui myös kriittisesti. Todettiin, että Suomen tekijänoikeusjärjestelmä on moderni pohjoismainen kokonaisuus, joka kestää erinomaisesti kansainvälisen vertailun. Eurooppalaisessa tekijänoikeuden kehityksessä todettiin juuri pohjoismaiden olleen tien näyttäjiä ja järjestelmän moittiminen on monesti mielikuvapainotteista. On lisäksi huomattava, että riippumatta teollisen toiminnan nopeasta muutoksesta, ei voida olettaa, että lainsäädännön tulee mukautua nopeasti kaikkeen. Kehitystarpeina asiantuntijat kuitenkin näkivät työsuhtetekijänoikeuteen liittyvät asiat, erityisesti korkeakoulutuksen sektorilla. Uudistusten tulisi kuitenkin tapahtua pääasiassa Euroopan unionin tasolla.

Erityisesti asiantuntijat ottivat kantaa tekijänoikeudellisen sisällön markkinoihin. Asiantuntijat korostivat, että Euroopan digitaalinen yhteismarkkina toimii tekijänoikeuteen perustuvan toiminnan mahdollistajana, osaltaan sääntely muuttuu eräiltä osin niin yksityiskohtaiseksi ja mutkikkaaksi, että vain kaikkein isoimmat yritykset tulevat pärjäämään markkinoilla. Mielenkiintoisesti, asiantuntijat korostivat, että direktiivi pyrkii juuri päinvastaiseen, vähentämään alustapalvelujen ylivaltaa. Jos DSM-direktiivin implementointi kansalliseen lainsäädäntöön onnistuu direktiivin mukaisesti, tulisi markkinoiden muuttua parempaan suuntaan niin oikeudenhaltijoiden kuin kuluttajienkin kannalta. Riskeinä on kuitenkin se, että direktiiviä ei saatettaisi voimaan asianmukaisesti tai EU-maat eivät onnistu yhtenäisessä implementoinnissa. EU-lainsäädännöllä ja sääntelyllä on kuitenkin mahdollisuus edistää kilpailua ympäristössä, jossa suuret digitaaliset alustat hallitsevat monia markkinoita.

6.6 Korkeakoulukeksintölain ja työsuhdekeksintölain uudistamistarpeet

Laki oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin eli korkeakoulukeksintölaki tuli voimaan vuonna 2007. Hallituksen esityksen mukaan lain tarkoituksena oli selkeyttää korkeakouluissa tehtävien keksintöjen oikeudellista asemaa ja siten edistää keksintöjen tunnistamista ja kaupallista hyödyntämistä. Tavoitteena on myös turvata keksijöille maksettavat korvaukset ja yhtenäistää tutkimussopimuskäytäntöä ja parantaa tutkimustuloksena syntyvien keksintöjen hallinnointia.¹⁶⁰

Alkuperäisessä työsuhdekeksintölaissa oli ns. tutkijapoikkeus, jonka mukaan yliopiston, korkeakoulun tai vastaavanlaisen tieteellisen opetuslaitoksen opettajaa ja tutkijaa ei tässä pidetty lain soveltamisalaan kuuluvana työntekijänä. Tämä lainsäädännön aukkotilanne korjattiin säätämällä korkeakoulukeksintölaki.

Valtioneuvosto julkaisi vuonna 2017 selvityksen, jossa tarkasteltiin korkeakoulujen itsenäisen oikeushenkilöaseman vaikutuksia tutkimuksen ja elinkeinoelämän yhteistyöhön ja selvitettiin parannusehdotuksia.¹⁶¹ Selvityksessä havaittiin, että korkeakoulukeksintölaista huolimatta sopimus- ja immateriaalioikeusasiat koettiin hankaliksi.

Vuoden 2018 korkeakoulukeksintölain uudistushankkeen oli tarkoitus lisätä sopimusvapautta avoimen tutkimuksen tilanteissa ja siten tehostaa korkeakouluissa syntyvien keksintöjen kaupallistamista, mutta uudistus kariutui siihen kohdistuvaan kritiikkiin.¹⁶² Opetus- ja tutkimushenkilöstö katsoivat uudistuksen rajoittavan tutkijan toiminta- ja sopimusvapautta. Lausuntojen mukaan korkeakoulu ja keksijä eivät ole tasavertaisia neuvottelukumppaneita ja ”sopimusvapaudesta” oli vaarassa tulla työsopimuksen vakioehto.¹⁶³

Lainsäädäntölinjaukset ovat jatkuvaa tasapainoilua tieteen vapauden ja tutkimuksen kaupallistamisen välillä ja tutkijoiden ja korkeakoulujen intressit ja näkökulmat ovat osittain vastakkaisia.

160 HE 259/2004 vp, s. 13.

161 Mikkola E., Nurmisto M, Saarnivaara V-P. (2017) Korkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja elinkeinoelämän yhteistyö – miten erilainen oikeusasema vaikuttaa? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisu 34/2017, s. 10.

162 Hankenumero TEM002:00/2018.

163 Akavan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin annetun lain muuttamisesta 25.6.2018; OAJ:n lausunto Hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin annetun lain muuttamisesta. 28.6.2018.

Vastauksista nousi vahvasti esiin, että kesken jäänyt korkeakoulukeksintölainsäädännön uudistaminen olisi syytä viedä nopeasti loppuun.

Korkeakoulukeksintölaki yliopistojen ja korkeakoulujen näkökulmasta

Korkeakoulun oikeudet tutkijansa tekemään keksintöön voivat olla ensisijaisia tai toissijaisia. Ratkaisevaa on se, onko keksintö tehty perusrahoituksella toteutetussa avoimessa tutkimuksessa vai ulkopuolisella rahoituksella toteutetussa sopimustutkimuksessa.

Sopimustutkimuksissa korkeakoululla on lakiin perustuva oikeus saada sopimustutkimuksessa syntyviin keksintöihin liittyvät immateriaalioikeudet. Avoimessa tutkimuksessa syntyneisiin keksintöihin korkeakoululla on vasta toissijainen oikeus, mikäli keksijä ei itse ole julkaissut keksintöä tai muuten ilmoittanut olevansa halukas hyödyntämään keksintöä. Tosiasiassa hankkeet voivat sisältää elementtejä useammasta tutkimusmuodosta, koska tutkimushankkeita toteutetaan usein yhteistyötutkimuksena, johon osallistuu korkeakoulujen tutkimusorganisaatioiden lisäksi myös voittoa tavoittelevia yhtiöitä.

Yliopistot ja korkeakoulut pitävät kategorista jakoa avoimeen- ja sopimustutkimukseen käytännössä ongelmallisena ja tulkinnanvaraisena. Keksinnön syntytilan määrittäminen on monissa tapauksissa vaikeaa, koska useat keksinnöt ja tulokset ovat syntyneet eri rahoitusmalleilla toteutetuissa tutkimusprojekteissa sekä avoimessa tutkimuksessa, että sopimustutkimuksessa.

Keksinnön syntyyn liittyvien tosiseikkojen ja laintulkinnan selvittäminen on usein haastavaa ja työlästä. Alkuvaiheen selvitystyö ja erilaiset sopimusjärjestelyt ja neuvottelut tutkijoiden, korkeakoulujen ja yhteistyökumppanien välillä vievät aikaa ja resursseja, mikä hidastaa itse keksinnön kaupallistamisprosessia. Tutkimustulokset syntyvät harvoin vain yhden henkilön työpanoksen seurauksena, joten keksinnön hyödyntämisestä ja siirrosta on päästävä yhteisymmärrykseen koko tutkimusryhmän ja tietysti yliopiston välillä.

Tutkijoilla ei pääsääntöisesti ole osaamista tai resursseja keksintöjensä suojaamiselle tai kaupallistamiselle. Käytännössä usein avoimessakin tutkimuksessa syntyneiden tulosten osalta tutkijat siirtävät vapaaehtoisesti keksinnön yliopiston suojattavaksi ja kaupallistettavaksi. Nykyinen tutkimusten luokittelumalli asettaa tutkijat eriarvoiseen asemaan työntekijöinä riippuen siitä, onko tutkimukselle haettu ja saatu ulkopuolinen rahoitus vai ei.

Korkeakoulujen näkökulmasta olisi yksinkertaisinta, mikäli oikeudet siirtyisivät kaikilta osin yliopistolle ja jaottelu avoimeen ja sopimustutkimukseen poistettaisiin. Ratkaisuehdotuksena esitettiin, että korkeakouluissa syntyvät keksinnöt siirrettäisiin työsuuhdekeksintölain piiriin.

Yhtenä lainsäädäntömallina esitettiin, että Suomeen voitaisiin säätää yhtenäinen keksintöihin sovellettava laki. Tällä hetkellä joudutaan soveltamaan rinnakkain sekä työsuhdekeksintölakia että korkeakoulukeksintölakia.

Valtiontuet yliopiston tutkimustoiminnassa

Korkeakoulukeksintölain osalta nostettiin esiin myös esiin valtiontukia koskevat haasteet. Tutkimusta toteutetaan usein yhteistyöhankkeina, joissa on mukana akateemisten tutkimuslaitosten lisäksi voittoa tavoittelevia yrityksiä. Valtiontukia koskeva sääntely sisältyy Euroopan unionin toiminnasta annetun sopimuksen (SEUT, 2016/C 262/01) 107-109 artikloihin. SEUT mukaan jäsenvaltion myöntämä tai valtion varoista myönnetty tuki, joka vääristää tai uhkaa vääristää kilpailua suosimalla jotakin yritystä tai tuotannonalaa on kiellettyä valtiontukien jakoa siltä osin, kuin se vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

Hankkeesta mahdollisesti syntyvät immateriaalioikeudet ja niihin liittyvät käyttöoikeudet tulee jakaa yhteistyökumppaneiden kesken tavalla, joka vastaa niiden työmäärää, panoksia ja etuja. Muutoin valtion varoista rahoituksen saavien tutkimusorganisaatioiden tulee periä markkinahintaa vastaavan korvauksen niiden toiminnasta syntyvistä ja osallistuville yrityksille myönnettävistä immateriaalioikeuksista.

Yliopiston perusrahoituksella toteutetun avoimen tutkimuksen tulokset kuuluvat ensisijaisesti keksijälle itselleen. Tutkimustulokset on mahdollisesti aikaansaatu yliopiston perusrahoituksella, mutta tutkijalla on mahdollisuus luovuttaa oikeudet mihin tahansa hintaan voittoa tavoittelevalle yritykselle.

Korkeakoulukeksintölain ja valtiontukisääntelyn suhdetta ja soveltamista tulisi yliopistojen ja korkeakoulujen mukaan selvittää laajemmin.

Kyselytutkimuksessa esitettyjä näkökulmia työsuhdekeksinnöistä

Vastauksien mukaan työsuhdekeksintölakia on syytä ajanmukaistaa. Lain tulisi vastaajien mukaan huomioida paremmin pienten teknologiayritysten ja sijoittajien tarpeet. Nykyään lainsäädäntö koskee ainoastaan työsuhhteissa olevien henkilöiden keksintöjä, mutta monesti startup-yrityksissä kaikki ovat osakkaita ja yrittäjiä, jolloin lakia soveltaessa voi jäädä epäselväksi, miten työsuhdekeksintölain säännökset soveltuvat näille henkilöille.

Työsuhteiden osalta vastauksissa nähtiin tärkeäksi selventää työsuhhteissa syntyneiden aineettomien oikeuksien omistukseen liittyviä kysymyksiä. Erityisesti tekijänoikeuden osalta olisi syytä säätää laissa työsuhdetekijänoikeudesta olettaessään säännöksellä. Lain tulisi selkeämmin huomioida muuttunut liiketoimintaympäristö. Esimerkiksi dataan liittyvät

oikeudet ovat voimassaolevan lainsäädännön mukaan erittäin vaikeasti hallittavissa ja tulkittavissa.

6.7 Tavaramerkkilainsäädännön uudistustarve

EU hyväksyi pitkään odotetun tavaramerkkiuudistuksen säädöskokonaisuuden vuonna 2015, jossa tarkoituksena oli selkeyttää ja helpottaa yritysten toimintaa EU:n sisämarkkinoilla. Komissio aloitti EU:n tavaramerkkijärjestelmää koskevan selvityksen jo vuonna 2007. Suomen uusi tavaramerkkilaki tuli voimaan 1.5.2019, jossa saatettiin kansallisesti voimaan EU:n tavaramerkkidirektiivin ja Singaporen sopimuksen sisällöt. Tavaramerkkilain kokonaisuudistuksen tavoitteena oli moderni ja selkeä laki sekä sähköisen asioinnin ja palvelun lisääminen.

Uusi lainsäädäntö on ollut voimassa verrattain vähän aikaa, eikä kyselytutkimuksessa tai haastatteluissa noussut esille kehityskohteita liittyen hiljattain uudistettuun tavaramerkkisääntelyyn.

Toiminimilain suhde tavaramerkkilakiin – erityisesti yleistoimiala-ongelma osakeyhtiölain perusteluiden näkökulmasta

Vuoden 2006 osakeyhtiölain kokonaisuudistuksen jälkeen osakeyhtiö on voinut ilmoittaa toimialakseen myös niin sanotun yleistoimialan. Lain esitöiden mukaan yleistoimiala kattaa kaiken laillisen liiketoiminnan. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että tilanteissa, joissa toiminimen rekisteröinti kattaa useampia toimialoja, rekisteröinnin kumoaminen estyy, jos toiminimeä on käytetty yhdelläkin rekisteröinnin kattamalla alalla.¹⁶⁴

PRH tutkii tavaramerkkihakemuksen mahdolliset ns. suostumuksenvaraiset esteet viran puolesta, jolloin se ottaa huomioon myös toiminimet. PRH:n estetutkimuksessa toiminiimiin liittyvä sekaannusvaaran arviointi perustuu siihen, mikä toimiala kaupparekisteriin on merkitty. PRH:n tulkinnan mukaan yleistoimiala pitää sisällään käytännössä kaikki mahdolliset tavarat, palvelut ja toiminnot. Koska nykyään merkittävä osa uusien osakeyhtiöiden toiminimirekisteröinneistä sisältää yleistoimialan, on selvää, että uusille tavaramerkkihakemuksille muodostuu este siitä huolimatta, etteivät tavaramerkin hakija ja toiminimen haltija toimi todellisuudessa samalla alalla.¹⁶⁵

¹⁶⁴ Castrén M (2008) Toiminimi. Alma Talent Oy, s. 288.

¹⁶⁵ Oker-Blom M., Aalto-Setälä M. (2019) Toiminimen yleistoimiala tavaramerkkirekisteröinnin esteenä. Lakimies 3-4/2019 s. 465-474.

Yleistoimialan käyttö on osoittautunut ongelmalliseksi muiden yhtiöiden myöhemmässä toiminimiä ja tavaramerkkejä koskevassa rekisterikäytännössä. Tätä ongelmaa on pyritty ratkaisemaan tavaramerkkilain ja toimialan uudistamistyön yhteydessä vuonna 2018 mahdollistamalla osittaiskumoaminen sekä toiminimen kumoaminen käyttämättömyyden perusteella.

Ennen tavaramerkkilain uudistusta tavaramerkin rekisteröinnin kannalta on ollut ongelmallista, että toiminimiin oli hyväksytty yleistoimiala ja mikäli toiminimi haluttiin kumota, se oli mahdollista kumota ainoastaan kokonaisuudessaan. Tässä toiminimi poikkesi selvästi tavaramerkistä, sillä jos tavaramerkin kumoamisperuste koski vain joitakin rekisteröinnin kattamia tavaroita, oli mahdollista, että tavaramerkkioikeus voitiin menettää näiden tiettyjen tavaroiden osalta eli osittain. Toisin sanoen, ongelma toiminimen osalta oli, että vaikka toiminimi olisi käytössä ainoastaan osittain, sen katsottiin kattavan rekisteriin merkitty toimiala kokonaisuudessaan ja näin ollen estävän myöhemmin haetun tavaramerkin rekisteröinnin myös sellaisen toiminnan osalta, johon toiminimeä ei käytetty.

Edellä mainittu ongelma on ratkaistu toiminimilain 19 §:ään lisätyllä 3 momentilla, jonka mukaan aiemmasta sääntelystä poiketen, toiminimen rekisteröinti on mahdollista kumota myös osittain, eli vain siltä osin kuin uuden toiminimen tai tavaramerkin rekisteröinnille on olemassa este. Nämä muutokset ovat tulleet voimaan 1.5.2019 alkaen, mutta niitä sovelletaan ennen lain voimaantuloa rekisteröityihin toiminimiin 1.5.2021 alkaen. Näin myös ennen lakimuutosta toiminimensä rekisteröineet yritykset voivat varautua osittaisen kumoamisen mahdollisuuteen. Toimialan yhtiöoikeudellisesta merkityksestä ei ole mahdollista, että rekisteröinnin kumoamista koskevan menettelyn yhteydessä vahvistetaan yhtiön toimialan sisältö. Tästä syystä yrityksellä tulisi olla toiminimen osittaisen kumoamisen jälkeen mahdollisuus ilmoittaa rekisteriin uusi toiminimi tai muuttaa toimialansa. Tämä ongelma on kuitenkin parhaiten ratkaistavissa kaupparekisterilain uudistamisen yhteydessä, jolloin voidaan ratkaista myös se, että minkälaisia valvontakeinoja PRH:lla rekisteriviranomaisena on rekisterimerkintöjen oikeellisuuden ja ajantasaisuuden varmistamiseksi.¹⁶⁶

Toteutettua muutosta ei kaikilta osin ole pidetty riittävänä ja yleistoimialan käytön tarpeellisuus on osoitettu uudelleen arvioitavaksi osakeyhtiölain uudistamisen yhteydessä. Yleistoimialaan liittyvää ongelmaa eli lähinnä sitä, että se aiheuttaa haettaville uusille toimimille ja tavaramerkeille esteitä, on käsitelty lisäksi valtioneuvoston kanslian vuonna 2020 julkaisemassa selvityksessä osakeyhtiölain muutostarpeista kilpailukykytekijänä.¹⁶⁷

166 TEM (2018) Työryhmän mietintö uudeksi tavaramerkkilain ja siihen liittyviksi laeiksi 15/2018 s.63-64.

167 Airaksinen M., Rasinaho V., Alitalo A., Oikarinen M., Vammeljoki M., Puukka J. (2020) Selvitys osakeyhtiölain muutostarpeista kilpailukykytekijänä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:39, s. 219-221.

6.8 Puolustusvoimien näkökulmia IPR-lainsäädännön uudistustarpeiksi

Korkeakoulukeksintölaki ja työsuhdekeksintölaki puolustusvoimien näkökulmasta

Korkeakoulukeksintölaki rakentuu ajatukselle, jonka mukaan yliopistot ovat itsenäisiä ja autonomiaa hallintoelimiä, joilla on oma rahoitus ja henkilöstö. Lain soveltaminen on kuitenkin Puolustusvoimien toiminnassa haasteellista, sillä Maanpuolustuskorkeakoulu (MPKK) poikkeaa hallinnollisesti muista suomalaisista yliopistoista.

MPKK on Puolustusvoimiin organisaatioon kuuluva sotatieteellinen korkeakoulu, jonka henkilöstö on virkasuhteessa Puolustusvoimiin, eikä MPKK:lla ole lainkaan omia ja erillisiä työntekijöitä. Lisäksi Puolustusvoimien organisaatorakenteen mukaisesti kaikkea omaisuutta hallinnoi Puolustusvoimien logistiikkalaitos, eikä esimerkiksi MPKK:lla voi hallinnollisesti olla lainkaan omaa omaisuutta.

Tällä hetkellä Puolustusvoimien palveluksessa olevan työntekijän tekemään keksintöön sovelletaan palveluspaikasta riippuen joko korkeakoulukeksintölakia (MPKK), tai työsuhdekeksintölakia (muu Puolustusvoimat). Mikäli MPKK:n toiminnassa syntyy keksintöjä tai muita immateriaalioikeuksia, ongelmia aiheuttaa se, että keksintöjä tekevät henkilöt eivät ole virka- tai työsuhteessa MPKK:hon, eikä MPKK voi disponoida sen toiminnassa syntyneistä omaisuuseristä.

MPKK voi ainoastaan neuvotella oikeuksista Puolustusvoimien toimialaan kuuluvaan suoran työtehtävän tuloksena syntyneeseen keksintöön, kun taas henkilön palvellessa muualla Puolustusvoimissa keksintöön liittyvät oikeudet on mahdollista saada ilmoituksella Puolustusvoimien hallintaan. Maanpuolustuksen etua ei voida turvata, koska MPKK:lla tehtyjen keksintöjen oikeuksia ei automaattisesti saada Puolustusvoimien haltuun. Lisäksi MPKK:lla palvellessaan työntekijä on etuoikeutetussa asemassa muihin Puolustusvoimien työntekijöihin nähden.

Voimassaoleva lainsäädäntö ei edellytä patentinhakijaa nimeämään työnantajaansa tai kertomaan, onko patentinhakija tehnyt keksinnöstään työsuhde- tai korkeakoulukeksintöilmoituksen ja onko työnantaja tai korkeakoulu ilmaissut halukkuutensa ottaa keksintöön liittyvät oikeudet haltuunsa. PRH:lla ei ole mahdollisuutta tarkistaa patentinhakijan työnantajan mahdollisten oikeuksien toteutumista.

Puolustusvoimien mukaan lainsäätäjän tulisi harkita patentinhakijalle ilmoitusvelvollisuutta, jossa patentinhakijalla olisi velvollisuus ilmoittaa työnantajan sekä tehdyn keksintöilmoituksen tiedot. Lisäksi ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönti tulisi sanktioida.

Työsuhdekeksintölakiin tulisi lisätä yleiskirjaus tai ainakin Puolustusvoimia koskeva erityissäännös, jonka mukaan tehty patenttihakemus tulee tarkastuttaa työnantajalla sen varalta, ettei hakemus sisällä salassapidettävää materiaalia, esimerkiksi julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 10 kohdan perusteella turvaluokiteltua materiaalia.

Puolustusvoimat ei ole pystynyt sisäisesti ratkaisemaan lainsäädännön aiheuttamaa ongelmaa, vaan se edellyttäisi lainsäädännön muutosta. Puolustusvoimien näkökulmasta olisi selkeintä, että sen henkilöstöön sovellettaisiin ainoastaan työsuhdekeksintölakia ja korkeakoulukeksintölakiin sisällytettäisiin poikkeussäännös, jonka mukaan lakia ei sovellettaisi MPKK:hon.

Patenttisuoja puolustusvoimien näkökulmasta

Puolustusvoimat tavoittelee toiminnassaan taloudellisen kilpailuedun sijaan sotilaallista kilpailuetua. Maanpuolustuksen intressin toteuttamiseksi on edullisempaa pyrkiä pitämään keksinnöt salassa patentoinnin sijaan. Puolustusvoimien tai sen palveluksessa olevien työntekijöiden tekemä patenttihakemus ei myöskään voi sisältää mitään turvaluokiteltua tietoa, koska keksintöä koskevat tiedot tulevat julkiseksi. Esimerkiksi tällä hetkellä Puolustusvoimilla ei ole yhtään voimassaolevaa patenttia ja aiemmat patentit ovat liittyneet perinteiseen aseteknologiaan. Sodankäynnin muututtua maanpuolustuksen kannalta merkitykselliset keksinnöt liittyvät muun muassa informaatioteknologiaan.

Laki maanpuolustukselle merkityksellisistä keksinnöistä

Maanpuolustuksellinen intressi on lainsäädännössä otettu huomioon tiettyjä keksintöjä koskevalla erityislaililla. Puolustusvoimat näkee maanpuolustukselle merkityksellisistä keksinnöistä annetun lain (551/1967) edelleen tarpeellisena maanpuolustuksen intressin turvaamiseksi.

Keksintö, jolla on pääasiallisesti merkitystä maanpuolustukselle ja jonka salassapysyminen on maanpuolustuksen kannalta tärkeää, voidaan lain nojalla pakkolunastaa valtiolle valtioneuvoston päätöksellä. Patentti- ja rekisterihallitus tekee esikäsittelyn sisään tulevista patenttihakemuksista ja toimittaa tiettyihin teknologiaratkaisuihin liittyvät hakemukset Puolustusvoimille katselmointia ja maanpuolustuksen näkökulmasta tehtävää arviota varten.

Patenttihakemusten salassapitoluonteesta johtuen ainoastaan Puolustusministeriön määräämillä henkilöllä on oikeus tutustua tehtyihin patenttihakemuksiin, joita on Puolustusvoimilla tällä hetkellä kolme. Tutustumisoikeus on teknisellä valmistelijalla, ratkaisun esittelijällä sekä ratkaisijalla. Koska henkilöiden piiri on niin rajattu, tekniikkaa tuntevilta henkilöiltä ei voi pyytää arviota keksinnön uutuusarvosta ja merkityksestä maanpuolustukselle.

Tiedonsaantioikeutta tulisi Puolustusvoimien näkökulmasta laventaa niin, että patenttihakemusta koskevia tietoja olisi mahdollista esittää laajemmin Puolustusvoimien palveluksessa oleville tekniikan asiantuntijoille. Teknologisten innovaatioiden uutuuden arvioinnissa ei tällä hetkellä ole mahdollista käyttää kaikkea asiantuntemusta, joita Puolustusvoimien sisällä olisi hyödynnettävissä.

Pakkolunastamiseen liittyvä päätöksentekomalli on ongelmallinen, sillä toimivaltaisilla päätöksentekijöillä ei ole oikeutta tutustua patenttihakemukseen ja keksintöön. Nykyisen laissäädännön nojalla päätöksen keksinnön pakkolunastamisesta tekee valtioneuvosto puolustusministeriön esityksestä, vaikka valtioneuvostolla ei ole oikeutta perehtyä patenttihakemukseen tai turvaluokiteltuun aineistoon laajemmin.

Puolustusvoimien näkökulmasta olisi tarkoituksenmukaista siirtää päätöksentekovalta pakkolunastamisesta valtioneuvostolta esimerkiksi puolustusministerille, jolla on laajempi tiedonsaantioikeus kuin koko valtioneuvostolla. Laissa olisi myös tarpeen säätää tarkemmin salaamis- ja pakkolunastusesitysten ratkaisumenettelystä. Lain nojalla salattavat ja pakkolunastettavat keksinnöt ovat todennäköisesti merkittäviä maanpuolustukselle, joten niiden salassapysyminen tulisi varmistaa mahdollisimman suppealla tiedoksiannilla ja päätöksentekoketjulla.

6.9 Muut näkökulmat ja erityiskysymykset

Oikeuksien täytäntöönpano (enforcement) erityisesti suhteessa internetin palveluntarjoajiin

Immateriaalioikeuksien loukkausten seuraamuksista säädetään kutakin immateriaalioikeutta koskevassa laissa sekä rikoslaissa. EU:n niin kutsutulla täytäntöönpanodirektiivillä (direktiivi teollis- ja tekijänoikeuden noudattamisen varmistamiseksi, 2004/48/EY, "enforcement-direktiivi") on pyritty varmistamaan riittävät oikeussuojakeinot immateriaalioikeuksien haltijoille ja harmonisoimaan kansallista lainsäädäntöä. Tärkeä on myös esimerkiksi tuoteväärännösasetus ((EU) N:o 608/2013), jonka perusteella tuoteväärännökset ja piraattituotteet voidaan pysäyttää EU:n rajalle. Lisäksi oikeussuojakeinoja koskevia määräyksiä on kansainvälisissä sopimuksissa, kuten TRIPS-sopimuksissa.

Neuvosto on antanut komissiolle 10.11.2020 päätelmät teollis- ja tekijänoikeuspolitiikasta ja teollismalleja koskevan unionin järjestelmän tarkistamisesta. Sen mukaan neuvosto kannustaa komissiota:

- toimittamaan maakohtaiset tiedot väärentämisen ja piratismiin tasosta yhteistyössä jäsenvaltioiden kanssa ja tällä tavalla lisäämään väärentämisen torjuntaa koskevien aloitteiden tehokkuutta,
- vahvistamaan periaatteet kolmikantaiseen yhteistyöhön oikeuden omistajien, väliskäisien sekä lainvalvontaviranomaisten välillä tehokkaiden väärentämisen vastaisten strategioiden kehittämiseksi, ja
- ehdottamaan toimenpiteitä, jotka edellyttävät internetin palveluntarjoajat ottamaan väärennösten suhteen oikeasuhteiset toimenpiteet neuvoston päätelmän mukaisesti Euroopan digitaalisen tulevaisuuden muokkaamisessa.

Uuden digitaalipalvelulainsäädäntöpaketin (Digital Services Act) tarkoituksena on nykyaikaistaa digitaalisten palvelujen nykyinen oikeudellinen kehys kahdella pääpilarella:

- Ensinnäkin, komissio ehdottaa selkeitä sääntöjä, joissa määritellään digitaalisten palvelujen vastuu käyttäjien riskien torjumiseksi ja heidän oikeuksiensa suojaamiseksi. Lainmukaisilla velvoitteilla varmistettaisiin nykyaikainen yhteistyöjärjestelmä alustojen valvonnassa ja taattaisiin tehokas täytäntöönpano.
- Toiseksi, Digital Services Act-paketissa ehdotetaan ennaltaehkäiseviä sääntöjä, jotka sääntelevät portinvartijana toimivien suurten online-alustojen toimintaa, kun ne asettavat pelisääntöjä käyttäjilleen ja kilpailijoilleen. Aloitteen tarkoituksena on varmistaa, että nämä palvelualustat toimivat oikeudenmukaisesti ja että uudet tulijat ja nykyiset kilpailijat voisivat haastaa nykyisiä palveluntarjoajia antamalla kuluttajille enemmän valinnanvaraa, jolloin myös sisämarkkinat pysyisivät kilpailukykyisinä ja avoimina innovaatioille.¹⁶⁸

Väärennösten ja piratismiin osalta komissio näkee tarpeen selvästi tehostaa toimia. Internetiin on syntynyt uutta teollis- ja tekijänoikeuksia loukkaavaa toimintaa, kuten esimerkiksi liikesalaisuuksien kybervarkauksia, laittomia IPTV-lähetyksiä ja muunlaisia laittomia suorälähetyksiä. Nämä aiheuttavat erityisiä haasteita valmistusteollisuudelle, luoville ja kulttuurialoille sekä urheilualalle. Komissio aikoo laatia vuoden 2020 loppuun (*huom. luku kirjoitettu vuoden 2020 lopun tilanteen mukaan. DSA-ehdotus on sittemmin julkaistu*) uusia sääntöjä, joilla se selventää ja päivittää verkkoalustojen vastuita ja poistaa tekijöitä, jotka vähentävät niiden halukkuutta puuttua vapaaehtoisesti verkkoalustojen välittämiin laittomiin sisältöihin, palveluihin ja tuotteisiin.¹⁶⁹

168 Euroopan komissio (2020d) The Digital Services Act package. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-services-act-package>.

169 Euroopan komissio (2020a), s. 16.

Samalla kun komissio jatkaa tasapuolisten toimintaedellytysten maailmanlaajuisista edistämistä, se lisää panostuksiaan EU:n yritysten suojelemiseksi epäreiluilta käytännöiltä. Tässä se käyttää apuna väärennösten ja piratismien seurantalistaa, jolla raportoidaan markkina- paikoista ja palveluntarjoajista, joiden epäillään osallistuvan väärennöksiin ja piratismiin tai helpottavan tällaista toimintaa tai hyötyvän siitä.

Komission tiedonannon mukaan myös lainvalvontaviranomaisten valmiuksia tulee vahvistaa merkittävästi. Tuoteväärennökset ja piratismi tulee nostaa tärkeysjärjestyksessä korkeammalle ja komissio kehottaa jäsenvaltioita ja neuvostoa nostamaan teollis- ja tekijänoikeusrikokset yhdeksi painopistealueeksi järjestäytyneitä ja vakavaa kansainvälistä rikollisuutta koskevassa EU:n toimintapolitiisessa syklissä (EMPACT) kaudella 2022–2025. Valvontaa aiotaan tehostaa EU-tasolla laajentamalla komission toimivaltuuksia ja antamalla ne Euroopan petostorjuntavirastolle OLAF:lle siten, että se voisi estää tuoteväärennösten pääsyn sisämarkkinoille ja lisäksi puuttua väärennettyjen tavaroiden laittomaan tuotantoon EU:n sisällä.

Komissio aikoo myös vahvistaa piratismien ja väärennösten torjumiseksi yhteistyötä kaikkien toimijoiden kanssa. Tätä yhteistyötä varten luodaan väärennösten torjuntaan EU-tason keinovalikoima, joka perustuu erilaisten teollisuusvetoisten aloitteiden puitteissa kehitettyihin toimintamalleihin ja periaatteisiin. Tässä keinovalikoimassa selvennetään eri toimijoiden rooleja ja vastuita ja esitetään tapoja tehdä yhteistyötä. Komissio aikoo myös edistää kampanjoita, joilla torjutaan kuluttajille kaikkien haitallisimpien väärennettyjen tuotteiden pääsyä markkinoille.¹⁷⁰

Lisäksi on selvää näyttöä, että EU:hun sijoittuneet yritykset kohtaavat edelleen suuria haasteita toimiessaan EU:n ulkopuolella. Tällaisia haasteita ovat esimerkiksi heikko immateriaalioikeuksien säännöstö ja valvonta, teknologian pakkosiirrot ja muut epäoikeudenmukaiset käytännöt, kuten yhteisten tutkimustulosten teollis- ja tekijänoikeuksien omistusrajoitukset, hyvin laajat ylikansalliset oikeudenkäyntikiellot sekä kybervarkaudet. Kansalliset toimintatavat ja lainsäädäntö heikentävät täytäntöönpanotoimintaa globaalissa ja digitaalisessa maailmassa.

Essentiaalipatentit ja niiden lisensiointi

Essentiaalipatentti on standardiin kohdistuva patentti, joka on olennainen (*eng. essential*) kyseisen standardin soveltamiseksi. Toisin sanoen essentiaalipatentti on sellainen, jota jokaisen tiettyä standardoitua tuotetta valmistavan on saatava mahdollisuus hyödyntää. Standardien avulla taas mahdollistetaan teknologioiden keskinäinen yhteensopivuus sekä

¹⁷⁰ Euroopan komissio (2020a), s. 17-18.

teknologioiden käytön leviäminen. Standardit luodaan yleensä useiden tahojen yhteisvoimin standardointiorganisaatioiden johdolla. Tosin standardisointi voi tapahtua myös tosiasiallisesti, kun muut markkinalla toimivat joutuvat noudattamaan määräävässä markkina-asemassa olevan yrityksen tiettyä valintaa.¹⁷¹

Standardointiorganisaatiot yleensä vaativat, että essentiaalipatentin haltija sitoutuu lisensoimaan patenttinsa reilujen, kohtuullisen ja syrjimättömien (*eng. fair, reasonable, non-discriminatory*) FRAND-ehtojen nojalla. Tällä pyritään tasapainottamaan standardien luomiseen panostaneiden patentinhaltijoiden yksinoikeuksia ja standardin yleistä käytettävyyttä. Essentiaalipatentin lisensointi on siksi myös voimakkaasti kytköksissä kilpailuoikeuteen ja Euroopan Unionin tuomioistuin (EUT) on todennut, että lisensoinnista kieltäytyminen voi merkitä määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä.¹⁷² FRAND-lisensoinnista ei ole olemassa EU:n tasoista sääntelyä, vaan aiheeseen pureudutaan yleensä tapauskohtaisesti oikeuskäytännössä. Patenttioikeudenkäynneissä on noussut esiin kysymys FRAND-ehtojen käytettävyydestä esimerkiksi loukkaustapauksissa määritettäessä korvauksia.

FRAND-ehtojen sisällöstä vallitsee kuitenkin epäselvyyttä ja jatkuva jännite patentinhaltijan yksinoikeuksien ja essentiaalipatenttien hyödyntäjien välillä johtaa riitoihin, joissa patentinhaltija väittävät, että niiden essentiaalipatenttia on rikottu ja toinen osapuoli vetoaa patentinhaltijan asettamiin kohtuuttomiin eli FRAND-vaatimusten vastaisiin ehtoihin lisenssisopimuksessa. Lisäksi IT- sekä IoT-aloilla myönnettyjen patenttien kasvava määrä kasvattaa todennäköisesti myös niistä aiheutuvien riitojen määrää.¹⁷³ Mahdollisen sääntelyn osalta asiaa monimutkaistaa myös aiheutta koskeva fragmentoitunut kenttä, sillä yhdenmukaisuutta hankaloittavat kansalliset patenttijärjestelmien eroavaisuudet sekä standardointielinten itsesääntely.¹⁷⁴

EU:n tasolla on tunnistettu tarve luoda läpinäkyvä essentiaalipatenttien lisensointijärjestelmä. Vuonna 2017 komissio julkaisi tiedonannon Euroopan Unionin lähestymistavasta essentiaalipatentteihin, jonka tavoitteena oli määritellä avainperiaatteet, joilla

171 Vuorinen J. (2018) Essentiaalipatentteja koskeva EU:n kilpailuoikeus ja -politiikka: pragmaattista reagointia muuttuneeseen toimintaympäristöön. Teoksessa toimi Castrén M. (2018) Kilpailuvirastosta markkinavirastoksi –Juhani Jokisen juhlaKirja, s.112.

172 Euroopan unionin tuomioistuin Tapaus C-170/13 Huawei Technologies v. ZTE, ECLI:EU:C:2015:477, kohta 53.

173 European Parliament (2019) Standard Essential Patents and the Internet of Things, s. 9-10.

174 Bonadio E.,McDonagh L. (2020) 2020 is set to be a crucial year for Standard-Essential Patent litigation in Europe. Kirjoitus "Kluwer Patent Blog"-alustalla. 17.1.2020. <http://patentblog.kluweriplaw.com/2020/01/17/2020-is-set-to-be-a-crucial-year-for-standard-essential-patent-litigation-in-europe/>

varmistetaan tasapainoinen, sujuva ja ennakoitava kehitys essentiaalipatenteille.¹⁷⁵ Tarkemmin ottaen tavoitteena oli luoda ohjenuora kysymyksille, jotka Huawei-tapaus jätti avoimiksi, kuten rojaltimaksujen suuruus ja niiden FRAND-mukaisuus.¹⁷⁶ Tiedonanto kuitenkin kritisoitiin siitä, ettei se kyennyt antamaan selkeitä vastauksia essentiaalipatenttiritoihin johtaviin kysymyksiin.¹⁷⁷

Vuoden 2019 alussa Euroopan parlamentin toimeksiannosta laadittiin arvio koskien essentiaalipatentteja IoT:n näkökulmasta, ja samalla vuoden 2017 komission tiedonanto uudelleenarvioitiin. Arviossa korostettiin, että essentiaalipatenttien kentän parantaminen vaatii avainsidosryhmien yhteistyötä ja kommunikaatiota.¹⁷⁸ Samalla arvioinnissa ehdotettiin FRAND-lisensoinnin parantamiseksi harkittavia seikkoja.

Tuoreimmassa vuoden 2020 komission tiedonannossa on todettu, että vuoden 2017 ohjeistuksista huolimatta yrityksillä ei ole työkaluja, joita ne tarvitsevat saadakseen aikaan nopean, tehokkaan ja oikeudenmukaisen essentiaalipatentteja koskevan lisenssijärjestelyn.¹⁷⁹ Komissio onkin kartoittanut tulevaisuuden toimenpiteikseen yleistasolla seuraavat tavoitteet:

- helpottaa toimialavetoisia aloitteita, joilla pyritään vähentämään tiettyjen alojen toimijoiden välisiä jännitteitä ja riita-asioita.
- toteuttaa mahdolliset uudistukset vuoden 2017 tiedonannon pohjalta, tavoitteena selkeyttää ja parantaa essentiaalipatenttien ilmoittamista, lisensointia ja valvontaa ohjaavia puitteita.¹⁸⁰

Jälkimmäisen osalta komissio aikoo tutkia mahdollisuutta luoda ulkopuolinen ja riippumaton järjestelmä essentiaalisuuden arviointia varten. Tällä hetkellä nimittäin patentin essentiaalisuus perustuu patentinhaltijan vakuutukseen, joka seuraa patentinhaltijan

175 Euroopan komissio (2017) Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle. Euroopan unionin lähestymistapa essentiaalipatentteihin. 29.11.2017, s. 2.

176 Euroopan komissio (2017) Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle. Euroopan unionin lähestymistapa essentiaalipatentteihin, s. 26.

177 European Parliament (2019), s. 9-10 ja 26.

178 European Parliament (2019), s. 29.

179 Euroopan komissio (2020e) Action Plan on Intellectual Property - Questions and Answers, 25.11.2020. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_2188

180 Euroopan komissio (2020a), s. 14.

itsearvioinnista.¹⁸¹ Essentiaalisuutta ei siis tutkita erikseen huolimatta siitä, että se saattaa muuttua ajan saatossa ja sillä on tärkeä merkitys mahdollista lisenssiä tarvitsevan neuvotteluaseman kannalta. Essentiaalisuutta arvioivan järjestelmän tavoitteena olisi parantaa oikeusvarmuutta ja pienentää oikeudenkäyntikuluja. Tällaisen järjestelmän teknistä ja institutionaalista toteuttamismahdollisuutta on tutkittu komission tilaamassa tuoreessa tutkimuksessa, jonka lopputuloksena kannustetaan kyseisen järjestelmän kehittämiseen.¹⁸²

Suomeen ja kansainväliseen IPR-järjestelmään liittyvät uudistustarpeet

Muita mahdollisia IPR-lainsäädännön uudistustarpeita, jotka liittyvät Suomeen osana kansainvälistä IPR-järjestelmää erityisesti suhteessa EU:hun ja Maailman henkisen omaisuuden järjestöön (WIPO):

- Lisäsuojatodistusten fragmentoitunut implementointi jäsenvaltioissa on johtanut siihen, että Euroopan komissio arvioi mahdollisuutta luoda yhtenäiset perusteet lisäsuojatodistusten myöntämiselle tai luoda kokonaan yhtenäinen lisäsuojatodistusnimike.
- Komissio arvioi tapoja, joilla maantieteellisten merkintöjen suoja maataloustuotteille voitaisiin vahvistaa, modernisoida sekä toimeenpanna sekä arvioi tarvetta ehdottaa suojajärjestelmää myös muille kuin maataloustuotteiden maantieteellisille merkinnöille.
- Yhteisön kasvinjalostajanoikeusjärjestelmän osalta komissio on todennut, että tietyt tunnistetut puutteet lainsäädännössä vaatisivat lainsäädännön kohdennettua tarkistusta keskipitkällä aikavälillä.
- Jotta kriittiset teollis- ja tekijänoikeudet saataisiin hyötykäyttöön kriisiaikoina, komissio harkitsee uusia lisensointivälineitä, kuten uutta lisensointijärjestelmää tekijän- ja teollisoikeuksien saataville asettamiseksi sekä tarkastelee mahdollisuutta luoda jäsenvaltioiden kesken pakkolisensoinnin hätäkoordinointimekanismi.
- Komissio aikoo myös edistää datan saatavuutta ja yhteiskäyttöä selkeyttämällä joitain liikesalaisuusdirektiivin keskeisiä säännöksiä ja tarkastelemalla uudelleen tietokantadirektiiviä.
- Väärennösten torjumiseksi luodaan EU-tason keinovalikoima, jonka peruselementtinä on tuotteita ja myyjiä koskevien tietojen jakaminen, mutta keinovalikoimassa

181 Euroopan komissio (2017) Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle. Euroopan unionin lähestymistapa essentiaalipatentteihin. 29.11.2017, s. 3.

182 Bekkers, R., Henkel, J., Mas Tur E., Van der Vorst, T., Driesse, M. Kang, B., Martinelli, A., Maas, W., Nijhof, B., Raiteri, E., Teubner, L. (2020) Pilot study for essentiality assessment of Standard Essential Patents. Publications Office of the European Union, s. 19. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC1198940>

edistetään myös uusien teknologioiden käyttöä. Keinovalikoimassa esitetään oikeudenhaltijoiden, välittäjien ja lainvalvontaviranomaisten yhteistä toimintaa, yhteistyötä ja datan yhteiskäyttöä koskevat periaatteet

- Tuotemerkkien arvon suojelemiseksi komissio tulee harkitsemaan EU:n liittymistä Singaporen tavaramerkkioikeudelliseen sopimukseen.
- Komission tavoitteena on päästä yhteisymmärrykseen uudesta radio- ja televisiolähetysyhtiöiden kansainvälistä suojaa koskevasta sopimuksesta. Se pyrkii myös varmistamaan, että EU ratifioi vuonna 2013 allekirjoittamansa WIPO:n Pekingin sopimuksen audiovisuaalisiin tallenteisiin sisältyvistä esityksistä.
- Tekijänoikeusdirektiivin (2019/790) 17 artiklan soveltamisesta on kuultu eri tahojen näkemyksiä, joiden perusteella komissio antaa jäsenvaltioille ohjeistusta kyseisen artiklan täytäntöönpanosta.

LÄHTEET

Lukijalle

- Takalo, T., Hyytinen, A., Stevenson A. (2021) Teollisoikeuksien arvo ja kansantaloudellinen merkitys.
- TEM (2009) Valtioneuvoston periaatepäätös aineettomien oikeuksien strategiasta (IPR-strategia).
- TEM (2012) IPR-strategian arvioinnista. TEM raportteja 1/2012. Strategiaa uudistettiin keväällä 2014 osana valtioneuvoston aineettoman arvonluonnin kehittämissuunnitelmaa (2014–2020).
- TEM (2014) Valtioneuvoston periaatepäätös aineettoman arvonluonnin kehittämissuunnitelmasta. Työ- ja elinkeinoministeriö, huhtikuu 2014.
- VN (2019) Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma, 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisusarja 2019:31.
- VN (2020) Kestävän ja kehittyvän yhteiskunnan ratkaisuja tuottava Suomi. Valtioneuvosto, 23.4.2020.
- WEF (2018) The Global Competitiveness Report 2018. World Economic Forum.

IPR-osaaminen ja yritykset

- EPO & EUIPO (2019) IPR-intensive industries and economic performance in the European Union Industry-Level Analysis Report, September 2019. Third edition.
- EUIPO (2019) Licensing activities by SMEs: evidence from EU trade mark owners. European Union Intellectual Property Office.
- Kiuru, P. (2010). Start up -yritykset ja IPR. Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu, Pienyrityskeskus, LTT-Tutkimuspalvelut, Helsinki, 2010.
- OHIM (2015) Intellectual property rights and firm performance in Europe: an economic analysis Firm-Level Analysis Report, June 2015.
- TEM (2008) IPR-tehokkaaseen käyttöön. Aineksia teollis- ja tekijänoikeuksien strategiaan. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Konserni 37/2008.

Opetuksen nykytila ja hallinnon kehittämistarpeet

- 4FRONT (2018) Innovaatiosetelin vaikuttavuuden seuranta 2018.
- Aineetonta ansaintaa aineetonansainta.fi
- Business Finland. Co-creation. <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus/yritysten-ja-tutkimusorganisaatioiden-yhteisty/co-creation>
- Business Finland. Innovaatioseteli. <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus/tutkimus-ja-kehitysrahoitus/innovaatioseteli>
- Business Finland. Into. <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus/tutkimus-ja-kehitysrahoitus/into>
- Business Finland. Julkisen tutkimuksen rahoituksen ehdot. https://www.businessfinland.fi/4b0fbc/globalassets/finnish-customers/01-funding/08-guidelines--terms/funding-terms/julkisen_tutkimuksen_rahituksen_ehdot.pdf
- Business Finland. Research to Business. <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus/yritysten-ja-tutkimusorganisaatioiden-yhteisty/research-to-business>
- Business Finland. Tempo-rahoitus. <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus/tempo-rahoitus>

- Business Finland. Tutkimus, kehitys ja pilotointi. Hakemusmalli. https://www.businessfinland.fi/4a7ae0/globalassets/finnish-customers/01-funding/08-guidelines--terms/instructions/hakemusmalli_tutkimus_kehitys_pilotointi.pdf
- Business Finland. Tutkimus- ja kehitysrahoitus. <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/rahoitus/tutkimus-ja-kehitysrahoitus/tutkimus-ja-kehitysrahoitus>
- Business Finland. Yritysten tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoitus. Rahoitusehdot. https://www.businessfinland.fi/4a200c/globalassets/finnish-customers/01-funding/08-guidelines--terms/funding-terms/yritysten_tutkimus-ja_kehitystoiminnan_rahoituksen_ehdot.pdf
- Business Oulu. Kasvun setelien haku suljettu. <https://www.businessoulu.com/fi/uutiset/kasvun-setelien-haku-suljettu.html>
- Business Tampere. Innovaatiosetelin käyttökokemukset. <https://businesstampere.com/fi/yritykset/innovaatioseteli/>.
- Cupore (2018) Tietopohjaa tulevaan. Katsaus Suomen tekijänoikeusjärjestelmään. Cuporen verkkojulkaisuja 48, huhtikuu 2018. https://www.cupore.fi/images/tietopohjaa_tulevaan.pdf
- Cupore (2020) Suomalaisten näkemykset tekijänoikeusjärjestelmästä. Cuporen verkkojulkaisuja 61, kesäkuu 2020. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/suomalaisten-naekemykset-tekijaenoikeusjaerjestelmaestae>
- Cupore. Suomen tekijänoikeusjärjestelmän toimivuuden arviointi. <https://www.cupore.fi/fi/tutkimus/tutkimushankkeet/suomen-tekijaenoikeusjaerjestelmaen-toimivuuden-arviointi>
- Cupore. Tekijänoikeuden yhteishallinnointi. <https://www.cupore.fi/fi/tutkimus/tutkimushankkeet/tekijaenoikeuden-yhteishallinnointi>
- Euroopan komissio (2018) Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning, May 2018 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2018.189.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C:2018:189:TOC
- ELY-keskus. Kaakkois-Suomen ELY-keskuksen kasvupalvelupilotit. <https://www.ely-keskus.fi/documents/10191/30511295/Kaakkois-Suomen+ELY-keskuksen+kasvupalvelupilotit.pdf/e4651493-40e3-4914-a9c5-4d975ead6074>
- ELY-keskus. Kehittämispalvelut – Yleisesittely. <https://www.ely-keskus.fi/fi/web/yritystenkehittamispalvelut/kehittamispalvelut>
- ELY-keskus. Palvelut kohderyhmittäin. <https://www.ely-keskus.fi/ptv/-/fsc/view/service/16690bca-fe82-460c-89a2-14284b200e40/yritysten-kehittamispalvelut-analyysi/KR2;Yrityksen+kasvu>
- ELY-keskus. Yrityksen kehittämisavustus. <https://www.ely-keskus.fi/yrityksen-kehittamisavustus>
- Härmälä, V. ym. (2018) Innovaatiosetelin vaikuttavuusarviointi. Business Tampere. <https://businesstampere.com/wp-content/uploads/2018/07/Business-Tampere-innovaatiosetelin-vaikuttavuusarviointi-2018.pdf>
- IPR University Center <https://ipruc.fi/>
- Owal Group (2019) Yritysten kehittämispalvelujen arviointi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 2019:48.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus, määräykset ja ohjeet 2014:96.
- Property Rights Alliance (2020) International Property Rights Index 2019. Property Rights Alliance.
- Ramboll Management Consulting (2010) Patentti- ja rekisterihallituksen arviointi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 15/2010.
- TEM (2012) IPR-strategian arvioinnista. TEM raportteja 1/2012, työ- ja elinkeinoministeriö.
- TEM (2019) ELY-keskusten yritysrahoitus ja yritysten kehittämispalvelut v. 2018. Työ- ja elinkeinoministeriö, 13.6.2019.
- Vaara, L. (2020) Introducing Intellectual Property Rights too Entrepreneurship Education. TAT. https://www.prh.fi/stc/attachments/info/IPR_to_entrepreneurship_education_TAT_final_report.pdf

Valtakari, M. et al. (2018) Evaluation of Pre-commercialisation activities of Tekes – TUTL and Innovation Scout. Evaluation report 2/2018, Business Finland.

WEF (2020) Global Competitiveness Report 2019. World Economic Forum.

IPR-tuomioistuimen toiminta ja markkinaoikeuden maksut

HE 124/2012 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle markkinaoikeutta ja oikeudenkäyntiä markkinaoikeudessa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 29/2015 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle tuomioistuinmaksulaiksi sekä laeiksi hallinto-oikeuslain 12 a §:n ja riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 28 §:n muuttamisesta.

KHO:n tilastoja: Markkinaoikeudesta saapuneet aineettomia oikeuksia koskevat muutoksenhakuasiat vuosina 2013–2019.

KKO:n tilastoja: Markkinaoikeudesta saapuneet aineettomia oikeuksia koskevat muutoksenhakuasiat vuosina 2013–2019.

Markkinaoikeuden työ- ja käsittelyaikatilasto 1.9.2013–31.12.2013.

Markkinaoikeuden työ- ja käsittelyaikatilasto 1.1.2014–31.12.2014.

Markkinaoikeuden työ- ja käsittelyaikatilasto 1.1.2015–31.12.2015.

Markkinaoikeuden työ- ja käsittelyaikatilasto 1.1.2016–31.12.2016.

Markkinaoikeuden työ- ja käsittelyaikatilasto 1.1.2017–31.12.2017.

Markkinaoikeuden työ- ja käsittelyaikatilasto 1.1.2018–31.12.2018.

Markkinaoikeuden työ- ja käsittelyaikatilasto 1.1.2019–31.12.2019.

Oker-Blom, M. (2019) Tuomioistuinmaksulaki ja markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksut IPR-asioissa – tilannearvio kolmen vuoden jälkeen 25.2.2019, IPRinfo 1/2019.

OM (2005) Aineettomia oikeuksia koskevien asioiden käsittely. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:2.

OM (2007) IPR-asioiden tuomioistuinkäsittelyn keskittäminen. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:20.

OM (2010) Teollis- ja tekijänoikeusasioiden keskittäminen markkinaoikeuteen. Oikeusministeriön julkaisu: Mietintöjä ja lausuntoja 28/2010.

OM (2011) Teollis- ja tekijänoikeusasioiden keskittäminen markkinaoikeuteen. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisu: Mietintöjä ja lausuntoja 36/2011.

OM (2015) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2014. Oikeusministeriön julkaisuja, Toiminta ja hallinto 2015:23.

OM (2015) Tuomioistuinmaksulaki. Oikeusministeriön julkaisu: Mietintöjä ja lausuntoja 4/2015.

OM (2015) Tuomioistuinmaksulaki. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisu: Mietintöjä ja lausuntoja 40/2015.

OM (2016) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2015. Oikeusministeriön julkaisuja, Toiminta ja hallinto 2016:10.

OM (2017) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2016. Oikeusministeriön julkaisuja, Toiminta ja hallinto 2017:19.

OM (2018) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2017. Oikeusministeriön julkaisuja, Toiminta ja hallinto 2018:11.

OM (2019) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2018. Oikeusministeriön julkaisuja, Toiminta ja hallinto 2019:8.

OM (2020) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2019. Oikeusministeriön julkaisuja, Toiminta ja hallinto 2020:4.

VN (2009) Valtioneuvoston periaatepäätös aineettomia oikeuksia koskevasta strategiasta 26.3.2009.

Tekijänoikeusinfrastruktuuri ja datan hallinta

- Ardito. <https://www.ardito-project.eu>
- Atkinson, Robert D. 2019. IP Protection in the Data Economy: Getting the Balance Right on 13 Critical Issues. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3324641>
- EU2019.fi. Datatalous. <https://eu2019.fi/taustoitukset/datatalous>
- EU:n neuvosto (2019) Developing the Copyright Infrastructure – Stocktaking of work and progress under the Finnish Presidency. (15016/19).
- Euroopan komissio (2015) Digitaalisten sisämarkkinoiden strategia Euroopalle. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:52015DC0192>
- Euroopan komissio (2021) Building a data economy. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/building-data-economy-brochure>
- OKM. Tekijänoikeuden infrastruktuurin kehittäminen 2020–2022. <https://minedu.fi/hanke?tunnus=OKM020:00/2020>
- Paavola, H. ym. (2021) Datapohjaisen arvonluonnin strategiset vaihtoehdot. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:3.
- Sitra (2021) Reilu datatalous. <https://www.sitra.fi/aiheet/reilu-datatalous/#mista-on-kyse>
- Suomen EU-puheenjohtajuus 2019. Principles for a human centric, thriving and balanced data economy. https://dataprinciples2019.fi/wp-content/uploads/2019/09/Dataprinciples_web_1.0.pdf
- Tekijänoikeuslaki 50d§ (404/1961).
- World Economic Forum (2021a) Fourth Industrial Revolution. <https://www.weforum.org/focus/fourth-industrial-revolution>
- World Economic Forum (2021b) Business Of Data. <https://www.weforum.org/projects/business-of-data>
- World Economic Forum (2021c) Global Technology Governance Report 2021: Harnessing Fourth Industrial Revolution Technologies in a COVID-19 World.
- Yhdistyneet Kansakunnat (2019) Data Economy: Radical transformation or dystopia? https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/FTQ_1_Jan_2019.pdf

Lainsäädännön kehitystarpeet

- Castrén, M. (2008) Toiminimi. Alma Talent Oy.
- Airaksinen, M., Rasinaho, V., Alitalo, A., Oikarinen, M., Vammeljoki, M., Puukka, J. (2020) Selvitys osakeyhtiölain muutostarpeista kilpailukykytekijänä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:39.
- Akavan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin annetun lain muuttamisesta. Lausuntopyyntö 22.5.2018/Dnro TEM/1015/03.01.01/2018, TEM002:00/2018. Lausunnon diaarinumero Dnro 068/62/2018. 25.6.2018.
- Bekkers, R., Henkel, J., Mas Tur E., Van der Vorst, T., Driesse, M. Kang, B., Martinelli, A., Maas, W., Nijhof, B., Raiteri, E., Teubner, L. (2020) Pilot study for essentiality assessment of Standard Essential Patents. Publications Office of the European Union. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC119894>
- Bonadio, E., McDonagh, L. (2020) 2020 is set to be a crucial year for Standard-Essential Patent litigation in Europe. Kirjoitus "Kluwer Patent Blog"-alustalla. 17.1.2020. <http://patentblog.kluweriplaw.com/2020/01/17/2020-is-set-to-be-a-crucial-year-for-standard-essential-patent-litigation-in-europe/>. Luettu 9.12.2020
- EPO (2020) German Bundestag approves ratification bill on the Unified Patent Court Agreement. 26.11.2020. <https://www.epo.org/news-events/news/2020/20201126b.html>
- Euroopan komissio (2017) Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle. Euroopan unionin lähestymistapa essentiaalipatentteihin. COM(2017) 712 final. 29.11.2017.

- Euroopan komissio (2020a) Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, Neuvostolle, Euroopan Talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle: Kaikki irti EU:n innovointipotentialista - Teollis- ja tekijänoikeuksia koskeva toimintasuunnitelma EU:n elpymisen ja palautumiskyvyn tueksi. COM(2020) 760 final. 25.11.2020.
- Euroopan komissio (2020b) Inception Impact Assessment on the review of The Design Directive and Community Design Regulation. 24.11.2020.
- Euroopan komissio (2020c) Industrial design protection. https://ec.europa.eu/growth/industry/policy/intellectual-property/industrial-design/protection_en. Luettu 9.12.2020.
- Euroopan komissio (2020d) The Digital Services Act package. 22.6.2020 . <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-services-act-package>. Luettu 9.12.2020
- Euroopan komissio (2020e) Action Plan on Intellectual Property - Questions and Answers, 25.11.2020. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_2188. Luettu 9.12.2020.
- Euroopan parlamentti (2019) In depth analysis for the JURi committee - Standard Essential Patents and the Internet of Things. Published by the Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. PE 608.854. 15.1.2019.
- Euroopan Parlamentti (2020) Euroopan Parlamentin lehdistötiedote "Euroopan Parlamentti vaatii ensimmäisiä tekoälyä koskevia sääntöjä. 21.10.2020. <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/press-room/20201016IPR89544/euroopan-parlamentti-vaatii-ensimmaisia-tekoalya-koskevia-eu-saantoja>.
- European Parliament (2019) Standard Essential Patents and the Internet of Things.
- Euroopan unionin tuomioistuim C-170/13 Huawei Technologies v. ZTE, ECLI:EU:C:2015:477
- Hamberg N. (2020) Metadata ja tekijänoikeus, IPR-info 19.5.2020. <https://iprinfo.fi/artikkeli/metadata-ja-tekijanoikeus-mita-miten-ja-miksi/>
- HE 259/2004 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin sekä laiksi oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin annetun lain muuttamisesta
- HE 49/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle liikesalaisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Helsingin yliopisto (2018) Helsingin yliopiston lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi korkeakoulukeksintölain muuttamisesta, viitteet TEM 1050/03.1.01/2018 ja TEM002:00/2018. 27.6.2018.
- Härnämä, A. (2020) Mitä kuuluu tekijänoikeusdirektiiville? <https://www.teosto.fi/teostory/mita-kuuluu-tekijanoikeusdirektiiville/> Luettu 9.12.2020.
- Mikkola, E., Nurmisto, M., Saarnivaara, V-P. (2017) Korkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja elinkeinoelämän yhteistyö – miten erilainen oikeusasema vaikuttaa? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisu 34/2017
- Määttä, K. (2018) Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa. Edita Publishing Oy 2018.
- OAJ:n lausunto Hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin annetun lain muuttamisesta. TEM/1015/03.01.01/2018, TEM002:00/2018. 28.6.2018
- Oker-Blom, M., Aalto-Setälä, M. (2019) Toiminimen yleistoimiala tavaramerkkirekisteröinnin esteenä. Lakimies 3-4/2019 s. 465-474.
- Oker-Blom, M. (2020) Tarvitaanko kansallista mallisuoja? IPR-info artikkeli 11.11.2020. <https://iprinfo.fi/artikkeli/tarvitaanko-kansallista-mallisuoja/>. Luettu 9.12.2020.
- Patentti- ja rekisterihallitus (2019) Hyödyllisyysmallin hakeminen ulkomailla. <https://www.prh.fi/fi/hyodyllisyysmallit/hakeminen/hakeminenulkomailla.html>. Sivusto päivitetty 11.06.2019. Luettu 9.12.2020.
- Pekari T. (2020) Metadata on musiikkialan suuri ongelma ja suuri mahdollisuus.14.10.2020. <https://www.teosto.fi/teostory/metadata-on-musiikkialan-suuri-ongelma-ja-suuri-mahdollisuus>
- Sorvari, K. (2010) Opetustoimen tekijänoikeudet. Sanoma Pro Oy.
- TEM (2018) Työryhmän mietintö uudeksi tavaramerkkilaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 15/2018.

- Tulokas, M. (2008) Selvitys työsuhdeolettaman ottamisesta tekijänoikeuslakiin. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:17.
- The Unified Patent Court (2020) About the UPC. <https://www.unified-patent-court.org/>. Luettu 9.12.2020.
- The Unified Patent Court (2020) UK Withdrawal from the UPCA. 20.7.2020. <https://www.unified-patent-court.org/news/uk-withdrawal-upca>. Luettu 9.12.2020.
- VN (2020). Tekijänoikeuden infrastruktuurin kehittäminen 2020–2022, OKM020:00/2020. <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=OKM020:00/2020>
- VN (2020) Suunnitelma vaalikauden 2019–2023 keskeisistä lainsäädäntöhankkeista - Hallituksen lainsäädäntöohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:1.
- Vuorinen, J. (2018) Essentiaalipatentteja koskeva EU:n kilpailuoikeus ja -politiikka: pragmaattista reagointia muuttuneeseen toimintaympäristöön. Teoksessa toim. Castrén, Martina: Kilpailuvirastosta markkinavirastoksi – Juhani Jokisen juhlaKirja. 2018.
- Yritysoikeus (2020) (verkkokirja). Alma Talent Oy.

Liitteiden lähteet

Liite 1: Keskeiset käsitteet

- European IP Helpdesk. <http://www.iprhelpdesk.eu/>
- Finlex. Liikesalaisuuslaki <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180595>
- Finlex. Tavaramerkkilaki <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190544?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=tavaramerkkilaki>
- Finlex. Tekijänoikeuslaki <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404>
- Huvio P. (2020) Osaatko suojata aineettoman omaisuutesi? Aineettomien oikeuksien opas. Diges ry:n julkaisu. https://www.prh.fi/stc/attachments/tietoaprhta/newfolder_4/Diges_aineettomien_oikeuksien_opas.pdf
- Patentti- ja rekisterihallitus. Mikä on mallioikeus? <https://www.prh.fi/fi/mallioikeudet.html>
- Patentti- ja rekisterihallitus. Patentit. <https://www.prh.fi/fi/patentit.html>
- Tekijänoikeus.fi. Mitä on tekijänoikeus? <https://tekijanoikeus.fi/tekijanoikeus/>
- TEM. Teollisoikeudet. <https://tem.fi/teollisoikeudet>

Liite 3: IPR-järjestelmän toimijakenttä

- European Commission, An evaluation report and study on the Directive on the enforcement of IPR.
- European Commission, Communication 'A balanced IP enforcement system responding to today's societal challenges', COM (2017).
- European Commission, Communication 'Guidance on certain aspects of Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council on the enforcement of intellectual property rights', COM (2017).
- European Commission, Communication 'Setting out the EU approach to Standard Essential Patents', COM (2017).
- European Commission, Digitaalisten sisämarkkinoiden strategia Euroopalle, COM (2015).
- European Commission, Overview report on the functioning of the Memorandum of Understanding on the sale of counterfeit goods via the internet, SWD(2017).
- European Commission (2020) New Industrial Strategy for Europe, COM (2020). https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-eu-industrial-strategy-march-2020_en.pdf
- European Parliament, Resolution of 9 June 2015 on 'Towards a renewed consensus on the enforcement of Intellectual Property Rights: An EU Action Plan', 2014/2151 (INI).

- IPR Action Plan / EU:n parlamentti, <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-deeper-and-fairer-internal-market-with-a-strengthened-industrial-base-services-including-transport/file-intellectual-property-rights-ipr-an-eu-action-plan>
- Keksintösäätiö www.keksintosaatio.fi
- Keskuskauppakamari. IPR-valiokunta. <https://kauppakamari.fi/tietoa-meista/luottamushenkilot/valiokunnat/ipr-valiokunta/>
- Keskuskauppakamari. Liiketalautakunta. <https://kauppakamari.fi/tietoa-meista/luottamushenkilot/lautakunnat/liiketalautakunta-ltl/>
- Keskuskauppakamari. Mainonnan eettinen neuvosto. <https://kauppakamari.fi/tietoa-meista/luottamushenkilot/lautakunnat/mainonnan-eettinen-neuvosto-men/>
- OKM. Tekijänoikeusasioiden neuvottelukunta <https://minedu.fi/tekijanoikeus/neuvottelukunta>
- OKM. Tekijänoikeusjärjestöt <https://minedu.fi/tekijanoikeusjarjestot>
- OKM. Tekijänoikeusneuvosto <https://minedu.fi/tekijanoikeusneuvosto>
- Patentti- ja rekisterihallitus. Patenttiasiamiehet <https://www.prh.fi/fi/patentit/patentoinninabc/patenttiasiamiehet.html>
- Suomen Tekijänoikeudellinen Yhdistys www.copyrightsociety.fi
- Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry. <https://ttvk.fi/ttvk>
- TEM. Työsuhdekeksintölautakunta <https://tem.fi/tyosuhdekeksintolautakunta>
- TEM. Teollisoikeudellinen työryhmä toimikaudelle 2017–2019 <https://tem.fi/hankesivu?tunnus=TEM074:00/2016>

Liite 5: Delphi-prosessin toteutus ja tarkemmat tulokset

- Abbott, F. M., Cottier, T., & Gurry, F. (2019) International intellectual property in an integrated world economy. Aspen Publishers.
- Acemoglu, D., & Akcigit, U. (2012) Intellectual property rights policy, competition and innovation. *Journal of the European Economic Association*, 10(1), 1-42.
- August, T., Shin, H., & Tunca, T. I. (2018) Generating value through open source: Software service market regulation and licensing policy. *Information Systems Research*, 29(1), 186-205.
- Baker, D., Jayadev, A., & Stiglitz, J. E. (2017) Innovation, intellectual property, and development: A better set of approaches for the 21st century.
- Baker, J., Lovell, K., & Harris, N. (2006) How expert are the experts? An exploration of the concept of 'ex-pert' within Delphi panel techniques. *Nurse researcher*, 14(1).
- Banterle, F. (2020) Data ownership in the data economy: a European dilemma. In *EU Internet Law in the digital era* (pp. 199-225). Springer, Cham.
- Bessen, J. E., Bessen, J., & Meurer, M. J. (2008) Patent failure: How judges, bureaucrats, and lawyers put innovators at risk. Princeton University Press.
- Blind, K., Edler, J., Frietsch, R., & Schmoch, U. (2006) Motives to patent: Empirical evidence from Germany. *Research Policy*, 35(5), 655–672.
- Burri, M. (2017) The governance of data and data flows in trade agreements: the pit-falls of legal adaptation. *UCDL Rev.*, 51, 65.
- Ejermo, O., Toivanen, H. (2018) University invention and the abolishment of the professor's privilege in Finland, *Research Policy*, vol. 47, no. 4, pp. 814-825. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2018.03.001>
- European Commission (2020) Making the most of the EU's innovative potential – An intellectual property action plan to support the EU's recovery and resilience, European Commission <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/43845>
- Hall, B. H. (2007) Patents and patent policy. *Oxford Review of Economic Policy*, 23(4), 568-587.

- Holmström, B., Korkman, S., and Pohjola, M., (2014) Suomen talouskriisin luonne ja kasvun edellytykset, <http://vnk.fi/documents/10616/339615/Holmstrom-korkman-pohjola.pdf/4dae4e41-ed02-4b69-8265-ae5ed4ff201f>
- International Property Rights Index <https://www.internationalpropertyrightsindex.org>.
- Leydesdorff, L., & Meyer, M. (2010) The decline of university patenting and the end of the Bayh–Dole effect. *Scientometrics*, 83(2), 355–362.
- Mazziotti, G., & Simonelli, F. (2016) Another breach in the wall: copyright territoriality in Europe and its progres-sive erosion on the grounds of competition law. info.
- Mikler, J. (2018) *The political power of global corporations*. John Wiley & Sons.
- Neville, B. A., Bell, S. J., & Whitwell, G. J. (2011) Stakeholder salience revisited: Refining, redefining, and refueling an underdeveloped conceptual tool. *Journal of business ethics*, 102(3), 357-378.
- Passinke, D. (2020, August). An Analysis of Articles 15 and 17 of the EU Directive on Copyright in the Digital Single Market: A Boost for the Creative Industries or the Death of the Internet?. Stanford-Vienna Transatlantic Technology Law Forum-European Union Law Working Papers.
- Raustiala, K. (2019) *Intellectual Property in the Information Age: American & Chinese Perspectives*. Prepared for Penn Volume on the US, China & International Law, 19-30.
- Saini, V., Garcia-Armesto, S., Klemperer, D., Paris, V., Elshaug, A. G., Brownlee, S., ... & Fisher, E. S. (2017) Drivers of poor medical care. *The Lancet*, 390(10090), 178–190.
- Suominen, A., Tuominen, A., & Kantola, J. (2011) Analyzing prospects of portable fuel cells with an expert opinion study. *Futures*, 43(5), 513–524.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2012) IPR-strategian arvioinnista. TEM raportteja 1/2012.

Liite 7: Teollisoikeustilastoja

- Patentti- ja rekisterihallitus, 2021: <https://www.prh.fi/fi/patentit/tilastoja/vuositilastot.html>
- Patentti- ja rekisterihallitus, 2021: <https://www.prh.fi/fi/patentit/tilastoja/tekniikanalueet.html>
- WIPO, 2021: <https://www.wipo.int/ipstats/en/>
- Patentti- ja rekisterihallitus, 2021: https://www.prh.fi/fi/tavaramerkit/yleista_tavaramerkeista/tilastoja/kasittelytilasto.html
- Patentti- ja rekisterihallitus, 2021: https://www.prh.fi/fi/tavaramerkit/yleista_tavaramerkeista/tilastoja/maatilasto.html
- Patentti- ja rekisterihallitus, 2021: <https://www.prh.fi/fi/mallioikeudet/tilastoja.html>

Liite 1: Keskeiset käsitteet

Seuraavassa on kuvattu lyhyesti selvityksen kannalta keskeiset käsitteet. Käsitteissä on nojautunut yleisesti käytettyihin määritelmiin. Tarkempia käsitteiden määrittelyitä ja rajauksia on kuvattu selvityksen eri osatavoitteiden yhteydessä.

Aineettomilla oikeuksilla (Intellectual Property Rights, IPR) eli **immateriaalioikeuksilla** tarkoitetaan *aineetonta omaisuutta* (Intellectual Property, IP) suojaavia oikeuksia. Aineeton omaisuus voi tarkoittaa laajasti yksityishenkilöiden tai yritysten omaisuutta, joka ei ole fyysistä tai konkreettista. Käytännössä se voi tarkoittaa esimerkiksi taiteellisia teoksia, tietoineistoja ja tietokantoja, ohjelmistoja, teknisiä keksintöjä, prosesseja ja menetelmiä tai vaikkapa brändiä ja yrityksen verkkotunnuksia.¹⁸³

Aineettomat oikeudet jakautuvat **tekijänoikeuksiin ja teollisoikeuksiin**. *Tekijänoikeudet* ovat luovan työn tuloksena syntyviä oikeuksia, jotka antavat tekijälleen yksinoikeuden päättää teoksensa käytöstä.¹⁸⁴ Tekijänoikeuslaissa tekijänoikeuksilla viitataan kirjalliseen tai taiteelliseen teokseen. Myös tietokoneohjelmat luetaan kirjallisiksi teoksiksi.¹⁸⁵

Teollisoikeudet ovat puolestaan yleisen määritelmän mukaisesti ”rekisteriin merkittäviä yksinoikeuksia, joilla toimija voi turvata tuotekehitykseen, brändiin tai muotoiluun tekemiään investointeja”.¹⁸⁶ Keskeisimpiä teollisoikeuksia ovat patentit, hyödyllisyysmallit, tavaramerkit ja mallioikeudet. **Patentit** voidaan myöntää *keksinnöille*, jotka ovat uusia, keksinnöllisiä ja teollisesti käyttökelpoisia. Patentin avulla voi kieltää muilta keksinnön ammattimaisen hyväksikäytön. Hyödyllisyysmalli eli ns. ”pikkupatentti” on patenttia kevyempi suojamuoto ja tarkoitettu erityisesti tilanteisiin, jossa tarvitaan suoja patenttia nopeammin.¹⁸⁷ **Tavaramerkillä** tarkoitetaan tavaroiden ja palvelujen tunnuksena käytettävää merkkiä, johon on saatu yksinoikeus¹⁸⁸. **Mallioikeus** on teollisen muotoilun merkittävin oikeudellinen suojakeino. Muotoilu suojataan rekisteröimällä malli, jolloin mallioikeuden hakija saa vahvistettua itselleen yksinoikeuden muotoilemiinsa tuotteisiin.¹⁸⁹

183 Ks. esim. Huvio, P. (2020) Osaatko suojata aineettoman omaisuutesi? Aineettomien oikeuksien opas. Diges ry. https://www.prh.fi/stc/attachments/tietoaphsta/newfolder_4/Diges_aineettomien_oikeuksien_opas.pdf

184 Tekijänoikeus.fi. Mitä on tekijänoikeus? <https://tekijanoikeus.fi/tekijanoikeus/>

185 Finlex. Tekijänoikeuslaki. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404>

186 TEM. Teollisoikeudet <https://tem.fi/teollisoikeudet>

187 Patentti- ja rekisterihallitus. Patentit. <https://www.prh.fi/fi/patentit.html>

188 Finlex. Tavaramerkkilaki. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190544?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=tavaramerkkilaki>

189 Patentti- ja rekisterihallitus. Mikä on mallioikeus? <https://www.prh.fi/fi/mallioikeudet.html>

Usein myös **liikesalaisuudet** katsotaan kuuluvaksi aineettomiin oikeuksiin. Liikesalaisuudella tarkoitetaan sellaista tietoa, joka ei ole yleisesti tunnettua tai helposti saatavissa, ja jolla on sen vuoksi myös taloudellista arvoa. Lain mukaisesti edellytyksenä liikesalaisuudelle on, että sen haltija on ryhtynyt ”kohtuullisiin toimenpiteisiin” sen suojaamiseksi.¹⁹⁰

Toisin kuin muut immateriaalioikeudet, liikesalaisuus ei ole yksinoikeus, vaan liikesalaisuus voi olla useamman henkilön hallussa samanaikaisesti. Liikesalaisuuksien suojasta säädetään liikesalaisuuslaissa. Lisäksi liikesalaisuuksien suoja perustuu rikoslain säännöksiin.

Tiivistelmä eri aineettomien oikeuksien muodoista EU:ssa on esitetty taulukossa 1.

Liite 1. Taulukko 1. Tiivistelmä aineettomien oikeuksien muodoista EU:ssa. Lähde: European IP-helpdesk.¹⁹¹

IPR	Soveltuvuus	Suoja-aika	Yksinoikeus	Rekisteröinti
Tavaramerkki	Erottavat merkit	Uusittavissa loputtomasti 10 vuoden jaksoissa	6 kk	Kansallinen EU-tavaramerkki Madridin järjestelmä
Mallisuoja	Tuotteiden ulkonäkö	Rekisteröity yhteisömalli (RCD): uusittavissa joka 5. vuosi 25 vuoteen asti Rekisteröimätön yhteisömalli (UCD): 3 vuotta, ei uusittavissa	6 kk	Kansallinen EU-yhteisömalli Haagin järjestelmä
Patentti	Keksinnöt	20 vuotta	12 kk	Kansallinen Eurooppapatentti
Hyödyllisyysmalli	Keksinnöt	7–10 vuotta	12 kk	Kansallinen
Liikesalaisuus	Luottamukselliset yritystiedot	Rajoittamaton	Ei	Ei ole

190 Finlex. Liikesalaisuuslaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180595>

191 European IP Helpdesk. <http://www.iprhelpdesk.eu/>

IPR	Soveltuvuus	Suoja-aika	Yksin-oikeus	Rekisteröinti
Tekijä-oikeudet	Kirjalliset ja taiteelliset teokset Naapurioikeudet (lähioikeudet)	Moraaliset oikeudet: ilman aikarajaa. Taloudelliset oikeudet: tekijän eliniän + 50 vuotta (EU:ssa 70 vuotta tekijän kuolemasta) Naapurioikeudet: vähintään 20 vuotta se vuoden lopusta, jolloin tallennus tehtiin tai esitys/lähetys tapahtui (EU:ssa 50 vuotta äänitteiden ja esitysten 20 sijasta)	Ei	Ei ole
Tietokannat	Kokoelma itsenäisiä teoksia, tietoja tai muuta järjestelmällisesti tai metodisesti järjestettyä ja erikseen saatavilla olevaa materiaalia. Tietokannan, jonka sisällön kerääminen, varmistaminen tai esittäminen on edellyttänyt huomattavaa panostusta.	Tekijänoikeudella suojatut tietokannat: EU:n sisällä tekijän elämä +70 vuotta. Sui generis-tietokannat: 15 vuotta sen vuoden lopusta, jolloin tietokanta valmistui tai jolloin tietokanta saatettiin yleisön saataville.	Ei	Tekijänoikeudella suojatut tietokannat: automaattinen Sui generis-tietokannat: vain EU:n oikeus
Verkkotunnukset	Internet-osoitteet	Uusittavissa loputtomasti 10 vuoden jaksoissa	Ei	Maailmanlaajuinen suoja, kun valtuutetun rekisteröijän kautta
Maantieteelliset merkinnät	Tuotteet, joilla on erityinen maantieteellinen alkuperä ja joiden ominaisuudet ja/tai maine johtuvat tästä alkupe- räästä	Rajoittamaton	Ei	Kansallinen EU Lissabonin järjestelmä

Liite 2: IPR-lainsäädäntö

Aineettomat oikeudet ja niiden sääntely jaetaan tyypillisesti tekijänoikeuksiin ja teollisoikeuksiin. Molempia säädellään kansallisella lainsäädännöllä, EU:n direktiiveillä ja asetuksilla sekä kansainvälisillä sopimuksilla. Tekijänoikeuslainsäädännöstä ja siihen liittyvästä sääntelystä vastaa OKM. Teollisoikeuksien sääntelystä vastaa pääosin TEM. Seuraavassa on kuvattu lyhyesti keskeiset säädökset.

Tekijänoikeus

Kansallinen sääntely

Tekijänoikeuslaissa (404/1961) säädetään mm. tekijänoikeuden kohteista ja sisällöstä, teosten käytöstä, jälleenmyyntikorvauksesta, tekijänoikeuden siirtymisestä, voimassaoloajasta, tekijänoikeuden lähioikeuksista sekä lain soveltamisesta.

Tekijänoikeuslaki on ollut voimassa vuodesta 1961 ja siihen on tehty useita muutoksia. Ajankohtaista tekijänoikeuslain osalta on, että EU:n direktiivi 2019/790 tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla (DSM-direktiivi) tulee sisällyttää osaksi jäsenmaiden lainsäädäntöä 7.6.2021 mennessä. Suomessa direktiivin kansallinen toimeenpano edellyttää mittavia tekijänoikeuslain muutoksia ja kansallista toimeenpanoa valmistellaan parhaillaan.

Lain säännösten soveltamisesta säädetään tarkemmin tekijänoikeusasetuksessa (574/1995 muutoksineen).

Muita tekijänoikeusasioihin liittyviä säädöksiä ovat mm.:

- Asetus tekijänoikeuslain soveltamisesta eräissä tapauksissa Euroopan talousalueeseen kuuluvista valtioista peräisin oleviin suojan kohteisiin (575/1995)
- Rikoslain (39/1889) 49 luku, jossa säädetään tekijänoikeusrikoksesta, teknisen suojauksen kiertämisrikoksesta, teknisen suojauksen kiertämiskeinorikoksesta ja oikeuksien sähköisten hallinnointitietojen loukkauksrikoksesta.
- Tietoyhteiskuntakaari (917/2014), jonka 22 luvussa säädetään tekijänoikeutta tai lähioikeutta koskevan aineiston saannin estämisessä noudatettavasta ilmoitusmenettelystä.
- Laki orpoteosten käyttämisestä (764/2013)
- Laki tekijänoikeuden yhteishallinnoinnista (1494/2016)

Kansainväliset sopimukset

Kansainväliset tekijänoikeussopimukset ovat yleissopimuksia, jotka suojaavat toisista sopimusvaltioista peräisin olevia teoksia ja lähioikeussuojan kohteita samalla tavalla kuin kansallisissa säädöksissä. Suomea velvoittavat sopimukset on saatettu voimaan erillisillä laeilla tai asetuksilla.

Keskeisimpiä tekijänoikeussopimuksia ovat Maailman henkisen omaisuuden järjestön WIPO:n piirissä tehdyt sopimukset. Näitä ovat mm.:

- Bernin sopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta (Suomi ratifoinut 1986)
- Rooman yleissopimus esittävien taiteilijoiden, äänitteiden valmistajien sekä radioyri-tysten suojaamisesta (Suomi ratifoinut 1983)
- WIPO:n tekijänoikeussopimus ja WIPO:n esitys- ja äänitesopimus vuodelta 1996 (Eduskunta hyväksyi sopimukset lainsäädännön alaan kuuluvilta osilta 2005).
- Pekingin sopimus vuodelta 2012 koskee audiovisuaalisia esityksiä (näyttelijät).
- Marrakeshin sopimus julkaistujen teosten saatavuuden helpottamiseksi sokeiden, heikkonäköisten tai muulla tavoin lukemisesteisten hyväksi (Euroopan unioni ratifioi sopimuksen jäsenvaltioidensa puolesta lokakuussa 2018 ja Suomi saattoi direktiivin kansallisesti voimaan 12.11.2018)

Tekijänoikeuksia koskevia sopimusmääräyksiä on otettu myös Maailman kauppajärjestön WTO:n kauppapoliittisten TRIPS-sopimusten osaksi. Vuonna 1995 voimaan tullut Maailman kauppajärjestön WTO:n perustamissopimuksen liitesopimuksena oleva TRIPS-sopimus vahvistaa teollis- ja tekijänoikeuksien maailmanlaajuisia suojaa vahvistamalla Bernin yleissopimuksen noudattamisen kaikissa WTO:n jäsenvaltioissa. Sopimus sisältää määräyksiä myös muun muassa esittäjien, äänitetuottajien ja televisio- ja radioyri-tysten suojusta. Sopimus sisältää myös oikeuksien täytäntöönpanoa koskevia määräyksiä sekä määräykset riitojen ratkaisemisesta, jos jäsenvaltio ei täytä sopimuksen mukaisia velvoitteitaan.

Neuvottelut EU:n ja USA:n välisestä transatlanttiseen kauppaa- ja investointikumppanuus-sopimukseen (TTIP) sisältyy teollis- ja tekijänoikeuksien liittyviä tavoitteita oli tarkoitus saada päätökseen vuoden 2016 loppuun mennessä, mutta loppuunsaattaminen ei onnistunut ja neuvottelut ovat jääneet tauolle.

EU-lainsäädäntö

Euroopan unionin jäsenvaltioiden tekijänoikeuslainsäädäntöjä on harmonisoitu direktiiveillä ja EU-asetuksilla. Direktiivit velvoittavat jäsenvaltioita saattamaan voimaan direktiivin säännökset kansallisessa lainsäädännössään. EU-asetukset ovat jäsenvaltioissa suoraan sovellettavaa oikeutta.

Myös Suomen tekijänoikeuslainsäädännön kehittäminen liittyy EU-direktiiveihin. Opetus- ja kulttuuriministeriö osallistuu direktiivien ja muiden säädösten valmisteluun ja varmistaa kansallisella tasolla tapahtuvan kuulemisen avulla sen, että Suomen kannalta tärkeimmät asiat otetaan valmistelussa huomioon.

- Tekijänoikeutta normittavia direktiivejä ja asetuksia ovat:
- DSM-tekijänoikeusdirektiivi, (EU) 2019/790
- verkkolähetysdirektiivi, (EU) 2019/789
- lukemisestasetus, (EU) 2017/1563
- lukemisestedirektiivi, (EU) 2017/1564
- verkkosisältöpalveluiden siirrettävyyttä koskeva asetus, (EU) 2017/1128
- yhteishallinnointidirektiivi, 2014/26/EU
- orpoteosdirektiivi, 2012/28/EU
- tietokoneohjelmadirektiivi, 91/250/ETY, 2009/24/EU
- vuokraus- ja lainausdirektiivi, 92/100/ETY, kodifioitu 2006/115/EY
- satelliitti- ja kaapelidirektiivi, 93/83/ETY
- suoja-aikadirektiivi, 93/98/ETY, kodifioitu 2006/116/EY, 2011/77/EU
- tietokantadirektiivi, 96/9/EY
- tietoyhteiskunnan tekijänoikeusdirektiivi, 2001/29/EY
- kuvataiteen jälleenmyyntikorvauksia koskeva direktiivi, 2001/84/EY
- teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanoa koskeva direktiivi, 2004/48/EY

Patenttioikeus

Patentti

Patenttiin liittyvien säädösten päätavoitteita ovat keksintötoiminnan tukeminen sekä turvaaminen.

Patenttilaki (15.12.1967/550) säätelee yksinoikeuden myöntämisestä keksijälle tai tämän lailliselle seuraajalle, ja patenttilaissa säädetään mm. kansallisesta ja kansainvälisestä patentista, patenttiin liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista, patentin laajuudesta ja voimassaoloajasta sekä vastuukysymyksistä.

Patenttilaki on ollut voimassa vuodesta 1967 ja siihen on tehty useita muutoksia voimaantulon jälkeen. Patenttilakia on muun muassa harmonisoitu kansainvälistä patenttioikeutta koskevien sopimusten mukaiseksi.

Lain säännösten soveltamisesta säädetään tarkemmin patenttiasetuksessa (1980/669) ja patenttiin soveltuvat myös Patentti- ja rekisteriviraston patenttimääräykset (12.2.2019).

Laki maanpuolustukselle merkityksellisistä keksinnöistä (551/1967) säätelee keksinnöistä, joilla pääasiallisesti on merkitystä maanpuolustukselle ja jonka salassapysyminen maanpuolustuksen kannalta on tärkeää. Laissa säädetään mm. keksintöjen pakkolunastuksesta valtiolle, korvauksesta keksinnön haltijalle sekä salassapidosta ja rangaistussäännöksistä.

Laki maanpuolustukselle merkityksellisistä keksinnöistä on ollut voimassa vuodesta 1967 ja siihen on tehty useita muutoksia voimaantumisen jälkeen.

Lakia oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin (656/1967) sovelletaan niin työ- kuin virkasuhteissa tehtyihin, Suomessa patentoitavissa oleviin keksintöihin. Laissa säädetään työnantajan mahdollisuudesta ottaa oikeudet työntekijän ilmoittamaan keksintöön kohtuullista korvausta vastaan.

Lain säännösten soveltamisesta säädetään tarkemmin asetuksessa oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin (527/1988).

Laki oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin (369/2006) säätelee suomalaisissa korkeakouluissa syntyneiden keksintöjen tunnistamisesta, suojaamisesta ja hyödyntämisestä keksijän, korkeakoulujen ja yhteiskunnan kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Laissa säädetään mm. korkeakoulun mahdollisuudesta ottaa oikeudet keksijän ilmoittamaan keksintöön kohtuullista korvausta vastaan, tutkimustulosten julkistamisesta ja riidanratkaisusta.

Muita patenttiin liittyviä säädöksiä ovat mm.:

- Asetus ravinto- ja lääkeaineisiin myönnettävästä patentista (932/1987)
- Laki patenttiasiamiehistä (552/1967) ja asetus patenttiasiamiehistä (636/1969)

Hyödyllisyysmalli

Laissa hyödyllisyysmallioikeudesta (10.5.1991/800) säädetään teollisoikeudellisesta hyödyllisyysmallista, joka on patentin tavoin yksinoikeus käyttää keksintöä ammattimaisesti. Laissa säädetään hyödyllisyysmallihakemuksesta, hyödyllisyysmallin mitätöimäksi julistamisesta, oikeuden luovutuksesta, käyttö- ja pakkoluvasta ja oikeuden loukkaamisesta.

Laki hyödyllisyysmallioikeudesta on ollut voimassa vuodesta 1991 ja siihen on tehty useita muutoksia voimaantumisen jälkeen.

Lain säännösten soveltamisesta säädetään tarkemmin asetuksessa hyödyllisyysmallioikeudesta (5.12.1991/1419 muutoksineen). Hyödyllisyysmallioikeutta sääntelevät myös

Patentti- ja rekisterihallituksen hyödyllisyysmallimääräykset (uusimmat päivitykset 1.3.2019).

Mallioikeus

Mallioikeuslaissa (12.3.1971/221) säädetään mallisuojusta, joka on tarkoitettu esineen ulkomuodon suojaksi, joka antaa määräaikaisen yksinoikeuden mallin käyttöön. Laissa säädetään mallioikeushakemuksesta, rekisteröinnin voimassaoloajasta, mallioikeuden luovutuksesta, käyttö- ja pakkoluvasta ja oikeuden loukkaamisesta.

Mallioikeuslaki on ollut voimassa vuodesta 1971 ja siihen on tehty useita muutoksia voimaantulon jälkeen. Muutokset ovat johtuneet kansainvälisen suoja tarpeesta ja edistäneet sisämarkkinoiden toteutusta. Toimintaa on edistetty yhdenmukaistamalla immateriaalioikeuksia koskevaa lainsäädäntöä.

Lain säännösten soveltamisesta säädetään tarkemmin mallioikeusasetuksessa (2.4.1971/252).

Kansainväliset sopimukset

Kansainväliset patenttioikeussopimukset ovat yleissopimuksia, jotka suojaavat toisista sopimusvaltioista peräisin olevia teoksia ja lähioikeussuojan kohteita samalla tavalla kuin kansallisissa säädöksissä. Suomea velvoittavat sopimukset on saatettu voimaan erillisillä laeilla tai asetuksilla.

Keskeisimpiä patenttioikeussopimuksia ovat mm.:

- Teollisoikeuksien suojelemista koskeva Pariisin yleissopimus (tehty 20.3.1883, viimeksi tarkistettu 14.7.1967) SopS 5/1921
- Patenttiyhteistyösopimus (Patent Cooperation Treaty, PCT, 1970) SopS 1980/58
- Euroopan patenttisopimus (European Patent Convention, EPC, 1973) SopS 43/1997

EU-lainsäädäntö

Euroopan unionin jäsenvaltioiden patenttioikeussäädäntöjä on harmonisoitu direktiiveillä ja EU-asetuksilla. Direktiivit velvoittavat jäsenvaltioita saattamaan voimaan direktiivin säännökset kansallisessa lainsäädännössään. EU-asetukset ovat jäsenvaltioissa suoraan sovellettavaa oikeutta.

Myös Suomen patenttisäädännön kehittäminen liittyy vahvasti EU-direktiiveihin.

Patenttioikeutta normittavia direktiivejä ja asetuksia ovat mm.:

- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 98/44/EY annettu 6. heinäkuuta 1998 bioteknologian keksintöjen oikeudellisesta suojasta
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1610/96, annettu 23 päivänä heinäkuuta 1996, kasvinsuojeluaineiden lisäsuojatodistuksen käyttöön ottamisesta
- Neuvoston asetus 6/2002/EY annettu 12. joulukuuta 2001 yhteisömallista
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 98/71/EY annettu 13. lokakuuta 1998 mallien oikeudellisesta suojasta

Tavaramerkkioikeus

Kansallinen sääntely

Tavaramerkkilaissa (26.4.2019/544) säädetään esimerkiksi tavaramerkkiä koskevan yksinoikeuden sisällöstä ja edellytyksistä, tavaramerkin rekisteröinnistä ja väitemenettelystä, tavaramerkkiin kohdistuvista esineoikeuksista ja tavaramerkin luovuttamisesta, tavaramerkin menettämisestä ja mitätöinnistä, tavaramerkin loukkauksesta johtuvista seuraamuksista, yhteisö- ja tarkastusmerkeistä sekä kansainvälisistä rekisteröinneistä.

Tavaramerkkilaki tuli voimaan 1.5.2019. Laki kumosi voimaantulollaan vanhan tavaramerkkilain (10.1.1964/7), tavaramerkkiasetuksen (29.5.1964/296) ja yhteismerkklain (5.12.1980/795). Lailla pantiin täytäntöön EU:n direktiivi jäsenvaltioiden tavaramerkkilainsäädännön lähentämisestä.

Kansainväliset sopimukset

Kansainväliset tavaramerkkisopimukset ovat yleissopimuksia, joiden tarkoituksena on tavaramerkin voimalla antaa maailmanlaajuinen suoja merkille. Kansainvälinen rekisteröinti onkin ajankohtainen, kun tavaroita ja palveluja suunnitellaan markkinoitavaksi Euroopan unionin ulkopuolella.

Keskeisimpiä tekijänoikeussopimuksia ovat Maailman henkisen omaisuuden järjestön WIPO:n piirissä tehdyt sopimukset. Näitä ovat mm.:

- Tavaramerkkien kansainvälistä rekisteröintiä koskevaan Madridin sopimukseen liitetyvä pöytäkirja (1989) SopS12/1996
- Tavaramerkkilakisopimus (Trademark Law Treaty, TLT, 1994)
- Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS, 1995)

EU-lainsäädäntö

Euroopan unionin jäsenvaltioiden tavaramerkkilainsäädäntöjä on harmonisoitu direktiiveillä ja EU-asetuksilla. Direktiivit velvoittavat jäsenvaltioita saattamaan voimaan direktiivin säännökset kansallisessa lainsäädännössään. EU-asetukset ovat jäsenvaltioissa suoraan sovellettavaa oikeutta.

Myös Suomen tekijänoikeuslainsäädännön kehittäminen liittyy EU-direktiiveihin. Tavaramerkkiä normittavia direktiivejä ja asetuksia ovat mm.:

- Euroopan parlamentin ja unionin direktiivi (EU) 2015/2436 jäsenvaltioiden tavaramerkkilainsäädännön lähentämisestä
- Asetus (EY) N:o 2017/1001 Euroopan unionin tavaramerkistä

Toiminimioikeus

Toiminimilaissa (1979/128) säädetään toiminimestä, jota elinkeinonharjoittaja käyttää toiminnassaan, toiminimen rekisteröinnistä, siirtämisestä, käytön kieltämisestä, rekisteröinnin kumoamisesta, rangaistussäännöksistä ja turvaamistoimista.

Toiminimilaki on ollut voimassa vuodesta 1979 ja siihen on tehty useita muutoksia voimaantulon jälkeen, yhtenä tärkeimmistä mainittakoon vuoden 2019 tavaramerkkilain uudistuksen tuomat muutokset toiminimilakiin.

Liikesalaisuuksien suoja

Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa (1978/1061) säätelee kielloista käyttää hyvän liiketavan vastaista tai muutoin toisen elinkeinonharjoittajan kannalta sopimatonta menettelyä sekä markkinoinnin läpinäkyvyydestä.

Laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa on ollut voimassa vuodesta 1979 ja siihen on tehty useita muutoksia voimaantulon jälkeen, viimeisimpänä vuonna 2018.

Liikesalaisuuslaissa (595/2018) pantiin täytäntöön EU:n liikesalaisuuksien suojaamista koskeva direktiivi (2016/943). Liikesalaisuuslaki sääntelee liikesalaisuuden määritelmästä, liikesalaisuuden oikeudettomasta hankkimisesta ja/tai käyttämisestä sekä säännöksistä loukkaustilanteiden varalta.

Liikesalaisuuslaki tuli voimaan vuonna 2018. Liikesalaisuuksia koskeva sääntely oli ennen uuden lain voimaantuloa ollut hajautettu useisiin eri lakeihin, mikä hankaloitti kokonaiskuvan luomista. Liikesalaisuuslain myötä liikesalaisuuksia sääntelevät säännökset koottiin yhteen lakiin.

Muut säädökset

Laki yksinoikeudesta integroidun piirin piirimalliin (1991/32) säätelee integroidun piirimallin yksinoikeuden suojasta, yksinoikeuden rekisteröinnistä sekä tähän liittyvistä rangaistussäännöksistä.

Sähköisen viestinnän palveluista annetun lain (7.11.2014/917) tavoitteena on edistää sähköisen viestinnän palvelujen tarjontaa ja käyttöä sekä varmistaa, että viestintäverkoja ja viestintäpalveluja on kohtuullisin ehdoin jokaisen saatavilla koko maassa. Laki säätelee mm. ilmoituksenvaraisesta toiminnasta sekä luvanvaraisiin toimintoihin liittyvistä velvollisuuksista, sähköisen viestin, välitystietojen ja rikoksia koskevien tietojen käsittelystä sekä viestinnän järjestämisestä.

Liite 3: IPR-järjestelmän toimijakenttä

Kansalliset toimijat

Työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonala

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) vastaa elinkeino- ja innovaatiopolitiikasta sekä yrittäjyyden ja innovaatiotoiminnan toimintaympäristöstä. TEM vastaa myös käynnissä olevan IPR-strategian laatimisesta. TEM:n vastuualueeseen kuuluu erityisesti *teollisoikeuksiin* (*patentit, tavaramerkit, mallioikeudet*) liittyvä sääntely, ml. esimerkiksi:

- patenti-, hyödyllisyysmalli-, malli-, tavaramerkki-, toiminimilaki
- työsuhdekeksintölaki ja korkeakoulukeksintölaki
- laki sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa
- kuluttajansuojalaki

TEM:n alaisuudessa itsenäisenä toimielimenä toimii myös valtioneuvoston nimittämä lakisääteinen **työsuhdekeksintölautakunta**. Sen tehtävänä on antaa lausuntoja työsuhdekeksintölain (656/1967) ja korkeakoulukeksintölain (369/2006) soveltamista koskevissa asioissa.¹⁹² Vuosina 2017–2019 TEM:n yhteydessä toimineen **teollisoikeudellisen työryhmän**¹⁹³ tehtävänä oli toimia IPR-asioiden tiedonvaihtoa ja lainvalmistelua tukevana foorumina.

TEM:n alaisuuteen kuuluvan **Patentti- ja rekisterihallituksen** (PRH) tehtävänä on mm.

- Yritysten, yhdistysten, säätiöiden ja muiden yhteisöjen rekisteröinti
- Patenttien ja hyödyllisyysmallien tutkiminen ja myöntäminen
- Tavaramerkkien ja mallisuojausten rekisteröinti
- Tilintarkastajien hyväksyminen ja valvonta
- Säätiöiden toiminnan ja tekijänoikeuden yhteishallinnoinnin valvonta
- Neuvonta ja koulutus

PRH on myös myös kansainvälisten PCT-patenttihakemusten uutuustutkimusviranomaisen (ISA) ja patentoitavuuden esitutkimusviranomaisen (IPEA). PRH:n yhteydessä toimii lisäksi teollisoikeudellisia toimeksiantoja hoitavien asiamiesten (patenttiasiamiesten) auktorisointimenettelystä vastaava **teollisoikeusasiamieslautakunta**.

192 TEM. Työsuhdekeksintölautakunta. <https://tem.fi/tyosuhdekeksintolautakunta>

193 TEM. Teollisoikeudellinen työryhmä toimikaudelle 2017–2019. <https://tem.fi/hankesivu?tunnus=TEM074:00/2016>

PRH on nettobudjetoitu virasto, mikä tarkoittaa sitä, että suurin osa (95 prosenttia) PRH:n menoista katetaan palveluista saatavilla tuloilla.

IPR-kysymykset ovat välillisesti mukana myös TEM:n alaisten julkisia rahoitus- ja muita palveluita tarjoavien organisaatioiden (Business Finland, Finnvera) palveluissa. **Business Finlandin** tutkimus- ja kehitysrahoituksen avulla yritykset voivat esimerkiksi laatia IPR-selvityksiä tai hankkia IPR-oikeuksia. Business Finlandin myöntämää **innovaatioaseteliä** on myös laajasti hyödynnetty IPR-asioiden edistämiseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonala

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) vastaa *tekijänoikeutta* koskevan lainsäädännön kehittämisestä. Lisäksi OKM vastaa tutkimus-, koulutus- ja tiedepolitiikasta sekä siihen liittyvästä sääntelystä.

OKM:n alaisuudessa toimii myös valtioneuvoston nimittämä **tekijänoikeusneuvosto**, jonka tehtävänä on avustaa opetus- ja kulttuuriministeriötä tekijänoikeutta koskevien asioiden käsittelyssä sekä antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta.¹⁹⁴ Tekijänoikeusneuvoston maksutonta lausuntoa voivat pyytää yksityiset henkilöt, yritykset ja viranomaiset. Lausunnot eivät ole sitovia.

Vuosina 2018–2019 OKM:n alaisuudessa toimineen **tekijänoikeusasioiden neuvottelukunnan** tehtävänä oli seurata ja arvioida tekijänoikeusalan toimintaympäristön kehitystä sekä toimia ministeriön ja alan sidosryhmien yhteistyöfoorumina.¹⁹⁵

Muut hallinnonalat

Muiden hallinnonalojen osalta **liikenne- ja viestintäministeriö** (LVM) vastaa viestintälainsäädännön kehittämisestä, johon kuuluvat viestintäoikeuslaki ja markkinaviestintälaki. Ministeriön vastuualueeseen kuuluu myös verkkotunnuksia koskeva lainsäädäntö ja verkkotunnusten hallinnointi (Traficom, ent. Viestintävirasto).

Maa- ja metsätalousministeriön (MMM) vastuulle kuuluvat immateriaalioikeuksiin luetavasta lainsäädännöstä kasvinjalostajanoikeuslaki ja maantieteelliset alkuperämerkinnät. MMM:n alaisuudessa toimiva **Ruokavirasto** (ent. Evira) toimii kasvinjalostajanoikeuksista vastaavana rekisteriviranomaisena.

194 OKM. Tekijänoikeusneuvosto. <https://minedu.fi/tekijanoikeusneuvosto>

195 OKM. Tekijänoikeusasioiden neuvottelukunta. <https://minedu.fi/tekijanoikeusneuvottelukunta>

Oikeusministeriön (OM) vastuulle kuuluvat kaikki oikeudenkäynteihin ja oikeusprosesseihin sekä tuomioistuinten työnjakoon liittyvät asiat sekä rikoslaki. **Ulkoministeriön** (UM) vastuulle kuuluvat markkinoillepääsykysymykset ja kaupan esteisiin liittyvät asiat.

Valtiovarainministeriön hallinnonalaan kuuluvan **Tullin** tehtävänä on tarjota rikoksia ja laillistaa kauppaa vääristävää ja toimintaa ja mm. valvoa ja pysäyttää tuoteväärennökset.

Patenttiasiamiehet

Patenttiasiamiesten tehtävänä on edustaa ja avustaa patentin hakijoita. Asiamiesten käyttäminen ei ole pakollista (jos hakijan kotipaikka on Suomessa), mutta suositeltavaa varsinkin niille, joilla ei ole kokemusta patenttiasioista.

Patenttiasiamiehistä säädettiin heinäkuussa 2014 voimaan tullessa laissa (Laki auktorisoiduista teollisoikeusasiamiehistä), joka kumosi vanhan lain patenttiasiamiehistä vuodelta 1967. Uuden lain myötä otettiin käyttöön myös auktorisointimenettely, jossa keskeistä on ammatillista osaamista mittaava asiamiestutkinto. Samalla PRH:n pitämä patenttiasiamiesrekisteri lakkautettiin.¹⁹⁶

Asiamiehenä voi toimia ilman auktorisointia, mutta laissa suojattujen ammattinimikkeiden (patenttiasiamies, tavaramerkkiasiamies, mallioikeusasiamies ja teollisoikeusasiamies) käyttö on varattu pelkästään auktorisoiduille asiamiehille. Asiamiehen, joka edustaa patentinhakijaa eurooppapatenttihakemuksissa, täytyy olla kirjattu EPO:n pitämään rekisteriin eurooppapatenttiasiamiehistä. Rekisteriin pääsemiseksi asiamiehen on suoritettava eurooppa-asiamiestutkinto. Suomen Patenttiasiamiesyhdistys ry (SPAY) ylläpitää jäsenluetteloa patenttiasiamiehistä ja asiamiestoimistoista.¹⁹⁷

Järjestöt ja muut toimijat

Tekijänoikeusjärjestöjen tehtävänä on edustaa oman alansa tekijöitä, esittäviä taiteilijoita ja yrityksiä sekä kerätä ja tilittää heille kuuluvia tekijänoikeuskorvauksia. Järjestöt voivat myös hoitaa jäsentensä käyttö lupa-asioita erillisellä opetus- ja kulttuuriministeriön hyväksymispäätöksellä. Lisäksi ministeriö voi antaa järjestöille korvauksiin ja käyttömaksuihin liittyviä erityistehtäviä. Suomessa toimii seitsemän yhteishallinnointiorganisaatiota: APFI, Filmex, Gramex, Kopiosto, Kuvasto, Sanasto ja Teosto.¹⁹⁸

196 Patentti- ja rekisterihallitus. Patenttiasiamiehet. <https://www.prh.fi/fi/patentit/patentoinnina-bc/patenttiasiamiehet.html>

197 Patentti- ja rekisterihallitus. Patenttiasiamiehet.

198 OKM. Tekijänoikeusjärjestöt. <https://minedu.fi/tekijanoikeusjarjestot>

Keksintösäätiön (Foundation for Finnish Inventions) tehtävänä on suomalaisten keksijöiden arvostuksen, osaamisen ja toimintaedellytysten edistäminen. Vuonna 1971 perustettu säätiö edustaa erityisesti yksityisiä henkilökeksijöitä sekä korkeakoulu- ja työsuuhdeksijöitä. Vuoden 2014 alkuun asti Keksintösäätiö rahoitti myös keksintöjen kehitystä. Vuoden 2014 alusta Keksintösäätiön kehittämä Tuoteväylä-palvelu siirrettiin kuitenkin Uudenmaan ELY-keskuksen vastuulle, josta se sittemmin siirtyi osaksi Tekesiä (nyk. Business Finland). Tällä hetkellä Keksintösäätiö sulautettiin osaksi Tekesin prestart-toimintaa.¹⁹⁹

Keskuskauppakamarin yhteydessä toimiva **IPR-valiokunta** hoitaa elinkeinoelämän teollis- ja tekijänoikeuksiin liittyvää edunvalvontaa sekä jakaa siihen liittyvää tietoa yrityksille. Valiokunta pyrkii myös vaikuttamaan lausuntojen ja kannanottojen kautta IPR-lainsäädännön valmisteluun ja muihin hankkeisiin.²⁰⁰ Keskuskauppakamarin yhteydessä toimii myös **liiketapalautakunta**, joka antaa pyynnöstä lausuntoja siitä, onko elinkeinotoiminnassa tehty toimenpide hyvän liiketavan vastainen tai muutoin sopimaton.²⁰¹ Niin ikään keskuskauppakamarin yhteydessä toimivan **mainonnan eettisen neuvoston**²⁰² tehtävänä on antaa lausuntoja mainonnan eettisestä hyväksyttävyydestä.

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry (TTVK) on voittoa tavoittelematon, yleistä hyväksyntää nauttiva ja luovien alojen toimijoita laajasti edustava rekisteröity yhdistys. Sen tehtävänä on tukea jäsenorganisaatioidensa edustamien oikeudenhaltijoiden tekijänoikeuksien valvontaa puuttamalla aktiivisesti piratismiin sekä ehkäisevin keinoin että tekijänoikeuslain täytäntöönpanolla. Lisäksi TTVK:n tehtävänä on lisätä yleistä tekijänoikeustietoisuutta.²⁰³

Suomen tekijänoikeudellinen yhdistys ry²⁰⁴ toimii tekijänoikeuden alan lakimiesten ja muiden asiantuntijoiden yleisenä keskustelufoorumina.

Elinkeinoelämän keskusliitto (EK) ja sen alaiset toimialajärjestöt sekä yrittäjiä edustava **Suomen Yrittäjät** seuraavat IPR-asioiden kehitystä ja jakavat jäsenilleen siihen liittyvää tietoa.

199 Keksintösäätiö. www.keksintosaatio.fi

200 Keskuskauppakamari. IPR-valiokunta. <https://kauppakamari.fi/tietoa-meista/luottamushenkilot/valiokunnat/ipr-valiokunta/>

201 Keskuskauppakamari. Liiketapalautakunta. <https://kauppakamari.fi/tietoa-meista/luottamushenkilot/lautakunnat/liiketapalautakunta-ltl/>

202 Keskuskauppakamari. Mainonnan eettinen neuvosto. <https://kauppakamari.fi/tietoa-meista/luottamushenkilot/lautakunnat/mainonnan-eettinen-neuvosto-men/>

203 Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry. <https://ttvk.fi/ttvk>

204 Suomen tekijänoikeudellinen yhdistys. www.copyrightsociety.fi

Kansainväliset toimijat

Maailman henkisen omaisuuden järjestö (World Intellectual Property Organization, **WIPO**) on YK:n alainen erityisjärjestö, jonka tehtävänä on kehittää kansainvälistä IPR-järjestelmää. Vuonna 1967 perustettu WIPO hallinnoi kansainvälisiä immateriaalioikeussopimuksia sekä rekistereitä. WIPO:n yhteydessä toimii useita kansainvälisiä komiteita ja työryhmiä. WIPO tarjoaa lisäksi myös erilaisia tilasto-, tieto- ja neuvontapalveluita sekä välimies- ja sovittelupalveluita.

Maailman kauppajärjestön (World Trade Organization, **WTO**) päämääränä on edistää valtioiden välistä kauppaa. Sen toiminta keskittyy erityisesti maailmankaupan sääntelyä koskeviin sopimuksiin, joista immateriaalioikeuksien näkökulmasta keskeisin on vuonna 1994 solmittu **TRIPS-sopimus** (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights).

Euroopan patenttivirasto (European Patent Office, EPO) on Euroopan patenttijärjestön (EPC) toimielin, joka käsittelee ja rekisteröi Euroopan patenttijärjestelmän mukaiset patenttihakemukset.

Euroopan unionin teollisoikeuksien virasto EUIPO (ent. Sisämarkkinoiden harmonisointivirasto, OHIM) on vuonna 1994 perustettu EU:n erillisvirasto, joka hallinnoi EU:n alueen tavaramerkkeihin ja malleihin liittyviä oikeuksia.

EU:n IPR-linjaukset

EU:n vuoden 2014 toimintasuunnitelma

Vuonna 2014 EU:n komissio antoi tiedonannon *”Kohti uutta yhteisymmärrystä teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanosta: EU:n toimintasuunnitelma”*, jonka mukaan komissio pyrkii suunnittelemaan teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamista koskevaa politiikkaansa teollis- ja tekijänoikeuksien parempaan noudattamiseen.²⁰⁵

Tuossa yhteydessä komissio ilmoitti arvioivansa joukon mahdollisia toimia, joilla:

- Lisätään kansalaisten, etenkin nuorten, tietoisuutta kaupallisen laajuuden teollis- ja tekijänoikeusrikkomusten aiheuttamista taloudellisista vahingoista ja teollis- ja tekijänoikeuksia loukkaavien tuotteiden mahdollisista terveys- ja turvallisuusriskeistä.
- Kehitetään EU:n due diligence -järjestelmä, jotta voidaan estää kaupallisen laajuuden teollis- ja tekijänoikeusrikkomukset.

205 IPR Action Plan / EU:n parlamentti, [https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-deeper-and-fairer-internal-market-with-a-strengthened-industrial-base-services-including-transport/file-intellectual-property-rights-\(ipr\)-an-eu-action-plan](https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-deeper-and-fairer-internal-market-with-a-strengthened-industrial-base-services-including-transport/file-intellectual-property-rights-(ipr)-an-eu-action-plan)

- Helpotetaan uuden vapaaehtoisen yhteisymmärryspöytäkirjan laatimista kaupallisen laajuisen teollis- ja tekijänoikeusrikkomusten voittojen vähentämiseksi verkkoympäristössä mainospalveluntarjoajien, maksupalvelujen ja lähettäjiä kanssa käyttäjien sidosryhmien välisten keskustelujen jälkeen.
- Analysoidaan ja raportoidaan olemassa olevista kansallisista aloitteista, joilla pyritään parantamaan pienten ja keskisuurten yritysten (pk-yritysten) immateriaalioikeuksien siviilien täytäntöönpanomenettelyä erityisesti pienarvoisten vaateiden osalta ja harkitsemaan mahdollisia toimia tällä alalla.
- Kuullaan sidosryhmiä EU:n tulevien toimien tarpeesta, joka perustuu parhaiten käytäntöihin, jotka löytyvät kansallisesti rahoitetuista järjestelmistä, jotka auttavat pk-yrityksiä panemaan täytäntöön immateriaalioikeuksiaan.
- Kuullaan sidosryhmiä takaisinperinnän ja siihen liittyvien järjestelmien vaikutuksista kaupallisen laajuuden teollis- ja tekijänoikeusrikkomusten torjumiseksi ja tutkitaan tarvetta ja laajuutta toteuttaa konkreettisia toimia tällä alalla.
- Perustetaan immateriaalioikeuksien täytäntöönpanoa käsittelevä jäsenvaltioiden asiantuntijaryhmä, jossa jäsenvaltiot voisivat jakaa kaikkien asianomaisten viranomaistensa parhaita käytäntöjä EU:n sisäisessä työssä ja saada tietoja tämän toimintasuunnitelman toteuttamisesta.
- Tuetaan teollis- ja tekijänoikeuksien loukkauksia käsittelevää eurooppalaista seurantakeskusta kehitettäessä kattavaa joukkoa teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanoon liittyviä koulutusohjelmia jäsenvaltioiden viranomaisille yhtenäismarkkinoiden yhteydessä.
- Laaditaan, edistetään ja julkaistaan julkisten viranomaisten parhaita käytäntöjä koskeva opas väärennettyjen tuotteiden oston välttämiseksi.
- Julkaistaan kahden vuoden välein raportti EU:n teollis- ja tekijänoikeuksien politiikan taloudellisista vaikutuksista, ja se voisi toimia tehokkaampana seurannan välineenä EU:n uudelle teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanopolitiikalle, kuten tässä tiedonannossa esitetään.

Euroopan parlamentti suhtautui myönteisesti komission toimintasuunnitelmaan ja hyväksyi sitä koskevan päätöslauselman.²⁰⁶ Parlamentin mukaan keskeisenä tavoitteena pitäisi olla varmistaa teollis- ja tekijänoikeuksien tehokas, näyttöön perustuva täytäntöönpano, jolla on avainrooli innovoinnin, luovuuden, kilpailukyvyyn, kasvun ja kulttuurisen monimuotoisuuden edistämässä.

Luojien oikeudenmukaisen korvauksen varmistamisen olisi myös oltava keskeinen osa EU:n toimintasuunnitelmaa. Tätä varten parlamentti totesi muun muassa, että kaikilla

²⁰⁶ European Parliament, Resolution of 9 June 2015 on 'Towards a renewed consensus on the enforcement of Intellectual Property Rights: An EU Action Plan', 2014/2151(INI).

toimitusketjun toimijoilla on rooli taistelussa teollis- ja tekijänoikeuksien loukkausten torjunnassa ja että heidän olisi osallistuttava tähän prosessiin.

Lisäksi parlamentti korosti, että on tärkeää varmistaa huolellisuuden noudattaminen koko toimitusketjussa, alan toimijoiden on vaihdettava tietoja alustoista, jotka tarjoavat pääsyn teollis- ja tekijänoikeuksia loukkaavalle sisällölle, alakohtaisten sopimusten ja hyvien toimintatapojen merkityksestä. torjua teollis- ja tekijänoikeuksien loukkauksia, järjestäytyneen rikollisuuden osallistumista kansainvälisiin teollis- ja tekijänoikeuksia loukkaaviin toimiin.

Lisäksi parlamentin päätöslauselmassa korostettiin, että on tärkeää parantaa pk-yritysten ja yksittäisten tekijöiden siviilioikeudellisia täytäntöönpanomenettelyjä teollis- ja tekijänoikeuksien suhteen, ja kehoitettiin komissiota mukauttamaan teollis- ja tekijänoikeuksien loukkauksia koskevaa EU:n lainsäädäntöä Internet-ympäristöön.

Digitaalisten sisämarkkinoiden strategia 2015²⁰⁷

EU:n digitaalisten sisämarkkinoiden strategiassa esitettiin myös teollisoikeuksiin liittyviä suuntaviivoja digitaalisten sisämarkkinoiden näkökulmasta. Strategiassa todettiin, että komissio tekee ennen vuoden 2015 loppua lainsäädäntöehdotuksia, joilla pyritään vähentämään kansallisten tekijänoikeusjärjestelmien välisiä eroja ja laajennetaan teosten saataavuutta verkossa kuluttajille kaikkialla EU:ssa muun muassa uusilla yhdenmukaistamistomilla. Ehdotuksiin sisältyivät:

- laillisesti hankitun sisällön siirrettävyys,
- rajat ylittävä pääsy laillisesti ostettuihin verkkopalveluihin kunnioittaen oikeuksien arvoa audiovisuaalialalla,
- lisää oikeusvarmuutta sisällön rajat ylittävään käyttöön tietyissä tarkoituksissa (esimerkiksi tutkimus, koulutus, tekstin ja datan louhinta) säätämällä yhdenmukaisista poikkeuksista,
- selvennystä sääntöihin, joita sovelletaan verkossa toimivien välittäjien toimintaan tekijänoikeussuojatun sisällön suhteen,
- teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanon nykyaikaistaminen vuonna 2016 keskittyen erityisesti kaupallisessa laajuudessa tehtyihin rikkomuksiin (ns. ”seuraa rahaa”-lähestymistapa) sekä täytäntöönpanon toimivuuteen yli rajojen.

Myöhemmät täsmennykset 2017

Komissio hyväksyi 29. marraskuuta 2017 kattavan paketin aiemmassa toimintasuunnitelmassa yksilöityjen kysymysten käsittelemiseksi, ja se käsitti seuraavat osat:

207 European Commission, Digitaalisten sisämarkkinoiden strategia Euroopalle, COM (2015).

Tiedonanto *"Tasapainoinen immateriaalioikeuksien täytäntöönpanojärjestelmä vastamaan nykypäivän yhteiskunnallisiin haasteisiin"*²⁰⁸

Tiedonanto, joka antaa ohjeita ja selventää tietyt immateriaalioikeuksien noudattamista koskevan direktiivin säännöksiä yhtenäisemmän tulkinnan varmistamiseksi Euroopassa²⁰⁹

Arviointikertomus ja tutkimus teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamista koskevasta direktiivistä²¹⁰

Tiedonanto, jossa esitetään EU:n lähestymistapa tavanomaisiin peruspatentteihin²¹¹

Katsaus väärennettyjen tavaroiden myyntiä Internetissä koskevan yhteisymmärryspöytäkirjan toimintaan²¹²

Komissio ilmoitti myös perustavansa asiantuntijaryhmän, joka kerää lisää asiantuntemusta sellaisista aiheista kuin lisensointikäytännöt, immateriaalioikeuksien järjestyminen, oikeudenmukaiset, kohtuulliset ja syrjimättömät (FRAND) lisensointiolosuhteet ja käynnistää pilottihankkeen SEP-patenttien olennaisuuden arvioimiseksi.

Teollis- ja tekijänoikeuksien toteuttamisen osalta neuvosto hyväksyi syyskuussa 2018 uuden EU:n tullitoimintasuunnitelman teollis- ja tekijänoikeuksien rikkomusten torjumiseksi vuosiksi 2018–2022 ja kehotti komissiota valmistelemaan kevään 2019 mennessä etene-
missuunnitelman uuden toiminnan täytäntöönpanosta.

EU:n teollisuusstrategia ja IP Action Planin valmistelu 2020

Maaliskuussa 2020 EU:n komissio julkaisi uuden teollisuusstrategiansa,²¹³ jonka tavoitteena on *'globaalisti kilpailukykyinen, vihreä ja digitaalinen tulevaisuuden Eurooppa'*. Strategiassa sisältää kolme prioriteettia: 1) Euroopan teollisuuden globaalin kilpailukykyyn

208 European Commission, Communication 'A balanced IP enforcement system responding to today's societal challenges', COM (2017).

209 European Commission, Communication 'Guidance on certain aspects of Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council on the enforcement of intellectual property rights', COM (2017).

210 European Commission, An evaluation report and study on the Directive on the enforcement of IPR.

211 European Commission, Communication 'Setting out the EU approach to Standard Essential Patents', COM (2017).

212 European Commission, Overview report on the functioning of the Memorandum of Understanding on the sale of counterfeit goods via the internet, SWD(2017).

213 European Commission (2020) New Industrial Strategy for Europe, COM (2020). https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-eu-industrial-strategy-march-2020_en.pdf

ylläpito sekä yhtäläiset toimintaedellytykset koti- ja kansainvälisillä markkinoilla, 2) ilmaston neutraali Eurooppa 2050 mennessä, ja 3) Euroopan digitaalisen tulevaisuuden rakentaminen.

Yksi uuden teollisuusstrategian avaintoimenpiteistä on *Euroopan aineettomien oikeuksien toimintasuunnitelman (IP Action Plan)* laatiminen. Sen taustalla ovat erityisesti seuraavat tunnistetut haasteet:

- **EU:n IP järjestelmä on sirpaloitunut** ja siihen liittyvät menettelyt ovat monimutkaisia ja kalliita. Eurooppapatentteihin sovelletaan kalliita kansallisia validointimenettelyjä ja rinnakkaisia oikeudenkäyntejä useissa EU:ssa maata. Erityisesti lääkkeiden osalta suoja on lisäsuojatodistuksilla saatavana vain kansallisella tasolla. Suunnittelu- ja maantieteellisten merkintöjen suoja on edelleen liian hankala ja muille kuin maataloustuotteille *sui generis* -suojaus ei tällä hetkellä ole käytettävissä. Lisäksi immateriaalioikeuksia pitää mukauttaa niin, että digitaalinen ja vihreä talous hyötyvät innovaatioista. Esimerkiksi, uusien mallien suojaamiseen tarvitaan enemmän selkeyttä.
- Erityisesti **pk-yritysten ja tutkimuskeskusten immateriaalioikeuksien käyttö on edelleen rajallista**. Vain 9% EU:n pk-yrityksistä on rekisteröinyt teollis- ja tekijänoikeuksia verrattuna 36 prosenttiin suurista yrityksistä. Koronakriisissä IP-rekisteröinnit ovat edelleen vähentyneet. Viimeaikainen analyysi osoittaa, että pk-yritykset ovat haluttomia hyödyntämään IP-oikeuksia, mikä johtuu suurelta osin tiedon puutteesta. Vaikka 26% tekoälyä käsittelevistä tutkimusjulkaisuista tulee Euroopasta, niin vain 13% patenttihakemuksista ja 7% tekoälyä maailmanlaajuisesti patentoivista yrityksistä on eurooppalaisia.
- **IP:n jakamiseen tarkoitettut työkalut eivät ole riittäviä**. Esimerkiksi essentiaalipatenttien (SEP) lisensointi on edelleen riskialtista ja kallista. Vaikka tietojen jakamisen merkitys on lisääntynyt monilla aloilla, teollis- ja tekijänoikeuksien puitteiden vaikutuksia tietojen jakamiseen on vielä selvitettävä, muuten vaarana on, että välttämättömiä uusia tekniikoita ei kehitetä ajoissa. Covid-19-kriisi havainnollistanut riippuvuuden kriittisistä tekniikoista etenkin terveydenhoitoalalla ja edellyttää että niihin investoidaan.
- Useista pyrkimyksistä huolimatta **väärentämistä esiintyy edelleen liian paljon**. Väärennettyjen ja laittomasti valmistettujen tavaroiden tuonti EU:hun vastaa 121 miljardia euroa, mikä on 6,8% EU:n tuonnista (5% EU:n tuonnista vuonna 2013). Vuosittain tämä johtaa välittömään menetykseen 56 miljardin euron myynnistä ja 468 000 työpaikan välittömään menetykseen. Lisäksi nämä ovat vakavia terveys- ja turvallisuusuhkia kuluttajille ja vaikuttavat kielteisesti julkisiin tuloihin ja ympäristöön. Liikesalaisuuksien verkkovarkauksista aiheutuu arviolta 60 miljardia euroa tappioita EU:ssa.

- Eurooppalaiset yritykset menettävät usein kauppaa ulkomailla, koska **EU: n ulkopuolisissa maissa joko ei suojella riittävästi immateriaalioikeuksia** tai sovelletaan erilaisia standardeja. EU:n on hyödynnettävä potentiaaliaan toimia globaalina normien asettajana. Edistämällä avoimen strategisen autonomian mallia, se voi tehostaa taistelua IP-väärinkäytöksiä vastaan.

Edellä olevaan liittyen, EU:n esittämän toimintasuunnitelman tavoitteena on päivittää ja parantaa EU:n patenttijärjestelmää, seuraavasti:

1) Ylläpitää **Euroopan teknologista ylivertaisuutta**

- sallia yhtenäisen patenttijärjestelmän tarjoamaan yhden luukun palvelu patenttisuojaan ja täytäntöönpanoon;
- harkita tapoja vähentää SPC-järjestelmän pirstoutumista;
- arvioida tapoja nykyaikaistaa EU:n teollisoikeuksien lainsäädäntöä;
- vahvistaa eurooppalainen lähestymistapa tekoälyn IP-suojaukseen;
- tutkia tapoja vahvistaa maataloustuotteiden maantieteellisten merkintöjen suojajärjestelmää;
- harkita EU:n suojajärjestelmän käyttöönottoa muille kuin maatalouden maantieteellisille merkinnöille;
- varmistaa että tekijänoikeusdirektiivi pannaan nopeasti täytäntöön;

2) Edistää **IP: n parempaa käyttöönnottoa**

- lievittää Covid-19-kriisin vaikutuksia asettamalla taloudellisen tuen järjestelmät;
- auttaa kaikkia pk -yrityksiä, tutkijoita, innovaatioita jne. pääsyyn tietoon ja neuvonta teollis- ja tekijänoikeuksien suhteen, mukaan lukien integroimalla teollis- ja tekijänoikeusneuvot rahoitusohjelmiin;
- edistää alustojen käyttöä ja muita välineitä yhteistyön ja teknologian siirron mahdollistamiseksi alojen välillä;
- mahdollistaa IP:n hyödyntäminen vipuna rahoituksen saamisessa;

3) Edistää **IP-suojattujen omaisuuksien lisensointia ja jakamista**

- edistää korkealaatuisten aineiden tehokasta käyttöä laadun oikeuksien hallinnan metatiedot tekijänoikeusmarkkinoilla;
- tutkia tapoja lisätä avoimuutta ja ennustettavuus SEP:n lisensoinnissa;
- tutkia tapoja edistää yksityisesti hallussa olevien tietojen jakamista samalla säilyttää sijoitetun pääoman tuottoa;
- kehittää laajemmän työkalupakin kriittisen IP:n saatavuuden varmistamiseksi kriisiaikoina

4) Vahvistaa **taistelua aineettomien oikeuksien varkauksia vastaan**

- jatkaa immateriaalioikeuksien noudattamista koskevan direktiivin soveltamisen valvontaa;
- tehostaa väärentämisen torjuntaa vahvistamalla verkkoalustojen vastuuta Digitaalisten Palvelujen Lain avulla
- selventää edelleen, kuinka haltijoiden, välittäjien ja lainvalvontaviranomaisten tulisi toimia kansallisella ja EU:n tasolla yhteistyössä ja jakaa tietoja;
- tarjota yrityksille kohdennettuja ohjeita liikesalaisuuksien verkkovarkauksien estämiseksi;

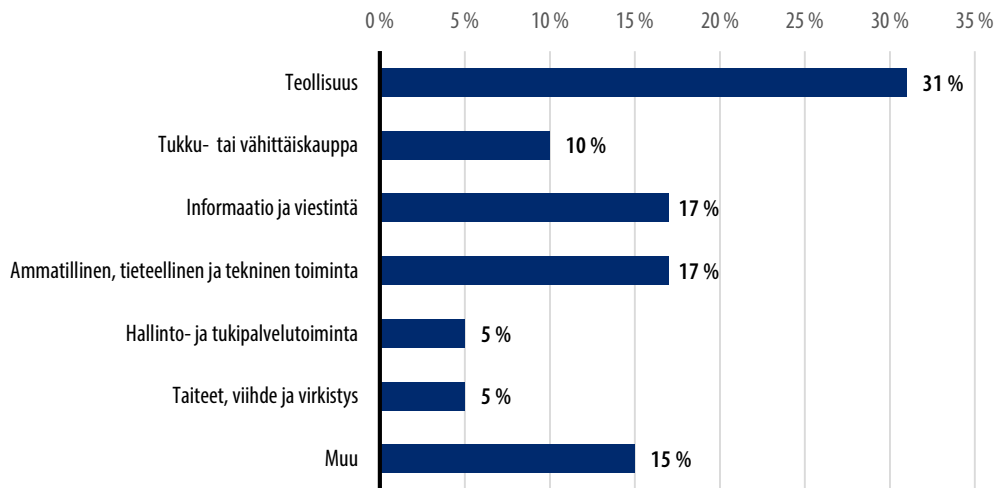
5) Edistää **globalimarkkinoiden tasavertaisuutta**

- hyödyntää EU:n kykyä toimia avainasemassa globaalina standardien asettajana alueille, kuten IP ja AI, tai terveys;
- ryhtyä lisätoimiin sen varmistamiseksi, että yritykset voivat käyttää IP:tä tehokkaasti toimiessaan maailmanlaajuisesti;
- tehostaa teknistä yhteistyötä ja sitoutua vuoropuheluun kehitysmaiden kanssa;
- edistetään parempia tasapuolisia toimintaedellytyksiä kansainväliselle t & k-yhteistyölle.

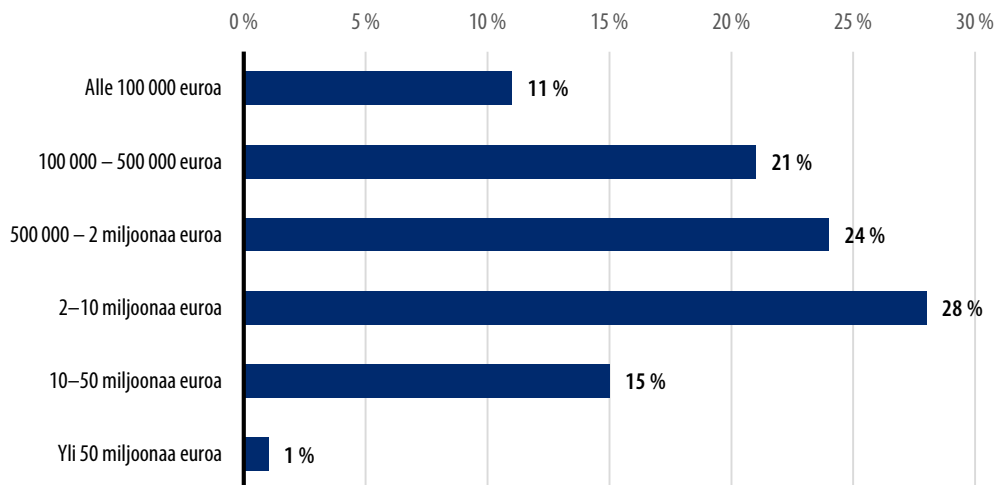
6) **Sopeuttaa juridista viitekehystä vihreään ja digitaaliseen murrokseen.**

Liite 4: Yrityskyselyn vastaajien taustatiedot

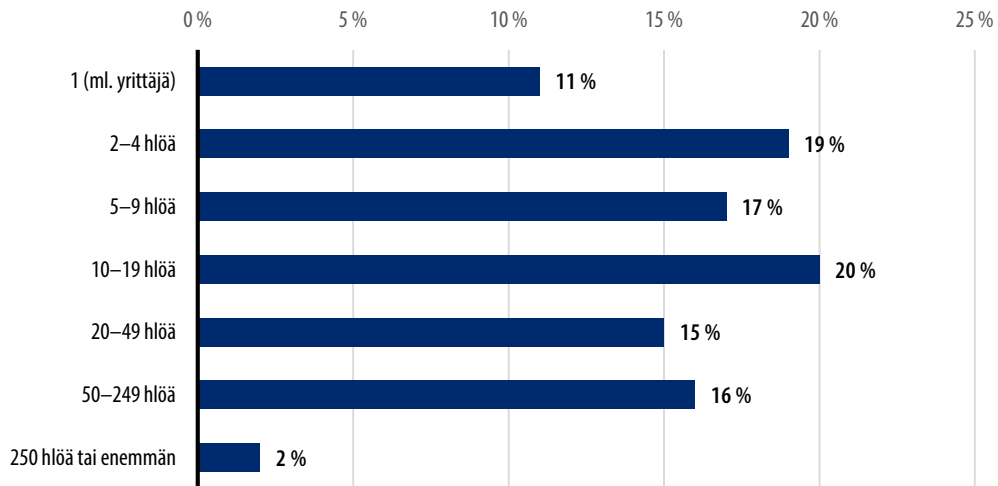
Liite 4. Kuvio 1. Yrityksen päätoimiala. N=321.

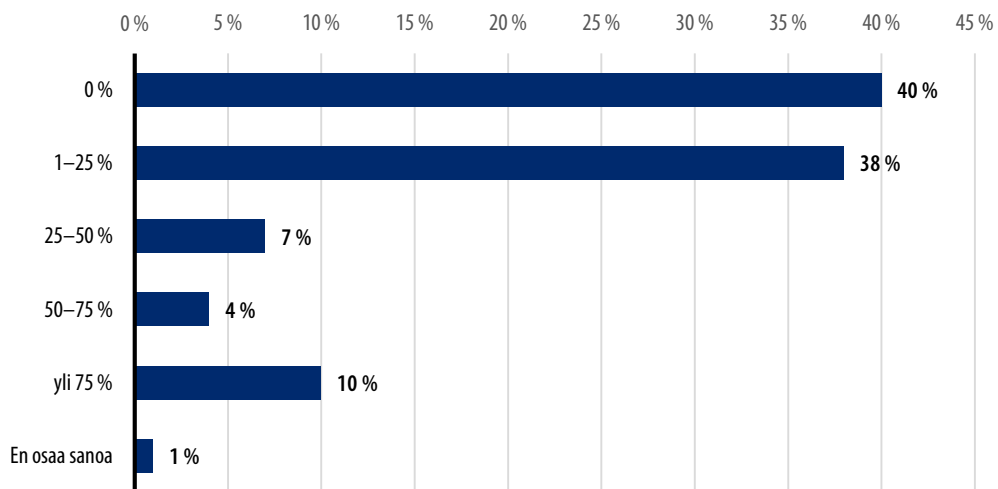
Liite 4. Kuvio 2. Yrityksen liikevaihto. N=329.

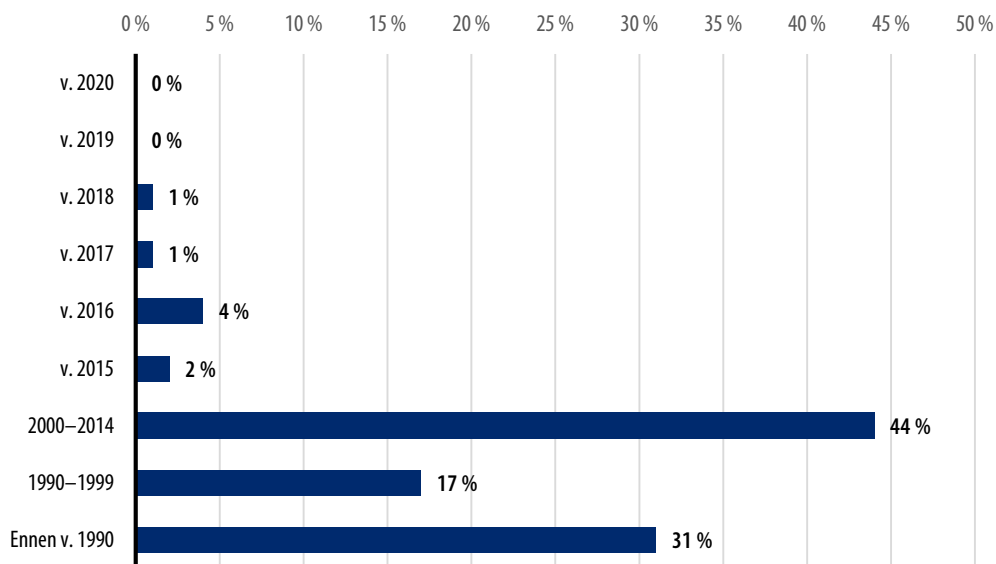
Liite 4. Kuvio 3. Yrityksen henkilöstömäärä. N=328.

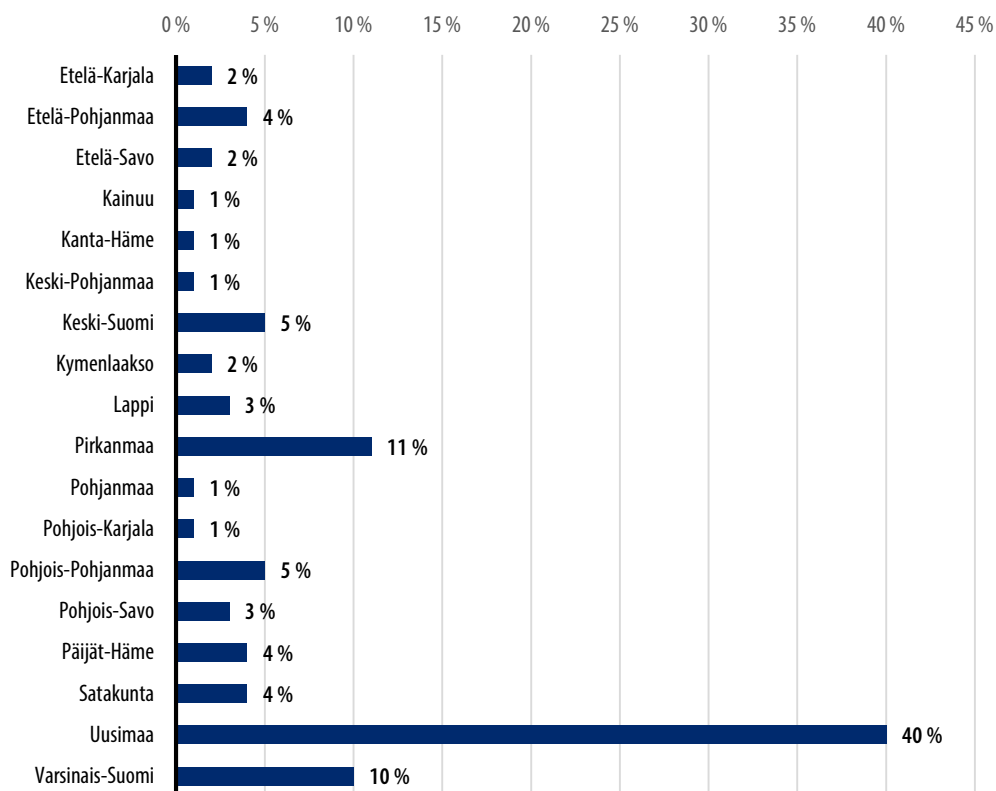
Liite 4. Kuvio 4. Viennin osuus liikevaihdosta. N=330.

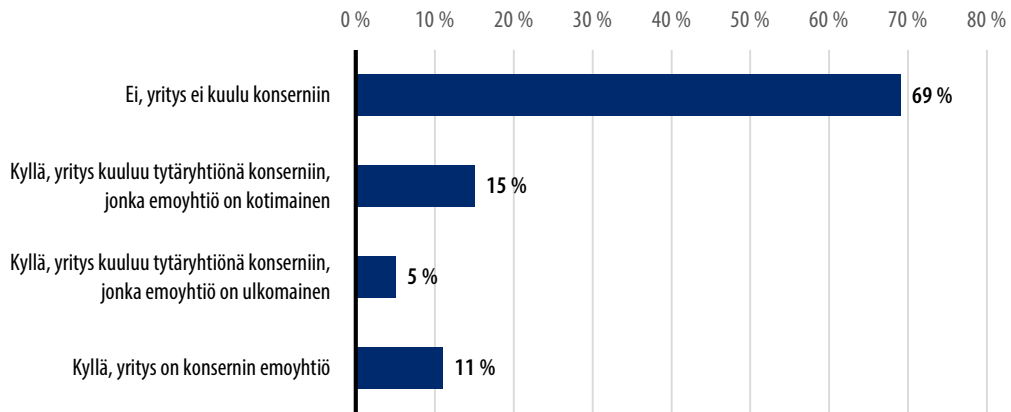
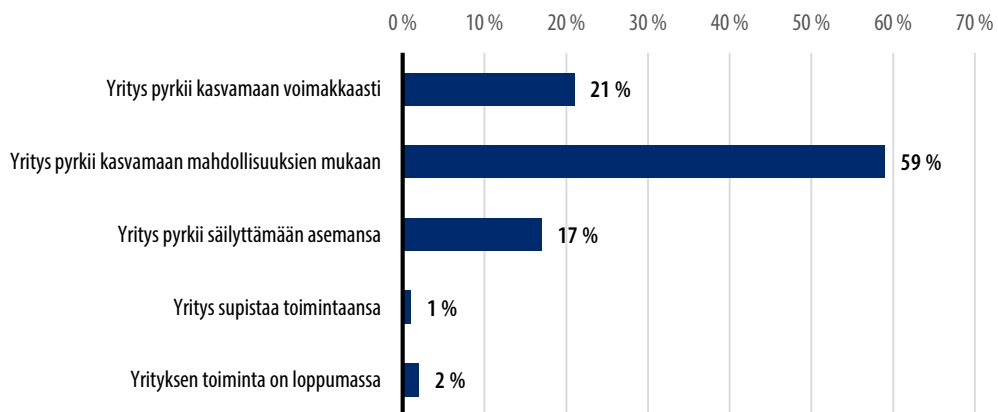

Liite 4. Kuvio 5. Yrityksen perustamisajankohta. N=330.

Liite 4. Kuvio 6. Yrityksen kotimaakunta. N=329.

Liite 4. Kuvio 7. Yrityksen suhde konserniin (Onko yritys osa konsernia?). N=329.**Liite 4. Kuvio 8.** Yrityksen kasvutavoite. N=329.

Liite 5: Delphi-prosessin toteutus ja tarkemmat tulokset

Osatavoitteen toteutus

Aineettomien oikeuksien järjestelmän muutossaasteiden analysoimiseksi oli keskeistä mahdollistaa laajapohjainen dialogi muutossaasteista ilman yksittäisen näkökulman voimakasta korostumista. Tällä perusteella lähestymistavaksi valikoitui Delphi-menetelmä. Se on tunnettu osallistava innovaatiotutkimuksen menetelmä, jonka tavoitteena on käydä asiantuntijoiden välillä anonyymiä ja fasilitoitua keskustelua valitun ongelmakentän haasteista²¹⁴. Menetelmässä joukolle asiantuntijoita esitetään väittämiä, joita kierrosten aikana syntetisoidaan moderaattoreiden toimesta kohti asiantuntijoiden yhteistä näkemystä.

Delphi-prosessissa keskeistä on asiantuntijoiden valinta²¹⁵. Tavoitteena on mahdollisimman laaja edustus eri näkökulmia ja tämän mahdollistamiseksi hyödynämme mukailien Stakeholder Saliance- mallia, jossa otetaan huomioon sidosryhmien eri ominaisuudet²¹⁶. Tavoitteena on se, että kaikista sidosryhmätyypeistä²¹⁷ saadaan edustus Delphi-asiantuntijoihin, kuitenkin niin että Tyyppi 1 on yliedustettuna. Attribuuttien lisäksi asiantuntijoiden valinnassa on huomioitu sektorit, eli tasapaino julkisen, tutkimuksen, elinkeinoelämän ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden välillä. Tämän lisäksi asiantuntijoiden valinnassa pyritään huomioimaan tasapainoinen jakauma sukupuolien välillä. Asiantuntijoiden valinta ja tavoitemäärä on kuvattu Taulukossa 1.

214 kts. esim. Suominen, A., Tuominen, A., & Kantola, J. (2011) Analyzing prospects of portable fuel cells with an expert opinion study. *Futures*, 43(5), 513-524.

215 Baker, J., Lovell, K., & Harris, N. (2006) How expert are the experts? An exploration of the concept of 'expert' within Delphi panel techniques. *Nurse researcher*, 14(1).

216 Neville, B. A., Bell, S. J., & Whitwell, G. J. (2011) Stakeholder salience revisited: Refining, re-defining, and refueling an underdeveloped conceptual tool. *Journal of business ethics*, 102(3), 357-378.

217 Stakeholder Saliance mallissa on neljä sidosryhmätyyppiä joilla on kolme attribuuttia. Attribuutteina on 1) Valta vaikuttaa suoraan tai epäsuorasti muutokseen tai ylläpitää nykytilaa; 2) Legitimiteetti olla osallisena muutospäätöksiin vaikuttamisessa ja 3) asiantuntija tuntee välittömien toimien tai muutospyyntöjen tärkeyden. Keskeisellä sidosryhmällä (tyyppi I) on valta, perusteltavuus ja ymmärrys muutoksen tärkeydestä. Sidoryhmä tyyppi II:lla on valta ja legitimiys, mutta puuttuu kiireellisyys vaikuttaa muutokseen. Sidoryhmä tyyppi III:n luottaa muihin toimijoihin muutoksen aikaansaamisessa, koska sillä ei ole auktoriteettia tai kykyä toimia itsenäisesti. Sidoryhmällä IV on valta vaikuttaa muutokseen, mutta sillä ei ole perusteltavuutta ja tunnista aiheen tärkeyttä.

Liite 5. Taulukko 1. Asiantuntijoiden valinta Delphi-menetelmää käyttäen.

Asiantuntija	Yht.	Attribuutit		
		Valta	Legitimiteetti	Tärkeys
Sidosryhmätyyppi I	20–24	X	X	X
Sidosryhmätyyppi II	16–20	X	X	
Sidosryhmätyyppi III	12–16		X	X
Sidosryhmätyyppi IV	8–12	X		
Asiantuntijoita yht	56–72			

Asiantuntijoiden tunnistamiseen hyödynnettiin hankkeen tutkijaryhmän ja ohjausryhmän verkostoja. Näiden lisäksi hyödynnettiin *RocketReach* SaaS-palvelua, joka mahdollistaa asiantuntijoiden globaalin tunnistamisen hakusanojen, maantieteellisen sijainnin ja koulutuksen pohjalta. Tunnistimme yhteensä 126 potentiaalista asiantuntijaa kutsuttavaksi Delphi-prosessiin. Verraten Stakeholder saliance -malliin tunnistimme Sidosryhmiin II ja III tavoitetta suuremman määrä asiantuntijoita. Sidosryhmään IV ei tunnistettu osajia. Nämä näkyvät Taulukossa 2.

Liite 5. Taulukko 2. Tunnistettujen asiantuntijoiden jakaantuminen sidosryhmätyyppeihin, sukupuoliin ja sidosryhmätyyppeihin.

Asiantuntija	Yht.	Sukupuoli	Yht.	Sidosryhmä	Yht.
Sidosryhmätyyppi I	23	Mies	73	Julkinen	27
Sidosryhmätyyppi II	53	Nainen	53	Yritys	61
Sidosryhmätyyppi III	50			Muu	37
Sidosryhmätyyppi IV	0				

Kyselyn operatinalisointiin hyödynnämme Welphi- ja Webropol-ohjelmistoja. Ohjelmistot mahdollistavat täysin digitaalisen *Delphi*-prosessin fasilitoinnin. Alustalla asiantuntijoille esitettiin väittämiä potentiaalisista immateriaalioikeuksien muutostarpeista lähitulevaisuudesta. Asiantuntijat arvioivat väitteiden merkitystä sekä antoivat väitteelle vapaita kommentteja. *Delphi*-menetelmälle keskeistä on, että vastaajat voivat esittää omat argumenttinsa anonymiteetin takaa ja moderaattorin asiantuntijavalinta takaa sen, että keskusteluun osallistuvat asiantuntijat ovat relevantteja.

Käytännössä Delphi-prosessi toteutettiin kahdessa kierroksessa. Ensimmäisellä kierroksella asiantuntijoille esitettiin väitteitä Suomen aineettomien oikeuksien järjestelmän muutoshaasteista. Asiantuntijat arvioivat väitteiden merkitystä Likert-asteikon avulla, sekä kommentoimalla väitteitä avoimin kommentein. Järjestelmä kehotti erikseen vastaajia, jotka vastasivat joko ”täysin eri mieltä” tai ”täysin samaa mieltä” perustemaan kantansa. Ensimmäisellä kierroksella asiantuntijat voivat myös vapaasti kommentoida Suomen aineettomien oikeuksien järjestelmää.

Toisella kierroksella asiantuntijoille esitettiin samat väitteet uudestaan, mutta arvioiden tueksi annettiin yhteenveto ensimmäisen kierroksen vastauksista. Jokaiselle väitteelle koostettiin Likert-vastausten yhteenveto sekä asiantuntijoiden väitteeseen kirjoittamista kommentteista yhteenveto. Asiantuntijat arvioivat väitteet uudestaan Likert-asteikollisella muuttujalla. Asiantuntijoilta pyydettiin jokaiseen väitteeseen sekä asiantuntijoiden aiemman kierroksen tuloksiin kommentteja. Tämän lisäksi kannustettiin ehdottamaan toimenpidesuosituksia

Väitteiden tunnistamiseksi hyödynnettiin tutkimuskirjallisuuden analyysiä hyödyntämällä SCOPUS-tietokantaa. Tavoitteena oli, että asiantuntijaryhmälle voidaan vähintään 10 väitettä eri teemoista. SCOPUS-tietokanta haut kohdistettiin tarkastelemaan aineettomia oikeuksia laajasti²¹⁸ sekä kohdistuen erityisesti artikkeleihin, joissa käsitellään Suomea²¹⁹ Laajasti asiaa käsitteleviä artikkeleita löytyi yhteensä 338 kappaletta, Suomea käsitteleviä artikkeleita löytyi 150 kappaletta. Artikkeleista poimittiin aihepiirille keskeisimmät artikkelit tunnistamalla otsikon ja abstraktin pohjalta tutkimuksen tavoitteille keskeisimmät artikkelit. Näitä tunnistettiin laajasta hausta 24 kappaletta. Suomea koskevista artikkeleista keskeisenä tunnistettiin 27 artikkelia.

Ensimmäiselle Delphi-kierrokselle kutsutulle 123 asiantuntijalle lähetettiin sähköpostikutsu osallistumaan Delphi-prosessiin. Vastausaikaa annettiin kaksi viikkoa, joiden aikana lähetettiin kaksi muistutusviestiä. Yhteensä 48 asiantuntijaa osallistui Delphi-prosessin ensimmäiselle kierrokselle. Ensimmäisen kierrosten tulosten analyysin jälkeen, 48 asiantuntijaa kutsuttiin takaisin osallistumaan toiselle kierrokselle. Yhteensä 36 asiantuntijaa palasi vastaamaan Delphi-prosessin seuraavalle kierrokselle.

218 SCOPUS haku TITLE-ABS-KEY (“immaterial property strategy” OR “IPR strategy” OR “patent strategy”)

219 SCOPUS haku TITLE-ABS-KEY (“Finland” AND (“immaterial property” OR “IPR” OR “patent”)) AND (EXCLUDE (SUBJAREA , “MEDI”))

Tunnistetut kehitystrendit

IPR-järjestelmän haasteita ja vaikutuksia on tarkasteltu viimeaikaisessa tutkimuskirjallisuudessa laajasti eri näkökulmista, kuten globalisaatio²²⁰, oikeus perustarpeisiin²²¹, innovaatiotoiminta²²², digitalisaatio²²³, suurten yritysten vallan kasvu²²⁴, ja suurvaltasuhteet²²⁵. SCOPUS-tietokantahauissa tunnistetuista artikkeleista pyrittiin tunnistamaan tutkimuksen tavoitteille keskeisiä teemoja ja argumentteja, jotka toimisivat Delphi-prosessin asiantuntijadialogin pohjana.

Kerätty aineisto tarkastelee aineettomien oikeuksien kehityshaasteita laajasti. Kehitysaiheina esiin nousee niin yrityksiin, lainsäädäntöön sekä tutkimukseen liittyviä näkökulmia. Yritysten aineettomien oikeuksien suojaa tarkastellaan tausta-aineistossa esimerkiksi yrityksen koon ja toimialan perusteella. Blind ym.²²⁶ tutkimus nostaa esiin, miten patentoinnin kustannukset rajoittavat pienempien yritysten mahdollisuuksia suojata aineettomia oikeuksia antaen etulyöntiaseman isoille yrityksille jotka pystyvät rakentamaan laajoja patenttiportfolioita. Bessen ym.²²⁷ korostavat myös, miten patentointi ei tuota ennustettavaa suojaa, johtuen oikeuksien puolustamisen korkeista kustannuksista.

Kirjallisuudessa on lisäksi esitetty, että patentointiprosessi voisi turvata yritysten oikeuksia eritasoisesti. Acemoglu ja Akcigit²²⁸ esittävät vahvempaa aineettomien oikeuksien suojaa teknologiajohtajille suhteessa seuraajayrityksiin tavoitteena kannustaa tuotekehitystointaan. Myös Hall²²⁹ korostaa tarvetta toimialojen huomioimiseen aineettomien oikeuksien suojaamisessa. Myös Euroopan Unionin aineettomien oikeuksien

220 Abbott, F. M., Cottier, T., & Gurry, F. (2019) *International intellectual property in an integrated world economy*. Aspen Publishers.

221 Saini, V., Garcia-Armesto, S., Klemperer, D., Paris, V., Elshaug, A. G., Brownlee, S., ... & Fisher, E. S. (2017) Drivers of poor medical care. *The Lancet*, 390(10090), 178-190.

222 Baker, D., Jayadev, A., & Stiglitz, J. E. (2017) *Innovation, intellectual property, and development: A better set of approaches for the 21st century*.

223 Burri, M. (2017) The governance of data and data flows in trade agreements: the pitfalls of legal adaptation. *UCDL Rev.*, 51, 65.

224 Mikler, J. (2018) *The political power of global corporations*. John Wiley & Sons.

225 Raustiala, K. (2019) *Intellectual Property in the Information Age: American & Chinese Perspectives*. Prepared for Penn Volume on the US, China & International Law, 19-30.

226 Blind, K., Edler, J., Frietsch, R., & Schmoch, U. (2006). Motives to patent: Empirical evidence from Germany. *Research Policy*, 35(5), 655-672.

227 Bessen, J. E., Bessen, J., & Meurer, M. J. (2008) *Patent failure: How judges, bureaucrats, and lawyers put innovators at risk*. Princeton University Press.

228 Acemoglu, D., & Akcigit, U. (2012) Intellectual property rights policy, competition and innovation. *Journal of the European Economic Association*, 10(1), 1-42.

229 Hall, B. H. (2007) Patents and patent policy. *Oxford Review of Economic Policy*, 23(4), 568-587.

toimintasuunnitelma²³⁰ huomio yritysten heterogeenisyyden. Suunnitelma huomio erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten puutteet aineettomien oikeuksien osaamisessa. Osaamisen puute on tunnistettu myös Suomen aiemman IPR-strategian arvioinnissa.²³¹

Korkeakouluja aineettomia oikeuksia koskevat aiheet ovat keskeisiä tutkimuskirjallisuudessa. Suomea käsittelevässä tutkimuksessa nostetaan esiin lainsäädännön muutokset aineettomien oikeuksien omistajuudessa. Ejermo ja Toivanen²³² käsittelevät yliopistojen laajempaa omistusoikeutta aineettomiin oikeuksiin ja niin kutsutun ”Professor’s privilege” -oikeuden poistamista. Tutkimuksen valossa on suhtauduttava kriittisesti siihen, onko yliopistojen laajemmat oikeudet hyvää innovaatiopolitiikkaa akateemisen patentoinnin vähentyessä merkittävästi muutoksen jälkeen. Myös Leydesdorff ja Mayer²³³ ovat tunnistaneeet akateemisen patentoinnin vähentymisen ja yhdistäneet tämän riittävien kannusteiden puuttumiseen sekä organisaatio että tutkijatasolla. Euroopan Komission aineettomien oikeuksien toimintasuunnitelma nostaa myös esille sen että Euroopassa tutkimustulokset eivät synnytä riittävästi aineettomia oikeuksia.²³⁴ Suomen IPR-järjestelmän arvioinnissa kiinnitettiin huomiota siihen, että tutkijoille sekä tutkinto-opiskelijoille tarjottava aineettomien oikeuksien järjestelmän koulutus on riittämätöntä²³⁵, näin vaikuttaen myös syntyvien aineettomien oikeuksien määrään ja kaupallistamiseen.

Kirjallisuudessa nostettiin esiin myös aineettomien oikeuksien järjestelmän rakenteita. Suomen aineettomien oikeuksien järjestelmä on maailman vahvimpia. Tämä ei välttämättä tavoiteltavaa Suomen kaltaiselle pienelle avotaloudelle.²³⁶ Suomen aineettomien oikeuksien järjestelmä (instituutiot, hallinto, säädöspohja) ovat kuitenkin pääpiirteissään varsin kilpailukykyinen ja laadukas²³⁷. Haastatteluissa nousi kuitenkin esiin se, että Suomen aineettomien oikeuksien järjestelmän kehittäminen ministeriöissä hidastuu puutteellisten

230 European Commission (2020) Making the most of the EU’s innovative potential – An intellectual property action plan to support the EU’s recovery and resilience, European Commission <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/43845>

231 Työ- ja elinkeinoministeriö (2012) IPR-strategian arvioinnista. TEM raportteja 1/2012.

232 Ejermo, O., Toivanen, H. (2018) University invention and the abolishment of the professor’s privilege in Finland, *Research Policy*, vol. 47, no. 4, pp. 814-825. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2018.03.001>

233 Leydesdorff, L., & Meyer, M. (2010) The decline of university patenting and the end of the Bayh–Dole effect. *Scientometrics*, 83(2), 355-362.

234 European Commission (2020) Making the most of the EU’s innovative potential – An intellectual property action plan to support the EU’s recovery and resilience, European Commission <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/43845>

235 Työ- ja elinkeinoministeriö (2012).

236 Holmström, B., Korkman, S., and Pohjola, M. (2014) Suomen talouskriisin luonne ja kasvun edellytykset, <http://vnk.fi/documents/10616/339615/Holmstrom-korkman-pohjola.pdf/4dae4e41-ed02-4b69-8265-ae5ed4ff201f>

237 International Property Rights Index <https://www.internationalpropertyrightsindex.org>.

resurssien vuoksi. Aiemman IPR-strategian arvioinnissa nousi lisäksi esiin, että lainsäädäntöuudistuksia rajoittaa toimijoiden kahtiajako. Järjestelmän sisällä on myös ristikkäisiä intressejä, jotka vaikeuttavat liiketoimintaa.²³⁸ Haastatteluissa nousi esiin myös se, että tekijänoikeuksien ja teollisuusnoikeuksien kehittäminen eri ministeriöissä ei palvelu aineettomien oikeuksien järjestelmän kokonaiskehitystä.

Patentointiin keskittyvän tausta-aineiston lisäksi kirjallisuudesta tunnistettiin tekijänoikeuksiin, dataan ja ohjelmistoihin liittyviä kehitysalueita. Erityisesti Euroopan Unionin digitaalisen yhteismarkkinan luomat mahdollisuudet tekijänoikeuksien olevan sisällön lisensointi Euroopassa nousi esiin ajankohtaisena haasteena²³⁹. Myös datan hyödyntäminen, erityisesti luovilla aloilla²⁴⁰, sekä avoimen lähdekoodin hyödyntäminen²⁴¹ nousivat esiin kehitysalueina. Haastatteluissa tekijänoikeuksista nostettiin esiin myös lainsäädännön pirstaleisuus ja vanhanaikaisuus, korostaen tarvetta kokonaisuudistukselle.

Tutkimuksen tausta-aineistosta esiin nousseita väitteitä, joille löytyi tukea myös aiemmista arvioinneista, täydennettiin lisäksi hankkeen aikana toteutettujen haastatteluiden pohjalta. Haastatteluissa, aiemmin mainittujen lisäksi, nousi esiin Suomen tarve vaikuttaa enemmän aineettomien oikeuksien järjestelmään EU tasolla. Haastattelut nostivat esiin myös se, että aineettomien oikeuksien asioiden keskittäminen markkinaoikeuteen on ollut hyvä ratkaisu ja auttanut lisäämään aineettomien oikeuksien riita-asioiden ratkaisemiseen liittyvää osaamista. Heikkoutena on kuitenkin Markkinatuomioistuimen maksut.

Kokonaisuudessa kirjallisuudesta ja haastatteluista tunnistettiin 48 väitettä. Väitteet arvioitiin tutkijaryhmän toimesta, pyrkien tunnistamaan uudistukselle keskeiset väitteet. Lähtökohtana oli, että asiantuntijoille ei esitetä yli 30 väitettä, jotta työmäärä asiantuntijoille pysyy kohtuullisena. Kolme tutkijaryhmän jäsentä arvioivat väitteet suhteessa tutkimuksen tavoitteisiin pisteyttämällä väitteet itsenäisesti. Tärkeimmäksi arvioitua 27 väitettä sisällytettiin Delphi-prosessiin. Taulukko 3 listaa Delphi-prosessin lopulliset väitteet.

238 Työ- ja elinkeinoministeriö (2012).

239 Mazziotti, G., & Simonelli, F. (2016) Another breach in the wall: copyright territoriality in Europe and its progressive erosion on the grounds of competition law. info.; Passinke, D. (2020, August). An Analysis of Articles 15 and 17 of the EU Directive on Copyright in the Digital Single Market: A Boost for the Creative Industries or the Death of the Internet?. Stanford-Vienna Transatlantic Technology Law Forum-European Union Law Working Papers.

240 Banterle, F. (2020) Data ownership in the data economy: a European dilemma. In EU Internet Law in the digital era (pp. 199-225). Springer, Cham.

241 August, T., Shin, H., & Tunca, T. I. (2018) Generating value through open source: Software service market regulation and licensing policy. Information Systems Research, 29(1), 186–205.

Liite 5. Taulukko 3. Valitut Delphi-väitteet.

Aineettomien oikeuksien järjestelmän suurimpana puutteena eri organisaatioiden alhainen osaamistaso.
Pieniltä ja keskisuurilta yrityksiltä puuttuu kokonaisnäkemys aineettomien oikeuksien ja aineettoman omaisuuden merkityksestä liiketoiminnassaan.
Aineettomien oikeuksien neuvonta on pirstaloitunut erilaisille julkisille toimijoille. Suomesta puuttuu keskitetty kaikkia aineettomia oikeuksia koskeva neuvonta ("IPR-helpdesk").
Korkeakouluilla ei ole kannusteita tuottaa aineettomia oikeuksia.
Suurin osa innovaatioista tehdään Suomen ulkopuolella. Kansallisen IPR-järjestelmän tulisi mahdollistaa paremmin ulkomaisten innovaatioiden imitaation ja hyödyntämisen Suomessa.
Korkeakouluihin tarvitaan lisää käytännönläheistä opetusta ja koulutusta aineettomista oikeuksista (esim. käytännön sopimukset).
Tekijänoikeuslainsäädäntö on pirstaloitunut ja vanhentunut, joka korostaa tarvetta kokonaisuudistukselle.
Tekijänoikeuksien ja teollisuus oikeuksien keskittäminen samaan ministeriöön auttaisi parantamaan yhtenäisyyttä ja selkeyttä järjestelmää.
Korkeakouluopiskelijoille ei ole tarjolla riittävää aineettomien oikeuksien perusopetusta.
Tutkijoilla ei ole riittävää osaamista aineettomista oikeuksista eikä aineettomia oikeuksia sisälly pakollisena osiona tutkijakoulutukseen.
Tekijänoikeuslainsäädännön uudistuksia vaikeuttaa vastakkainasettelu teollis- ja tekijänoikeuksiin
Teollis- ja tekijänoikeuksien uudistuksessa tulisi yhä enemmän pyrkiä sisällyttämään teollisuudenalakohtaisia painotuksia (esimerkiksi suojan laajuudessa).
Immateriaalioikeudet eivät riittävästi tue digitaalisen ja vihreän talouden innovaatioita. Esimerkiksi, uusien mallien suojaamiseen tarvitaan enemmän selkeyttä.
Aineettomien oikeuksiin liittyvien riitojen keskittäminen Markkinaoikeuteen on ollut hyvä ratkaisu ja auttanut lisäämään IPR-asioihin liittyvää osaamista.
Aineettomien oikeuksien osaamista ei ole resursoitu riittävästi ministeriössä ja tämä näkyy osaamisvajana.
Tekijänoikeuksia koskeva eurooppalainen lainsäädäntö (esim. EU:n direktiivi tekijänoikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla) muuttaa markkinoita suurien alustojen hyväksi luovalle teollisuudelle ja kuluttajille tappioksi.
Kasvattaakseen tutkimuslähtöistä patentointia ja kykyä hyödyntää tieteellisiä tuloksia taloudellisesti, tutkijoille tulisi antaa vahvemmat oikeudet tutkimustulosten hyödyntämiseen.
Yleinen tietoisuus ja osaaminen IPR-asioissa on Suomessa selvästi heikompi kuin edelläkävijämaissa (esim. Yhdysvallat tai Korea)

IPR-boksi ja/tai verokannuste lisäisi aineettomien oikeuksien merkityksestä ja rohkaisisi hyödyntämään aineettomien oikeuksia osana liiketoimintaa.

PK-yritykset ovat haluttomia hyödyntämään aineettomia oikeuksia, mikä johtuu suurelta osin tiedon puutteesta.

Tarvitaan vahvempia toimialakohtaisia toimenpiteitä aineettomiin oikeuksiin liittyvien väärinkäytösten torjumiseksi.

Patentointiprosessi on muuttunut suosimaan suuria yrityksiä, jotka kykenevät luomaan suuria patenttisalkkuja, jolloin pienet ja keskisuuret yritykset joutuvat epäedulliseen asemaan.

Suomen aineettomien oikeuksien järjestelmä (instituutiot, hallinto, säädöspohja) on kilpailukykyinen ja laadukas eikä merkittävää kehitystarvetta ole.

Suomi ei vaikuta riittävän kunnianhimoisesti aineettomiin oikeuksiin liittyvän EU lainsäädännön kehittämiseen.

Euroopan digitaalinen yhteismarkkina mahdollistaa tekijänoikeuksien sisällön lisensoinnin EU-talousalueella riittävällä tavalla

Suomessa on tunnistettu ja tehty riittäviä toimenpiteitä avoimen lähdekoodin laajempaan hyödyntämiseen yhteiskunnassa.

Data voi olla tärkeä luovien alojen tulonlähde, mutta vain, jos datan vapaa liikkuvuus suojataan tehokkaasti aineettomien oikeuksien sääntelyllä

Delphi-analyysin tulokset ovat esitetty hankkeen osalta kahdella tavalla. Seuraavassa on esitetty kahden peräkkäisen Delphi-kierroksen vastausten suhteellinen osuus Likert-asteikon luokissa. Tämän lisäksi, vastaajien vapaista kommentteista on koostettu synteestitekstit, jotka ovat esitetty hankkeen pääraportin eri osissa. Tietolaatikat koostavat hankkeen muun analyysin rinnalla asiantuntijoiden mielipiteitä, luoden näin arvokasta näkökulmaa tutkija havaintoihin.

Verrattaessa Delphin kierroksen 1. ja 2. tuloksia, voidaan havaita siirtymää vastaajien mielipiteissä. Koska kierrosten väliset erot eivät ole yhtä suuria, eikä asiantuntijoiden vastauksia ei ole linkitetty kierrosten välillä, muutokselle ei lasketa tilastollista analyysiä. Laadullisessa arvioissa on kuitenkin havaittavissa, että 27 väitteestä neljä jakautuu eri tavalla kahden Delphi-kierroksen välillä. Nämä väitteet ovat:

1. Aineettomien oikeuksien järjestelmän suurimpana puutteena eri organisaatioiden alhainen osaamistaso.
2. Suurin osa innovaatioista tehdään Suomen ulkopuolella. Kansallisen IPR-järjestelmän tulisi mahdollistaa paremmin ulkomaisten innovaatioiden imitaation ja hyödyntämisen Suomessa.

13. Immateriaalioikeudet eivät riittävästi tue digitaalisen ja vihreän talouden innovaatioita. Esimerkiksi, uusien mallien suojaamiseen tarvitaan enemmän selkeyttä

15. Aineettomien oikeuksien osaamista ei ole resursoitu riittävästi ministeriössä ja tämä näkyy osaamisvajeena.

Väitteen 1. ja 15. osalta asiantuntijoiden välillä on syntynyt konsensus. Väitteen 5. ja 13. osalta, 2. kierroksella on syntynyt enemmän erimielisyyttä asiantuntijoiden välillä. Yhteenvedon voidaan kuitenkin todeta, että kierrosten välillä tulokset ovat pysyneet johdonmukaisina.

Liite 5. Taulukko 4. Delphi analyysin kierroksen 1. Likert-asteikolliset vastaukset.

Väite	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	en osaa sano	N
Aineettomien oikeuksien järjestelmän suurimpana puutteena eri organisaatioiden alhainen osaamistaso.	4 %	34 %	19 %	40 %	2 %	0 %	47
PK- yrityksiltä puuttuu kokonaisnäkemys aineettomien oikeuksien ja aineettoman omaisuuden merkityksestä liiketoiminnassaan.	2 %	11 %	4 %	64 %	15 %	4 %	47
Aineettomien oikeuksien neuvonta on hajautunut erilaisille julkisille toimijoille. Suomesta puuttuu keskitetty kaikkia aineettomia oikeuksia koskeva neuvonta.	4 %	15 %	9 %	53 %	19 %	0 %	47
Korkeakouluilla ei ole kannusteita tuottaa aineettomia oikeuksia.	6 %	13 %	28 %	30 %	11 %	13 %	47
Suurin osa innovaatioista tehdään Suomen ulkopuolella. Kansallisen IPR-järjestelmän tulisi mahdollistaa paremmin ulkomaisten innovaatioiden imitaation ja hyödyntämisen Suomessa.	15 %	40 %	15 %	21 %	4 %	4 %	47

Väite	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	en osaa sano	N
Korkeakouluihin tarvitaan lisää käytännönläheistä opetusta ja koulutusta aineettomista oikeuksista (esim. käytännön sopimukset).n.	0 %	2 %	4 %	38 %	49 %	6 %	47
Tekijänoikeuslainsäädäntö on hajautunut ja vanhentunut korostaen tarvetta kokonaisuudistukselle.	4 %	11 %	21 %	38 %	9 %	17 %	47
Tekijänoikeuksien ja teollisoikeuksien keskittäminen samaan ministeriöön auttaisi parantamaan yhtenäisyyttä ja selkeyttä järjestelmää.	4 %	4 %	19 %	40 %	28 %	4 %	47
Korkeakouluopiskelijoille ei ole tarjolla riittävää aineettomien oikeuksien perusopetusta.	0 %	9 %	15 %	43 %	26 %	9 %	47
Tutkijoilla ei ole riittävää osaamista aineettomista oikeuksista, johtuen osittain siitä, että aineettomien oikeuksien opetus ei sisälly pakollisena tutkijakoulutukseen.	0 %	6 %	13 %	51 %	13 %	17 %	47
Tekijänoikeuslainsäädännön uudistuksia vaikeuttaa vastakkainasettelu teollis- ja tekijänoikeuksiin.	17 %	28 %	17 %	26 %	0 %	13 %	47
Teollis- ja tekijänoikeuksien uudistuksissa tulisi yhä enemmän pyrkiä sisällyttämään teollisuudenalakohtaisia painotuksia (esimerkiksi suojan laajuudessa).	6 %	43 %	19 %	23 %	4 %	4 %	47
Immateriaalioikeudet eivät riittävästi tue digitaalisen ja vihreän talouden innovaatioita. Esimerkiksi, uusien mallien suojaamiseen tarvitaan enemmän selkeyttä.	4 %	23 %	32 %	30 %	6 %	4 %	47
Aineettomiin oikeuksiin liittyvien rii-tojen keskittäminen Markkinaoikeuteen on ollut hyvä ratkaisu ja auttanut lisäämään IPR-asioihin liittyvää osaamista.	0 %	2 %	13 %	38 %	34 %	13 %	47

Väite	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	en osaa sano	N
Aineettomien oikeuksien osaamista ei ole resursoitu riittävästi ministeriössä ja tämä näkyy osaamisvajeena.	0 %	2 %	21 %	34 %	36 %	6 %	47
Tekijänoikeuksia koskeva eurooppalainen lainsäädäntö (esim. EU:n direktiivi tekijänoikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla) muuttaa markkinoita suurien alustojen hyväksi luovalle teollisuudelle ja kuluttajille tappioksi.	4 %	23 %	34 %	13 %	2 %	23 %	47
Kasvattaakseen tutkimuslähtöistä patentointia ja kykyä hyödyntää tieteellisiä tuloksia taloudellisesti, tutkijoille tulisi antaa vahvemmat oikeudet tutkimustulosten hyödyntämiseen.	11 %	26 %	13 %	32 %	9 %	11 %	47
Yleinen tietoisuus ja osaaminen IPR-asioissa on Suomessa selvästi heikompi kuin edelläkävijämaissa (esim. Yhdysvallat tai Korea).	2 %	13 %	28 %	36 %	6 %	15 %	47
IPR-boksi ja/tai aineettomien oikeuksien verokannuste lisääsi aineettomien oikeuksien merkitystä ja rohkaisisi hyödyntämään aineettomia oikeuksia osana liiketoimintaa.	2 %	9 %	21 %	45 %	15 %	9 %	47
Pienet ja keskisuuret yritykset ovat haluttomia hyödyntämään aineettomia oikeuksia, mikä johtuu suurelta osin tiedon puutteesta.	2 %	9 %	15 %	60 %	11 %	4 %	47
Tarvitaan vahvempia toimialakoh- taisia toimenpiteitä aineettomiin oikeuksiin liittyvien väärinkäytösten torjumiseksi.	0 %	17 %	36 %	26 %	15 %	6 %	47

Väite	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	en osaa sano	N
Patentointiprosessi on muuttunut suosimaan suuria yrityksiä, jotka kykenevät luomaan suuria patentesalkkuja, jolloin pienet ja keskisuurat yritykset joutuvat epäedulliseen asemaan.	4 %	26 %	26 %	30 %	9 %	6 %	47
Suomen aineettomien oikeuksien järjestelmä (instituutiot, hallinto, säädöspohja) on kilpailukykyinen ja laadukas eikä merkittävää kehitystarvetta ole.	6 %	47 %	17 %	26 %	4 %	0 %	47
Suomi ei vaikuta riittävän kunnianhimoisesti aineettomiin oikeuksiin liittyvän EU lainsäädännön kehittämiseen.	2 %	9 %	26 %	40 %	13 %	11 %	47
Euroopan digitaalinen yhteismarkkina mahdollistaa tekijänoikeudellisen sisällön lisensoinnin EU:n talousalueella riittävällä tavalla.	2 %	11 %	40 %	21 %	0 %	26 %	47
Suomessa ei ole tunnistettu ja tehty riittäviä toimenpiteitä avoimen lähdekoodin laajempaan hyödyntämiseen yhteiskunnassa.	0 %	11 %	47 %	15 %	2 %	26 %	47
Data voi olla tärkeä luovien alojen tulonlähde, mutta vain, jos datan vapaa liikkuvuus suojataan tehokkaasti aineettomien oikeuksien sääntelyllä.	2 %	13 %	23 %	40 %	6 %	15 %	47

Liite 5. Taulukko 5. Delphi analyysin kierroksen 2. Likert-asteikolliset vastaukset.

Väite	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	en osaa sano	N
Aineettomien oikeuksien järjestelmän suurimpana puutteena eri organisaatioiden alhainen osaamistaso.	2,9 %	23,5 %	5,9 %	61,8 %	5,9 %	0,0 %	34
PK- yrityksiltä puuttuu kokonaisnäkemys aineettomien oikeuksien ja aineettoman omaisuuden merkityksestä liiketoiminnassaan.	0,0 %	2,9 %	5,9 %	76,5 %	14,7 %	0,0 %	34
Aineettomien oikeuksien neuvonta on hajautunut erilaisille julkisille toimijoille. Suomesta puuttuu keskitetty kaikkia aineettomia oikeuksia koskeva neuvonta.	0,0 %	8,8 %	11,8 %	61,8 %	17,6 %	0,0 %	34
Korkeakouluilla ei ole kannusteita tuottaa aineettomia oikeuksia.	0,0 %	17,6 %	23,5 %	26,5 %	14,7 %	17,6 %	34
Suurin osa innovaatioista tehdään Suomen ulkopuolella. Kansallisen IPR-järjestelmän tulisi mahdollistaa paremmin ulkomaisten innovaatioiden imitaation ja hyödyntämisen Suomessa.	23,5 %	58,8 %	5,9 %	11,8 %	0,0 %	0,0 %	34
Korkeakouluihin tarvitaan lisää käytännönläheistä opetusta ja koulutusta aineettomista oikeuksista (esim. käytännön sopimukset).n.	0,0 %	2,9 %	8,8 %	20,6 %	64,7 %	2,9 %	34
Tekijänoikeuslainsäädäntö on hajautunut ja vanhentunut korostaen tarvetta kokonaisuudistukselle.	2,9 %	8,8 %	20,6 %	32,4 %	2,9 %	32,4 %	34
Tekijänoikeuksien ja teollisoikeuksien keskittäminen samaan ministeriöön auttaisi parantamaan yhtenäisyyttä ja selkeyttäisi järjestelmää.	2,9 %	11,4 %	8,6 %	42,9 %	28,6 %	5,7 %	35
Korkeakouluopiskelijoille ei ole tarjolla riittävää aineettomien oikeuksien perusopetusta.	2,9 %	2,9 %	5,9 %	41,2 %	44,1 %	2,9 %	34

Väite	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	en osaa sano	N
Tutkijoilla ei ole riittävää osaamista aineettomista oikeuksista, johtuen osittain siitä, että aineettomien oikeuksien opetus ei sisälly pakollisena tutkijakoulutukseen.	0,0 %	14,7 %	0,0 %	52,9 %	23,5 %	8,8 %	34
Tekijänoikeuslainsäädännön uudistuksia vaikeuttaa vastakkainasettelu teollis- ja tekijänoikeuksiin.	14,3 %	40,0 %	17,1 %	11,4 %	2,9 %	14,3 %	35
Teollis- ja tekijänoikeuksien uudistuksissa tulisi yhä enemmän pyrkiä sisällyttämään teollisuudenalakohtaisia painotuksia (esimerkiksi suojan laajuudessa).	2,9 %	64,7 %	14,7 %	11,8 %	0,0 %	5,9 %	34
Immateriaalioikeudet eivät riittävästi tue digitaalisen ja vihreän talouden innovaatioita. Esimerkiksi, uusien mallien suojaamiseen tarvitaan enemmän selkeyttä.	11,4 %	57,1 %	17,1 %	14,3 %	0,0 %	0,0 %	35
Aineettomiin oikeuksiin liittyvien rii-tojen keskittäminen Markkinaoikeuteen on ollut hyvä ratkaisu ja auttanut lisäämään IPR-asioihin liittyvää osaamista.	0,0 %	2,9 %	2,9 %	31,4 %	51,4 %	11,4 %	35
Aineettomien oikeuksien osaamista ei ole resursoitu riittävästi ministeriössä ja tämä näkyy osaamisvajeena.	0,0 %	0,0 %	5,7 %	28,6 %	54,3 %	11,4 %	35
Tekijänoikeuksia koskeva eurooppalainen lainsäädäntö (esim. EU:n direktiivi tekijänoikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla) muuttaa markkinoita suurien alustojen hyväksi luovalle teollisuudelle ja kuluttajille tappioksi.	8,6 %	17,1 %	37,1 %	0,0 %	5,7 %	31,4 %	35

Väite	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	en osaa sano	N
Kasvattaakseen tutkimuslähtöistä patentointia ja kykyä hyödyntää tieteellisiä tuloksia taloudellisesti, tutkijoille tulisi antaa vahvemmat oikeudet tutkimustulosten hyödyntämiseen.	8,8 %	23,5 %	23,5 %	26,5 %	5,9 %	11,8 %	34
Yleinen tietoisuus ja osaaminen IPR-asioissa on Suomessa selvästi heikompi kuin edelläkävijämaissa (esim. Yhdysvallat tai Korea).	2,9 %	22,9 %	17,1 %	25,7 %	0,0 %	31,4 %	35
IPR-boksi ja/tai aineettomien oikeuksien verokannuste lisäisi aineettomien oikeuksien merkitystä ja rohkaisisi hyödyntämään aineettomia oikeuksia osana liiketoimintaa.	2,9 %	20,0 %	17,1 %	37,1 %	5,7 %	17,1 %	35
Pienet ja keskiuuret yritykset ovat haluttomia hyödyntämään aineettomia oikeuksia, mikä johtuu suurelta osin tiedon puutteesta.	0,0 %	14,7 %	20,6 %	58,8 %	2,9 %	2,9 %	34
Tarvitaan vahvempia toimialakohtaisia toimenpiteitä aineettomiin oikeuksiin liittyvien väärinkäytösten torjumiseksi.	0,0 %	8,6 %	37,1 %	42,9 %	11,4 %	0,0 %	35
Patentointiprosessi on muuttunut suosimaan suuria yrityksiä, jotka kykenevät luomaan suuria patenttisalkkua, jolloin pienet ja keskiuuret yritykset joutuvat epäedulliseen asemaan.	0,0 %	23,5 %	35,3 %	35,3 %	0,0 %	5,9 %	34
Suomen aineettomien oikeuksien järjestelmä (instituutiot, hallinto, säädöspohja) on kilpailukykyinen ja laadukas eikä merkittävää kehitystarvetta ole.	8,8 %	55,9 %	11,8 %	20,6 %	2,9 %	0,0 %	34
Suomi ei vaikuta riittävän kunnianhimoisesti aineettomiin oikeuksiin liittyvän EU lainsäädännön kehittämiseen.	4,5 %	9,1 %	9,1 %	50,0 %	18,2 %	9,1 %	22

Väite	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	en osaa sano	N
Euroopan digitaalinen yhteismarkkina mahdollistaa tekijänoikeudellisen sisällön lisensoinnin EU:n talousalueella riittävällä tavalla.	0,0 %	11,4 %	31,4 %	11,4 %	0,0 %	45,7 %	35
Suomessa ei ole tunnistettu ja tehty riittäviä toimenpiteitä avoimen lähdekoodin laajempaan hyödyntämiseen yhteiskunnassa.	0,0 %	5,7 %	45,7 %	17,1 %	0,0 %	31,4 %	35
Data voi olla tärkeä luovien alojen tulonlähde, mutta vain, jos datan vapaa liikkuvuus suojataan tehokkaasti aineettomien oikeuksien sääntelyllä.	0,0 %	17,1 %	25,7 %	42,9 %	2,9 %	11,4 %	35

Liite 6: Selvityksen yhteydessä haastatellut henkilöt

Albert Mäkelä	Suomen Yrittäjät
Anna Vuopala	OKM
Anni Wargh	IPRUC
Antti Riivari	PRH
Arto Maaninen	Oulun yliopisto
Ilmo Laevuo	Gramex
Janne Salminen	HAMK
Jari Strandman	Helsingin yliopisto / Helsinki Innovation Services
Jouko Uusitalo	University Innovation Centre, Oulun yliopisto
Juha Järvelä	Metropolia
Juhani Talvela	Keksintösäätiö
Jussivonon	Ornamo
Kai Erlund	Quuppa Oy
Kaisa Olkkonen	
Kalle-Antti Suominen	Turun yliopisto
Katri Sipilä	Katri Sipilä Consulting
KooPee Hiltunen	Neogames
Maarit Jokela	OY
Mari Suoranta	JuY
Mari Vuolteenaho	Laurea
Markku Simmelvuo	Papula-Nevinpat
Max Oker-Bloom	Hanken
Mikael Mäkelä	Outotec
Minna Aalto-Setälä	Keskuskauppakameri
Ossi Naukkarinen	Aalto yliopisto
Pasi-Heikki Vaaranmaa	Ulkoministeriö
Pauli Laitinen	VTT
Petra Tarjanne	TEM

Petteri Kauppinen	OKM
Riikka Pakkanen	Tulli
Riikka Tähtivuori	EK
Risto Salminen	Teosto
Teemu Kalliala	APFI
Timo Minkkinen	Puolustusvoimat
Tommi Toivola	EK
Tuula Jusélius	Secto Design
Tuuli Ikäheimonen	LUT
Valtteri Niiranen	Kopioisto
Viveca Still	OKM

Lisäksi haastateltiin seuraavien yritysten (11 kpl) edustajia (yritysesimerkit):

- Fisher King
- IQM Finland
- ICare Finland
- Polar Electro
- Vastuu Group
- Matila Röhr Productions
- Siili (Skaler)
- Sony Music Finland
- Rovio Entertainment
- Tapio Anttila Design
- Framery

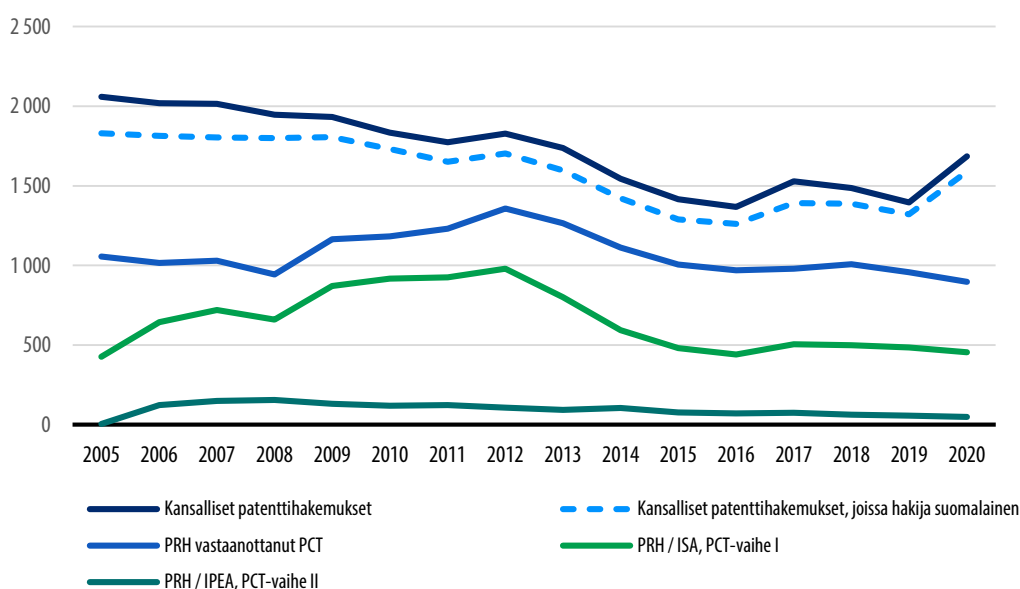
Liite 7: Teollisoikeustilastoja

Seuraavassa on tarkasteltu Patentti- ja rekisterihallituksen (PRH) tilastojen kautta patenttihakemusten ja myönnettyjen patenttien määrää, tavaramerkkihakemusten ja rekisteröintien määrää, sekä mallioikeushakemusten määrää. Lisäksi kuvataan keskeisiä Euroopan patenttiviraston Suomea koskevia tilastotietoja.

Patentit

Kuviossa 1. esitetään PRH:lle tehtyjen patenttihakemusten vuosittainen määrä, suomalaisten hakijoiden tekemien hakemusten määrä ja kansainvälisten patenttihakemusten (PCT) määrä.²⁴² Kuviossa PCT-vaihe I viittaa sellaisiin PCT-hakemuksiin, joihin PRH on tehnyt uutuustutkimukset ja PCT-vaihe II taas sellaisiin PCT-hakemuksiin, joihin PRH on tehnyt patentoitavuuden esiselvityksen. Tarkasteltaessa aikajaksoa 2005–2020, voidaan Patentti- ja rekisterihallitukseen tehdyissä patenttihakemusten määrässä havaita laskusuuntainen trendi. Siinä missä vuosina 2005–2010 keskimääräinen vuosittainen hakemusmäärä oli 1968 kappaletta, vuosina 2011–2016 se oli 1611 kappaletta ja vuosina 2017–2020 1524 kappaletta.

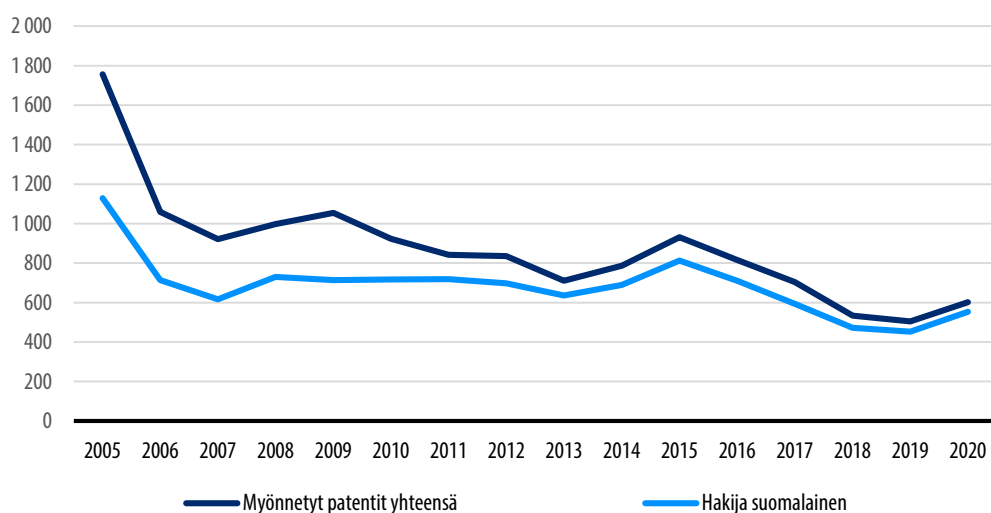
Liite 7. Kuvio 1. Patentti- ja rekisterihallitukseen tehdyt patenttihakemukset vuosina 2005–2020.

242 Patentti- ja rekisterihallitus, 2021: <https://www.prh.fi/fi/patentit/tilastoja/vuositilastot.html>

Myös myönnettyjen patenttien määrässä on havaittavissa samankaltainen laskeva trendi. Vuosina 2005–2010 Patentti- ja rekisterihallitus myönsi patenteja keskimäärin 1 119 kappaletta vuodessa, kun vuosina 2011–2016 keskimääräinen vuosittainen määrä oli 820 kappaletta ja vuosina 2017–2020 keskimäärin 586 kappaletta vuodessa. Tilastosta voidaan myös päätellä, että suomalaisten hakijoiden osuus myönnettyistä patenteista on ollut kasvava: suomalaisten hakijoiden osuus myönnettyistä patenteista oli vuosina 2005–2009 keskimäärin 68 prosenttia, kun taas viimeisten viiden vuoden keskiarvo on 88 prosenttia.

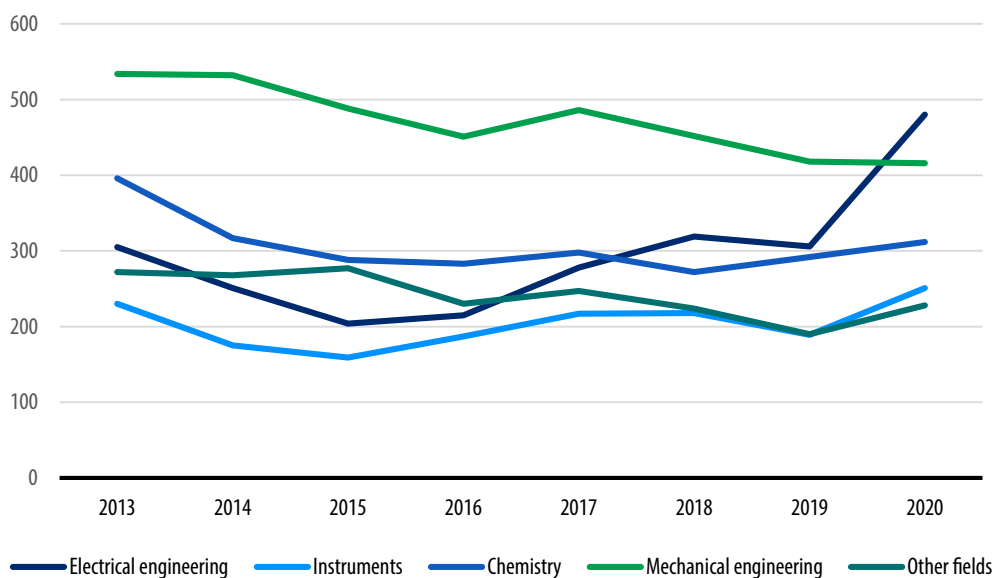
Liite 7. Kuvio 2. Patentti- ja rekisterihallituksen myöntämät patentit vuosina 2005–2020.

Patenttihakemuksia on mahdollista tarkastella myös niissä ilmoitetuin tekniikan alueittain. Tekniikan alueen määrittelyssä käytetään kansainvälistä patenttiluokitusjärjestelmää (IPC) ja tilasto perustuu hakemukseen ensimmäisenä merkityn patenttiluokan mukaiseen jaotteluun²⁴³. Kuviossa 3 esitetään PRH:lle jätetyt kansalliset hakemukset, joilla haetaan Suomessa voimaan tulevaa patenttia. Viime vuosina sähkötekniikan alaan liittyvien hakemusten määrä on noussut, siinä missä konetekniikkaan liittyvien hakemusten määrässä on havaittavissa laskeva trendi.

²⁴³ Patentti- ja rekisterihallitus, 2021: <https://www.prh.fi/fi/patentit/tilastoja/tekniikanalueet.html>

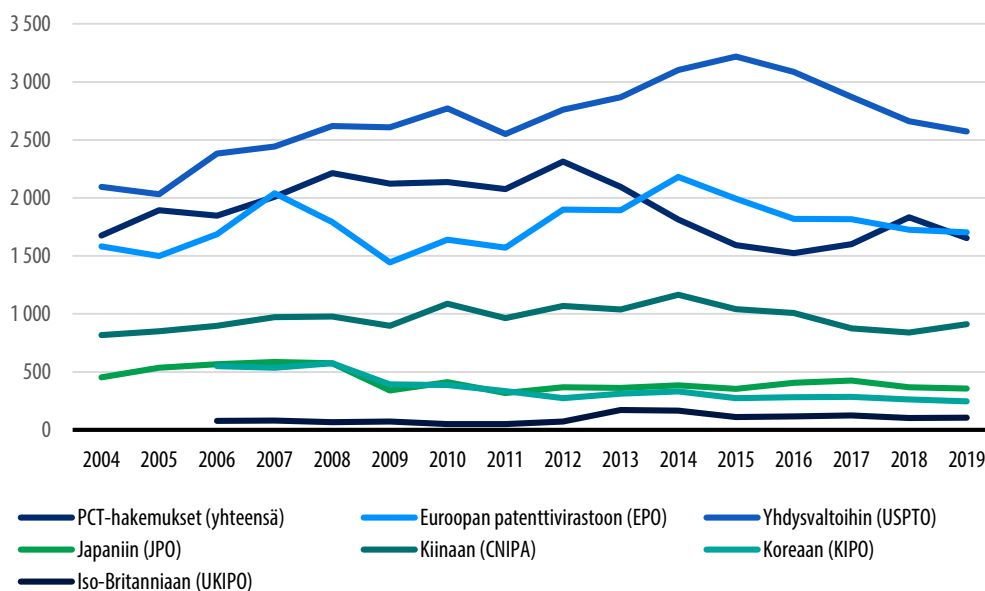
Liite 7. Kuvio 3. Patentti- ja rekisterihallitukseen tehdyt patenttihakemukset tekniikan alueittain vuosina 2013–2020.

PRH kokoaa yhteen myös tilastoa suomalaisten hakijoiden tekemistä patenttihakemuksista muiden maiden patenttivirastoissa. Lähteenä käytetään Maailman henkisen omaisuuden järjestön WIPO:n tilastoportaalia.²⁴⁴ Kuviossa 4 esitetään suomalaisten tekemien hakemusten määriä valikoituihin maihin/virastoihin. 2010-luvun puoleen väliin asti voidaan havaita hieman kasva trendi Yhdysvaltain patenttivirasto USPTO:lle tehdyissä hakemuksissa, joskin kyseinen kehitys on sittemmin kääntynyt pieneniseen laskuun. Muissa maissa määrät ovat pysyneet tarkasteluajanjaksolla jokseenkin vakaina.

244 WIPO, 2021: <https://www.wipo.int/ipstats/en/>

Liite 7. Kuvio 4. Suomalaisen hakijoiden tekemiä hakemuksia muiden maiden patenttivilastoissa.

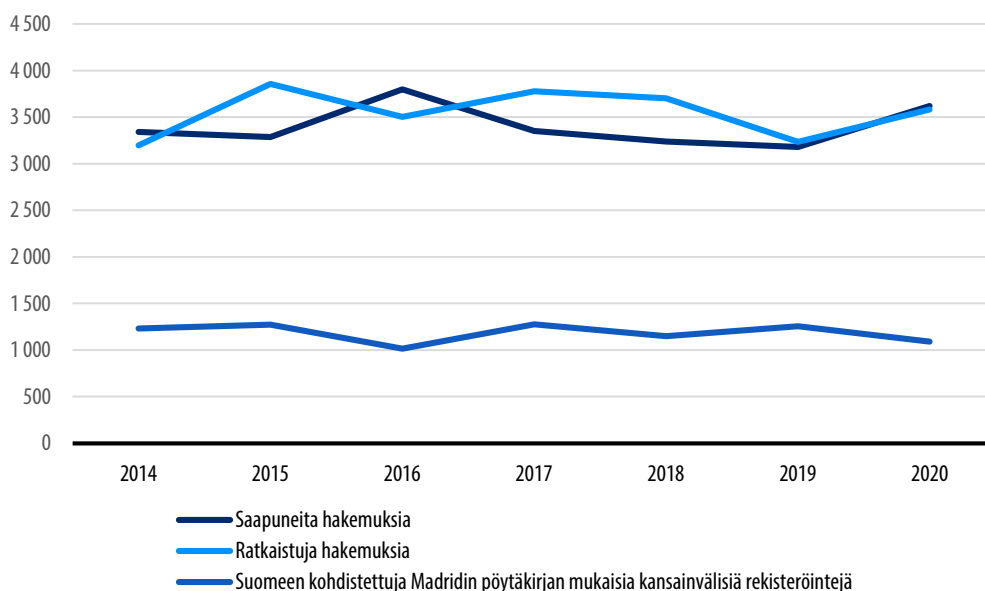
Tavaramerkit

Viimeisen viiden vuoden aikana PRH:lle on saapunut keskimäärin 3 437 tavaramerkkihakemusta vuodessa. Madridin pöytäkirjan mukaisia Suomeen kohdistuneita kansainvälisiä rekisteröintejä on ollut viimeisten viiden vuoden aikana keskimäärin 1 157 vuodessa. Sekä kansallisten, että kansainvälisten rekisteröintihakemusten määrä on pysynyt suhteellisen tasaisena viime vuosina.²⁴⁵ Suomeen kohdistuneiden kansainvälisissä rekisteröintien maissa korostuvat Kiina, Saksa ja Venäjä.²⁴⁶

245 Patentti- ja rekisterihallitus, 2021: https://www.prh.fi/fi/tavaramerkit/yleista_tavaramerkeista/tilastoja/kasittelytilasto.html

246 Patentti- ja rekisterihallitus, 2021: https://www.prh.fi/fi/tavaramerkit/yleista_tavaramerkeista/tilastoja/maatilasto.html

Liite 7. Kuvio 5. Tavaramerkkien kansalliset rekisteröintihakemukset ja Madridin pöytäkirjan mukaiset kansainväliset rekisteröinnit vuosina 2014–2020.

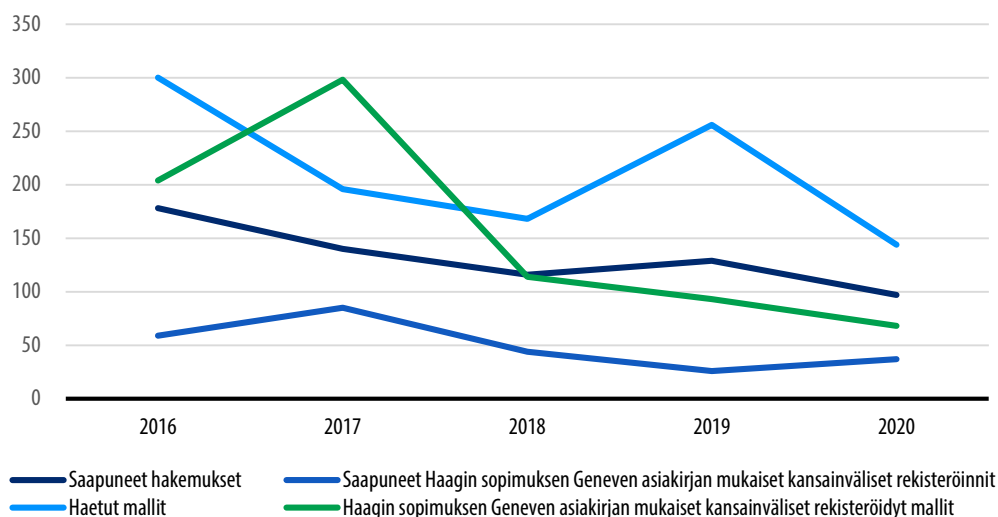

Mallioikeudet

PRH kerää mallioikeuden tilastoja mallien rekisteröintihakemusten ja haettujen mallien kuukausittaisista ja vuosittaisista määristä, sekä Suomeen kohdistetuista kansainvälisistä mallirekisteröinneistä ja niihin sisältyvistä malleista.²⁴⁷ Kuviossa 6 on esitetty mallien rekisteröintihakemusten ja haettujen mallien vuosittaiset määrät vuosina 2016–2020. Niin ikään kuvio sisältää myös Haagin sopimuksen Geneven asiakirjan mukaisten kansainvälisten rekisteröintien määrät vuosittain. Määrissä on havaittavissa voimakastakin vuosittaista vaihtelua, mutta kaiken kaikkiaan kehitys on ollut laskusuuntainen.

247 Patentti- ja rekisterihallitus, 2021: <https://www.prh.fi/fi/mallioikeudet/tilastoja.html>

Liite 7. Kuvio 6. Mallien rekisteröintihakemusten ja haettujen mallien määrät vuosina 2016–2020.

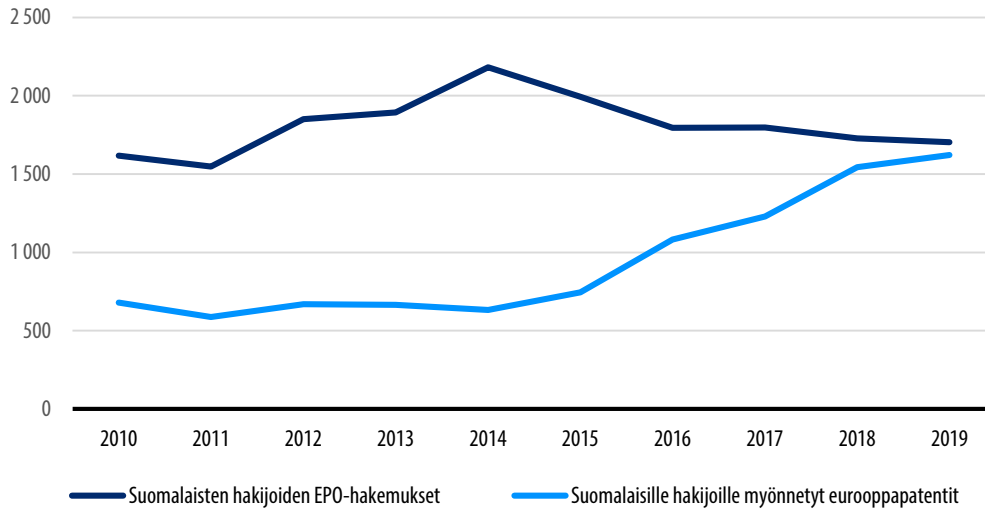

Euroopan patenttivoraston Suomea koskevia tilastoja

Vuonna 2019 suomalaiset hakijat tekivät 1 703 patenttihakemusta Euroopan patenttivorasto EPO:on. Määrä laski 1,4 prosenttia vuodesta 2018, ja patenttihakemusten määrällä mitattuna Suomi oli 17. aktiivisin hakemusten tekijä EPO:ssa. Eniten EPO:on kohdistui patenttihakemuksia Yhdysvalloista (46 201 kpl), Saksasta (26 805 kpl) ja Japanista (22 066 kpl). Muista pohjoismaista Suomea enemmän patenttihakemuksia EPO:on lähettivät Ruotsi (4 381 kpl) ja Tanska (2 404 kpl). Suomalaiset patenttihakemukset vastasivat 0,9 prosenttia kaikista Euroopan patenttivoraston vuonna 2019 vastaanottamista patenttihakemuksista. Hakemusten määrällä miljoonaa asukasta kohti Suomi sijoittui vuonna 2019 kuudenneksi, 306,6:lla hakemuksella miljoonaa asukasta kohti – esimerkiksi Saksassa vastaava luku oli 333,8 hakemusta miljoonaa asukasta kohden.

Kuviossa 7 esitetään suomalaisten hakijoiden tekemät patenttihakemukset ja myönnettyt patentit vuosina 2010–2019. EPO:on tehtyjen hakemusten vuosittainen määrä on pysynyt suhteellisen tasaisena, vaihdellen pääasiallisesti 1 500 ja 2 000 vuosittaisen hakemuksen välimaastossa. Sen sijaan suomalaisille hakijoille myönnettyjen eurooppapatenttien määrässä on nähtävissä kasvava trendi vuodesta 2015 alkaen: siinä missä vuosina 2010–2014 myönnettyjä patenteja oli keskimäärin 647 kappaletta vuodessa, vuosina 2015–2019 patenteja on suomalaisille hakijoille myönnetty keskimäärin 1 244 kappaletta vuodessa.

Liite 7. Kuvio 7. Suomalaisen hakijoiden EPO-hakemukset ja myönnetyt eurooppapatentit vuosina 2010–2019.

tietokayttoon.fi

ISBN PDF 978-952-383-089-9

ISSN PDF 2342-6799